

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00630428 (N)

2012

ЗБІРНИК ФІЛЬОЛЬОГІЧНОЇ СЕКЦІЇ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

Т. XVI.

До історії культурного
й політичного життя в Га-
личині у 60-тих рр. XIX в.

НАПИСАВ

ЯРОСЛАВ ГОРДИНСЬКИЙ.

ЛЬВІВ, 1917.

НАКЛАДОМ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

В КНИГАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА у Львові, Ринок, ч. 10,

можна набути ось які видання, що доторкають ся етнографії:

Антонович В. , Чари на Україні	0-45	K.
Бодянякський О. , Українські казки	0-50	"
Верхратський Іван , Знадоби для пізнання угро-руських говорів, т. 1—2, по	2-00	"
— Про говор галицьких Лемків	6-00	"
— Говір Батюків	4-00	"
Вовк Хведір , Кавказ і Карпати. Деякі проби етнольогічних зближень	0-15	"
— Українське рибальство у Добруджі	0-40	"
— Антропометричні досліді укр. населеня Галичини, Буковини й	1-50	"
Угорщини	1-50	"
Гнатюк Володимир , Словацький опришок Яношік в народній поезії	0-50	"
— Русини Пряшівської епархії і їх говори	0-70	"
— Словаки чи Русини	0-80	"
— Пісенні новотвори в укр. рускій нар. словесности	8-50	"
— Угроські духовні вірші	2-50	"
— Народня пожива на Бойківщині	0-40	"
— Весіле в Керестурі	1-00	"
— Бойківське весіле в Мшанці	0-60	"
— Віршована легенда про рицаря і смерть	0-40	"
— Хоценський співак Левицьких	0-60	"
— Легенда про три жіночі вдачі	0-25	"
— Купане й палене відьм у Галичині	0-50	"
— Народні казки. З образками В. Кобринського	1-50	"
— Ein erotisches ukrainisches Lied aus dem XVII Jahrh.	1-00	"
— Polnische erotische Lieder aus dem XVIII Jahrh.	1-00	"
— Die Brautkammer	3-00	"
— Запрошачена збірка угрось. казок	0-20	"
— Народні оповідання про тютюнарів	1-00	"
— Українська народня словесність (В справі записів укр. етногр.	1-00	"
матеріялу)	1-00	"
Грушевський М. , Історія України-Руси, т. I (містить огляд старорусь-	7-50	"
кого побуту)	7-50	"
— Розвідки й матеріяли до історії України-Руси, т. II, містить між	2-00	"
іншим пісні з поч. XVIII в.	2-00	"
— Етнографічні категорії й культурно-археологічні типи в сучас-	0-30	"
них студіях східньої Европи	0-30	"
— Спірні питання староруської етнографії	0-50	"
Доманицький В. , Піонер української етнографії (Зоріан Доленга-Хода-	0-80	"
ковський)	0-80	"
Етнографічний Збірник , т. I. Містить: М. Крамаренко, Різдвяні	3-00	"
святки на Черноморії. — О. Роздольський, Галицькі народні	3-00	"
казки в Берліні, пов. Бродського. — О. Шимченко, Українські	3-00	"
людські вигадки. — Програма до збирання відомостей про укра-	3-00	"
їнсько-руський край і нарід, уложена членами Наук. Тов. ім.	3-00	"
Шевченка	3-00	"
— т. II. Містить: В. Гнатюк, Лірички, лірицькі пісні, молитви,	3-00	"
слова і т. п. з пов. Бучацького. — Ю. Жаткович, Замітки	3-00	"
етнографічні з Угорської Руси. — Митрофан Дикарєв, Черно-	3-00	"
морські народні казки й анекдоти	3-00	"
— т. III і IV. В. Гнатюк, Етногр. мат. з Угорської Руси, т. I—II.	3-00	"
(Легенди, Новелі, Казки, Байки, Оповідання про історичні особи,	3-00	"
Анекдоти), том по	3-00	"
— т. V. Містить: М. Дикарєв, Народня гутірка з поводу коро-	4-00	"
нації. — М. Єндик, Із народньої памяти про панщину. — Гуцув-	4-00	"
льські примівки (ріжних записувачів). — Ф. Колесса, Людові ві-	4-00	"
руваня на Підгір'ю в с. Ходовичах, Стрийського пов. — І. Франко,	4-00	"
Людові віруваня на Підгір'ю (доповнене до попередньої статі).	4-00	"
— Р. Кайндль, Фольклорні матеріяли і інші дрібніші статі	4-00	"

В. 3666 / 16

ЗБІРНИК ФІЛЬОЛЬОГІЧНОЇ СЕКЦІЇ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

Т. XVI.

До історії культурного
й політичного життя в Га-
личині у 60-тих рр. XIX в.

НАПИСАВ

ЯРОСЛАВ ГОРДИНСЬКИЙ.

ЛЬВІВ, 1917.

НАКЛАДОМ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И 37918

ЗМІСТ.

	стор.
Передне слово	1
I. Амвросій Шанковський	3
II. Короткий погляд на жите питомців львівської гр. кат. духовної семінарії в 50-тих рр. XIX в.	12
III. Народовецька громада львівських питомців у 60-тих рр.	20
IV. Москвофільський і народовецький рух між галицькими гімназіями 60-тих рр. 1. Михайло Качковський і гімназійна молодіж	45
2. Народовецький рух між гімназійною молодезію 60-тих рр.	54
V. Обрядова боротьба в 1861—63 рр.	63
VI. Галичина й Холмщина в 60-тих рр. 1. Галичина й Холмщина в 1863 і 64 рр.	89
2. Переселене Галичан у Холмщину від 1865 р.	109
VII. Из переписки Анто́на Могильницького в 1861—1871 рр.	131
Матеріали. Из переписки А. Шанковського в 1849—1889 рр.	137

Спис листів.

стор.

1849 р.	
1. Лист Теодосія Шанковського до брата Амвросія в 29 VII 1849 р.	137
1853 р.	
2. Лист Амвросія Шанковського до Івана Гушалевича з 19 IV 1853 р.	138
1854 р.	
3. Лист Теодосія Шанковського до брата Амвросія з 15 IV 1854 р.	139
1855 р.	
4. Лист Антона Петрашовича по Амвросія Шанковського з 4 III 1855 р.	140
1856 р.	
5. Лист Петра Шанковського до сина Амвросія з 1856 р.	141
1857 р.	
6. Лист Єроніма до Амвросія Шанковського з 11 VI 1857 р.	142
1858 р.	
7. Лист Михайла Осадці до Амвросія Шанковського з 7 XII 1858 р.	144
1859 р.	
8. Лист Іляріона Шанковського до брата Амвросія з 1859 р.	146
1860 р.	
9. Лист Василя Ільницького до Амвросія Шанковського з 5 XII 1860 р.	148
10. Лист Костя Могильницького до Амвросія Шанковського з 31 XII 1860 р.	148
1861 р.	
11. Лист Антона Могильницького до Амвросія Шанковського з 4 II 1861 р.	149
12. Лист Костя Могильницького до Амвросія Шанковського з 21 II 1861 р.	150
13. Лист Йосифа Могильницького до Амвросія Шанковського з 6 X 1861 р.	150
14. Лист Йосифа Могильницького до Амвросія Шанковського з 10 XI 1861 р.	152
15. Лист Іляріона Шанковського до брата Амвросія з 24 XII 1861 р.	154
1862 р.	
16. Лист Йосифа Могильницького до Амвросія Шанковського з 24 I 1862 р.	155
17. Лист Г. Шмідта до Амвросія Шанковського з 3 II 1862 р.	156
18. Лист Богдана Дідицького до Амвросія Шанковського з 9 III 1862 р.	157
19. Лист Йосифа Могильницького до Амвросія Шанковського з 13 IV 1862 р.	158
20. Лист Йосифа Могильницького до Амвросія Шанковського з 1 V 1862 р.	159
21. Лист Богдана Дідицького до Амвросія Шанковського з 11 V 1862 р.	161
22. Лист Михайла Качковського до Амвросія Шанковського з 24 V 1862 р.	162

23. Лист Михайла Качковського до Амвросія Шанковського з 21 V 1862 р. 164
24. Лист Михайла Качковського до Амвросія Шанковського з мая 1862 р. 167
25. Лист Йосифа Могильницького до Амвросія Шанковського з 17 VI 1862 р. 169
26. Лист Івана Могильницького jun. до Амвросія Шанковського з 17 XII 1862 р. 170
27. Лист Івана Могильницького sen. до Амвросія Шанковського з 1862 р. 171
- 1863 р.**
28. Лист Анастасія Мих. Шанковського до Амвросія Шанковського з 27 II 1863 р. 172
29. Лист Івана Могильницького sen. до Амвросія Шанковського з 27 III 1863 р. 175
30. Лист Івана Могильницького sen. до Амвросія Шанковського з 29 IV 1863 р. 175
31. Лист Антона Могильницького до Амвросія Шанковського з 9 VII 1863 р. 177
32. Лист Івана Могильницького sen. до Амвросія Шанковського з 8 XI 1863 р. 177
- 1864 р.**
33. Лист Климентія Сарницького до Амвросія Шанковського з 4 XII 1864 р. 178
34. Лист Івана Могильницького sen. до Амвросія Шанковського з 1864 р. 180
35. Лист Теодора Білоуса до Амвросія Шанковського з 1864 р. 182
- 1865 р.**
36. Лист Юліяна Вислобоцького до Амвросія Шанковського з 6 II 1865 р. 183
37. Лист Клима Сінкевича до Амвросія Шанковського з 18 V 1865 р. 183
38. Лист Теодора Білоуса до Амвросія Шанковського з 26 V 1865 р. 186
39. Лист Омеляна Гороцького до Амвросія Шанковського з 1865 р. 186
40. Лист Теодора Білоуса до Амвросія Шанковського з 1865 р. 187
41. Лист Клима Сінкевича до Амвросія Шанковського з 1865 р. 187
42. Лист Теодора Білоуса до Амвросія Шанковського з 1865 р. 189
43. Лист Теодора Білоуса до Амвросія Шанковського з 1865 р. 190
- 1866 р.**
44. Лист Миколи Лісїкевича до Амвросія Шанковського з 23 II 1866 р. 190
45. Лист Володоміра Стебельського до Амвросія Шанковського з 5 V 1866 р. 190
46. Лист Василя Ільницького до Амвросія Шанковського з 5 VI 1866 р. 192
47. Лист Сінгалевича до Амвросія Шанковського з 7 VIII 1866 р. 192
48. Лист Клима Сінкевича до Амвросія Шанковського з 1866 р. 193
49. Лист Климентія Сарницького до Амвросія Шанковського з 1866 р. 196

50. Лист Осипа Чачковського до Амвросія Шанковського з 1866 р.	199
51. Бруліон вірша Петра Шанковського з 1866 р.	200
52. Лист Івана Могильницького jun. до Амвросія Шанковського з 18 XII 1866 р.	200
1867 р.	
53. Лист Миколи Лісікевича до Амвросія Шанковського з 27 II 1867 р.	202
54. Лист Миколи Лісікевича до Амвросія Шанковського з 1 III 1867 р.	202
55. Лист Миколи Лісікевича до Амвросія Шанковського з 3 III 1867 р.	203
56. Лист Івана Могильницького sen. до Амвросія Шанковського з 4 VI 1867 р.	203
57. Лист Миколи Лісікевича до Амвросія Шанковського з 5 XII 1867 р.	204
58. Лист Ігнатія Фединського до Амвросія Шанковського з 1867 р.	205
1868 р.	
59. Лист Якова Головацького до Амвросія Шанковського з 16 II 1868 р.	206
60. Лист Івана Браняка до Амвросія Шанковського з 14 IV 1867 р.	206
61. Лист Дмитра Лойванюка до Амвросія Шанковського з 7 VII 1868 р.	207
62. Лист Миколи Сінгалевича до Амвросія Шанковського з 22 IX 1868 р.	208
63. Лист Омеляна Огоновського до Амвросія Шанковського з 26 IX 1868 р.	208
64. Лист Івана Браняка до Амвросія Шанковського з 6 X 1868 р.	209
65. Лист Антона Могильницького до Амвросія Шанковського з 26 X 1868 р.	209
66. Лист І. Шмериковського до Амвросія Шанковського з 12 XII 1868 р.	210
67. Лист Антона Могильницького до Амвросія Шанковського з 22 XII 1868 р.	212
68. Лист К. Селецького до Амвросія Шанковського з 1868 р. . .	213
1869 р.	
69. Лист Михайла Соневицького до Амвросія Шанковського з 24 II 1869 р.	213
70. Лист Миколи Лісікевича до Амвросія Шанковського з 14 IV 1869 р.	214
71. Лист Петра Шанковського до сина Амвросія з 29 IV 1869 р.	215
72. Лист Омеляна Огоновського до Амвросія Шанковського з 46 V 1869 р.	216
73. Лист Антона Могильницького до Амвросія Шанковського з 21 VI 1869 р.	216
74. Лист Омеляна Партицького до Амвросія Шанковського з 23 VI 1869 у.	221
75. Лист Антона Могильницького до Амвросія Шанковського з 8 VII 2869 р.	222

76. Лист Антона Могильницького до Амвросія Шанковського з 25 VIII 1869 р.	222
77. Лист Антона Могильницького до Амвросія Шанковського з 16 IX 1869 р.	224
78. Лист Миколи Лісікевича до Амвросія Шанковського з 19 IX 1869 р.	225
79. Лист Дмитра Лойванюка до Амвросія Шанковського з 9 X 1869 р.	225
80. Лист Івана Саноцького до Амвросія Шанковського з 20 X 1869 р.	228
81. Лист Миколи Лісікевича до Амвросія Шанковського з 1 XII 1869 р.	228
1870 р.	
82. Лист Миколи Лісікевича до Амвросія Шанковського з 1 XI 1870 р.	228
1871 р.	
83. Лист Миколи Лісікевича до Амвросія Шанковського з 7 II 1881 р.	229
84. Лист Антона Могильницького до Амвросія Шанковського з 26 VII 1871 р.	230
85. Лист Миколи Лісікевича до Амвросія Шанковського з 28 XI 1871 р.	233
86. Лист Миколи Лісікевича до Амвросія Шанковського з 28 XII 1871 р.	234
1872 р.	
87. Лист Миколи Лісікевича до Амвросія Шанковського з 16 II 1872 р.	235
88. Лист Миколи Лісікевича до Амвросія Шанковського з 25 IV 1872 р.	235
1873 р.	
89. Лист Миколи Лісікевича до Амвросія Шанковського з 20 II 1873 р.	236
1874 р.	
90. Лист Миколи Лісікевича до Амвросія Шанковського з 5 I 1874 р.	237
91. Лист Миколи Лісікевича до Амвросія Шанковського з 1 XII 1874 р.	238
1876 р.	
92. Лист Омеляна Огоновського до Амвросія Шанковського з 31 I 1876 р.	239
1889 р.	
93. Лист Сінгалевича до Амвросія Шанковського з 28 XII 1889 р.	240
1913 р.	
94. Із споминів Теофіля Гарасовського	241
Листи без дати.	
95. Лист Атанаса до Амвросія Шанковського	244
96. Лист Гірріона Сероїчковського до Амвросія Шанковського	245
97. Лист Я. Гошовського до Амвросія Шанковського	246
98. Два листи Іванів до Амвросія Шанковського	247
99. Лист Івана Могильницького до Амвросія Шанковського	248
100. Лист Кліма Сінкевича до Амвросія Шанковського	249
101. Лист Кліма Сінкевича до Амвросія Шанковського	250
102. Лист Кліма Сінкевича до Амвросія Шанковського	250
Показчик	252

Передне слово.

Від д. Остапа Світлика, професора української гімназії в Коломиї, дістав я богату переписку Амвросія Кривди Шанковського. По його смерті мала вона бути спалена (дещо, здається, таки згоріло), та вратував її д. Світлик і зволив мені відступити для наукового використання.

Переписка обіймає переважно листи, писані до Шанковського ріжними особами (попадають ся також листи самого Шанковського) з земель: австрійських, угорських та російських у часі від 40-вих до 90-тих рр. минулого віку. Листів є кілька соток. У них містить ся багато вісток про жите нашої інтелігенції у Відні, Угорщині, Галичині, Буковині та Росії.

Ідучи за ухвалою історично-філософичної Секції Наук. Тов. ім. Шевченка у Львові, не буду подавати в цілости всіх письм, що представляють якусь вартість. Дещо з них використав я тільки як виписки в розвідці, опертій на сій переписці, а хіба се, що конечно, подаю при кінці в цілости.

Вступна розвідка повинна би обняти відповідно до листового матеріалу передовсім історію віденської гр. кат. духовної семінарії в першій половині 50-их рр. XIX в. Але сю історію випечатано вже як окрему статю в CXV т. „Записок“ Н. Т. Ш., що вийшла також окремою відбиткою п. з. „Віденська гр. к. духовна семінарія в рр. 1852—1855. У Львові, 1913“. Дальшим продовженем сеї статі буде вступна розвідка до отсеї переписки.

Вона обіймає короткий огляд відносин у львівській духовній семінарії в 50-тих рр. XIX в., а далі образ духового життя львівських питомців у першій половині 60-их рр. У звязи з тим розказано про відносини Михайла Качковського до гімназіяльної молодежи й дещо про ученицьку народовецьку громаду в Сам-

борі. Опісля йде погляд на обрядову боротьбу в рр. 1861—1863 і звязану з нею вандрівку до Росії галицької інтелігенції в 60-тих рр. XIX в. Закінчить усе коротка згадка про листи Антона Могильницького з того часу. На початку подаю житєпись Амвросія Шанковського й найважнійше з його діяльності.

Ті частини повязані з собою більше зверхнім способом, але мені ходило головню про виказанє того, що нового дає переписка А. Шанковського до історії нашого духового житя. Сим не вичерпуєть ся ще ціле богатство матеріялу, що містить ся в ній. Децо подам ще як окремі статі (пр. листи про Буковину); а також у невиданих тут і невикористаних мною письмах до Шанковського знайдеть ся ще неодно цінне, але я не хотїв надто збільшати обєму сеї праці й тому полишив се до іншої нагоди.

Видаючи сю працю, почуваюсь до обовязку зложити щиру подяку радн. дв. Олександрови Барвінському і проф. др. Кирилови Студинському за дуже цінні уваги до неї. Також дякую д-рови Іванови Крипякевичеви за вказанє неодного з літератури Холмщини, а оо. Северинови Шанковському й Теофілеви Гарасовському за цікаві спомини.

У Львові, в марті, 1916.

Др. Ярослав Гордицький.

І. Амвросій Шанковський.

До житеписи й характеристики Амвросія Шанковського маю під рукою доволі жерел, які дозволяють зобразити досить ясно його стать. Печатаного тут не багато — найцікавіша автобіографічна стаття Шанковського у віденському „Сборнику“ за 1866 р.¹⁾ і се, що надруковано у львівському „Галичанині“ з нагоди смерти Шанковського.²⁾ Але рукописного матеріялу є немало. Крім численних листів самого Шанковського і до него маємо його власний дневник, ведений від 7 XI 1852 до 10 I 1857 — він описаний у моїй розвідці про віденську семінарію.³⁾ З пізнішого часу маємо кілька немов проб ведення дневника в виді уриваних записок. Цікаві житеписні дані про Амвросія Шанковського зволив подати в листах до мене і до д. Осипа Горчинського, професора гімназії в Станіславові, о. Северин Шанковський, парох Чабарівки коло Гусятина, котрий прислав мені також лист доньки Амвросія Євгенії Кобилянської, писаний в Марбургу 1912 р., з біографічними даними та короткою характеристикою батька. Крім житеписи подають отсі матеріяли також дещо до діяльності Амвросія Шанковського, а її образ доповняє Бібліографія Івана Ем. Левицького.

Амвросій Кривда Шанковський походив із старої священичої родини.⁴⁾ Кривда — був се герб Шанковських, однак

¹⁾ Стаття: Да прославить ся память отцевского управителя семинарии духовной (Спирідіона Литвиновича), Сборникъ, 1866 р. чч. 35—38 (стор. 137 і д.). На сю статью звернув мені увагу др. В. Щурат. У Бібліографії І. Е. Левицького (т. II, стор. 74, ч. 601) подано невірно, що ся стаття находить ся в „Отечественнім Сборнику“ за 1866 р.

²⁾ „Галичанинъ“, 1906 р., ч. 84, з 8 мая, в відділі: „Посмертныи вѣсти“ (досить побіжна посмертна згадка).

³⁾ Віденська гр. к. духовна семінарія, стор. 4.

⁴⁾ Здасть ся, до сеї родини належав і Матій Шанковський, що викладав на університеті у Львові моральну теологію ще за часів Йосифа II.

Амвросій не уживав його сам, бо не любив ним хвалити ся; але в деяких листах до него маємо сей герб в адресі. Батько Амвросія називав ся Петро, а матерію була Маркила з Січевських. Петро Шанковський був зразу парохом у Лопатині в Брідщині, а опісля переніс ся до Станіславова, де став деканом і почесним крилошанином. Була се освічена й діяльна людина, що любила виступати з промовами передовсім на прилюдних торжествах. Знаємо, що він мав діяльну участь у творенню німецько-руської гвардії в серпні 1848 р., за що постиг його з боку „Gazet-и Powszechn-oї“ закид московських симпатій.¹⁾ Тому закидови годі відмовити частинного оправданя, хоч сих московських симпатій не посунув Петро Шанковський ніколи до переченя власної народности. Але з Росією лучили його родинні звязи, які веліли йому виїздити тудя нераз. Се й відбивало ся на мові його листів, де попадають ся московські слова, і на певного рода одушевленю Росією, яку Петро Шанковський бачив тільки крізь перспективу гостинних прийнят, що їх зазнавав підчас своїх подорожий. Але для нас важне, що се одушевлене передавав він також своїм дітям, як про се свідчить наглядно його лист до сина Амвросія, писаний в жовтні 1853 р., де розказано про 18-дневний побут у Росії Петра Шанковського з братом Яковом. Такі погляди батька не могли бути без впливу й на дітий. Знаменне, що сі симпатії до Росії виступають передовсім на релігійнім підкладі. Петро Шанковський був дуже побожною людиною й ся побожність перенесла ся також на сина; разом з нею перейшов, здасть ся, також подив для православних обрядів, так виразно слідний у згадуванім листі.²⁾

Амвросій Шанковський родив ся в грудні 1832 р. в Лопатині. Листи згадують ще про трох його братів: Теодосія (Теодата), що був професором у Станіславові, Іляріона, професора гімназії також у Станіславові й Льва, пароха Дуліб коло Стрия. Знаємо також про одну його сестру Сальомею.³⁾ В родині панували мабуть добрі відносини, хоч батько не поблажав дітям; брата любили ся сердечно й були собі правдивими друзями.

¹⁾ Іван Кревецький: Руські національні гвардії 1848—1849 р. (З. Н. Т. Ш., т. СХІІІ, стор. 105).

²⁾ Зрештою цікавив ся Петро Шанковський все житем нашого народу, як се видно хочби й з його політичного вірша 1866 р. (Гл. Матеріяли, ч. 51.)

³⁾ Вона вийшла за муж за о. Лотоцького, що був парохом Лешнева коло Бродів.

Переписка подає багато примірів тої братньої любови.¹⁾ До гімназії ходив Амвросій Шанковський у Станіславові, а на філософію (нинішню VII і VIII кл. гімназіяльну) у Львові. Замітне, що вже тоді (1849 р.) займав ся він дещо літературним рухом, розбудженням у ту пору між галицькими Русинами в народнім напрямі. Його брат Теодосій Шанковський, що був в тім часі богословом у Львові, прислав на його руки до Станіслава для розпродажі книжки, видавані питомцями, при чім повідомляв його також про важніші народні справи у Львові.²⁾ Опісля вписав ся Амвросій на богослове до Відня, де пробував від 7 падолиста 1852 р. до 31 липня 1854. Про його жите у Відні розказано вже докладно на іншому місці³⁾ — ту зазначу хиба, що Шанковський працював там досить пильно над своїм образовансєм (се видно з його дневника, де є численні виписки з прочитаних книжок), слухав викладів Мікльошіча, а своєю ввічливістю й добротою серця зєднав собі всіх товаришів. Тому й був він осередком духового життя наших питомців у Відні. З деякими з них лучила його щира приязнь, пр. з угро-руськими питомцями (найбільше з Антоном Петрашовичем).⁴⁾ Важне, що вже тоді почали виробляти ся у него політичні переконання — і то в москвофільськім напрямі, хоч москвофілом він у Відні ще цілком певно не був.⁵⁾ Впливали на сі москвофільські симпатії А. Шанковського крім батька й русофільської агітації зпоза семінарії може найбільше своєрідні романтичні погляди на обрядові справи й славянофільство. Практичний наслідок того був поки що такий, що Шанковський став учити ся російської мови.

В часі богословських студій у Відні відбув Шанковський подорож у полудневі краї Австрійсько-угорської монархії. До того намовили його, здаєть ся, угорські питомці — Русини

1) Цікаве з того погляду зречене спадщини по батькови в користь сестри Сальомей, підписане Амвросієм Шанковським у станіславівськім суді 15 липня 1870 р.

2) Гляди: лист ч. 1.

3) Віденська семінарія, стор. 3 і passim.

4) Угро-руські питомці переписували ся з А. Шанковським і пізнійше, гляди пр. лист Антона Петрашовича ч. 4.

5) Ще в першій половині 1854 р. намовляв Амвросій Шанковський свого брата Теодосія уживати в науці релігії „малоруської“ мови й брат годив ся з ним у тій справі (гляди: лист ч. 3). Порівнай супроти сего пр. пізнійший (з 1868 р.) лист Дмитра Лойванюка, де він оправдуєть ся перед А. Шанковським з того, що його представлено загорілим прихильником „южнорусского направлення“ (Гляди: лист ч. 61.)

й Хорвати. В дорогу вибирав ся він з великим одушевленем¹⁾ і справді скористав з неї багато, бо полишив обширні подорожні записки, з яких оден примірник переховано в архіві віденської гр. кат. духовної семінарії. Сі подорожні спомини заповняють майже цілу II частину його дневника. Подорож відбував Шанковський в часі ферій 1853 р. (від 23 серпня до 12 вересня). У дневнику мають сі спомини наголовок „Двадесять днѣ моего путешествія до Венеціи 23 Avg — 12 Септ:“ Докладнійше описані в сих подорожних записках: Грац, Марбург, Країна, Любляна, Приморє, Трієст і сама Венеція, а далі з поворотом: Ціллі й Баден. В днях 19—24 вересня 1853 р. відбув ще А. Шанковський прогулку до Найсідлерського озера, описану в дневнику також досить докладно. Крім того звиджував він пильно і сам Відень та його околиці, записуючи що важнійше у свій дневник, який є з того погляду цікавим культурним документом, бо показує, що могло займати галицького питомця у Відні.²⁾

Після ферій 1854 р. переніс ся А. Шанковський до львівської семінарії — здасть ся, з огляду на здоровле, що зачало підупадати в нездорових мурах віденської семінарії. Дневник зазначає, що до львівської семінарії спровадив ся він 19 жовтня 1854 р. Житє у Львові плило йому вже спокійнійше чим у Відні. Але Відня не міг Шанковський забути, а пригадував собі його численною перепискою з віденськими товаришами. У Львові займав ся Шанковський далі читанем (передовсім з обсягу історії), етнографією — про се свідчить його збірка приповідок³⁾, а що найцікавійше для нас, він читав тоді російські книжки, котрі діставав від Якова Головацького.⁴⁾ Тут познакомив ся Шанковський ліпше з російською мовою (полишив ся його збірник із виписаними поезіями московських поетів), а її вплив слідний вже виразно в його листах — знак, що розвій в москвофільським напрямі йшов у него стало далі.

1) Опис своєї подорожі зачинає Шанковський ось якими словами: „дня 23 Avg: День той здає ся менѣ нѣколи въ животѣ моемъ не забуду, онъ бо есть, котрого черезъ цѣлый рѣкъ школьный зъ такъ великимъ упрагненіемъ ожедал-емъ, же всѣ розривки котры зъ початку ферій ажъ до дня сего подѣлял-емъ, въ поровнаню зъ радостею дня того, въ котримъ пустил-емъ ся въ путь желаему — тѣлько предигрискомъ (Vorspiel) забавы великой назвати можна“.

2) І в пізнійшій житю відбував А. Шанковський дальші подорожі (пр. до Карльсбаду, на Горішній Шлеск і ин.).

3) Оголошу її при иншій нагоді.

4) Гл. про се низше.

В 1856 р. скінчив Амвросій Шанковський богослове й виїхав 21 липня зі Львова на вакації. Окремий уступ у його дневнику займає: „Поїздка до Грушки“, куди він виїхав 24 серпня 1856 р. У Грушці коло Товмача жив священник Іван Любич Могильницький, близький свояк відомого поета Антона Могильницького. Його доньку Вікторію знав вже А. Шанковський давнійше, а тепер завязав ся між ними тихий роман, котрого історія розказана докладно в дневнику. В 1857 р. побрали ся обоє молодята і скільки можна судити з пізнійших листів, жили з собою щасливо. Того самого (1857-ого) р. висвячено Шанковського та поставлено сотрудником при церкві св. Параскевії (зглядно при церкві св. Миколая) у Львові. Рівночасно іменовано його суплентом в академічній гімназії. Тут пробував він десь до 1860 р.; опісля в рр. 1860—62 стрічаємо його на становищі професора клясичної фільології в Станіславові. Відси повернув він знов на короткий час до Львова (в рр. 1863—4)¹⁾, а опісля перейшов до гімназії в Коломиї — здасть ся, 1864 р. В осени 1864 р. зложив він у Львові іспит із клясичної фільології та ще може з української мови (перед Омеляном Огоновським) і став дійсним професором гімназії в Коломиї 11 мая 1865 р. Тут наділено його почесним горожанством, а після уступлення Теодора Білоуса став він заступником директора гімназії, мабуть 1868 р. Молодіж без

¹⁾ Тут був А. Шанковський катехитом (а може й учив світських предметів). Тому що в 272 ч. „Діла“ висказав о. М. Зубрицький (в новинці „Хибні інформації“) — гадку, що А. Шанковський не був катехитом, наводжу як певний доказ на моє тверджене адресу з листу о. Івана Могильницького до Вікторії Шанковської (з датою: Грушка 31-о Сѣчня 863.): Всечестному Господину Шанковскому гр. к. Презвитеру и Катехитѣ Акад. Гимназіи въ Львовѣ“ і т. д. До того часу відносить ся і отсей цікавий з біографічного боку лист, адресований до А. Шанковського: „Самборъ д 29 Януар 864 Достопочтенный Господине! Честь и любовь, котру для Васъ маю, поводу мене, остеречи Васъ, же Вамъ то въ Намѣстничествѣ дуже зазло взято єсьте до заводу, до котрого Васъ до Львова взято, сотрудничество при приходствѣ свят. Никол. — а затѣмъ ein Nebengeschäft приняли, и же тоє дуже вредный слѣдствья — а навѣтъ и отдаленье Васъ зо Львова — мати може. Прошу Васъ убо покинути dieses Nebengeschäft — и отдавати ся только Вашому званью. Скажете ми може, же зъ доходовъ со званіємъ Вашимъ слученыхъ выжити тяжко. На то не маю иншой рады, якъ только ограничити свои выдатки, и ждати лучшихъ часовъ. Здравствуйте Вашъ попечитель и Вашъ другъ М. Качковскій“). Урядова літопись ц. к. академічної гімназії у Львові не згадує нічого про побут Шанковського у Львові в 60-тих рр.; вона знає тільки про його побут у сім заведеню в рр. 1872—4. (Хроніка львівської академічної гімназії — подав Е. Харкевич — у: Звіті Дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові 1901 р. стор. 45.)

ріжницї народности любила його, бо він займав ся нею широко і був взагалї приступний для всіх. Передовсім обходила його доля убогих селянських гімназістів — може бути, що на се мав значний вплив також його попередник Теодор Білоус, що не тільки опікував ся молодежю підчас своєї директури, але не забував про неї й після виїзду з Коломиї, а цікавив ся нею в листах до Шанковського.¹⁾ Він позволяв селянам привозити що день свої діти з села до гімназії, а на гімназіяльнім подвірїю припинано коні родичів учеників. Крім того розвинув А. Шанковський у Коломиї досить живу діяльність передовсім на літературнім полі. Теодор Білоус писав до него раз-у-раз, аби він не давав упасти печатні його брата Михайла Білоуса, котра знайшла ся тоді видно в прикрих матеріяльних відносинах так, що ледви не попала в жидівські руки.²⁾ При тім мусїв Шанковський заняти ся на просьбу Т. Білоуса виданєм, коректою й розпродажею деяких Білоусових видань.³⁾ Яків Головацький просив його о матеріяли до своїх етнографічних і археографічних праць.⁴⁾ В літературних справах переписували ся з ним Василь Ільницький⁵⁾, Володимир Стебельський⁶⁾, Іван Браник⁷⁾, Омелян Огоновський⁸⁾, Юліян Вислобоцький⁹⁾, Антін Могильницький¹⁰⁾ і ин. Переписка А. Шанковського вказує взагалї на досить широкі його звязи в тім часі з ріжними діячами не тільки старої Руси, але й народовецького табору, пр. крім що йно згаданих заховав ся лист Омеляна Партицького з візванєм до А. Шанковського вступити в члени тов. „Просвіта“¹¹⁾, лист Омеляна Гороцького з подякою за прислане „Мети“¹²⁾ і ин. Далі брав Шанковський живу участь у видаваню коломийського двотижневника „Голосъ Народный“ і календаря „Фуркало“.

1) Характеристичні з того боку листи Теодора Білоуса до А. Шанковського, поміщені в наших матеріялах, пр. лист ч. 43 (здаєть ся, з 1865 р.), де Т. Білоус стає в обороні учеників.

2) Гляди: листи чч. 35 і 38.

3) Гляди: листи чч. 38, 42 і 43.

4) Гляди: листи чч. 40 і 59.

5) Гляди: лист ч. 46.

6) Гляди: лист ч. 45. Докладнійше про сей лист гл. низше.

7) Гляди: листи чч. 60 і 64.

8) Гляди: листи чч. 63 і 72.

9) Гляди: лист ч. 36.

10) Гляди: лист ч. 65.

11) Гляди: лист ч. 74.

12) Гляди: лист ч. 39.

Амвросій Шанковський

фотографія — власність о. Юліяна Дзеровича.

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

Однак дійсним директором не судилось Шанковському стати ніколи. Можливе, що тут грали роллю політичні причини: неприхильність Поляків до него, але й можливе, що завинила тут ще більше інтрига, яка використала може необережний висказ Шанковського. Було се 1868 р. Недавно знесено німецьку мову як викладову по галицьких гімназіях, а почато заводити польську, підчинивши гімназії ново утвореній ц. к. Раді шкільній красвій. О. Северин Шанковський оповідає, що оден із професорів Поляків мав Амвросія слідити й подав на него донос до Ради шкільної красвої у Львові, яка виточила йому дісциплінарку. Закинено йому: 1) немов то він як заступник директора держав ся засади, що Поляк не може бути в клясі першим, а Русин послідним і 2) що він мав понижати на конференції свою власть, толкуючи букви на урядових письмах з Ради шк. кр.: R. sz. kr. сатирично: Rüdig, scheckig, krätzig. Оба закиди мали бути зовсім несправедливі — та й нам не хочеть ся вірити в такий нетакт А. Шанковського.¹⁾ Тому й оправдано Шанковського, але він вже сам просив про перенесенє до Львова до академічної гімназії, де пробував від другої половини 1872 р. до 1874 р. Та довідавши ся, що його хочуть кинути „на Мазури“, переніс ся в осени 1874 р. до Чернівців на Буковину.²⁾

З часів побуту А. Шанковського у Галичині яло ся зазначити ще одну цікаву подію. В другій половині 1866 і протягом 1867 р. задумував він перенести ся в Росію.³⁾ Він хотів дістати ся до Люблина або Замостя⁴⁾, а може й надіяв ся добути посаду „управителя школи“ (певно гімназії) у Вильні.⁵⁾

Можемо догадати ся, що спонукало його до того невдо-

1) Маємо в сій справі лист Ісидора Шараневича з 30 мая 1871 р., де читаємо ось що: „Вчєрашного дня былъ у мене Госп. Директоръ Ільницькій. Приказаль мнѣ написати, що въ означенномъ реченци на директора до Коломыи подавати ся можете зъ тѣмъ застереженіємъ, що еслибы Рада Школьна не хотѣла Васъ именовати директоромъ, чтобы Васъ оставила на учительской посадѣ въ Коломыи. Питавъ емъ Госп. Дир. Ільницького, що властиво Вамъ найбільше закедають, и що Вамъ властиво повредило. Сказиваль мнѣ, що распря mezi учителями, надъ которою Вы немогли запановати, а властиво гнѣвають-ся, на толковане буквъ R. S. K. которе Вы мали публично на сесіи высказати. Но рада школьна на перфомъ (sic!) фундаментъ оперла внесокъ на Ваше перенесенье; а о второмъ якбы хотѣла призабути“.

2) Ст. Смаль-Стоцкій: Буковиньска Русь. Чернівці, 1897, стор. 261.

3) Гляди: лист Чачковського, ч. 40.

4) Гляди: лист ч. 58.

5) Гляди: листи чч. 36, 44, 52.

воленє галицькими відносинами і надїя на лїпшу карїєру.¹⁾ Та до Росїї він не переселив ся — не знаємо, з яких причин; незабаром бачимо його на Буковині.

На становищи префесора гімназїї в Чернівцях пробув він 18 лїт, аж до 1893 р. Досить значна симпатія з боку деяких Русинів, Волохів і Нїмців товаришила йому й тут. Він брав також дїяльну участь у житю буковинських Русинів, звичайно по сторонї „твердих“. Проф. Смаль-Стоцький називає його навіть „осередком твердого закала“ на Буковині.²⁾ Та замітно, що се не перешкодило йому взяти участь в українськїм альманаху „Руська Хата“, виданім 1877 р. Данилом Млакою і Олександром Барвінським. Тут дав Шанковський на просьбу Іс. Воробкевича під криптонїмом: Ш. А. гумореску п. з. „Споминка про недавну бувальщину“.³⁾

Сю дїяльність перервало велике нещастє, що постигло його 4 цвітня 1893 р. — він дістав мозковий удар, наслідком чого наступила паралїза цілої правої сторони. Тому весною 1894 р. пішов він у відставку з повною платнею, після 40-лїтньої служби. З ложа недуги не підніс ся він уже ніколи, а пролежавши на нїм 13 лїт, умер 7 мая 1906 р. З Weltgasse в Червївцях супроводила тлїнні останки Амвросія Шанковського кількатисячна товпа його бувших учеників рїжних поколїнь, шкільної молодежи, яку звільнено на сей день від науки, знакомих та прихильників.

Всі жерела, які маю під рукою, вказують на се, що — як вже зазначено — Амвросій Шанковський був доброю людиною. Був він нераз душею товариства, серед якого пробував, а його добре серце, скорє на поміч другим, зєднувало йому прихильність та приязнь многих. Доказом того також його обширна переписка, в якій найдемо приміри незвичайно сердечних від-

¹⁾ Ось що читаємо про се в листї Івана Могильницького з Грушки, писанім 29 л. вересня 1866 р.: „Гадка о Пересенї Вашомъ за кордонъ оживляєть мене надѣєю лучшою и отвѣтною Вашому образованію и здобности будучности, тимъ болше чѣмъ горъзонть нашихъ ожаданій чорною хмарою заведень ще на долгоє время любящимъ правду и угнетенну нашу народность обслонень. Що буде то буде але добра намъ въ Галичинѣ покѣ — nebude — Но не можу перед Вами тоску Мами и мою глуху боязнь утаити“.

²⁾ *op. cit.*, стор. 261 і сл., де сказано дещо про сей бік дїяльности А. Шанковського.

³⁾ Шанковський застеріг собі, щоби не змінювати йому мови (доволї змосковщеної) й етимологічної правописи. (Ол. Барвінський: „Спомини з мого житя. Друга часть. Львів. 1913“, стор. 47–51).

носин не тільки між близшою й дальшою родиною і Шанковським, але й щирої приязни, якою його окружали товариші від часів богослов'я. Між листами маємо багато просьб про текції — знак, що А. Шанковський був людиною приступною й помагав неодному по змозі. Характеристична для него ще ось яка подія з його житя. Він був радником митрополитальної консисторії у Львові. Але коли 1882 р. приневолено митрополита Йосифа Сембратовича до уступлення й спенсіоновано двох львівських крилошан (Малиновського й Жуковського), А. Шанковський уважав се безправством, сповненим на Русинах, і звернув свої номінаційні грамоти на руки нової митрополитальної консисторії та держав ся від тепер здалека від церковної єрархії.

Годилоб ся ще поговорити про його москвофільство. А. Шанковський стояв все по стороні „староруських“ з виїмком віденських часів, коли то його можна уважати прихильником народної мови. Які причини зложили ся на такі його переконання, се показує ясно його переписка; він листував ся найчастійше з діячами москвофільського табору і мав між ними щирих приятелів — тому й пристав до них. В сім напрямі пішов він так далеко, що перетикав свою письменну мову московськими словами, формами й звуками, а навіть задумував переселити ся в Росію. Але любови до власного народу годі йому відмовити. Як людина образована, прочитана, цікавив ся він також народовецьким рухом, а навіть частинно підпомагав його. Словом, був се тип „Старорусина“, який утікаючи перед польським табором, забігав у московський, остаючи на ділі Русином, котрого поколіне може й не цураєть ся польських симпатій.

Амвросій Шанковський писав також дещо, як про се згадувано. Літературну діяльність почав він ще у віденській семінарії, де під впливом листу тодішнього редактора „Зорі Галицької“ Івана Гушалевича¹⁾ написав романтичне оповіданє п. з. „Остатны хвилѣ Плесни'ка“.²⁾ Далі належить тут зачислити його спомини з прогульок, яких заховало ся чимало. У львівській семінарії збирав він, як згадано, приповідки як доповненє до збірника Ількевича. Також маємо у його дневнику проби перекладів із рїжних мов. Але з сих молодечих писань не печатав він нічого. Здаєть ся, найраншими його печатаними письмами були статі у львівськїм „Слові“ з 1862 р., де А. Шанковський став допису-

¹⁾ Гляди: лист ч. 2.

²⁾ Гляди: Віденська сем., стор. 41.

вати може за спонукою таки самого редактора „Слова“ Богдана Дідицького (котрого два листи до Шанковського подаємо в матеріялах).¹⁾ Від того часу печатав він неоднo під своїм іменем, під криптонімами й псевдонімами. Бібліографія І. Е. Левицького (т. II) знає 10 його криптонімів та псевдонімів, а 20 статей крім віршів та дописий до часописий. Не вдаючи ся в їх подрібне вичислене й розгляд, зазначу тільки, що маємо там спомини, наукові рецензії, подорожні записки, публіцистичні статі, дописи, вірші і т. п. Великий розголос мала його стаття: „Якіи мы бѣдныи“, напечатана в „Новім Проломі“ 1885 р. (вийшла також окремою книжечкою 1886 р.), а звернена проти Омеляна Огоновського, що пропагував тоді т. зв. фонетичну правопись.

Та найціннішою спадщиною, що остала після него, є його переписка, котра переховала неодну цікаву вістку про сучасне йому жите.

II. Короткий погляд на жите питомців львівської гр. кат. духовної семінарії в 50-тих рр. XIX в.

Рік 1852 — бо з того часу маємо перші листи львівських богословів до А. Шанковського — застає львівську духовну семінарію в стадії зміни управителя. Від 1850 р. управляв нею тимчасово Іван Слимаковський, а 1852 р. предложено на становище ректора терно з трох крилошан: Куземського, Іжака й Телиховського. Та не знати чому (може три згадані відказали ся від сеї почеси), до іменованя ректора тоді не прийшло й такий тимчасовий стан тревав аж до 1856 р., коли то в падолисті іменовано дійсним управителем семінарії таки того самого Слимаковського. В 1852 р. відбувають ся й зміни інших настоятелів, бо пр. на місце Йосифа Сембратовича (якого стрічаємо опісля у Відні) приходить Лука Піпан. Пізнійші настоятелі — з 1859 р. — вичислені у „Споминах“ Анатолія Вахнянина²⁾ і в „Згадках ізь семінарского житя у Львовѣ“, списаних В. із С.³⁾ Тут подано багато до їх характеристики. Доповняє сї вістки знаменита праця проф. К. Студинського про львівську семінарію в часах Мар-

¹⁾ Гляди: листи чч. 18 і 21.

²⁾ Анатоль Вахнянин: Спомини з житя. У Львові, 1908, стор. 38.

³⁾ Згадки ізь семінарского житя у Львовѣ. Списавъ після нотатокъ В. ізь С. (Дѣло, 1888 р., ч. 85.)

кіяна Шашкевича.¹⁾ Повтarity сеї характеристики тут не будемо. В нашій переписці находимо досить часті натяки на особи настоятелів. Та сі натяки досить побіжні, а може й надто особисті. Отже вони дають небогато нового. Тому скажемо тут кілька слів тільки про Слімаковського.

Іван Слимаковський (1807—1878)²⁾ міг мати вигляди на високу сярархічну карієру. Уряд ректора уважано взагалі переходовою степенію до єпископського престола. Тому після смерти єпископа Івана Бохенського добачувано в нїм кандидата на єпископську мітру, а опісля й на митрополію. В лютім 1857 р. пише про се Іван Головацький: „ізъ Львова пишуть, будьто гр. Голуховскій покровительствуєтъ Г. Слимаковскаго, какъ молодаго и смиреннаго челоувѣка, котораго бы въ случаѣ смерти Еминенціи (митрополїта Михайла Левицькаго) можно вдругъ возвысить на митрополію“.³⁾ Та не судилось Слимаковському стати єпископом і він умер на становищи ректора. Однак се бажане стати єпископом витворило у него боязливість (тому й називано його „заяцем“⁴⁾); отже й справедливо говорить Іван Головацький про його смиренність. До особи Івана Слимаковського повернемо ще при обговореню відносин у семінарії в 60-тих рр.; тут зазначу тільки, що ся боязливість ректора відбивала ся, здаєть ся, некорисно на житю львівських питомців 50-тих рр. і може нею треба пояснити в части деякі події в семінарії, про які саме хочемо говорити.

Житє питомців львівської семінарії було в порівнанню з житєм віденських богословів у тім самім часі⁵⁾ не таке ріжнородне, та за се значно веселійше. Не бачимо тут того пригнобленя, з яким стрічаємо ся так часто в листах з Відня, не видно й такого занепаду здоровля. Якимось теплійшим духом віє зі Львова, ніж із похмурих віденських мурів. Певно причиняла ся до того близькість родини, бо уладжене львівської семінарії не було не то лїпше від віденської, а ще гірше.⁶⁾

¹⁾ Др. К. Студинський: Львівська духовна семінарія в часах Маркіяна Шашкевича (1829—43). Львів, 1916.

²⁾ Його характеристику подає проф. К. Студинський: Львівська духовна семінарія, стор. XXVI—XXVIII.

³⁾ Др. К. Студинський: Кореспонденция Якова Головацькаго в літах 1850—62. У Львові, 1905, стор. 326.

⁴⁾ Др. К. Студинський: Львівська семінарія, стор. XXVII.

⁵⁾ Гл. про се докладнійше у згаданій розвідці: Віденська духовна семінарія в 1852—55 рр.

⁶⁾ Справді понурий образ львівської духовної семінарії до 1889 р. подає проф. Студинський, Львівська семінарія, стор. I—III.

Досить веселе жите вели львівські питомці до 1852 р., але вже з весною 1853 р. заведено остру клявзуру й пильнійший нагляд так, що й годі було написати обширнішого листу.¹⁾ Питомців карано тоді досить остро, а упіменне (адмоніція) була ще нічим. Усе те спиняло дуже свободу питомців і не дозволяло їм займатися побічними роботами — хіба потайки. А держали питомців так остро, як їм здавалося — головно: ректор і віцеректор Ільницький (vulgo Paгat): „my tu jesteśmy tak jak maszyna, która się podług dzwónka i podług rozkazów Rektora i Paгata rechuje“ — пише оден питомець.²⁾

На ділі справжнім шефом семінарії був за часів ректорства Слимаковського віцеректор Іван Ільницький. Ректор не мав у семінарії відповідної поваги, а коли питомці згадують про його строгість, то певне тому, що він взагалі не відносився до них прихильно й мусів бути ошадний в міру фондів, які дано йому на удержане семінарії.³⁾ Що до Івана Ільницького (Пагата), то питомці справді боялися його, бо він був невмолимо строгий, хоч справедливий.⁴⁾

Замітимо, що строгість управи семінарії була більше поверховна, бо питомці ані не сповняли точно її приказів, ані не прикладалися занадто до науки.⁵⁾

Товариське жите у львівській семінарії не дуже було розвинене, бо стрічаємо тут якийсь поділ на кляси: поміж Львовяками і Перемишляками можна завважати певний розділ, хоч сему годі, розуміється, придавати якогось поважнішого значіння.⁶⁾ Оттакі дитинні спори вносили оживлене в нудне й майже бездільне жите львівських питомців 50-тих рр.

Із сказаного видно, що управа семінарії не все могла дати собі раду з удержанем ладу між питомцями й тому часті вилом-

¹⁾ Лист Льва Шанковського до брата Амвросія мабуть із 1853 р. (лист заховався без кінця).

²⁾ Лист львівського питомця, підписаного: Philaret, до Амвросія Шанковського з датою: Dnia 26-go Kwietnia 853.

³⁾ Др. К. Студинський, *op. cit.*, стор. XXVII.

⁴⁾ Ближше не займаюся характеристикою о. Івана Ільницького, бо гарну його сільветку подав уже проф. Студинський, *op. cit.*, стор. XXVIII і дал.

⁵⁾ З нашої переписки довідуємося, що більшу карність у семінарії намагався завести літом 1857 р. також єпископ Спірідон Литвинович (Гляди: лист ч. 6.)

⁶⁾ Львівські питомці називали перемиських „каштанами“, а перемиські львівських „луцаками“.

люваня спід карности є на деннім порядку, дарма, що нераз були проби заострити карність. Та й годї було надто багато вимагати від питомців, коли вже уладжене семінарії, як згадано, полишало багато до бажаня й самі власти мусїли часом стверджувати се таки перед питомцями. Про оден такий випадок маємо вістку з мая 1859 р. в листї Ілярїона Шанковського до брата Амвросія. Тодї прибув до семінарії намісник із владикою „на прошеніє ректорату, щобъ самї благоволили увидѣти, якїй вѣктъ алюмны мають и щобъ першу коммисію изъ Лаутнера и комисаря состоящу, котрї вѣктъ за добрый узнали, уничтожити. Отже при першомъ посѣщенію узналъ Намѣстникъ вѣктъ за злый но при томъ и Настоятелѣвъ о порядокъ упомялъ — мовлячи: якъ мають питомцѣ потомъ селянь порядку учити, коли ту въ рефектарѣ таку нехлюйно́сть видять — второго разу булъ предъ Великоднемъ въ Субботу — все було вымыте выбѣлене — въ рефектарѣ порцеляны — церата. Въ слѣдствіе того посѣщенія и упомяненія о порядку — постановилъ пресвѣтльїй ректоратъ всякїи реформы с: р: цѣлодневное замкненіе дормитаровъ — яденіе булокъ въ рефектарѣ — було даже гоненіе за куфрами и по стѣнамъ порозвѣшаною гардеробою въ дормиторѣ — но водворило ся роптаніе і противленіе ся общее а гоненіе устало“. Сї слова дають нам найліпший образъ порядків у тодішній львівській семінарії.

Тому може надто ідеальний образъ семінарського житя представляє В. із С., коли пише, що в 1859—61 рр. був харч у семінарії добрий так, що питомці могли ще жити й світських студентів.¹⁾ А тодішне жите в семінарії характеризує В. із С. так: „Настрій був у семінарії поважний. Ніхто довгів на конто посагу не затыгав, анї не програвав гроший в карти, хоч картами бавлено ся. Ніхто не справляв на кредит коштовної одежі, бо в тім напрямі не було люксу. Хто посїдав ліпшу одежу, випозичав її в потребі другому, бо між питомцями була солідарність. При поважнім... настрою був то і щасливий період, бо ніхто в заведеню тяжко не слабував, анї не помер, у нікого не було ревізїї, анї нікого не прогнано. Були поодинокї переступи семінарської дисциплїни, але ті кінчились на малих карах. Найчастїйше карано питомців за т. зв. „шкарти“... абстиненціями від проходу, від одної або бїльше страв, часом від цѣлого обїду, вечерї“.

¹⁾ В. із С., *op. cit.*, (Дѣло, 1888 р. ч. 85). Питомці жили тоді справді світських студентів, як про се сказано низше, але чи тому, що харч у семінарії був добрий, про се можна на основі згаданого листа сумнівати ся.

Наведена характеристика семінарських відносин відповідає хіба 1859-ому рокови — та й то не зовсім, як се виходить із що йно згаданого уривка листа. В попередних роках діяло ся в семінарії зовсім не так, як се покажемо й далі. З початком 60-тих рр. сі відносини знов поправились.¹⁾

Національна свідомість львівських богословів була з початком 50-тих рр. не дуже велика. Польщина в семінарії уступала тільки поволи українській мові.

Свідчить про се наглядно й наша переписка, де маємо надто часто листи львівських питомців, писані польською мовою. А деякі з них таки просто признають ся до незнання рідної мови. „Daruji to“ — пише оден питомець 1853 р.²⁾ — *ze teraz do ciebie nie w ojczystym języku pisze; lecz spodziewam się ze mi to przebaczysz, ze tak mało z naszą literaturą i Gramatyką obznajomjony jestem*“. Сей хоч оправдував ся, а кілько їх не відчувало навіть потреби змінити ся в тім згляді! Але й що було говорити про питомців, коли ще 1855 р. міг оден з наших єпископів висказати голосно гадку, що він рад би підчас Йорданського (отже такого чисто руського!) свята, яке мало відбутися ізза реставрованя Волоської церкви в латинській катедрі, виголосити проповідь по польськи.

Аж під кінець 50-тих рр. змінило ся в семінарії з того огляду на ліпше. Тоді розмовляли вже питомці з собою й з настоятелями заведеня по руськи — хіба часом мішали до розмови німецькі слова.³⁾

Не дивно, що серед таких відносин подавляюча більшість львівських богословів не цікавила ся нічим своїм. Тому то запанувала тоді у семінарії тая важка атмосфера, що виховувала таке оспале покоління тих часів. Не даром то оден із живіших питомців початку 60-тих рр. говорить про „въ лѣности оспалого духа нашихъ питомцѣвъ“, яким вони жили до 1861 р.⁴⁾ Признає се по части й згадуваний нераз В. із С., хоч він глядить на сі відносини дещо інакше. Він каже, що між питомцями не було тоді партій. Ніхто з них не чував про „твердих“ і „мягких“ Русинів, всі почували ся Мало-Русинами.⁵⁾

1) Гл. про се низше.

2) Згаданий уже Philaret.

3) В. із С. *op. cit.* (Дѣло, 1888 р., ч. 84).

4) Гляди: лист ч. 14.

5) *op. cit.*

Лектура питомців обмежала ся *ad minimum*. Поза богословські скрипти, які до того виучувано доволі поганенько (ясним доказом того часті випадки т. зв. епслеради, себ то часового видаленя з семінарії, коли питомець перепавав при іспиті) — вибігало читане тільки виїмково.

Та й про сю свободу читаня, яку бачимо у Відні, у Львові не могло бути й мови. Тут під самим боком намісництва й консисторії, де кожної хвилі могла впасти ревізія, карано читане заборонених книжок часом дуже остро. Кілька таких фактів подає нам і наша переписка. І так 20 жовтня 1853 р. доносить питомець Гнат Тихович: „Dzisiaj czytali *exclusiją* Giliczyńskiemu za jedną polityczną książkę, wesswegen er auch politisch verdächtig geworden ist“. Сю книжку переловлено у Гелічинського ще попереднього року і слідство в тій справі перетягнуло ся довший час.

Ближші подробиці про справу Гелічинського подав мені проф. К. Студинський на основі актів львівської консисторії, а наводжу їх для ліпшої характеристики відносин у львівській семінарії. У питомця Івана Гелічинського найдено брошуру п. з. „*Kilka piosnek z poza krat Lwowa o Szpilbergu*“, за яку видалено його дня 15 XI 1853 р. з семінарії й духовного стану. Ранше був він екстерністом і мешкав у кравецького челядника Венжиковського при ул. Краківській ч. 96. Там у шуфляді мала бути ся брошура, однак чиєю власністю вона була, сего Гелічинський не знав. До семінарії міг її принести питомець Федуневич, з яким він мешкав у згаданого кравецького челядника. Коли переслухано жінку Венжиковського, яку будьто би Гелічинський мав питати, до кого належить книжка, вона сему заперечила. Тоді признав ся Гелічинський, що книжку дістав від челядника Смерковського, який разом з ним мешкав і її читав. Так представляєть ся той випадок, якому подібного не знає віденська семінарія того часу.

А коли й таке ще не всім помагало, заборонено з весною 1854 р. питомцям читати всякі книжки: „Книжокъ не вольно читати нѣ полѣтическихъ Часописей“ — пише Лев Шанковський в марті 1854 р.

Щоби перепинити заборонену лектуру й зносили з небажаними людьми, переводжено в семінарії нераз ревізії — так було 1854 р., коли то політичне положенє в державі було непевне. При таких ревізіях казали читати навіть приватні листи — жалі на непошанованє листової тайни в семінарії доволі часті.

Та усе те таки не осягало вповні своєї цілі. Питомці мали багато вільного часу й деякі вивчали його читанем книжок. Що правда, кружок тих питомців був невеличкий. Вони збиралися звичайно вечером у кімнаті ч. 46, призначеній на науку співу й музики. Там крадькома читали вони переважно польські повісті — з чого, очевидна річ, було небогато користи.¹⁾ Але часом довідувалися про се настоятелі, а тоді наступали не раз і кари — відповідно до лектури питомців. І ось ледви прогомоніла справа з Гелічинським у 1852—3 рр., на весну 1854 р. „доставало 18 адмонїцію за пренумерацію на Nowiny“²⁾ — мабуть тому, що в сій часописи висказувано симпатії до Росії. Далі довідуємося, що питомці читали — певно без великої перешкоди з боку властей — „Зорю Галицку“ і „Вѣстникъ“, а з німецьких часописий „Lloyd“ і „Volksfreund“. Але про сі видавництва кажуть богослови слушно, що вони „часъ сей долгій розервати не потрафлять“. Колиж почала виходити „Семейная Библиотека“, знайшлася й вона в семінарії. В семінарській бібліотеці були тільки богословські книжки й річники „Pfennig-Magazin“-у.³⁾

Між львівських питомців діставалися в тім часі й московські книжки. Їх ширив Яків Головацький⁴⁾ — може при помочи свого брата Омеляна, що був у Львові питомцем. Одна з сих книжок: „Взглядъ на исторію западної Руси. Спб. 1848“ робила на богословів глибоке вражінє. В звязи з тим стоїть певно й читанє історичних книжок, про які згадує наша кореспонденція 1855 р. Тоді й спровадили до семінарії мапи давньої Польщі та цікавилися історією козаччини.⁵⁾ Але таке читанє належало до незначних виїмків, бо загал питомців піддавався без протесту вимаганю не читати нічого.

Такі обставини сприяли розвоєви русофільської пропаганди між львівськими питомцями. Вже згадане висше ширенє в семінарії „Семейної Библиотеки“, а по часті й „Зорі Галицкої“ вказує на звязи з „Погодінською кольонїєю“, бо власне „Семейная Библиотека“, видавана від 1855 р. Северином Шеховичем, мала слу-

1) В. із С., оп. cit. Дѣло, 1888 р., ч. 100.

2) Лист А. Бойкевича до А. Шанковського з датою: Львівъ дня 19/4 1854.

3) В. із С., оп. cit. Дѣло, 1888 р., ч. 93.

4) Лист А. Шанковського до батька з датою: дня 7/19 Ноября 1855, де він пише: „Читаю пречудесныя книги россійскія полученныя отъ Всепочт: Головацкого“.

5) Там же.

жити ширеню москвофільських гадок у душі Д. Зубрицького, Я. Головацького і под.¹⁾ До того пробував у львівській семінарії в 50-тих рр., як згадано, брат Якова Головацького Омелян і інші його прихильники.²⁾ Так то заціплювано москвофільство в мурах семінарії. І ті москвофільські впливи слідно виразно хочби й на Амвросію Шанковським. У віденській семінарії відпекував ся він від усякого москвофільства, а у Львові склонював ся зовсім виразно до русофілів, як се бачимо з його листів. У Відні писав він їх не конче чистою, та все таки без сумніву народньою мовою, а вже в першій його листі зі Львова слідне намагане писати по великоруськи (пр. уживане букви э, gen. sing. masc. adiect. ago і т. п.). Є се вже свідоме відступлене від народньої мови. Видно з того, що заходи Я. Головацького коло введеня московщини в практичне уживане знаходили у львівській семінарії податний ґрунт. Далі бачимо між питомцями у Львові виразні симпатії до православя, які можемо також — з певними застереженнями — уважати проявою москвофільства. Цікавим документом з того боку є згадуваний лист Амвросія Шанковського з 7 (19) падолиста 1855 р. Говорячи про „Взглядъ на исторію западнои Руси“, пише він: „Вотъ! что кажетъ авторъ, когда описуетъ Русь зъ временъ Ярослава, кой соединилъ подъ свою власть всѣ княжества рускія: „На всемъ этомъ пространствѣ народъ исповѣдалъ одну православную вѣру, говорилъ и славилъ Бога на одномъ своемъ природномъ языкѣ Славянскомъ“ і т. д. Опісля говорить ся там про релігійні новаторства Заходу, про заборону самих пап зміняти обряди, про се, що православна й західна церква признають одні й ті самі догми і т. д. Словом, се була лектура, яка при відповіднім поясненю розгорячувала молоді уми й мусіла в них засівати недовіре до унії, масковане поки що недовірем до латинської церкви, бо основна гадка автора книжки, яка так подобала ся Шанковському, є по словам того посліднього: „что прежди раздора церкви вост: и запад: одинъ обрядъ и вѣра была, что Греки всегда давное сохраняли но Латиники давное измѣнили“. Ширшого літературного руху у львівській семінарії 50-тих рр. не було. Є тільки спорадичні прояви в тім напрямі, та й то маємо про них дуже скупі вiсти.

¹⁾ Про „Семейную Библиотеку“ гл. у проф. К. Студинського: Кореспонденция Я. Головацького в літах 1850—1862, стор. CVI і дал. У вступній статі до сеї кореспонденції обговорена також переміна в поглядах „Зорі Галицкої“ в москвофільським напрямі від часу редакторства Івана Гушалевича.

²⁾ Гляди про се в ріжних листах що йно згаданої кореспонденції.

Крім принагідних віршів замітніший збірничок „Весна“, виданий львівськими питомцями 1852 р.¹⁾, де поміщено кілька найцітять віршів і прозових статей — усе під криптонімами або без підпису. Видане якоїсь книжки задумували львівські богослови мабуть 1855 р., бо в листі угро-руського питомця Антона Петрашовича читаємо: „ци я дозволю мое имя черезъ Васъ (А. Шанковського) виробленну часть нашого путешествія — въ будучу черезъ Вашу славну Семѣнарію видаючу книгу — выложити?“ Петрашович хотів навіть післати на сю ціль якісь гроші²⁾, але що стало ся з сим видавництвом і яке воно мало бути, не знаємо.

Сим вичерпують ся найважніші вістки про львівську семінарію 50-тих рр.

III. Народо́вецька громада львівських питомців у 60-тих рр.

Та сей духовий упадок, що характеризує львівську семінарію й жите галицьких Русинів взагалі протягом 50-тих рр., тревав тільки до початку 60-тих рр. Народня струя не висихала на ділі ніколи між питомцями. Виразно могли ми її прослідити у віденській семінарії, а й у львівській мусіла вона знаходити часті, хоч не все свідомі симпатії. При найближшій зміні обставин на ліпше вибухла вона з елементарною силою.

З початком 60-тих рр. бачимо у львівській семінарії цікаві прояви, що вказують на знаменний зворот у поглядах питомців. Прихильники народньої мови підносять тут голову й здобувають собі рішучу перевагу. Разом із тим починаєть ся у львівській семінарії оживлений духовий, а передовсім літературний рух. Про сей рух доходили до нас тільки відірвані, глухі вістки³⁾; нині можемо пізнати його близше. Між перепискою Амвросія Шанковського зберегло ся кільканайціть листів питомця Йосифа

¹⁾ Весна, зборникъ различныхъ сочиненій стихомъ и прозою. Львовъ, 1852.

²⁾ Гляди: лист ч. 4.

³⁾ Що більше, сучасники виражають ся нераз навіть дуже некорисно про духове жите в тодішній гр. кат. духовній семінарії у Львові. Пор. примтаку відемну характеристику питомців у листі Костя Горбала з кінця 1861 р. (Др. Осип Маковей: Матеріяли до житєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича. У Львові, 1910, стор. 26). З того видно, що не всі сучасники, котрі знали жите питомців того часу, були поінформовані про сей рух.

Могильницького, з яких дев'ять подає нам досить докладні вісті про літературний рух між львівськими богословами в літах 1861—1865. Гарним доповненем до сих дорогоцінних листів є письмо Гната Рожанського з 1866 р.¹⁾ Та заки перейдемо до обговорення сего руху, мусимо ще вернути ся у 50-ті рр. і згадати деякі події з того часу, бо без них не буде сей рух вповні зрозумілий.

Року 1858 прибув до Львова уперве Пантелеймон Куліш. Був се час, коли він розвинув доволі широку діяльність на російській Україні, намагаючи ся притягнути до себе й Галичан, з якими особисто познакомив ся у Львові.

Про сей його перший побут у Львові знаємо небогато. Куліш обертав ся тоді в кругах львівських польських учених і що йно через них познакомив ся з львівськими Русинами. Та й се знакомство обмежило ся, здасть ся, на однім Якові Головацьким, з яким познакомив його польський учений Август Бельовський²⁾; а крім того може бути, що Куліш пізнав у Бельовського хіба ще Дениса Зубрицького — так принайменше можна догадувати ся з його листу до Михайла Погодіна.³⁾ Куліш цікавив ся тоді „Народним Домом“, а відіжджаючи, полишив у Ставропігійській книгарні дещо з українських книжок, як ось: Граматку, Чорну Раду, Записки о Южной Руси, Проповіди Гречулевича, Народні оповідання Марка Вовчка, Літопись Самовидця, твори Гоголя.⁴⁾ Се були ластівки тіснійшого зближення Українців з Росії й Галичини.

На сїм обмежило ся поки що отсе зближене, бо Куліш, пізнавши Галичан, не мав мабуть великої охоти заходити собі з ними. Так можна думати на основі листу Якова Головацького до Куліша, писаного дня 30 червня 1859 р.⁵⁾ Тут жалуєть ся Головацький, що хоч він просив Куліша, щоби доносив йому про усе, що тикаєть ся українського руху, між ними більше вже як рік не може якось завязати ся переписка. Далі просив він Куліша про присилку деяких українських книжок і про поміч в укладаню

¹⁾ Лист Гната Рожанського видрукував я в „Руслані“ за 1914 р., ч. 53 в статі: До першого видання Шевченкових творів у Галичині.

²⁾ Др. К. Студинський, *op. cit.*, стор. 396, де поміщено лист Бельовського, яким він запрошує Я. Головацького до себе в цілі познакомлення його з Кулішем.

³⁾ Письма къ М. П. Погодину изъ славянскихъ земель. Съ предисловіемъ Нила Попова. Москва, 1879, стор. 608—9.

⁴⁾ Др. Студинський, *op. cit.*, стор. 379.

⁵⁾ Там же, стор. 463—4.

руської хрестоматії для висшої гімназії від часів Котляревського. Сей лист був, здасть ся, початком живійших зносин Галичан з Кулішем.

Бачимо з того, що побут Куліша у Львові 1858 р. був тільки на позір без більшого значіння для Галичан. Бо все таки деяке вражінє мусів він тут викликати. Сам факт, що Куліш, відомий уже тоді письменник (Бельовський представляє його як „znakomitego literata Malorosyjskiego“), уживав у своїй переписці з Головацьким української мови, мусів декого довести до отямлення, а може й... засоромити. Може й тому Яків Головацький уживає в переписці з ним також української мови, хоч у листах з австрійськими Русинами намагає він постійно на російщину.

Також полишені Кулішем книжки — хоч їх було мало — могли мати вплив бодай на тісний кружок Галичан. Усе те були предтечі нового культурного руху в Галичині, в яким визначну ролью відіграв Куліш.

Годі нам тут застановляти ся подрібнійше над причинами розбудження нового народовецького руху з початком 60-тих рр. Та відомо, що головним чинником в його повстаню були зносини Галичан з російською Україною. Тому й уважав би я свого рода епохальною подією згаданий лист Головацького до Куліша з 1859 р. Слова Головацького: „Пособіть, брате, Русинамъ Галицкимъ, засиліть ихъ плодами Малоруської братіи бо наша самотна билинка засхне відъ спеки, або приглушать єи сусѣдніи буряны“ — поділали без сумніву на амбітного Куліша й могли його спонукати до гадки: відіграти роль духового провідника в Галичині.

Як відповів Куліш на лист Якова Головацького і як вела ся між ними дальша переписка, про се нема вісток. Можна тільки догадувати ся, що Куліш пішов за покликком Головацького й почав широке листованє не лише з ним, але й з іншими Галичанами. Ся переписка у своїх початках (1859—1860) для нас невідома, але за те в осени 1861 р. застаємо Куліша вже в живих (отже, виходилоб, давнійше навязаних) зносинах із молодими Галичанами. Першу певну вістку про се подає Йосиф Могильницький у листі з дня 16 жовтня 1861 р., де він звіщає Амвросія Шанковського про живий духовий рух у львівській семінарії.¹⁾

В тім часі настали у львівській семінарії такі відносини, що уможливляли розвій живійшого житя між питомцями. Настояте-

¹⁾ Гляди: лист ч. 13.

лями львівської духовної семінарії в 1861 рр. були оо.: Іван Слимаковський — ректор, др. Іван Ільницький — I віцектор, Юліян Левицький — II віцектор, др. Яків Ціпановський — духовник, префекти: Лука Піпан — I року, Антін Чайковський — II р., др. Лев Дейницький — III р., др. Франц Костек — IV р.

Ректор семінарії Іван Слимаковський займав ся житем питомців, здаєть ся, з початком 60-тих рр. не богато, а управляв семінарією, як і давнійше, на ділі віцектор Іван Ільницький, котрий — як можна догадувати ся з подій на початку 60-тих рр. — помимо своєї строгости мав деяке зрозумінє для національних змагань питомців у новім, народовецькім напрямі, хоч Титко Ревакович завважує, що тодішня „семинарська старшина... була дуже відстала і закостеніла (з виїмком префекта дра о. Франца Костика) і не інтересувала ся близше ані історією, ані літературою, ані побутом нашого народу“.¹⁾ З інших настоятелів семінарії згадує наша переписка частійше ще префекта о. Луку Піпана. Про него скажемо тільки коротко, що питомці не любили його, бо був дуже прикрий, і строїли йому різні збитки.²⁾

Та й внутрішні відносини у львівській семінарії змінили ся з початком 60-тих рр. дуже. Супроти досить строгої карности 50-тих рр. слідна значна пільга. Питомцям жило ся в семінарії — по їх власному признаню — добре, а карність значно підупала, як ще ніколи. Так пр. не замикано дормітара, можна було перед настоятелями курити, а з семінарії було легко дістати ся на світ — і за се не було ніякої кари. Питомці бояли ся хиба одного Черлюнчакевича.³⁾

Така свобода у львівській семінарії тревала довший час, бо ще 1863 р. заговорило про неї „Слово“, яке в статі „Апология исправителей обряда“ жалуєть ся („Слово“ було дуже огірчене на Слимаковського за його становище в обрядовій боротьбі, а може ще й за отсей народовецький напрям між питомцями): „Вывоуанье питомцевъ въ нашомъ сѣменищи Львовскомъ есть застарѣле и такъ противне духови стану священническаго, що трудно поняти, якъ могло тое доси дотриматись. Если благоговѣние есть первою должностію священника, то осо-

¹⁾ Титко Ревакович: З переписки письменників 1860-тих років в Галичині. (Записки Наук. Тов. ім. Шевченка, т. CXVII і CXVIII, стор. 269—270).

²⁾ Ширшу його характеристику гл. у згаданій статі: В. із С. (Д'яло, 1888 р., ч. 87).

³⁾ Гл. згаданий лист Й. Могилянського.

бенно належало бы въ томъ упражняти питомцевъ, а тимчасомъ въ томъ взглядѣ найменше дѣся, бо ото въ Недѣлю николи тамъ Полунощница и Утрення не отправляеся; книжоць церковныхъ належало бы принайменѣй по одной на десять питомцевъ мати, где тимчасомъ только въ хорѣ кѣлька мають, прочіи же не знають, що ся спѣвае. Посты такожь не заховуются такъ, якъ ся належить, бо въ Навечеріе Рождества І. Х. и Богоявленія, где вся Русь постить до полудня принайменѣй, тамъ заразъ рано даеся тепле снѣданье, где противно въ дни непостныхъ тѣлько суху булку дають“. Тому дораджуе автор статі реформу семінарій на взір німецьких та французських семінарій, а далі каже: „певно бы Его Превосх. Князь Митрополитъ Григорій были уже по возможности зреформовали тое сѣмнице, якъ зреформовали Перемыское, але партія ворожа ультрамонтанска, которой для певныхъ видѣвъ нѣкоторыхъ и зъ нашихъ Русинѣвъ помочную подають руку, спиняе своими клеветами всякіи спасительныи реформы въ томъ намѣренію, чтобы черезъ противное духови вѣры выхованье здеморализовати наше священство, ввести нашъ обрядъ въ дискредитъ и въ поруганіе, и тымъ способомъ приспѣшити его паденіе въ користь латинизма“.¹) Наведений уступ є в части потвердженемъ слів нашого листу, навѣть коли приймемо, що із сеі статі промовляють надто особисті погляди.

Такі свобіднійші внутрішні відносини сприяли розвоєви живійшого духового житя у львівській семінарій. Допомогли до того ще й тіснійші зносини питомців із світськими студентами університету, що приходили до семінарій „на емпірію“ й жили ся товариською ласкою богословів, які не потрібували бороти ся так із матеріальною бідію підчас університетських студій.²) Не без значіня було також, що крім богословських студій займали ся питомці ще й світськими предметами³), бо се причиняло ся до розширення їх світогляду.

При тім могли мати дуже легко вплив на нашу семінарію також визначні руські діячі, яким не тяжко було дістати ся в мури семінарій та внести тут нове жите.

До розширення того нового житя причинили ся зносини питомців з Кулішем. Коли вони почали ся, годі певно сказати.

¹) Слово за 1863 р., ч. 7, стор. 30.

²) Гл. згаданий лист. Про сю „емпірію“ згадує також Т. Ревакович, *op. cit.*, стор. 272.

³) Там же.

Підчас свого побуту у Львові 1858 р. Куліш ледви заходив до семінарії. Здасть ся, що після листу Я. Головацького з 1859 р. попробував він, як згадано, навязати ширшу переписку з Галичанами, а між іншими й з богословами. Та можна напевно сказати, що властивого значія набирають сі зносини Куліша з львівськими питомцями аж з осению 1861 р. Ось що пише про се Йосиф Могильницький у жовтні 1861 р.: „Русь наша пресвятая, цвितеть тутъ въ якъ найобшернѣйшомъ розмѣрѣ, найрозличнѣйшиѣ дѣла, о которихъ я єще до селѣ нѣчого незналъ, могу тутка достати, бо питомъцѣ нашего богословѣя, зъ самою головою нашої лѣтератури Кулѣшомъ въ дуже стисломъ стунку стоять, и дуже часто листи и книжкѣ отъ него достають“.¹⁾ З того видно, що зацікавлене українськими справами вирросло у питомців передовсім на основі їх підвисшеного патріотичного почуваня й розширеної національної свідомости. Русь називають вони святою, а головою „нашої“ літератури признають Куліша — знак, що почуте єдности з російською Україною, яке пробувало ся тоді зовсім свідомо між львівськими питомцями, повело їх до ширшого погляду на значіне Руси й збільшило їх любов до неї, а що найважнѣйше, оперло сю любов на трівкѣйших, чим досі, основах. Тут і жерело того гарного почутя гідности, яке проявляєть ся в тім, що питомці майже соромлять ся того, що живуть у семінарії безжурно, а їх світські товариші бідують нераз гірко у боротьбі за хлѣб насущний.²⁾ Усе те вказує на піднесене етичного й ідейного уровня питомців, на їх ревнѣсть для народнѣх справ, ревнѣсть, що не обмежала ся пустими фразами про „святую Русь“, а вела до бажаня працювати для народу.

Та й справді могло обхопити наших питомців одушевлене, коли вони нараз дістали з рук Куліша цілий ряд творів високої часом літературної стійности, перед котрими писаня „славних“ галицьких світочів 50-тих рр. виглядали від разу як мертвеччина без ніякого значія. Вже Анатоль Вахнянин, говорячи про сі часи у львівській семінарії, каже, що „Шевченко, Максимович і Основяненко зробили рішучий перелом, чи переворот в поглядах наших на літературу руську“.³⁾ Йосиф Могильницький подає у згаданім листі докладнѣйший спис книжок, присланих Кулішем для питомців. Були там: Основяненка „Маруся“, „Пе-

¹⁾ Гл. згаданий лист Й. Могильницького.

²⁾ Там же.

³⁾ *op. cit.*, стор. 43.

рекотиполе“, „Козир-дівка“, „Щира любов“ (драма), Шевченка „Кобзар“ 1860 р., поезії, видані в Липську й ще якісь інші його поезії¹⁾, Макаровського „Гарасько“, „Наталя“, Петренка „Думи та співи“, Александрова „Вовкулака“, Костомарова „Переяславська ніч“, Куліша „Хата“. Як бачимо, був се досить гарний вибір із української літератури.

Але примірників тих творів було небогато – деколи тільки по одному. Тому переписувано їх незвичайно старанно з великим піетизмом і ширено у таких відписах. Такі відписи мали сю добру сторону, що вбивали ліпше в пам'ять переписчика переписаний твір, який ставав йому тим самим і дорогий, бо коштував його багато праці.

Осередком нового життя між питомцями був молодий, а горячий Данило Тянякевич. Йому треба признати головну, а може й одну (побіч Куліша і Бернатовича) заслугу в розбудженні того руху. Дякуючи своїй непосидючій вдачі, зумів він розрухати питомців та втягнути їх у круг наших національних справ, які тоді завдяки новій конституційній ері стали більше цікавити наш загаль. Тянякевич прибув уже до семінарії як щирий прихильник народовецького напрямку. На сей шлях навернув його ще 1860 р. Українець Бернатович, що саме тоді переїздив через Львів з Києва на купелі, а далі твори Котляревського й Шевченка, які дісталися якимось способом у його руки.²⁾ Та скріпив він сі свої переконання й почав на їх основі ширшу працю без сумніву що йно під впливом П. Куліша, з яким став зноситися листовно, як згадано, найпізніше від осені 1861 р., себ то від часу свого прибуття до семінарії.

Про діяльність Данила Тянякевича з початком 60-тих рр. XIX в. висловлено в нашій літературі різні розбіжні погляди. Др. Іван Франко так характеризує його: „Тянякевич писав на своїм віці дуже багато про найрізніші справи, але визначаючи ся скрізь надміром запалу і браком основного знання, не здобув собі визначного місця в письменстві, а в організаціях ученицьких громад, на які він у 60-тих роках мав дуже великий вплив, той вплив власне задля його ентузіастичної і пустої патріотичної фразеології і повної безкритичности треба признати більше шкідливим, ніж пожиточним“. І в пізнішому життю був Данило

¹⁾ Здається, був там примірник першого видання „Гайдамаків“, який опинився опісля в руках А. Шанковського.

²⁾ О. Терлецький, *op. cit.* (Літ.-Наук. Вістник, 1903 р., кн. X, стор. 5–6).

Танячкевич по гадці дра І. Франка „визначним чинником радше забогнення, ніж розвою галицького українофільства“.¹⁾ Отже др. І. Франко осуджує діяльність Д. Танячкевича, бо бачить у ній за мало реального змісту, а за багато патосу.

Зовсім не так глядять на Д. Танячкевича сучасники. Анатоль Вахнянин признає йому визначну ролю в розбудженю духового життя між молодими народовцями й оцінює дуже корисно його заслуги²⁾; те саме й Титко Ревакович.³⁾ Найширшу й найгарнійшу характеристику діяльності Д. Танячкевича подав Остап Терлецький.⁴⁾ Не вдаючи ся в повторенє тої характеристики, зазначу тільки, що хоч О. Терлецький не належав до людей, які одушевляли ся надто скоро, він висловлюєть ся про Д. Танячкевича з ентузіазмом, а навіть говорить, що Танячкевич „був властивим посередником між Україною і галицькою молодіжю і він один не вважаючи на розчарованя і невдачі, які задля недоспільности молодіжи спадати мусіли на народню партію, потрафив у своїх руках так довго утримати її справи, поки молодіж не підросла і сама не взяла їх у свої руки“. З того виходилоб, що ентузіазм Д. Танячкевича має глибший підклад, як могло би здавати ся на перший погляд. Піддержуване зносин із російською Україною й ширенє Шевченкових ідей було таки реальним вкладом у житє Галичан, а хоч опісля виявила ся потреба поглиблення тих ідей, то се зовсім не вменшас ваги праці Д. Танячкевича. І взагалі вплив Танячкевича на молодіж був без сумніву благодатний. Тому діяльність Д. Танячкевича з початком 60-тих рр. належить рішучо уважати великим кроком наперед у національнім житю Галичан.

У львівській духовній семінарії перебував Д. Танячкевич від шкільного року 1861/2 до 1864/5.⁵⁾ Куліш зносив ся з питомцями через Танячкевича й на його руки посилав книжки, які Танячкевич ширив опісля далі. Пр. знаємо, що протягом 1861 р. (до осені) дістав він від Куліша дві пачки книжок.⁶⁾ І Танячкевич головно зробив семінарію посередницею між Галичиною

¹⁾ Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. Написав Іван Франко. У Львові, 1910, стор. 164—5.

²⁾ А. Вахнянин, *op. cit.*, стор. 43 і 46.

³⁾ *op. cit.*

⁴⁾ Остап Терлецький: Галицько-руське письменство 1848—1865 р. (Літературно-Науковий Вістник, 1903 р., кн. XII стор. 153 і сл. — VII глава).

⁵⁾ Т. Ревакович, *op. cit.*, стор. 269.

⁶⁾ Гл. згаданий лист.

і російською Україною передовсім сим способом, що стягав сюди замовлення на українські книжки в Росії, — в чім помагали йому деякі товариші, як ось Йосиф Могильницький.¹⁾

Зносини з Кулішем надали духовому життю львівських питомців-народовців поважнійшої основи й певнішого ґрунту, а перш усього розбудили в них охоту до праці для свого народу. Піддержували й заохочували питомців у тім напрямі свідоміші й рухливіші одиниці споміж галицької суспільности.

А мали питомці тоді нагоду стикати ся із вибором сеї суспільности, бо по свідоцтву Вахнянина сходили ся в мурах семінарії тодішні наші соймові послы на клубові наради. Вони то впливали на „інтензивнійше зрушенє питомців“²⁾ і особистим впливом втягали їх у народню роботу.

Найбільше робив у тім напрямі судовий радник і соймовий посол Юліян Лаврівський. Йосиф Могильницький каже про се в листі з 10 падолиста 1861 р.: „Въ нашомъ семѣнищи почалося отъ неякогось часу новое полѣтическое житѣе, честный Лавровский... стался до того побудковъ, и во истинѣ русь наша тому честному мужеву дуже много винна будетъ, бо то онъ билъ первый, который въ лѣности оспалого духа нашихъ питомцевъ до сотрудѣя въ лѣтературѣ возбудилъ, онъ то первый позносилъ до насъ великое множество книгъ нѣкому зъ насъ до сего часу неизвѣстныхъ, за его то трудомъ достали ми на вшехнѣци голось, которого намъ до сего часу ляшня заперичала, а такъ русь на всеучилищи доставше теперь 180 голосовъ бѣльше, импонуеть таможъ“.³⁾ Отже Ю. Лаврівський старав ся вплинути на питомців у подвійнім напрямі: в політичнім і про-світнім.

Передовсім постарав ся Лаврівський здобути питомцям голос в університетських радах, що при нечисленній нашій світській молодежи на університеті мало велике значінє, бо збільшало там число Русинів — по свідоцтву Й. Могильницького — о 180 голосів. Безпосередною причиною того було змаганє польських студентів утворити комітет для підмоги бідних учеників та збираня складок. Сі комітети з чисто польським характером хотіли для польонізаційних цілій притягнути до себе й Русинів. Що такі комітети попри підпомаганє убогих студентів мали й заку-

¹⁾ Там же.

²⁾ Вахнянин, *op. cit.*, стор. 40.

³⁾ Гляди: лист ч. 14.

лісову ціль: зорганізувати політично польську молодіж, се посвідчає оден з ініціаторів таких організацій Фльоріян Земялковський. Він пише про се у своїх „Pamiętnikach“: „Nasienie zasiane przez Dziennik polski, (котрого редактором був Абанкур, а головним співробітником Ф. Земялковський) zaczęło wschodzić; młodzież akademicka zaczęła myśleć o zawiązaniu Towarzystwa wzajemnej pomocy, za nią poszła młodzież Techniki, potem czeladź rzemieślnicza, schadzano się, radzono, umawiano, układano statuta, a u mnie na wtorkowych wieczorach, które w jesieni 1861 r. głównie dla zwabienia młodzieży otwarłem... schodziły się nici tych agitacyi organicznych. Organizacją młodzieży akademickiej zajmowali się Łubiński, Wł. Smolka, Matkowski i starozakonny Zukek“.¹⁾ Бачимо з тих слів ясно, до чого стремили такі організації польської молодіжи — і свідоміші споміж руських університетських студентів пізнали ся на тім скоро.

Так прийшло до великого непорозуміння на тій основі підчас загально академічних зборів, що відбули ся на університеті у п'ятницю дня 8 падолиста 1861 р. Цікаві вістки про се подає „Слово“, а доповняє їх згаданий лист Йосифа Могильницького і „Dziennik Polski“. Сею подією варта зайняти ся ближше хочби тому, що вона була одною із проявів боротьби за права Українців на львівському університеті й приневолила наших діячів зайняти ся бодай дещо університетською справою. А як мало цікавили ся тодішні наші політики, а з ними й ціла галицька суспільність університетським питанєм, на се проречистим доказом само „Слово“ з того часу, яке при релятивнім підемі нашого політичного й духового життя в Галичині з новою конституцією полишило університет майже на боці. Читаючи напечатані в „Слові“ за 1861 р. домагання наших діячів із ріжних областей, не побачимо майже ніде хочби згадки про університет. Поминаючи справу помочи академікам, знаходимо в цілім першім річнику „Слова“ усього три згадки про наші домагання в університетській області — так короткозоро гляділи тоді галицькі політики на сю важну справу! Для простої цікавості перечислимо сі згадки „Слова“. І так у 1 ч. „Слова“ (стор. 3) в дописі з Тернополя домагають ся Подоляни устами Івана Борисікевича між іншими, „абы на всеучилищи Львовскомъ предовсѣмъ въ скорости всяка наука богословска преподавалася на рускомъ языцѣ; въ слѣдъ

¹⁾ Pamiętniki Floryana Ziemiałkowskiego. Cześć trzecia. Kraków, 1909, стор. 28.

за нею, щоби тѣмъ путемъ отвірались курса философичны для усвершенья учителей рускихъ гимназіальныхъ; а наконецъ, щоби и выдѣлы правничі по возможности заступленіи были професорами съ выкладовымъ языкомъ рускимъ, обокъ нѣмецкого и польского языка“. Отже Борисікевич дивить ся на задачі університету тільки з практичної точки. Дещо ширше глянув на університетську справу єпископ Спирідіон Литвинович у своїй промові, виголошеній в державній раді 25 червня 1861 р.¹⁾, та за се послугуєть ся він тут тільки загальниками, не згадуючи про домаганя Русинів на університеті ні словечком. В кінці в 47-мім ч. „Слова“ піднесено в статі „Чого необходимо желати маемъ? Отъ Коломыи“ домагане — аж в 11-тій точці: „Послѣ конкордату, гимназіи руской Галичины подъ зарядъ руского Консistorія отдати и каѳедры Русинами обсажати“, при чім з покликом на історичні жерела додано ще: „Академія Львовска да буде знову руска якъ цѣль еи заведенія, основа ей въ Замостью руска була“. От і все, на що здобуло ся „Слово“ протягом цілого 1861 р. в нашій університетській справі.

Раз тільки вийшло воно поза коротенькі згадки в сій справі, а саме з нагоди згаданого вже проекту основаня товариства взаємної помочи між студентами львівського університету. Вже заздальгіль перед відомими загально-академічними зборами, бо в ч. 75 з дня 18 (30) жовтня заговорило „Слово“ про намір заснованя студентами університету позичкового банку, що позичав би гроші студентам безпроцентово. Капітал, потрібний до того, мав би утворити ся з добровільних складок слухачів університету, а заряджував би ним окремий комітет. „Слово“ думає, що хоч наші люди розвинули вже давнійше гадку запомагати всяких учеників, то все таки „наші рускіи братья на всеучилищу не тѣлько могутъ, але и повинны участвовать въ такъ важной для цѣлого всеучилища справѣ“, але треба уважати, „щоби статуты того комитету припадали до сердца академикамъ обох народностей“. З того видно, що наші студенти — певно не без помочи декого із старшої громади — заняли ся сею справою поважнійше й прийшли на відповідні збори з готовим пляном. Самі збори описані досить докладно в ч. 79 „Слова“ стор. 400 у „Новинках“, а також побіжно у „Dziennik-u polsk-im“.²⁾ На них візвано всіх студентів університету оповістками в польській

¹⁾ Гляди: Слово, 1861 р. ч. 45, стор. 259.

²⁾ Dziennik polski, 1861 р., ч. 35 з дня 10 падолиста.

та руській мові. І прибуло їх так багато, що саля не могла всіх помістити. На зборах явили ся також: ректор о. др. Людвик Малиновський, що отворив їх відповідною промовою по польськи й проводив їм, др. Мор і о. др. Солецький — оба останні як відпоручники сенату. Про товариство (воно мало називати ся „Towarzystwo wzajemnej pomocy akademików lwowskich“), що мало заложити ся й про його статuti, уложені на якихось приватних зборах, говорив оден студент прав, Жид. Він просив, щоби присутні прийняли сї статuti, бо їх одобрили просвічені мужі, що мають довіре краю.¹⁾ „Dziennik polski“ висловлюєть ся про сю промову з великим признанєм і називає бесідника немов речником розвою й поступу молодіжи.

Опісля якийсь Гл. прочитав статuti руською мовою. Студенти Русини й значна часть Жидів бажали внести деякі поправки й просили в сій ціли о голос предсідателя зборів ректора. Ректор записав собі їх імена, та не дозволено їм говорити, а зачато „гейбы зь рукава трясти ухвалу за ухвалою“. Так рішено більшостию голосів, що статuti приймають ся без розправи й підписати їх мають не всі, а по двох з кожного року. Меншість голосу не дістала, а тільки академік Брунштайн поставив внесене, щоби до комітету товариства вибрати відповідне число Жидів, але проти сего виступило трьох інших Жидів. Далі добив ся голосу й Русин Д. Кулачківський і став говорити по руськи. Але йому так переривали, що він навіть не скінчив своєї бесіди. Зовсім не так прийнято дальшого бесідника, яким був якийсь ніби Русин чи радше Поляк грецького обряду. Йосиф Могильницький каже у згаданому листі, що сим Русином, о якого постарали ся Поляки, був Гороцький, колишній самбірський ученик. Гороцький почав свою бесіду увагою, що він не має відваги говорити, а закінчив її заявою, що хоче сказати проти Русинів те саме, що говорили три згадані Жиди проти Брунштайна. Могильницький додає ще, що Гороцький виразив ся при тім з легковаженєм про Русинів.

Тоді добив ся до слова молодий правник Володимир Шашкевич та став говорити руською мовою — Гороцький говорив мабуть по польськи. Сильним голосом заявив він, що хоч його попередник не мав відваги говорити, за те він має на стільки

¹⁾ Dziennik polski каже, що статuti уложило „kilku uczniów za rozumieniem się z kolegami“. Пор. супроти того спомини про такі товариства в „Pamiętnik-ach“ Ф. Земляковського.

відваги, щоби всім сказати сміло в лице, що тут наших тероризують. Далі заявив він, що не мав зовсім наміру говорити на сих зборах із національного становища, але до того спонукала його більшість. Отже він тепер говорити ме як Русин. Розуміть ся, польська більшість не дала йому говорити і Шашкевич був приневолекий скінчити свою промову та зазначити, що йому не дозволено промовляти, хоч він говорив іменем майже всіх руських студентів. Після того не лишило ся Русинам нічого иншого, як тільки покинути салю, тим більше, що й ректор розвязав збори.

Замітне, що „Dziennik polski“ виражаєть ся дуже обережно й зовсім загально про се цікаве закінчене зборів. Він згадує тільки про „nierozrozumienia“ при кінці нарад, але се стало ся не так із злої волі, як радше ізза браку досвіду й тверезої розваги. І далі говорить ся тільки найзагальніше, що „wystąpiło dwu mowców, którzy odbiegając od porządku rzeczy, nierozumiejąc — nie powiadamy „nie chcąc rozumieć“ — całemu zgromadzeniu przewodniczącej zasady, w swych zdaniach i wyrażeniach tak dalece się zagalopowali, że tylko wyrozumiałość i zwykła młodzieży pobłażliwość pozwoliła kończyć rozpoczęte oracye“. Увагою, що ті опоненти не будуть певно після близшої розваги обстоювати при своїм і що молодіж прийме їх по товариськи — кінчить ся згадка про ті бесіди. При кінці статі дивуєть ся „Dziennik polski“, що й Жиди виступили з окремими домаганнями. В кождім разі, як бачимо, сей епізод дуже не подобав ся „Dziennik-ови polsk-ому“, бо він не відповідав його намірам.¹⁾

Отся подія не проминула безслідно — вона розворушила руську академічну молодіж, а з нею й декого із старшої громади. Ще того самого дня по полудні післали студенти Русини кількох у депутації до ректора. Їх бесідник — К. С. — промовив іменем своїх родимців по руськи та заложив протест проти поведеня більшости на зборах. Між богословською молодежю повстало сильне розярене проти польських студентів.²⁾ „Dziennik Polski“ виступив проти руських студентів (у ч. 35), а як відповідь на сю статю появила ся в найближшій числі „Слова“ заява, підписана Володимиром Шашкевичем³⁾, де він простуючи ви-

1) Про сі збори згадує коротко також Кость Горбаль у листі до Антона Кобилянського з дня 1 грудня 1861 р. (Др. О. Маковей, *op. cit.*, стор. 26.)

2) Гляди: згаданий лист Й. Могильницького.

3) Слово, 1861 р. стор. 404 у рубриці „Надосланое“.

води польської часописи, каже, що не думає для академічної солідарності вирікати ся своїч засад і своєї, хоч угнетеної, народности.

Та найбільше зробив у тій справі Ю. Лаврівський. На другий день після зборів приніс він питомцям з консисторії дозвіл брати участь у таких студентських нарадах. Питомці вибрали зараз по трьох найздібнійших із кожного року (отже разом дванайцять) і стали їх висилати на такі збори.¹⁾ Так дали питомцям нагоду брати живу участь у житю університетської молодежи. Се певно дуже вплинуло на розбуджене почуття їх національної гідности, бо їх делегати стали заступниками справ свого народу супроти Поляків.

Вкінці треба зазначити, що поступок Лаврівського досить незвичайний супроти тодішнього доволі невідрадного, як ми бачимо, стану університетського питання серед галицьких Русинів.

Коли Лаврівський підніс таким способом почуте гідности й сили у питомців і здобув собі їх симпатію, старав ся втягнути їх у громадянську роботу. Одною з найлюбійших ідей Лаврівського було засноване українського театру в Галичині. Тому, що театральна справа цікавила також дуже і львівських богословів, перейдемо коротко історію змагань Лаврівського на тім полі у 1861 р.

Мабуть першою його ширшою акцією у тій справі була обширна статя у „Слові“ п. з. „Проекть до заведеня руского театру во Львовѣ, составленный послемъ Ю. Лавровскимъ“, що появила ся з початком серпня 1861 р.²⁾ Тут каже Лаврівський, що коли хочемо помогти введеню нашої мови в прилюдне уживане, ми повинні постарати ся про заложенє українського театру у Львові. Опісля збиває заміти тих, що противлять ся сій гадці. Одні кажуть, що драма може що йно тоді розвинути ся, коли вже розвинена епіка й лірика — а на сих полях не мають іще Русини нічого; отже розвій театру не піде природним шляхом і він не мати ме самостійного й саморідного житя й мусить зівянути. Але Лаврівський вичисляє цілий ряд наших ліричних та епічних поетів, як ось: Шевченко, Могила, Могильницький, Шашкевич, Устیانович, Дідицький, Гушалеви́ч і вказує на наші народні пісні, які стоять так високо, що можемо ними повеличати ся

¹⁾ Гл. згаданий лист.

²⁾ Слово, 1861 р., ч. 51, стор. 283 з дня 26 липня (7 серпня) і в чч. 52 і 53, стор. 287—8 і 291.

перед кожним образованим народом Європи. Чомуж нам не зачинати й драми? Таж і Греція не відразу мала Софокля, а початок її драми сягає ще часів Сольона, коли грецька лірика що йно починала ся.

Інші знов є тої гадки, що українська мова є говором польської й що вона не виобразована відповідно. На перший заміт Лаврівський не думає відповідати, бо се вже справа порішена; а що до другого, то він не знає, чому властиво театр має бути власністю товариської верстви, що говорить по польськи, а чому не міг би його мати також український нарід.

Приватний підприємець не міг узяти ся за основанє українського театру, бо дозвіл на се стрічає перепони, а до того на театр треба ще й прилюдних засобів, як се дієть ся з німецьким та польським театром. Лаврівський вказує на неможливість і непрактичність заснованя українського театру приватним підприємцем та заявляє: „Для того предкладаємъ нашу справу всему народови вzywаючи его до ревного соучастія, и вкладаємъ на Соймъ краевый и Выдѣлъ соймовый рѣвно якъ на Правительство обовязокъ, заняти ся воздвиженемъ руского театру“.

І далі розвиває Лаврівський подрібнійше плян свого проекту. Найліпшим місцем на вистави українського театру був би будинок гр. Скарбка. Німецький театр міг би з чотирох днів на тиждень оден відступити Русинам. А якби годі було знайти місце в театрі гр. Скарбка, так нехай будівляна комісія „Народного Дому“ відступить на сю ціль одну салю. Драматичних творів, що правда, в Галичині ще дуже мало. Але за се більше їх на російській Україні, якої драми „всѣ, о скільки намъ вѣдомо, написаны суть чисто-рускимъ словомъ и певно не грѣшать Російщиною або Церковщиною“ — тому й можуть дуже причинити ся до очищення нашої мови з тих домішок. Також треба би постарати ся про відповідні нагороди за найкрасші драми. А тому, що наші драми мусять бути зразу слабші, можуть бути й ті нагороди невисокі. Лаврівський переконаний, що й наші народолюбці причинять ся до збільшеня фондів сего театру й він вичисляє по імени таких людий, як: митрополит, Качковський, Рачинський, Товарницький. А й Поляки — надієть ся він — подадуть нам поміч у сім ділі.

В тім проекті мусимо подивляти не тільки велике одушевленє ділом, але й ясність гадки та легкість мисли, з якою Лаврівський переходить ріжні, здавалоб ся, може непоборні труд-

ности. Він усуває відразу найважніші перепони, а станувши на широкому всеукраїнському становищі, вказує отсю справді єдино народню основу, на якій може розвивати ся український театр.

Та все таки справа не представляла ся так легко. Минуло досить часу, а на проєкт Лаврівського не відгукнув ся ніхто, аж він сам був приневолений по довším часі знов пригадати ся суспільности¹⁾, вказуючи на се, що на український театр годі обертати фондів гр. Скарбка — на те повинен ложити цілий край. І правительство і сойм мають право й обовязок заняти ся нашим театром, бо й польський театр дістає підмоги з податків, оплачуваних Поляками й Русинами. Перепони в заложеню театру тяжкі, отже поки що треба дбати про піднесене руської сцени, а при „Народнім Домі“ завязати відповідний комітет.

Аж тепер заняла ся галицька суспільність театральною справою близше. В дописі „Зъ Меживислочія“²⁾ дописець Т. дивуєть ся, що на статі Лаврівського не відізвав ся досі ніхто й розвиває дальше його плян. Те саме бачимо незабаром в дописі „Зъ подъ руского сердца“³⁾ та „Изъ Золочевского“⁴⁾. Справа театру посунула ся значно наперед, коли правительство дозволило дня 15 падолиста 1861 р. заснувати товариство „Руська Бесіда“, яке мало помочи заложеню нашого театру.⁵⁾ Так то завдяки Лаврівському стали займати ся українським театром у Галичині таки поважно.

Ще таки 1861 р. утворено аматорський руський театр при „Народнім Домі“. Лаврівський став тепер переводити поодинокі точки своєї театральної програми в діло. Отже передовсім подбав він про репертуар для того театру. В тій ціли зложив він з кінцем 1861 р. у львівській духовній семінарії кружок із більше як трийцятьох питомців і поручив йому перекладати польські й німецькі твори для нашої сцени⁶⁾. Колиж іще перший директор нашого театру Омелян Бачинський привіз із російської України дещо з українських оригінальних творів⁷⁾, то репертуар сего театру представляв ся як на ті часи доволі гарно⁸⁾.

¹⁾ Слово, 1861 р. ч. 78, стор. 394—395.

²⁾ Там же, ч. 82, стор. 411. ³⁾ Там же, ч. 86, стор. 427.

⁴⁾ Там же, ч. 90, стор. 442. ⁵⁾ Там же, ч. 88, стор. 434.

⁶⁾ Гляди: лист ч. 14.

⁷⁾ Були се твори: Котляревського, Квітки, Коцюбинського (?), Шевченка і ин. (Своежительство записки Богдана А. Дѣдицкого. Часть II. Вѣстникъ Нар. Дома 1907 р. ч. 12, стор. 217).

⁸⁾ Про наш театр у Галичині гляди ще кілька цікавих вісток у листах: Клима Сарницького з грудня 1864 р. (Матеріяли ч. 33), Клима Сінкевича з 18

На сїм не обмежила ся робота Лаврівського в семінарії. Ще з часів Маркіяна Шашкевича вела ся у львівській семінарії традиція працювати над словарем¹⁾. Лаврівський не дав загинути сій традиції та спонукав питомців до складання словаря. Про сей словар подає нам декілька вісток Йосиф Могильницький, але сї вісти різнять ся дещо від того, що розказують про се Омелян Партицький, Анатоль Вахнянин і „Вечерницѣ“. Можливо, що маємо тут діло з двома словарями. Й. Могильницький оповідає, що Лаврівський приніс питомцям шість якихось „руських“ словарів (не маємо про них точнійших вістий і не знаємо, які се були „руські“ словарі) і припоручив складати з них оден по азбуці²⁾. Сей словар скінчено перед днем 17 червня 1862 р. Він обіймав 500 аркушів письма. Хто брав участь у складаню його, Могильницький не каже — він сам признаєть ся, що на букву р „180 слѣвъ моѣхъ приймивъ комитетъ нашъ“. Словар післано до друку, а Качковський обіцяв за него питомцям 100 зл. премії. Як відомо, словаря того в сїм часі не печатано.

Вахнянин знов писав, що львівські питомці 1862 р. „станули до написаня німецько-руського Словаря. Віцеректор Ільницький призволив на сю роботу. За словар взялись: Данило Тянякевич, Партицький Омелян, Пашкевич..., Величковський, Іос. Іос. Савчинський, Петро Товарницький, Корнило Яворовський та і я... Робота ішла досить пиняво, але йшла при помочи і других товаришів-питомців, яких ми о те і се питали. Манускрипт наш передали ми відтак... Юліянови Лаврівському, з котрого рук одержали 100 зл. як премію від василиянина Коссака“³⁾. Як бачимо, в оповіданю Вахнянина не згадано про почин Лаврівського в складаню словаря, а між його співробітниками нема імени Йосифа Могильницького, котрий дав досить багато словарного матеріалу, отже й повинен був належати до визначнійших його співробітників. Що до особи Качковського, про котрого згадує Й. Могильницький, то може він обіцяв тільки премію, але не зреалізував її.

Про словар говорить також статейка у 19-тім ч. „Вечерницѣ“ з 1862 р. (стор. 152) п. з. „Руській Словарь“, де між иншим читаємо: „Ажъ тутъ и взявся за отсе дѣло (за видане

мая 1865 р. (Матер. ч. 37) і Івана Могильницького jun. з грудня 1866 р. (Матер. ч. 52).

¹⁾ Михайло Тершаковець: Галицко-руське літературне відродженє. У Львові, 1908, стор. 43.

²⁾ Гляди: згаданий лист Й. Могильницького. ³⁾ Спомини, стор. 46.

словаря) нашъ великодушный покровитель нашої народней справы... совѣтникъ Ю. Лавровській... загадавъ п. Лавровській доконати дѣла працею громадською, и загрѣвъ до неї питомцѣвъ руського духовного сѣмѣнища. Девять робочихъ молодцѣвъ, с. е: п. Товарницькій, яко дѣловодець, и пп. Бѣлинкевичъ, Вахнянинъ, Величковській, Громадка, Партыцькій, Сѣнкевичъ, Тянякевичъ и Яворовській — взялися горячо за дѣло, и пѣсля пѣврѣчней працѣ станувъ наконецъ „нѣмецко-руській словарь“ — обѣймаючій въ собѣ близько 400 записаныхъ листѣвъ. Печатанье словаря наступить небавомъ, и до того часу мы еще о нѣмъ поговоримъ; а поки-що, слава п. Лавровському! — слава молодымъ робѣтникамъ!“ Сї слова напечатано 7 червня 1862 р., що покривалоб ся з датою Йосифа Могильницького (17 червня). Почато сей словарь, як видно із слѣвъ „Вечерницѣ“, або з самим кінцем 1861 р. або з початком 1862 р. Обѣймав він, як кажуть „Вечерницѣ“, близько 400 листѣвъ, а се було би дуже далеко до 500 аркушѣвъ Йос. Могильницького! Та найцікавійше, що „Вечерницѣ“ згадують про 9 робѣтників словаря, але їх імена не покривають ся з вичисленими у Вахнянина, бо у него є імена: Пашкевича і Савчинського, яких нема у „Вечерницѣх“. З того видно, що тих робѣтників було таки бѣльше як 9, а з вичисленими у Вахнянина і з Йос. Могильницьким будемо їх мати вже 13. Вкінці помимо рѣжницѣ въ поданю обѣму словаря — і „Вечерницѣ“ і Йос. Могильницькій і Вахнянин згадують очевидно про той сам словарь.

Та минуло ще досить часу, заки сей словарь справдѣ напечатано. Й. Могильницькій згадує що правда про відісланє його до друку, та видно й не зачинано його печатаня¹⁾. Що йно 1866 р. появила ся частина нѣмецко-руського словаря під редакцією Омеляна Партицького²⁾. Ще перед його випечатанєм розписав Партицькій на него передплату у „Слові“³⁾. Там говорить він,

¹⁾ Але що був таки справдѣ намір печатати словарь ще 1862 р., се видно хочби й з отсеї новинки „Слова“ з 20 жовтня 1862 р.: „Спровадятя также особенныи черенки зъ Праги до печатанья руского словаря, который має выйти накладомъ ВВл. Г. Сов. Лавровского. Издаваніємъ словаря мають занятыя ГГ. Осадца и Тороньскій, профессору руского языка при обохъ Львовскихъ гимназіяхъ“.

²⁾ Повный його заголовокъ знаходить ся у Бібліографіі І. Е. Левицького, т. II, ч. 603, 676 і 677.

³⁾ Слово 1866 р. ч. 13 у дописі: Изъ Тернополя. (Запросины до предплаты на повный „Словарь нѣмецко-рускій“).

що сей словар „зачався за понукою и дѣйною помочію високоповажаного г. Совѣтн. Лавровского укладати передь чотырьма роками въ рускомъ сѣменищу у Львовѣ. Зложено тогды близько 280 листовъ писаного словаря и призбирано много цѣнного матеріялу. Однако богато дѣлано лишъ покvapно и поспѣшно, а заснованый словаръ потребовавъ доповненья, справленья и упорядкованья — до чого вже забракло духа и вытревалоости межи молодыми робѣтниками. Тымъ способомъ залишено дальшої працѣ около словаря и ѳддано тойже менѣ до наконецного обробленья. Три роки лежавъ той словаръ у мене, и черезъ весь той часъ старався я его доповнити и упорядковати“.

Доповненемъ слів є отсей уступ із „Передного слова“ до словаря: „Було то р. 1862, коли питомцѣ руського сѣменища у Львовѣ приступили за понукою и пѳдъ доглядомъ... Юл. Лавровского до виробленья словаря... словаръ въ протягу одного року вироблено въ засновѣ ажъ до послѣдноѣ букви. Такъ заснованый словаръ дѳставъ ся (р. 1863) въ моѣ руки“¹⁾.

Отже й вѣсти Партицького не покривають ся вповнѣ з оповѣданемъ Могильницького. Передовсѣмъ дата початку роботи надъ словаремъ у Могильницького вчаснѣйша, бо припадає ще на 1861 р., а опісля й розміри словаря по вѣсткамъ Могильницького й „Вечерниць“ безъ порівнанья бѣльші. В кождімъ разѣ треба з сим числити ся, що Й. Могильницький подав сучасні звѣстки й що ті звѣстки покривають ся майже із статьею „Вечерниць“²⁾. Поминаючи дальшу історію словаря львівськихъ питомцівъ з 1861 і 1862 рр., згадаємо ще про иншу працю Лаврівського у семінарії. Він поприносив богословамъ такожъ якѣсь рукописи й велѣв їхъ переписувати³⁾. Могли се бути може ноти для театру, а за переписуванемъ мали питомці дѣставати, здаєть ся, якусь нагороду.

Далѣ запросивъ Лаврівський ще 1861 р. вѣсімъ богословівъ до якоїсь часописи, що мала незабаромъ виходити⁴⁾. Здаєть ся, були се „Вечерницѣ“, якихъ перше число вийшло ажъ 1 лютого 1862 р.⁵⁾.

1) Нѣмецко-русский Словаръ черезъ О. Партицького. Львѳвъ, 1867, стор. IV.

2) Про словаръ питомцівъ згадає ще й Володимиръ Шашкевичъ у листѣ з 16 червня 1865 р., не подаючи однакъ про него нѣякихъ близшихъ вѣдомостей. (Житє і Слово. Том I. Львѣв, 1894, стор. 122. Листъ випечатаний дромъ Іваномъ Франкомъ). 3) Гляди: у згаданімъ листѣ Й. Могильницького.

4) Гляди: згаданый листъ.

5) Або може „Руська Правда“, яка нѣколи не побачила свѣта. (О. Терлецький, *op. cit.*, Лѣт.-Наук. Вѣстн. т. XXIV, стор. 6—7).

Таким способом злучили ся питомці безпосередно із світською народовецькою молодежю.

Сам Лаврівський приходив два рази на тиждень до семінарії й наглядав роботу питомців.

З усього видно, що діяльність Ю. Лаврівського в семінарії в другій пол. 1861 р. була досить многосторонна й пожиточна. Як подумаємо, що ся діяльність припадає на час, коли наше народне жите не було ще розвинене, то справді з подивом будемо глядіти на Лаврівського, що не щадив ані своєї особи, ані часу, ані засобів, щоби тільки скріпити слабі почини народовецького руху. Він став гідно побіч Куліша й Танячкевича.

До людей, що причинили ся значно до розвою народнього духа між львівськими питомцями, належав ще й віцеректор семінарії др. Іван Ільницький, званий популярно „Пагатом“. Він спочував народовцям і підпірав прилюдну працю питомців бодай тихцем, уможлиwiająчи їм купувати книжки так, що нічого не жадав готівкою, а відкладав усе на т. зв. „штіфельгельд“¹⁾.

Серед таких обставин огорнув красшу частину питомців одушевлений патріотизм. Ось що писав про се Йосиф Могильницький: „Маємъ ми тутка въ семѣнищи великѣ складкѣ, а особливо зъ процвитанѣмъ руси побольшають ся оныѣ, бо то якось невипадаєть отмовити сли придетъ педель зъ консегнацѣсвъ на якусь складку, чоловікѣ мусить пожичити, хоть отакъ немаєть бо красная цѣль, а ту ктожъ дасть як ми недамо“ і дальше: „я кожду руску книжку, хоть бимъ остатне продати малъ, мати мушу“²⁾. Тому то й бувало, що хоч питомці діставали усе за половину ціни, все таки випродували ся з одіжи і т. п. до останнього й задовжували ся ще до того. Се почуте обовязку підпірати літературний і просвітний рух народовців грішми характеризує нашу молодіж 60-тих рр. взагалі, хоч ся молодіж була зовсім незасібна. Але вона воліла відмовити собі найконечнійших потреб, не кажучи вже про якісь розвеселеня, а пособляла нераз із подиву гідним самовідреченем також матеріально народовецькій роботі.

Так то утворила ся у львівській семінарії в 1861 р. народовецька громада питомців, що проявляла досить оживлену духову діяльність. Була се перша народовецька громада у Львові

¹⁾ У згаданім листі. ²⁾ Там же.

й вона була передтечею громади „Вечерничників“, що повстала (як ми бачили, у звязи з богословською) з початком 1862 р. В сїм лежить велике історичне значінє сих змагань, заїніційованих Кулішем, Танячкевичем і Лаврівським. Громада питомців була доволі численна — сам драматичний кружок мав більш 30 членів. Та все таки на 180 усіх питомців було се ще небогато. Переважна частина богословів держала ся все ще давних традицій і навіть не уживала в розмові руської мови. Так каже А. Вахнянин¹⁾ в супротивности до поглядів згадуваного вже В. із С. Мусіли там бути й деякі москвофіли, а ще більше було, здаєть ся, зовсім рівнодушних.

Однак кількадесять свідомійших богословів почало жвавіше духове житє. Навіть показала ся потреба своєї газетки й з кінцем 1860 чи з початком 1861 р. бачимо у семінарії дві гумористичні часописи, що себе взаїмно поборювали: народню „Клепайло“, видавану А. Вахнянином і етимольогічну, видавану О. Партицьким²⁾. З сего й виходить, що почини нового духового житя між львівськими питомцями сягають іще 1860-го року, однак набирають поважнійшого значіня аж з 1861-им роком.

Із заснованєм „Вечерниць“ 1862 р. ішов дальший розвій народовецького руху між нашими питомцями вже в парі з відомими подїями з історії „Вечерничників“ і „Метників“.

Сей рух у львівській семінарії мав ще оден важний наслідок, що не міг лишити ся без впливу на розвій національної свідомости в Галичині. Про него згадував уже й Вахнянин у своїх споминах, а наша переписка доповняє се оповіданє. У Вахнянина находимо коротку згадку: „Щоби близше познакомити ся з літературою українською рішив наш кружок семінарицьких народовців спровадити більше українських видавництв, які появляли ся тоді в Петербурзі заходом Куліша Пантелеймона, Костомарова, Білозерського і др. Ми зложили свої лепти на руки купця львівського, Михайла Димета та небавом одержали кількадесять книжок і книжочок“³⁾. З листу Йосифа Могильницького⁴⁾ бачимо, що Михайло Димет спровадив „масу найславнїйших писателєй“ з весною 1862 р., а в другім листі, писанім дня 17 червня 1862 р.⁵⁾, читаємо: „якемось незнанимъ менѣ способомъ удало ся Диметови закупити за 1000 реньскихъ тихъ украѣнскихъ книжокъ, спровадилъ онъ ту множество того“.

¹⁾ Вахнянин, *op. cit.*, стор. 38. ²⁾ Там же, стор. 39—40.

³⁾ Там же, стор. 45—46. ⁴⁾ Гляди: лист ч. 19. ⁵⁾ Гляди: лист ч. 25.

Михайло Димет мав у ринку торгівлю церковних річий і їздив часто до Києва по закупно церковних потреб, книжок і т. п. При сій нагоді привозив він також українські книжки. Цікаво булоб довідати ся, хто перший піддав гадку М. Диметови спроваджувати книжки з України. Іван Верхратський так говорить про се у своїх споминах із 60-тих рр.: „З самого почину думано у нас, що ті книжки спровадив сам Димет і дуже негодовано, що спродавались так дорого. Дперва в кілька літ пізнійше... довідали ся ми, що ті книжки спровадив Дідицький. Відай спродавались тому так дорого, щоби скорому розширеню тих книжок, іменно між молодежею, запобічи“¹⁾. Не знаємо, з якого жерела походить ся вістка, але сумніваємо ся про її правдивість. Михайло Димет був справдішнім меценатом народовців і підпирав народовецький рух також грошево, бо давав богато на „Вечерниці“, „Мету“ і т. д. У збірці листів, писаних народовцями до Данила Танячкевича, заховав ся лист Димета до Танячкевича з 31 грудня 1866 р., в яким Димет із незвичайною ніжністю жертвує Д. Танячкевичеві, що знайшов ся тоді видно в скрутнім положеню, свою поміч. Він рад би післати йому на видатки гроші, при чім додає; „Женьти Васъ нехочу алы дохлѣба помѡчь дати“. Сей щиро-сердечний лист се найліпше опрокиненє того, немовби М. Димет хотів спиняти як небудь народовецький рух. Він жеж знав, чим був Д. Танячкевич для народовців. А що продавав українські книжки дорого, то не робив того ані для зарібку, ані для спинюваня ширеня книжок, а тільки тому, що книжки його самого так дорого коштували (зважмо, що крім ціни книжки треба було покрити й кошти її спровадження). Також не хочеть ся нам вірити, щоби Богдан Дідицький намовив Димета спровадити українські книжки. Хоч Дідицький не виступав 1861 р. так дуже ворожо проти народовецького руху, однак прихильником народовців він ніколи не був — то й тяжко повірити, щоби він уже тоді спроваджував українські книжки, які, хоч продавані дорого, причиняли ся дуже до ширеня народовецького напрям²⁾. Тому нам видаєть ся більше правдоподібне, що богослови-народовці (а може й сам Д. Танячкевич, якого М. Димет цінив дуже) піддали Диме-

¹⁾ Іван Верхратський. З первих літ Народовців (1861—1866). (Записки Наук. Тов. ім. Шевченка 1915, т. СХХІІ, стор. 82).

²⁾ Що йно пізнійше, коли Галичина привикла вже до української книжки, спроваджували Б. Дідицький і Я. Головацький українські книжки.

тови гадку спровадити до Львова більшу скількість українських книжок із Росії й зложили на се навіть дещо гроша. І на мою гадку М. Димет зробив уже дуже багато тим, що заризикував поважнішою сумою 1000 злр.

Книжки розхоплено йому майже з рук так, що незабаром забракло знов української лектури: „все тос... вь єднимъ дни розхопили, по 30 реньскѣхъ платили за все, зь самой семѣнариѣ забрали бѣльше якъ за 200 реньскѣхъ тихъ книжокъ“¹⁾. Розхоплювано усе, що було під руками, навіть частинки книжок, пр. Шевченка. І все таки годі було заспокоїти бажань покупців, бо от примірників „Чорної Ради“ таки не вистарчило. Заносило ся на замовленє ще одного транспорту українських книжок — за два місяці. Не знати, чи вийшло що з того. Та вже й сказаного досить, щоб оцінити вражінє, яке робила лектура в чистій народній мові.

Тим важніше культурне значінє мав вчинок Димета. Та його вага ще збільшить ся, коли подумасмо, як рідкою появою була в сїм часі українська книжка в Галичині та як мало вісток про неї доходило до ширшого відома. Вистанє переглянути згадки про українські книжки в „Слові“ 1861 р., беручи під увагу, що „Слово“ старало ся тоді стати всеукраїнським органом і що супроти політичного підєму українського живла в Галичині наслідком змагань руських послів у львівським соймі та супроти розвою українського слова в Росії — намагав ся Дідицький виявити прихильність також до українського житя в Росії, записуючи радо його прояви. Отже в цілім першім річнику „Слова“ найдемо всего пять згадок про українські видавництва в Росії. Найскорше дізнало ся „Слово“ про видаване „Основи“ в Петербурзі²⁾. Ширшу замітку про літературний рух у закордонній Україні находимо в ч. 44³⁾. Тут зазначено передовсім діяльність Пантелеймона Куліша й згадано про його „Записки о Южной Руси“ та „Чорну Раду“ і про заложенє ним печатні в Петербурзі. Далі є згадка про видані Кулішем „Проповіди“ Гречулевича, „Повісти“ Квітки, про його брошурку про Квітку та про видані ним: „Кобзар“ Шевченка (1859 р.) і альманах „Хата“. Вкінці вчислено ще дві книжечки, напечатані у згаданій друкарні: Номиса „Дід Міна і баба Мініха“ та М. Вовчка „Чари“.

¹⁾ Гляди: лист ч. 25.

²⁾ Слово 1861 р. ч. 43, стор. 252. Тут і подана адреса „Основи“ на руки Василя Білозерського. ³⁾ стор. 256.

В дальших числах „Слова“¹⁾ згадано коротко про „Основу“, „Буквар“ Шевченка, „Хмельницину“ Куліша та про „маленькі брошурки, граматки або читанки“. Ось і усе, що вміло „Слово“ сказати про видавництва на російській Україні.

Се й не дивно, бо до 60-тих рр. була українська книжка в Галичині рідким гостем²⁾.

Що йно мабуть перший Михайло Димет познакомив галицьку публику на ширші розміри з українськими видавництвами. А були між книжками, спровадженими ним деякі, як згадано, дорогі.

I. Верхратський подає³⁾ спис книжок, спроваджених М. Диметом разом з їх цінами. Отже бачимо, що пр. „Записки о Южной Руси“ Куліша коштували 7 ринських, „Чорна Рада“ 5 р. і т. и. Йосиф Могильницький доповняє сі спомини Верхратського. В листі з червня 1862 р.⁴⁾ згадує він, що „Історія Хмельницького“ (певно відома монографія М. Костомарова) коштує 4—5 рублів, а „Основа“ ще більше⁵⁾. Замітне, що вчислених Й. Могильницьким книжок нема в списі I. Верхратського — отже се два ріжні транспорти книжок.

Крім книжок спровадив Димет ще й портрети, видані в Парижі: Шевченка, Марка Вовчка⁶⁾ й Куліша. Передовсім мав відбут портрет Шевченка⁷⁾, що при одушевленю до його творів, яке захопило Галичан після його смерті⁸⁾, вповні зрозуміле.

Вчинок Димета викликав у Львові негодованє не тільки з боку Поляків, але й декого з нашої старшої громади. „Ляшня встѣкає ся на Димета бий забий“ пише Й. Могильницький⁹⁾.

¹⁾ Ч. 45, стор. 260; ч. 47, стор. 268; ч. 52, стор. 290.

²⁾ Про розширене українських книжок у Галичині в першій половині XIX в. гляди: у студії проф. К. Студинського: Генеза поетичних творів Маркіяна Шашкевича. Львів, 1910, стор. 46 і д.; про зносини Галичан (Я. Головацького) з українськими діячами в Росії гл. його ж: Кореспонденція Я. Головацького в літах 1835—49. Львів, 1909, стор. LI і д. і його ж: Кореспонденція Я. Головацького 1850—62; також И. С. Свѣнцицкій: Обзор сношеній Карпатской Руси съ Россіей въ I-ую пол. XIX в. Спб., 1906, де подано багату літературу предмету; Михайло Тершаковець: Гал.-рус. літер. відродж., стор. 62. ³⁾ *op. cit.*, стор. 82—83. ⁴⁾ Гляди: лист ч. 25.

⁵⁾ Цікаве, що на припоручене львівських питомців передплачував дехто „Основу“, пр. Амвросій Шанковський.

⁶⁾ Й. Могильницький помилив ся тут мабуть. Він певно хотів писати про портрет М. Костомарова. ⁷⁾ У згаданім листі Й. Могильницького.

⁸⁾ Про се одушевленє розказує докладно О. Терлецький, *op. cit.*, а також др. К. Студинський: В пятидесятилітє смерти Тараса Шевченка. Львів, 1911, стор. 3 і д. ⁹⁾ Гляди: згаданий лист.

А й церковні влади подивили ся на се не дуже приязним оком, коли Й. Могильницький писав: „Ми тимчасомъ ховаємся зъ накупленими книжками вже педлѣ нашѣмъ голосять по чеслахъ аби отдавати списъ накупленихъ книжокъ, а я тимчасомъ отсилаю все на почту, и мовю, жемъ нѣчого не купуваль“. Що управа семінарїї хотїла мати спис книжок, куплених питомцями, се нічого дивного: було се виконане вже давнїйшого зарядженя властей ще з тих часів, коли в семінарїї ширили ся польські конспірації¹⁾. Та з другого боку роблено се більше *pro forma*, бо не дуже шукано „винних“ і дозволювано їм в час усе спрятати не вважаючи на те, що Слимаковський глядїв неприхильно на українщину.

При сїй нагодї замїтимо, що найбільше вражїне робило на питомцїв читане Основяненка й Шевченка, тим більше, як вони почули деклямацію „Гамалї“, виконану Ксенофонтом Климковичем на „Бесїдї“²⁾.

Оттак виглядало духове житє львівських питомцїв у лїтах 1861—62. Воно мало першорядне значїне для розбудженя народовецького руху взагалї.

Поперед усього взяли ся самї богослови до лїтературної працї. Окрїм що йно згаданой роботи знаємо хочби з Бібліографїї І. Е. Левицького (т. II.), що гурток народовцїв у львівській семінарїї видав у 60-тих рр.: „Дївоче серце. Идилїя П. Кулїша. 1862“ (передрук); „Люба-згуба. Повїсть Осипа Федьковича. 1863“ (передрук) і ин.

І не устав сей рух протягом кількох лїт. Найкрасшим доказом того є лист питомця Гната Рожанського до Амвросїя Шанковського з 24 цвітня 1866 р.³⁾ Сей лист, писаний чистою народньою мовою й кулїшівкою, свїдчить передовсїм наглядно про се, що рух з початку 60-тих рр. не пішов на марне. Далї бачимо, що лїтературні занятя у львівській семінарїї не переривали ся, хоч народовецький рух незабаром значно ослаб. В 1866 р. задумали питомцї видавати твори Шевченка, а що не мали першого виданя „Гайдамаків“, отже звернули ся через Гната Рожанського до Амвросїя Шанковського з прось-

¹⁾ Гл. що се ширше у проф. К. Студинського: Львівська духовна семінар. ²⁾ Гляди: згаданий лист.

³⁾ Гл. згадану мою статю в „Русланї“ 1914 р. Гнат Рожанський умер священником 1883 р.; його некрольог помїстила: Батьківщина 1883 р., ч. 23.

бою визичити їм перше виданє сеї поеми, бо „у Львові ніхто немає першого виданя Петербурського Кобзаря“ — знак, що хоч значне число українських книжок розійшло ся чотири роки тому, все таки незабаром була у Львові українська книжка знов рідкістю¹⁾.

Як ми бачили, праця сеї громади львівських питомців не була односторонна. Вони заняли ся й літературою й театром й університеською справою й розширенєм української книжки. Чи була ся громада як небудь зорганізована, не знаємо певно. Але з факту, що не всі сучасники знають про неї, можемо догадувати ся якоїсь організації. Свідомість єдності з російською Україною була в сій громаді зовсім виразна. З сего й виходить як самозрозуміла прихильність до народньої української мови. Цікаве ще, що з сею громадою стояли в звязи й деякі світські Галичани, як пр. Ю. Лаврівський, М. Димет, а певно й В. Шашкевич.

IV. Москвофільський і народовецький рух між галицькими гімназіястами 60-тих рр.

1. Михайло Качковський і Гімназійна молодіж.

Перша народовецька громада у львівській духовній семінарії й друга, зложена вже також із світських людей, що гуртували ся коло часописи „Вечерниця“, дали початок до заснованя народовецьких громад і по інших містах.

Найрадше ширила ся ідея закладаня народовецьких громад між гімназійною молодіжю. Історія сих громад дуже цікава, бо показує, як то поволи вникала ідея української національної свідомости в нашу суспільність та висувала ряд тихих,

¹⁾ Про се виданє Шевченкових творів писав Гнат Рожанський також Юрєви Федьковичеві дня 21 мая 1866 р. ось що: „...Я старав ся всіми силами, аби уже раз ті чудесьні речі (Шевченкові) и нашій читаючій громаді приладити. Таким світом вийшло уже от сих кілька аркушів — добрі люде зачали ми типер до того помагати й чей незабауков цілий Шевченко буде готовий“. (Др. Осип Маковей: Матеріяли до житєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича, стор. 133). Виданє Шевченкових творів, про яке тут говорить ся, приготовляв Олександр Барвінський разом із богословами Гнатом Рожанським, Гаврилом Боднаром і ин. Воно відоме під виданем К. Сушкевича з 1867 р. (Олександр Барвінський. Спомини з мого житя. Перша часть. Львів, 1912, стор. 110—115).

а се цікавих діячів, звичайно мало відомих або й невідомих заголовки. Ся історія, про яку ми знали до тепер із нечислених, розкиданих вісток, діждеться може поважнішого оброблення, коли вийде приготовлюваний проф. К. Студинським том переписки громадян із Данилом Тянячкевичем, що передав її, як згадано, до архіву тов. „Просвіти“ у Львові. Поки що обмежуся тільки найзагальнішим схарактеризованем сего руху, а займуся докладніше хіба тими епізодами, що вяжуться тісніше з перепискою А. Шапковського, яка подає до сеї справи кілька причинків.

Та перед тим хочу поговорити про пропаганду між нашою гімназійною молодезією ще з інших кругів, а роблю се тим радше, що так вийде яснійше значіне народовецьких гімназійних громад і можна буде порівнати їх працю та їх ідейну вартість.

Серед нашої суспільности зрозуміли досить скоро, яку вагу може мати для будуччини народу приєднане молодежи середніх шкіл для якогось політичного напрямку чи якоїсь ідеї. І тому вже протягом цілих 50-тих рр. ХІХ в. бачимо змаганя ширити між гімназіястами відповідно дібрану лектуру й пропаганду певних гадок. Знаємо се напевно про чільних діячів москвофільського табору.

І так Яків Головацький не вдоволився ширенем русофільства у галицькім письменстві, між духовенством і т. д., але й ширив об'єднене по гімназіях з підмогою катехитів і учителів.¹⁾ По гімназіях у Самборі й Тернополі розпихали 1854 р. всякі москвофільські видання з поручення Я. Головацького учителі: Евстахій Герасимович і Клим Мерунович²⁾ та катехити: Ясеницький і Маркил Попель. Сі видавництва куповано за гроші Михайла Качковського, який однак сам по собі не так дбав у тім часі про розширене об'єднательної літератури, як радше про підпиране усяких видавництв галицьких Русинів без розбору.³⁾

¹⁾ Др. К. Студинський: Кореспонденція Я. Головацького 1850—62, стор. СІІІ—СV.

²⁾ Їх листи у сій справі у проф. Студинського, ор. сіт, чч. 90 і 93.

³⁾ Михайло Качковський родився 24 липня 1802 р. в селі Дубні, ряшівського повіту. В 1832—33 рр. служив він як акцесіст при ц. к. галицькім апеляційнім суді; в 1833—47 рр. був авскульптантом і актуарієм при карнім суді у Самборі; в 1847—55 рр. пробував у Віснійці як кримінальний радник; від 1855 р. жив у Самборі як радник краевого суду. В 1872 р. пішов у відставку з титулом радника висшого краевого суду. Помер 8 серпня 1872 р. у Кронштаді підчас подорожі із Швеції до Росії. (Богданъ А. Дѣдицкий:

Михайло Качковський не полишав сеї роботи й протягом 60-тих рр. Цікаве світло на його діяльність у сїм напрямі кидують його три листи з 1862 р., писані до А. Шанковського, що був тоді учителем гімназії у Станіславові.

З тих листів показуєть ся, що наші ученики старали ся вже від давна входити у близші зносини з Качковським і навязати з ним переписку. Як згадано, і Качковський із свого боку цікавив ся нашими гімназіястами й посилав їм книжки вже що найменше від 1852 р. Його повновласником у роздаваню книжок був якийсь Шмід, названий: „Рады протоколистъ при форумъ“¹⁾. Незабаром, бо вже 1853 р., старав ся Качковський оснувати свого рода фонд для уділюваня грошевої підмоги нашим ученикам. Про се писав він до Я. Головацького дня 19 (31) марта 1853 р.: „Ото въ цѣли наклоненья и заохоченья благонадѣйнихъ нашихъ учениковъ до питомой мовы — намѣряю жертвовать ежегодно, доки буде потреба и отвѣтна полза, по колькадесять реньскихъ“²⁾. В тїм часї роздавав Качковський книжки ученикам у Самборі³⁾ та у Львові⁴⁾. Далі ученики посилали Качковському листи, а він відповідав їм на руки певних учителїв. Почином такої переписки була загально відома вдача Качковського, що хотїв уходити за мецената літератури в Галичині. Отже ученики посилали йому свої писаня, звичайно вірші, а він давав їм за се грошеві датки. Хоч Качковський запевняє в однім листі, „же мене доси еще жаденъ зъ многихъ плоды духа и пера своего ми присилающихъ не обмануль“⁵⁾ — все таки можемо догадати ся із висказу Качковського: „дабы зась возможной обманѣ запобѣгчи“, що ученики нераз зашуткували собі з него й посилали йому переписані чужі вірші як свої власні твори. Тому не дивно, що Качковський не все довіряв з того боку ученикам і старав ся нераз при помочи учителїв провїрити, чи ученики посилають йому справді оригінальні писаня. Саме у згаданім листі не був Качковський зовсїм певний, чи ученик VII кл. станіславівської гімназії Омелян Застирець не

Михаиль Качковскій и современная галицко-русская литература. Часть I. Львовъ, 1876, стор. 9 і 94—95.)

¹⁾ Письма Михаила Качковскаго. (Вѣстникъ Народнаго Дома, 1909 р., ч. 12, стор. 210.)

²⁾ Там же, стор. 213—214. ³⁾ Там же, стор. 216.

⁴⁾ Там же, стор. 210.

⁵⁾ Лист Михайла Качковського до Амвросія Шанковського. Гл. наші матеріяли, ч. 22.

обманив його такими віршами.¹⁾ Але цікаве, що Качковський післяв Застирцеви гроші за його вірші, а що йно опісля вивідував ся, чи Застирець справді їх автор.

Датки Качковського були звичайно невеличкі, але все таки для учеників значили вони багато. Найчастійшою нагородою були книжки, рідше гроші в сумі 5–20 зл., виїмково й більше. Так пр. післяв Качковський Володимирови Стебельському (тоді ученикови IV кляси!) за початок історичної повісти й поезії раз 20 зл., а другий раз 5 зл., Омелянови Застирцеви (ученикови VII кл.) за чотири стишки, написані на піваркуші, 5 зл.²⁾, Львови Галицькому (із V кл.) за два стишки 10 зл.³⁾, Іванови Малицькому аж 50 зл.⁴⁾ Книжки діставали від Качковського ученики: Стебельський, Застирець, Іван Малицький.⁵⁾ Се дати тільки з мая 1862 р. і всі відносять ся до станіславівської гімназії, де посередником між Качковським і учениками був зразу Крушинський, а опісля Амвросій Шанковський. Те саме діяло ся й по інших гімназіях, бо пр. в однім листі згадано про дрогобицьку гімназію, котрої ученик Желиховський (із V кл.) зложив — може й у честь самого Качковського — пісню, яку йому ученики опісля співали⁶⁾.

З пізнішого часу подає про се цікаві вістки самбірський ученик А. Лаврівський в листі до Д. Тянякевича з 1863 чи 1864 р.⁷⁾ Він жалуєть ся, що Качковський виправляє „герезію“, бо каже ученикам писати драми, аби було що виставляти у Львові. Вже кількох написало такі драми, а оден вислав навіть щось до Львова. Та найгірше шкодить ученикам-народовцям се, що і з інших міст присилають ученики Качковському вірші. От зі Львова прислав йому ученик VII кл. Сероічковський цілу книжку віршів і дістав за се 30 злр. В 1863 р. пише той сам Лаврівський, що ученик VIII кл. самбірської гімназії Федорович дістав від Качковського 20 зл. за вірші.

Треба признати, що Качковський трафляв часом і на справдішні таланти. Володимир Стебельський — се оден із дуже талановитих, та на жаль змарнованих (в тім поносить велику вину

1) У Бібліографії І. Е. Левицького не стрічаємо імени Омеляна Застирця.

2) Гляди: лист ч. 22. 3) Гляди: лист ч. 24.

4) Гляди: лист ч. 26. 5) Гляди: лист ч. 23.

6) Гляди: лист ч. 23.

7) У згаданій збірці в архіві „Просвіти“.

й Качковський) галицьких письменників.¹⁾ Лев Галицький²⁾ також печатав дещо — пр. поезії в „Слові“ 1862 р., котрі післяв сюди може й сам Качковський.³⁾

Якуж щіль мав Качковський, посилаючи ученикам чи грошеві датки, чи книжки? Можна зовсім певно сказати, що бодай 1862 р. не мав він у тім ніякої виразної політичної ціли, а робив се із спеціального розуміння патріотизму. В листах до Шанковського згадує він нераз про сей патріотизм і не маємо ніякої причини не вірити йому. Коли ученики прислали йому „найлучшіи цвѣты литературной весны своеи“ (як йому здавало ся), він глядів не тільки на се, чи в тих писанях пробиваєть ся якийсь талант, але його обходило може ще більше „гденѣякое вдохновенье для любезной словесности нашей“. Отже ширене замилювання до своєї рідної літератури було першою цілю покровительства М. Качковського.

Далі ходило йому про піднесене літературної творчости між галицькими Русинами й тому бажав він заправляти до писання в рідній мові вже гімназійну молодіж. Йому залежало дуже на тім, щоби ся молодіж гуртувала ся довкола него, щоби вона позволяла йому бути її покровителем і щоби слухала його вказівок. Се була точка його амбіції й він був досить вразливий на тім тлі. Ясним доказом того є переписка самбірських громадян із Д. Танякевичем у згаданій збірці листів в архіві „Просвіти“. Ціле непорозумінє між ним і громадянами-учениками вийшло мабуть саме з отсеї вдачі Качковського. Партійно-політичні мотиви не грали тут першорядної ролі. З його листу до А. Шан-

¹⁾ Про Стебельського написав окрему розвідку Юліян Чайківський п. з. „Володимир Стебельський. Житєпис і характеристика. У Львові. 1905“. (Відбитка з „Літературно-Наукового Вістника“.) Радник дв. О. Барвінський думає, що у москвофільський табор перетягнув Стебельського Богдан Дідицький, бо поки Стебельський був у гімназії, держав ся народньої ідеї, писав до „Мети“ і т. п., а коли прийшов до Львова на університет, втягнув його Дідицький у свої сїти і спровадив на дорогу обєднительсь „пособіями“, за котрі Стебельський видавав від цвітня 1867 р. часопись „Боянь“. Однак побіч Б. Дідицького також і Михайло Качковський причинив ся до того дуже, як се виказав уже Ю. Чайківський, ор. сіт., стор. 4 і д., про що поговоримо ще низше.

²⁾ Се не псевдонім, як думає І. Е. Левицький (Бібліографія, II, ч. 617). Лев Галицький був професором учительської семінарії в Чернівцях, як се подав мені радн. дв. О. Барвінський.

³⁾ По свідоцтву Дідицького (Вѣстникъ Нар. Дому 1906 р., ч. 10, стор. 192) давав Качковський нераз до печати поезії учеників.

ковського видно, що він був би може глядів крізь пальці на „українчину“ між молодежию¹⁾, але не міг їй дарувати того, що вона не хотіла признавати його покровительства над собою. І, здасть ся, се, а не політичні погляди, завели його так далеко, що він аж стратив зимну розвагу й допустив ся вчинку, який кидає тінь на його характер. Самбірський ученик-громадянин закидає Качковському в листі з 1864 р. донос до намісництва на деяких членів самбірської ученицької громади. Очевидно, що се була особиста месть...

Качковський хотів у кожній гімназії знайти письменників: „Благоволѣтъ такожъ донести ми, — писав він до А. Шанковського²⁾ — длячого въ Вашои Гимназії (себ то у станіславівській) сорозмѣрно съ иншими — замало есть, якъ ми донесено, такихъ, що ся въ рускомъ писательствѣ упражняютъ?“

Третя річ — ходило Качковському й про се, щоби таких здібніших учеників привязати до своєї народности та скріпити їх національні почування. Тому хотів він підпирати тільки таких, по котрих міг надіяти ся користи для Руси. „Въ прочемъ — каже він³⁾ — вспераю я только тыхъ, котри или уже суть или несомнѣтельно будутъ ревними русинами“. Бо на його гадку: „Въ настоящихъ обстоятельствахъ только ревность для нашої народности ожидаемое спасенье принести намъ може. Всьо, що нашу народность усталити може, а особливо руску бесѣду — руске пѣнье — рускій обрядъ а навѣтъ рускіи фарбы — поперати повиннисьмо“. Зовсім ясно виходить із сих слів, що в тих часах, коли то галицьку інтелігенцію покривала ще груба верства польщини, Качковському ходило про се, щоби видобути руську суспільність спід сеї шкаралущі. Сі його наміри були без сумніву щирі й з того боку заслугував би він в історії нашого духового житя на похвальну згадку.

Та треба також признати, що робота Качковського не все була у своїх наслідках додатна, бо й не могла бути такою, оперши ся на хитких, а навіть фальшивих основах. Тому неоден безперечно також і під впливом Качковського зійшов на злу дорогу.

Вже з наведених слів Качковського бачимо наглядно, що у него попри горяче одушевлене до усього „руського“ видно всюди брак потрібного критицизму. Качковський був людиною

¹⁾ Гляди: лист ч. 22. ²⁾ Гляди згаданий лист.

³⁾ Гляди: лист ч. 24.

старого покрою й не мав ясного розуміння національних справ галицьких Русинів. Слово „руський“ мало у него більше формальне значінє, без відповідної уваги до його змісту. Отже йому могло здаватись (як се виходить із наведеного уривка його листа), що усе печатане кирилицею або гражданкою — руське. Тому нераз під покришкою „рускости“ підпірав він стремління саме ворожі на ділі отсему його „руському“. До того часто ставав ся він орудем у руках інших, пр. Я. Головацького або Б. Дідицького. Зв'язавши ся з діячами „старої Руси“, ішов він за ними певно й не зовсім свідомо — бодай ще 1862 р.

В тім часі не відносив ся він, як уже згадано, надто ворожо до народовецького руху, а навіть не цурав ся слова „Україна“. Він тішив ся пр., що ученики ходили у т. зв. козацьких строях. А хоч народовецький рух не зовсім йому по нутру, він згодив би ся з ним, навіть у найбільше дразливих питаннях: „На нещастье наши молодцы — жалуеть ся він¹⁾ — повстають противъ языкови и правописи, якихъ мы досель употребляли, и котри суть основани, и чепляють ся Вечерниць, котри конфусію робять, и насъ до Варшавы провадятъ. Н(о) они мають вартость уже для того, же ся причиняють до получения Литерат(уры) украинск(ои) съ нашою“. Хоч він уважає народовецький рух, по приміру наших об'єдинителів, польською інтригою (певно під впливом Б. Дідицького), все таки він і там доглядає щось „руського“. Може й тими його словами треба пояснити досить дивний на перший погляд факт, що Качковський уряджував у себе навіть сходини в честь Шевченка.

Та вже із сего бачимо виразно, що про підпомаганє літератури та народности на справді народніх основах не може бути у Качковського й мови. Противно, в часі, коли між нашою суспільністю починала ширити ся українська книжка й чиста народня мова, Качковський пособляє усею силою москвофільським видавництвам чи взагалі мертво-схолястичним писанням 50-тих та початку 60-тих рр., засипуючи ними буквально нашу молодіж по гімназіях, наших священників по селах і т. п. Під рукою маємо досить докладний спис таких книжок, які Качковський посилав до станіславівської (а також і до інших) гімназій. Ось короткий перегляд сих книжок: 1) „Альбумъ“ з 1860 р.; 2) „Стародавний Звенигородъ“ В. Ільницького; 3) „Стародавний Львѡвъ“ Іс. Шараневича; 4) „Die ruthenische Sprach- und Schriftfrage“; 5) „Widok

¹⁾ Гляди: лист ч. 22.

przemocy“ Бродовича; 6) „Нравоученіє“ Л. Цибика; 7) „Буй Туръ“ Дідицького; 8) „Поезії“ Федьковича; 9) „Спѣвакъ зъ Полѣсья“ Мик. Лісікевича; 10) йогож „Гостина на Украинѣ“; 11) „Попадянка“ С. Шеховича; 12) „Отець Игнатій“ Дідицького; 13) „Гринь Сеньковъ“ Д. Петрицького; 14) „Рогнѣда Горислава“ В. Ільницького; 15) „Въ память 13 Новембрія“ Дідицького; 16) „Народныи звичаи“ Ігн. Гальки; 17) „Змѣй Нотяйській“ Хохолушки-Дідицького; 18) „О неудобности латинской азбуки“ Дідицького; 19) „Historia Kościoła ruskiego“; 20) „Стародавний Галич“ Іс. Шараневича; 21) Львовская руская Епархія“ А. Петрушевича; 22) „Анеологія“ Дідицького.

Сих 22 творів прислав Качковський у 93 примірниках. Крім того передав він 40 примірників „Попадянки“ і 10 прим. „Гостини на Украинѣ“ на продаж. Отже ся посилка обіймала разом 143 примірників усяких книжок. Їх вартість перевисшала суму 100 зл. Усе те було призначене для одної гімназії. Коли такі самі посилки одержали ще гімназії у Львові, Самборі, Дрогобичі, Тернополі і може ще де інде, то можна собі уявити, якою скількістю книжок засипував Качковський наших учеників уже від 50-тих рр.

Коли переглянемо списи тих книжок і зважимо, що їх посилка припадає на 1862 р., то очевидно не здивуємо ся, що між ними нема ні одної книжки із закордонної України, ні одного народовецького видавництва. Народовецький рух що йно починав у сім часі ширшу діяльність, а хоч уже і Качковський згадує в своїому листі про „Вечерниці“, то ще можна йому простити, що він глядить недовірливо на сю нову появу. Що до книжок із російської України, то змаганя М. Димета до їх розширення в Галичині були що правда поважні, але все таки не довели ще до того, щоби українська книжка знайшла ся у відповідній потребам скількості. Вона лишала ся переважно у Львові, а по провінціяльних містах появили ся українські видавництва в більшій скількості аж у 1863—4 рр. Отже Качковському, хочби він навіть хотів, тяжко було би роздобути таких книжок. Цікавійше вже се, що майже всі книжки, висилані Качковським ученикам, мають на собі фірму Богдана Дідицького. Се також зовсім зрозуміле, бо так виглядала галицька література, що розвивала ся під покровом Дідицького, який зумів поставити себе 1860 р. на чолі галицького письменства. Але вже мусить здивувати нас, що нема між тими книжками таких цікавих річий, як пр. „Скит Манявський“ Антона Могильницького (вид. 1852 р.),

де автор (у переднім слові до поеми) стає в обороні народньої мови.

З того виходило би, що М. Качковський не дуже радо ширив книжки, котрі боронили живої народньої мови. І се перша негативна сторона впливу Качковського на нашу молодіж. Неприхильність до української чи народовецької книжки розвивала ся у Качковського що раз більше, як про се свідчать листи самбірських громадян із 60-тих рр.¹⁾ Та й з нашої переписки видно, що вже 1862 р. згадував Качковський про народовецький рух як про „варшавську“ інтригу. Се все мусіло застановити тих гімназістів, що стояли в якій небудь звязи з Качковським і відтягало неодного з них від народовецького напрямку.

І сам добір книжок має вже по части виразно москвофільський характер, а хоч Качковський не ширив ще тоді може між гімназістами отверто москвофільства, все таки годі хиба було йому не розуміти впливу, який могли мати такі книжки на молодіж. Бо хоч там бачимо також пр. поезії Федьковича або історичні оповідання Василя Ільницького, котрий — як се видно хочби й з нашої переписки²⁾ — станув виразно по стороні народовців, то вражає нас висилане ученикам „Анеології“ з 1854 р., яка мала метою дати молодежи в руки московські взірці, щоби тим ладом покvapні до віршованя ученики писали московщиною. Тим більше дивує нас ширене „Анеології“, що ще так недавно, бо 1855 і 1856 р., мав за її порученє для гімназій так багато неприємностей Яків Головацький³⁾. І тепер ширив її Качковський з підмогою самих таки учителів. А що він взагалі не дуже числив ся з тим, що заборонене для учеників, бачимо се виразно з його власних слів: „Робю Васъ уважnymъ — пише він до Шанковського⁴⁾ — же Змѣй Нотяйск(ій) належалъ до книжокъ заказаныхъ — чи и теперь есть заказаныи незнаю. — На всякій случай — здѣлайте такъ, абысьте немали якои отвѣчательности — яко учитель. — Можна черезъ неучителя роздати. И зъ Ruthe(ni)sche Spr(ach) u(nd) Schr(i)ftfr(age) тра бути осторожnymъ“. Се вже було зовсім свідоме втяганє молодежи в нетри політики старої Руси.

Із усього можемо зрозуміти, що вплив Качковського на нашу гімназійну молодіж не все був корисний, а моральна шкода,

¹⁾ Гл. про се низше. ²⁾ Гляди: листи чч. 9 і 46.

³⁾ Др. К. Студинський: Кореспонденція Я. Головацького 1850—62, стор. СХІV і д.

⁴⁾ Гляди: лист ч. 23.

яку він їй заподіяв, перевишала часто хосен, що виходив з такої роботи.

2. Народовецький рух між Гімназійною молодезєю 60-тих рр.

Отсе епізод із москвофільської агітації по гімназіях. Виходить, що вона стояла на досить кріпких основах. З одного боку гроші й сотки книжок, з другого сам авторитет людей, що ширили москвофільство (професор університету — Я. Головацький, судовий радник — М. Качковський, а що найважнійше, гімназійні учителі — М. Попель, Е. Герасимович, Крушинський, А. Шанковський і т. д.) — усе те мусіло мимоволі поставити високо в очах молодези об'єднательний напрям, бо ставляло їй перед очі його силу й повагу.

А того не все могли дати народовці. На примірі хочби й першої народовецької громади львівських питомців чи й „Вечерничників“ могли ми бачити, що першого важного чинника — матеріальних засобів — у наших народовців не було. Супроти часом високих цін української книжки були наші народовці нераз у тяжкім положеню — були приневолені зтягати довги (як говорить Йосиф Могильницький¹), щоби купувати книжки, бо меценатів, які посилали би їм українські твори даром, не було. А все таки українські й народовецькі видавництва розходилися незвичайно скоро й захоплювали аж до екстази що раз ширші круги передовсім молодези. Не допомогло москвофільським видавництвам і се, що вони були матеріально богато ліпше забезпечені чим народовецькі видавництва (таке „Слово“ дістало на початок від М. Качковського 3.000 злр. і стануло так скоро на власних ногах, що його редактор міг уже після трьох місяців зрезигнувати з сеї підмоги²) — вони носили на собі в подавляючій більшості такі виразні сліди духової мертвоти, що не могли нікого одушевити. А писаня українських письменників із Росії чи народовців із Галичини виказували стільки безперечного житя й стремління до поступу, що поривали за собою не тільки молодих, але й старших, а навіть хвилево декого з москвофільського табору (пр. Якова Головацького, Богдана Дідицького). Серед молодези викликала українська література (передовсім твори Т. Шевченка) цілковитий переворот у думках і поглядах³).

¹) Гляди: лист ч. 25.

²) И. Ем. Левицкій: Библиографія, II. стор. 7, зам. до ч. 89.

³) Др. Остап Терлецький: Галицько-руське письменство. У Львові 1903, стор. 97 і д.

Тому то й молодіж — гімназійна й університетська — знайшла у своїй великій ідейности способи, як усунути одну з найтяжших перепон, а саме матеріальний бік. А стало ся се справдішнім пожертвоуванем молодежи. Гарним свідоцтвом того численні, згадувані вже листи громадян до Д. Танячкевича, в яких гімназіясти відмовляють собі ріжних приємностей, а навіть конечних потреб, аби тільки купувати українські книжки або підпирати народовецькі видавництва. Радн. дв. Олександр Барвінський згадує у своїх споминах, що коли народовецька „Мета“ хилила ся до упадку, прислала тернопільська громада гімназіястів 70 злр. (на той час значну суму!) на ратунок часописи¹⁾. Наша переписка подає також кілька цікавих примірів того. Йосиф Могильницький згадує раз, що він купив книжок, спроваджених М. Диметом, за 17 зл., а портретів за 1'50 злр. А що значила для него така сума, видно з того, що він мусів зараз просити А. Шанковського о позичку 20 злр., хоч уже передтим дістав від батька 50 злр. за портрет Терлецького, бо як він каже: „алемъ ся такъ прошепталъ чрезъ тыѣ книжкє, же не маю чимъ кравцеви заплатити“. Так само поступали й другі питомці²⁾. І у інших народовців того часу стрічаємо сю подиву гідну жертволюбивість; сим можна й пояснити по части, чому народовецький рух при незасібности його прихильників таки розвивав досить живу літературну діяльність.

Також недостаткови української книжки зараджувано тим способом, що переписувано цілі твори й розсилано у відписах далі. Про одного такого заслуженого переписчика, питомця львівської семінарії Миколу Михалевича, що переписував Шевченкові твори, згадує радн. Ол. Барвінський³⁾. А було їх більше, звичайно невідомих по імені⁴⁾. Так і тут виявляла ся глибока ідейність народовців і пожертвоуване для загальної справи.

І саме під оглядом тої ідейности не могло москвофільство йти на взаводи з народовецьким рухом. Почувало ся, що по боці москвофілів могла бути хвилево сила, а по боці народовців була — правда й щире одушевлене, що впливало з душі. Ідея народовців: працювати для власного народу — мала рішучу

¹⁾ Олександр Барвінський: Спомини з мого житя. Перша часть, стор. 81.

²⁾ Гляди: лист ч. 25. Порівн. також: лист ч. 14. ³⁾ *op. cit.*, стор. 59.

⁴⁾ Пр. Теофіль Скобельський з Перемишля згадує в листі до Д. Танячкевича, писанім мабуть 1863 р., що прислані зі Львова книжки переписують „хлопці“.

перевагу над ідеєю москвофільства: працювати над злитем власного народу з московським.

Тому то і при не дуже прихильних обставинах захоплював народовецький рух протягом цілих 60-тих рр. передовсім нашу гімназійну молодіж. Він виявився у закладанню народовецьких громад по гімназіях. Не вдаючи ся в подрібну історію тих ученицьких громад (вони схарактеризовані в загальних нарисах у згаданій праці Остапа Терлецького), скажу тут про них тільки що найважнійше. Повстане народовецьких громад у Галичині стоїть у звязи із т. зв. „хлопоманським“ рухом на російській Україні. До тих „хлопоманів“ належав зразу і Володимир Антонович, але виступив з їх рядів, коли „хлопомани“ стали 1861 р. готувати ся до польського повстаня, й заложив окрему українську громаду в Києві¹⁾. Її метою було освідомлювати українську інтелігенцію й причиняти ся по зможі до літературного й наукового руху²⁾. Гадку такої організації заніс до Галичини Володимир Бернатович³⁾, а найгорячішим її речником став тут Данило Танячкевич, якого невсипучій праці треба завдячити повстанню тих громад. Зразу повстала така громада, як ми бачили, у львівській духовній семінарії, а поза семінарією бачимо такий гурток аж з 1862 р., із заложенням „Вечерниць“. Від того року ширять ся народовецькі громади й по гімназіях Галичини. Одною з найранших ученицьких громад була мабуть самбірська громада⁴⁾. Незабаром заснувала ся така громада у Львові (мабуть 1863 р.), зложена з молодих людей світських і питомців⁵⁾. До неї належали, здається, й львівські гімназіясти. В початках 1863 р. зібрав також народовецьку громаду в Перемишлі перемиський питомець Анатоль Вахнянин. Тут гуртували ся й гімназійні ученики⁶⁾. З весною 1864 р. повстала громада в Терно-

¹⁾ Про „хлопоманський“ рух гл.: Володимир Радзикевиц: Павлин Свенціцький. У Львові, 1911, стор. 3 і далі. Тут схарактеризований сей рух коротко, але гарно й зібрана відповідна література. Також: Ол. Барвіньський, *op. cit.*, стор. 48 і дал.

²⁾ О. Барвіньський, *op. cit.*, стор. 49.

³⁾ Про него гл. у О. Барвіньського, *op. cit.*

⁴⁾ Гл. про се низше. Про самбірську ученицьку громаду є рукописна праця Івана Проця, але вона обіймає її історію що йно від 1863 р. Деякі вістки про сю громаду знайдемо також у Юліяна Чайківського: Володимир Стебельський. У Львові 1905. ⁵⁾ О. Барвіньський, *op. cit.*

⁶⁾ Про перемиську громаду гл.: Др. К. Студинський. В пятидесятилітє смерти Тараса Шевченка, стор. 4 і дал., а також А. Вахнянин, *op. cit.*, стор. 48 і дал.

полі заходами Михайла Чачковського¹⁾. В 1864 р. założено ще громади в Дрогобичі й Бережанах²⁾. Початки громади в Станіславові припадають уже на 1863-ий р., але зорганізувалась вона аж 1865 р.³⁾. Се були найважніші ученицькі громади першої половини 60-тих рр. XIX в.

Ціль тих громад була подібна як і київської громади. Тим то справедливо каже радн. дв. О. Барвінський, що громада „була справдешньою школою науки рідної мови, літератури й історії“⁴⁾. Листи громадян до Д. Тянякевича подають часом так подрібно програму праць ученицьких громад, що з них можемо витворити собі докладний образ їх діяльності. Як згадано, Д. Тянякевич був організатором, провідником і душею тих громад. Вже О. Терлецький звернув увагу на незвичайно щирий тон листів громадян до Д. Тянякевича і на сю безмірну любов, якою вони його окружали⁵⁾. Тому й вони сповідали ся перед ним із усіх своїх бажань та мрій.

Лишаючи на боці усякі подрібности, бачимо ось які головні риси в стремліннях і діяльності тих громад: 1) змаганє до ширеня української мови в щоденнім житю й боротьба з польщиною серед тодішньої руської суспільности в Галичині; 2) одушевленє до устної словесности і до простого народу та звязанє з тим ширенє демократичних ідей; 3) ширенє „широї української ідеї“ (зміст понятя „шира українська ідея“ висказаний у листі Антона Лаврівського з Самбора з дня 24 XI 1863 р.: „шобъ ми такъ якъ найскірще (sic!) зъ братьми нашими Козаками літературно і політично у одну цілість зляли ся“ і в листі Анатолія Вахнянина з Перемишля з дня 12 XII 1863 р., де він висказує бажанє „сіяти зерно правди Тарасової“); 4) боротьба з москвофільством; 5) намаганє писати „кулішівкою“; 6) читанє українських писань і зрозумінє їх; 7) наука української літера-

¹⁾ О. Барвінський, *op. cit.*, стор. 50 і дал. Самбірський ученик А. Лаврівський згадує вже 1863 р. у листі до Д. Тянякевича про якусь громаду в Тернополі.

²⁾ О. Терлецький, *op. cit.*, стор. 130. А. Лаврівський знає про бережанську громаду вже в 1863 р.; а Ксенофонт Охримович думав про дрогобицьку громаду ще з початком 1864 р.

³⁾ Там же, стор. 135; а також: Твори Володимира Навроцького. Томъ I. У Львовѣ 1884, стор. VIII (вступна розвідка Остапа Терлецького). — А. Лаврівський згадує також про громаду в Чернівцях на Буковині в 1863 р. — Лаврівський говорить у згаданім листі мабуть також про незорганізовані ще громади.

⁴⁾ *op. cit.*, стор. 54. ⁵⁾ *op. cit.*, стор. 126—127.

тури й історії; 8) піддержуване народовецьких видавництв радами й грішми; 9) куповане й переписуване українських і народовецьких видавництв і закупно портретів заслужених наших людей; 10) змагане убирати ся по „народньому“; 11) підпиране літературного руху між товаришами й взаїмна критика літературної творчости; 12) заложене власної бібліотеки; 13) уряджене декляматорських сходин; 14) симпатії до т. зв. обрядового руху; 15) підпиране українського театру. Так виглядав сей рух. Розумієть ся, вчислені змаганя не всюди виступали однаково сильно. Певної політичної закраски годі відмовити тим громадам принайменше у початках (час до часу чуємо про якісь „червоні“ змаганя між громадянами), але згодом проявляєть ся що раз виразнійше напрям працювати більше в культурно-просвітнім напрямі. Також розуміне головних ідей зміняло ся з часом і поглиблювало ся. Етичний уровень молодежи, згуртованої по громадах, був на загал доволі високий. Читаємо в листах заклики, аби не догоджувати надто своєму тілу, а жертвувати всі свої сили й засоби для народнього діла. Також панував там звичайно релігійний дух, а торжественна присяга вязала часто громадян у тіснійший гурток. Отже ті громади були, як бачимо, цікавою й дуже корисною проявою в духовім житю Галичан.

Переписка А. Шанковського згадує дещо про самбірську й станіславівську громаду. Передовсім цінні вістки про самбірську громаду, бо вони походять з 1862 р., отже з того часу, з якого ще не маємо листів громадян до Д. Тянякевича¹). Тому й займемо ся 1862-им роком у самбірській громаді дещо докладнійше. Сею громадою зацікавила ся також 1862 р. і часопись „Слово“, згадуючи про народовецький рух між самбірськими гімназіястами в двох дописях²).

Почин до сего руху дала — по „Слову“ — відозва Ксенофонта Климковича в 22-гім числі „Вечерниць“, де взиваєть ся

¹) Для історії станіславівської громади важний лист у наших матер. ч. 26 з 17 грудня 1862 р., де зложено А. Шанковському подяку за опис козацького строю, який справило собі вже багато учеників. Видно, народовецька ідея ширила ся вже тоді між станіславівськими учениками, як на се вказує й агітація за передплатою „Вечерниць“. Замітне, що почин до того дав Амвросій Шанковський, який і прислав опис козацького строю і намовляв станіславівських учеників передплачувати „Вечерниць“. Та усе те були ще неясні почини народовецького руху.

²) Слово 1862 р. ч. 60, стор. 37 в дописі: І. М. Оть Самбора. (Русь молода и селяне). і ч. 62, стор. 245 (а. б. Изъ Самбора.)

молоду громаду працювати у вільний час для народньої справи. На сей зазив справили собі многі із самбірської громади олівець та папір і стали збирати народні українські слова. Далі старали ся вони познакомитись із простим народом та жити з ним тіснійше.¹⁾ З того виходить, що самбірська ученицька громада заснувала ся 1862 р. під впливом львівської громади „вечерничників“ та почала свою працю зближенем до сільського люду та вивченем його мови.²⁾

І мусила ся громада дуже скоро дійти до значіня, коли вже 1862 р. Качковський так характеризує її: „Въ нашої (себ то самбірській) Гимназії мало єсть такихъ, котрибы правѣ всѣхъ рускихъ книжокъ — и рускихъ часописей не читали. Кождои рускои книжки маюць они сли не колькадесять то принаймѣй кольканацять екземпляровъ. Многи упражняюцца въ рускомъ писательствѣ... Въ бесѣдѣ не только съ русинами але и съ поляками употребляюць только руского языка — незважаючи на гоненія зо стороны польскихъ учителѣвъ и перекинчика руского — Директора Поляньского, котрому на вопросы въ польскомъ языкѣ — николи по польски но всегда по руски отвѣдаюць“.³⁾

А йдучи за тодішнім звичаєм, старали ся вони і в одязі виявити на вні свої народовецькі симпатії, бо Качковський каже далі, що в Самборі ходить „въ козацкихъ шапкахъ... около 80 ученик(овъ) — а въ иншихъ рускихъ шапкахъ еще больше. Теперъ ходять они въ жолтыхъ соломяныхъ капелюхахъ со сивовъ (може синьою) широковъ и долговъ встяжковъ... Гденѣ котори маюць цѣле убранье руске“.

Що правда, т. зв. козацький стрій, який став тоді ширити ся між нашою суспільністю, не все був доказом приналежности до народовців — аджеж у такім строю фотографував ся навіть Богдан Дідицький!⁴⁾ — але все таки можна думати, що

¹⁾ У самбірській гімназії було тоді на 366 усіх учеників 188 Українців. Між учениками VI класи був також Гнат Рожанський.

²⁾ Про пробуджене національної свідомости між українськими учениками у Самборі згадує „Слово“ вже й дня 13 (25) вересня 1861 р. (ч. 65, стор. 344 у „Новинках“).

³⁾ Гляди: лист ч. 22.

⁴⁾ Відомо, що в обороні „козацьких“ шапок виступало нераз „Слово“ — пр. 1861 р. аж сім разів (чч. 5, 7, 8, 9, 14, додаток до 15 ч., 71). На портреті Дідицького тільки шапка козацька лежить на столі, а він сам у німецькім одязі. Але й се вираз одушевлення козацького, котрим тоді був він хвилево перенятий.

між самбірськими учениками було вже тоді багато одиниць, перенятих народовецьким духом. Відси то й певно походять жалі Качковського, що „наші молодці“ чіпають ся „Вечерниць“ та покидають історичну мову і правопись.

Вже тоді (1862 р.) утворили мабуть українські гімназіясти в Самборі якусь зорганізовану громаду, бо вони не вдоволяли ся „козацькими“ строями й уживанєм рідної мови в щоденнім житю, а й почали боротьбу з польським живлом. Коли пр. приїхав до Самбора польський театр із Санча, бойкотували його українські ученики, хоч польські актори старали ся притягнути їх усіми силами до себе. Що більше, вони навіть не хотіли сходити ся з польськими товаришами, а всюди маніфестували себе чи то строем чи піснею (передовсім співали: „Мир вам, братя“). І даремно називали їх Поляки: „Святоюрчик, Рутенець, Москаль“ — вони й самі себе так називали, не вважаючи такі слова обидою для себе. Дальша історія самбірської ученицької громади представлена у згаданій рукописній праці д. Івана Проця, яка певно незадовго вийде друком, і тут нема потреби займатися нею близше. Скажемо тільки, що самбірська громада після короткого гарного розцвіту стала скоро хилити ся до упадку. Вона мусіла переборювати тяжкі перепони з боку Михайла Качковського (який не цурав ся, як згадано, у боротьбі з нею навіть доносів до властей і тероризував таким способом учеників) та з боку учителя Мійського, що був завзятим москвофілом. Найгірше було для громади се, що не було в Самборі поважніших людей, що занялиб ся нею (хоч дехто із старших підпирав її тихцем, як пр. учитель самбірської гімназії Іван Браник.¹⁾ Та все таки громада не упала так зовсім і як показує наша переписка, держала ся ще 1866 р.

Одним із найвизначніших членів самбірської ученицької громади був дуже здібний, але слабого характеру ученик Володимир Стебельський. Він був зразу учеником станіславівської гімназії, але ізза суперечки із відомим директором гімназії Баревичем (наша переписка каже, що Стебельський „сварив ся“ з ним) покинув він Станіславів („випхали“ його відси) і переніс ся з кінцем 1862 р. до Самбора.²⁾ В народовецькій громаді відограв він важну ролю і члени громади дорожили ним, хоч не все довіряли йому. І справді, В. Стебельський нераз за-

¹⁾ Іван Браник перейшов опісля в москвофільський табір. Два його листи з того пізнішого часу гляди у нас: під чч. 60 і 64.

²⁾ Гляди: лист ч. 26.

хитався чи то ізза домашніх обставин, чи то ізза інтриг з боку Качковського. Але якийсь дивний вплив на него мав Д. Тянячкевич і завдяки йому перетревав Стебельський у народовецьких переконаннях аж до скінчення гімназії. Українофільство Стебельського підчас його побуту у Самборі схарактеризоване вже досить докладно Юліяном Чайківським¹⁾; доповню сей образ тільки тим, що подає переписка А. Шанковського. А саме маємо лист Володимира Стебельського, писаний до Амвросія Шанковського, що пробував тоді у Коломиї, 6 мая 1866 р.²⁾ Відповідаючи на запитання Шанковського приступити до співробітництва при коломийській часописи „Голось Народный“³⁾, висилає йому Стебельський лист, писаний гарною народньою мовою й фонетичною правописю. Він заявляє передовсім, що „до „Голоса Народного“ годі ми було щось прислати, понеже я доси ні числа не бачив, а так не знаю точно програми“. Як видно, Стебельський вже людина зовсім іншого крою, як пр. М. Качковський, котрий підпірав письменство у всякім виді, аби воно тільки мало „руську“ одіж. Тому з певною самосвідомістю посилає Стебельський Шанковському поему „Мортон“⁴⁾ не для згаданої часописи, а до випечатання окремо, зазначаючи, що колиб Шанковський не схотів сим зайняти ся, він звернеться куди інде. А знаючи, що головною перепорою у сім ділі буде фонетична правопись, він пише: „Я не належу до тої партії в родимій літературі, котра не знає чи не хоче знати, що люд а що народ“ і далі: „ті, що идуть за Головацьким et consrt. суть або люде злої волі або mente capti“. Сей лист важний передовсім для пізнання житєписи й характеру Володимира Стебельського. Власне про 1866-ий рік, коли Стебельський кінчив гімназію, не знали ми до тепер нічого.⁵⁾ Можна було думати, що з 1865-им роком, з хвилиєю перерваня зносин із Д. Тянячкевичем, скінчило ся його українофільство, а розпочав ся повільний зворот у сторону москвофільства, до якого він пристав уже зовсім отверто 1867 р. Тому з певним здивованєм читаємо

¹⁾ Володимир Стебельський, стор. 6 і далі. ²⁾ Гляди: лист ч. 45.

³⁾ „Голось Народный. Часопись літературно-политична съ прилученъемъ части господарской“ — був се двотижневник, що виходив у Коломиї від жовтня 1865 до 1868 р.

⁴⁾ Частини з сеї поеми печатав опісля В. Стебельський у „Бояні“ 1867 під псевдонімом: Славичь. Обговорив сі уривки Ю. Чайківський, *op. cit.*, стр. 30—33. Також ходили вони у відписах — у мене є такі відписи в галицькім збірнику пісень з 80-тих рр. XIX в.

⁵⁾ Ю. Чайківський, *op. cit.*, стор. 10.

лист Стебельського до Шанковського. Стебельський знав добре, що Шанковський не прихильник народовецького напрямку — се видно ясно з цілого листу. А все таки пише він до Шанковського не тільки чистою народною мовою й фонетичною правописною, але й вказує на се, що москвофільство — се божевіле або злоба. А слова „Головацький et consrt.“ звернені зовсім виразно і проти Б. Дідицького і проти М. Качковського. Се немов демонстраційна заява українофільських почувань В. Стебельського й з того бачимо, що народовецька громада у Самборі мусіла ще 1866 р. розвивати ся не так дуже зле, коли Стебельський відважуєть ся на таку демонстрацію.

В пів року пізнійше знаходимо Стебельського у рядах москвофілів. Як се стало ся, того не можемо сказати зовсім певно, як закритий перед нами взагалі початок того москвофільства, що десь у 1849—50 рр. почало так застрашаючо обгортати галицьку суспільність¹⁾, як не знаємо докладно причин звороту в сторону москвофільства Якова Головацького, горячого колись прихильника ідей Маркіяна Шашкевича²⁾, Івана Гушалевича³⁾ і ин. Що до Стебельського, то причини того звороту могли бути потрійнні: 1) політичні, 2) особисті й 3) посторонні впливи. Не забуваймо, що той зворот настав у него після нещасної для Австрії битви під Садовою, коли то москвофільство взагалі піднесло голову, як на се вказує відома москвофільська заява „Слова“. Далі вже з листів до Д. Тянякевича знаємо, що Стебельський був людиною непостійного й непевного характеру. Його нервозність спричиняла нераз самбірським громадянам багато клопоту (вона й слідна у листі до Шанковського в тих місцях, де Стебельський говорить про вартість „Мортон“). До того любив він веселе й гуляще житє (громадяни жалують ся на се перед Тянякевичем), а гроший на таке гуляне доставили йому москвофіли тоді, як він прибув на університет до Львова, й зловили його так у свої сіти. Вкінці не малу ролю відіграли тут його зносини з москвофільськими діячами. Знаємо, яку тяжку боротьбу мусіла зводити самбірська ученицька громада з Ми-

¹⁾ Гл. про се: Др. Іван Франко: Стара Русь (Літературно-Науковий Вістник за 1906 р.)

²⁾ Гляди про се докладнійше: проф. К. Студинський: Кореспонденція Я. Головацького 1850—1862, стор. CXLIV.

³⁾ Про Івана Гушалевича написав статю др. Іван Франко у „Літературно-Науковім Вістнику“ за 1903 р. Гл. також мою студію: Іван Гушалевиц і його літературна діяльність. Львів, 1905.

хайлом Качковським, що тягнув її різними способами у москвофільські сіти. А В. Стебельський зносив ся з Качковським ще в часі свого побуту у Станіславові 1862 р., посилав йому вірші й діставав від него гроші та книжки, як се знаємо з нашої переписки¹⁾. Чи перервав він сі зносини підчас свого побуту у Самборі? В листах до Тянячкевича не згадує він так виразно про свої відносини до Качковського, але можна думати, що вони не були добрі. Тільки Качковський не думав так легко позбувати такого здібного молодця, як Стебельський і робив, що міг, аби його відвернути від народовців. Писав доноси до намісництва, лякав листами його батька — й не раз доводив Стебельського до розпуки. Та сі заходи Качковського не вінчали ся бажаним успіхом. Стебельський захитав ся, але не пристав до москвофілів, як се видно з його листу до Шанковського. Але до Стебельського почав добирати ся й ліпший від Качковського москвофільський дипломат — Богдан Дідицький, який звернув увагу на Стебельського без сумніву під впливом Качковського. В листі з 1865 р. пише Стебельський: „Ви думаєте, що я перешуений Дідицькимъ... ставъ Кацапомъ. Думайте собі гараздъ“. З того видно, що Дідицький добирав ся таки добре до Стебельського. І таки Дідицькому удало ся вкінці втягнути Стебельського у москвофільські ряди — але аж 1867 р. у Львові. Дідицький обсилав молодого хлопця грішми²⁾ й хиткий характер Стебельського зломив ся. Як відбив ся сей зворот на дальшій діяльності Стебельського, се знаємо з його житеписи: він вагав ся між польським і москвофільським напрямом і не довів до нічого путнього в письменстві. Вкінці злі налоги, що їх піддержувало у ньому москвофільство грішми, причинили ся до нещасного кінця його житя³⁾.

У. Обрядова боротьба в 1861—1863 рр.

На примірі Михайла Качковського бачили ми, що москвофільська пропаганда не дуже ослабла в часі розвою народо-вещького руху з початком 60-тих рр. Тільки вона не могла виступати на зверх надто ярко, бо пора не була відповідна. Спільна боротьба послів у соймі з польським живлом, прихильніше

1) Гляди про се висше. 2) Гляди: лист ч. 52.

3) Гляди про се у згаданій праці Ю. Чайківського.

становище російського уряду до української літератури й освіти і т. п. втихомирили на якийсь час москвофілів і не давали їм поля до попису — противно острійший виступ міг їх вчинити непопулярними. І тому здавалося декому, що москвофілство може бодай у деяких точках зілляти ся з народоцветвом.

Та ся омана не тревала довго. Бо вже з 1864 роком починає москвофільський рух знов відживати. Головною причиною того звороту було неприхильне становище австрійського правительства супроти Русинів у Галичині і ті політичні обставини, які викликав упадок польського повстання 1863 р., а які подвигнули галицьких москвофілів. Маємо тут на гадці отсі цікаві, а досі мало просліджені прояви, що вяжуть ся із русифікацією українських земель, приналежних до Конгресівки. Важну і відповідальну перед судом історії ролю у сих подіях прийшло ся відіграти галицьким об'єдинителям.

Вступом до тих подій є т. зв. обрядова боротьба, без пізнання котрої неможливо зрозуміти поступованя Галичан у сім ділі.

І тому змальованю бодай початкових фаз сеї боротьби хочу присвятити кілька слів (ціла „обрядова боротьба“ протягнула ся надто довго, щоб ми могли займати ся нею аж до кінця), тим більше, що у нас не було ще проби схарактеризувати докладнійше суть сеї цікавої культурної появи та звести її в однощільний образ.¹⁾

Обговорю тут обрядову боротьбу за час від 1861 до половини 1863 р., бо тоді розвивала ся — так назватиб — властива, своєрідна обрядова боротьба. Не хочу тим сказати, що сеї появи не було у нас і перед 1861 роком. Історія нашої Церкви знає її вже й на кілька століть передтим (самі обрядовці покликували ся пр. на Касіяна Саковица з XVII в.), але з 1861 р. дістає ся боротьба дещо відмінний характер і захоплює загальну галицької інтелігенції, як мало котра справа. Та й з половиною 1863 р. не кінчить ся обрядовщина. Але саме тоді настають події, які надають їй інший оборот і спихають її на дальший плян. Сими подіями були: смерть митрополита Григорія Яхимовича й папське посланіє, яке покликає до Риму

¹⁾ Над причинами обрядової боротьби застановляеть ся О. Терлецький, *op. cit.*, але він зовсім не тикає подробиць. Дещо ширше заговорив про сю справу Е. М. Крижановський в „Запискѣ объ уніатскомъ дѣлѣ“ (Русское Забужье (Холмщина и Подлясье). Сборникъ статей Е. М. Крыжановскаго съ предисловіемъ А. П. Филевича. Спб. 1911, стор. 377—384.)

в цілі управління обрядових питань представників русько-католицького клиру у Галичині (що довело незабаром до т. зв. конкордії). З сею хвилею кінчить ся властива обрядова боротьба — і для згаданої справи русифікації Конгресівки має вона значіне тільки в часі від 1861 до половини 1863 р.

Головним тереном сеї обрядової боротьби була часопись „Слово“ і вона сказала найважнійше в сій справі та присвятила їй найбільше місця. Тут бачимо цілий ряд обрядових статей та заміток, а саме: в 1861 р. — 11; 1862 р. — 64; 1863 р. (до половини) — 39, отже разом около 120 статей, числячи, розуміеть ся, що найважнійше. І для схарактеризованя обрядовщини сі статі вповні вистарчають. Тільки для заокругленя образу згадаємо ще найцікавіші голоси віденського „Вѣстника“ та дещо з сучасних польських часописий: „Przeglądu polskiego“, „Dziennika polskiego“, „Gazety narodowej“ і з німецької часописи „Ost und West“. Годі обминути тут і посланій наших владик (найцікавіші два посланія Григорія Яхимовича) і треба бодай згадати найвизначнійші тогочасні видавництва, викликані обрядовщиною.

Для лекшого зрозуміня належить пошукати граничних точок, що ділили би сю боротьбу на якісь фази, щоби не згубити ся в обширнім матеріалі.

Немов приготованем до обрядової кампанії були статі „Слова“ в справі патронату й поліпшеня дотацій галицько-руського клиру, бо при тім вказувано часто на покривджене нашого обряду. Безпосередно обрядової справи дотикає мабуть уперве допись „Изъ Подолья“, поміщена в 51 ч. „Слова“ з 1861 р. (стор. 284). Тут говорить ся, що подільські церкви побудовані на латинський лад, „звернены противо всѣмъ уставомъ церковнымъ на западъ, покрываються рѣвными дахами съ сигнатурками на верху. Внутрѣ же мало где звертаеся увага на иконностасъ“, але за се „жертвенникъ... упестренъ рѣзью римскою, выстукованный, и храмъ переполненный бочными олтарями а наветъ гдекуда и казальницею вмѣсто камня амвонного“. Декуди є навіть органи, натомість „о образахъ многихъ по стѣнахъ завѣшенныхъ, въ обрядѣ нашомъ доселѣ незнанныхъ вже и не упоминаеся, а щоби о одежахъ, хоругвахъ, крестахъ и пр. противного сказати можна!“ Се зіпсоване обряду проявляєть ся навіть у „священнодѣйствованію“.

Хоч ся статя не належить ще до справдішньої обрядової боротьби, однак згадуємо про неї тому, що вона містить у загальних нарисах багато точок із дальшої обрядовщини.

Звичайно говорить ся, що обрядовій боротьбі дав почин Іван Наумович¹⁾. Се на стільки вірно, що Наумович був головним сподвижником та героєм обрядовщини. Та перший вистріл упав не відси. Початком обрядової боротьби була статя, поміщена в 70 ч. „Przeglądu polskiego“ з 1861 р.

На сю статю реагувало „Слово“ поки що невеликою заміткою²⁾, а незабаром відізвав ся й зачіплений „Przegląd-ом“ Іван Наумович у дописі „Изъ Перемышлянъ“³⁾. І від сего часу розгоріла ся обрядова боротьба, захоплюючи чим раз ширші круги.

В ній можемо відрізнити дві досить виразно відділені фази. На їх межі стоїть дата: 10 січня 1862 р., коли то появило ся перше посланіє митроп. Гр. Яхимовича в обрядовій справі. Перша фаза — се час боротьби самого низшого клиру проти т. зв. латинських іновачій в уніятськїм обряді в Галичині. В другій фазі вмішують ся в боротьбу висші церковні власти, владики, а в кінці й Рим.

Та ми не будемо переходити сеї боротьби у хронологічному порядку, а схарактеризуємо тільки її найважнійші прояви. Отже розглянемо передовсім питанє, про що ходило обрядовцям, яка була метода їх поступованя, хто брав участь у сій боротьбі, як відносила ся до неї суспільність і який був її наслідок.

¹⁾ Іван Наумович уродив ся 14 (26) січня 1826 р. в селі Козлові коло Камінки Струмівової в Галичині. Після скінчення духовної семінарії у Львові оженив ся він 1851 р. з Теодорою, донькою о. Василя Гавришкевича, пароха в Новім Селі й любачівського декана. В тім самім році висвятив ся він і став священиком у Городку коло Львова. В 1853 р. переніс ся Наумович на парохію до Ляшок Королівських коло Глинян, а 1856 р. став парохом у Перемишлянах. А що тут не було помешканя для священика, то Наумович мешкав у прилученім селі Коростні. В 1861 р. вибрано його послом до сойму з золочівського округу. Він був послом аж до 1867 р., коли переніс ся до Стрільча коло Коломиї. В 1873 р. дістав парохію в місті Скалаті і тодіж вибрано його послом до державної ради з сільської курії округу Тернопіль-Збараж-Скалат. В 1882 р. перебув він відомий процес Ольги Грабар, де його засуджено на 8 місяців в'язниці з постом що 2 тижні. Сю кару відбув він аж 1884 р. Тимчасом відібрано йому парохію й відлучено його від греко-катол. церкви. З початком 1886 р. переніс ся він з родиною в Київ, де став протоєреєм, а опісля пішов на парохію у Борщагівку під Києвом, але повернув незабаром знов у Київ. Умер підчас подорожі в Новоросійську 1891 р. (О. А. Мончаловскій. Житє и дѣятельность Ивана Наумовича. Львовъ, 1899).

²⁾ Слово 1861 р. ч. 51, стор. 286.

³⁾ Там же, ч. 53 (з дня 2 (14) серпня 1861 р.), стор. 292.

Про щож ходило властиво обрядовцям або „ісправителям обряда“, як вони себе називали?

Отсе просте й зовсім природне питанє — се оден із головних „каменів преткновенія“ обрядовщини. Бо відповідь на се питанє досить трудна. Всі обрядовці бажали поправи уніятського обряду, а в першій мірі очищення його від латинських „додатків“. Сей обряд вимагав тоді справді реформи, а передовсім одноцільності бодай у певних областях¹⁾. Але в чім лежало се попсованє й як перевести його на праву, того ніхто з обрядовців не уявляв собі ясно, не знаючи навіть і сего, що то є в самім ділі сей обряд. Витворило ся отже замішанє гадок і понять, де сипала ся рада за радою без огляду на се, чи вона дасть ся перевести, чи ні, де вичисляло ся ріжні „блуди“ в обряді, не зважаючи на се, чи вони були справді похибками, де противорічено собі раз-у-раз. А коли додамо, що усе те висказувано як неминучу конечність, не в виді якоїсь поради, а в виді рішучого домаганя — так дістанемо образ суспільности некритичної, яка хапала всяку, хочби не конче мудру, аби тільки освячену яким небудь авторітетом гадку, та переносила її покvapно у свій ум. І виходило з того, що догмою й святим переконанєм ставали дешевенькі фрази, які зводили суспільність на манівці.

Хто знає історію обряду східної, а передовсім української Церкви²⁾, той не подивуєть ся тому. Єдности обряду на Україні на ділі ніколи не було, як і нема сеї єдности у цілій східній Церкві. Тому духовенство ніколи не повинно було брати ся до очищення обряду самовільно, а радше полишити сю справу по-вазі Церкви. Бо так, шукаючи за „старим“ обрядом, попадали священники оден по другім тільки в самоволю й показували, що

¹⁾ Гляди про се хочби й: у споминах Вахнянина. Цікавий образ такого невідповідного способу відправи Служби Божої й Утренї подає Слово 1862 р., ч. 1, стор. 2 у статі: „Еще одно слово о нашомъ обрядѣ“. — Потребу реформи нашого обряду признавали також противники обрядовців (гл. пр. брошуру: *O obrzędach grecko-unickich. Przez księdza tegoż obrządku.* Lwów, 1862, стор. 164. Автором сеї брошури був о. Іван Волинський), але домагали ся інших способів і иншого напрямку тих реформ.

²⁾ Гл. про се коротко: Русское Забужье, стор. 378—381. Богато цікавих даних із сеї области знайдець ся в книжці: А. Ф. Хойнацкаго, Западно-русская церковная унія въ ея богослуженіи и обрядахъ, Кіевъ, 1871 (автор глядить на унію — розумієть ся — з православної точки). Частина сеї праці поміщена також у: Холмскомъ греко-уніатскомъ мѣсяцесловѣ на 1873 годъ. Варшава, 1872, стор. 97—132.

серед них упав дух справдішньої церковности й що у них нема довіря до власної Церкви¹⁾.

Приглядаючи ся змістови обрядової боротьби, стрінемо ся зараз на вступі з неімовірною на перший погляд, але зрозумілою для знавця історії східного обряду проявою: нема ні одної статі обрядовців, яка ставилаб ті самі домаганя; кожда з них або щось додавала або уймала з домагань попередника. Передовсім треба се сказати про самого Наумовича, котрий кожним разом домагаєть ся якоїсь іншої „поправи“ обряду. Таким способом недостача означеня домагань вчинила цілу обрядову боротьбу нездійсненою, бо супроти все нових і нових бажань — не оставало міродатним чинникам нічого іншого, як придавити весь обрядовий рух.

Та все таки, колиб ми хотіли з усіх тих статей повиловлювати найважніші домаганя, які ставили обрядовці, то відкидаючи дрібнійше, будемо мати отсих 31 точок, які підношено найчастійше (подаємо їх у хронологічному порядку, відповідно до того, коли їх піднесено): 1) клякане підчас Служби Божої; 2) дзвонене підчас Служби Божої; 3) приймає св. Причастія клячучи, а не стоячи; 4) заборона священникам носити бороди й довге волосе; 5) недостача іконостасів по церквах; 6) недостача малого й великого амвона; 7) недостача „горного сідалища“; 8) недостача „престола предложеня“; 9) клякане священника перед престолом замість трех поклонів; 10) переносене Службника підчас Служби Божої; 11) мироване й читане Євангелія не в царських воротах; 12) звичай не обертати ся до народу підчас читаня Євангелія; 13) бічні престоли; 14) павуки, свічники по церквах; 15) ікони за склом; 16) тиха Служба Божа; 17) відправа кількох Служб Божих в одній церкві рівночасно; 18) суплікації; 19) отвиране царських воріт підчас цілої відправи; 20) короткі ризи замість довгих; 21) читане „Отче наш“ самим священником; 22) підчас Херувимської пісні, при виголошеню: „Благодать Господа нашего Ісуса Христа... буди со всіми вами“ — обертаєть ся священник до престола, а не до народу; 23) відправа співаної Служби Божої переважно тихо; 24) відправа Утрені тихо; 25) невідповідна у многім відправа похорону; 26) відправа Всеночного рано замість вечір; 27) святковане празника Господнього Тіла; 28) убиране наплечника священником; 29) убиране шнурка замість пояса; 30) вирізуване копієм Агнця; 31) піст у суботу й неділю.

¹⁾ Русское Забужье, стор. 381—2.

Отсе були ті точки, в яких добачувано покривджене нашого обряду в користь латинського. Помішано тут маловажні річі з основними і то без порядку. До того нема ніде сих закидів зібраних разом. Можна би думати, що їх зведе разом ясно бодай Наумович, коли 1862 р. митрополит Яхимович зажадав від него оправданя. Яку відповідь предложив тоді Наумович митрополитови, не знаємо певно, але можемо догадувати ся, що вона була тотожна з його статьею: „Якого рода суть измѣны и отклоненія отъ прежнихъ употребляемыхъ у насъ обрядовъ при Богослуженію?“¹⁾ Ся статья повинна була бути немов ісповіданем віри Наумовича й виказати ясно цілу основу, на якій він опирав ся. Але коли порівнаємо сю статью з попередніми статями Наумовича, побачимо в ній багато неясности, недостачу зовсім повної згідности з недавними ще домаганнями самого таки Наумовича, а навіть, як се буде показано низше, просто компромітацію автора.

І не дивно, що так було, бо, як се вже зазначено, у всіх обрядовців — мабуть без виїмки — видно досить слабе ознаклене з основами уніятського обряду, з його історією, а передовсім з його жерелами²⁾. З того й вийшло справляване обряду по більшій часті — на основі власного, зовсім неміродатного погляду й блуканина самопас. Не треба й говорити, які з того виходили доволі смішні пригоди. Перегляньмо тільки побіжно жерела, на яких опирали ся наші обрядовці, а будемо могли подивляти їх відвагу виступати в ділі, яке для них було може й *terra incognita*.

Зараз у першій своїй статі на сю тему³⁾ заявляє Наумович, що з огляду на різне розумінє обряду в кожній парохії належало би завести якийсь лад у сій справі й звести обряд до первісного жерела, якого творцями є грецькі Отці Церкви: св. Василій Великий, Іван Золотоуст, Григорій Богослов.

Поминаючи вже питанє, чи таке поставленє справи було можливо перевести, ані Наумович, ані його прихильники не держали ся у дальшій боротьбі ні трохи сеї засади. Тут треба було основних студій над згаданими Отцями Церкви, а до того

¹⁾ Слово 1862 р., ч. 24—29; стор. 93—4, 97—8, 101—2, 105—6, 109—10, 113—14.

²⁾ Була се загальна хиба тодішнього галицького духовенства, яке ще від часів Маркіяна Шашкевича не виносило із львівської семінарії знаня обрядів.

³⁾ Допись: „Изъ Перемышлянъ“ — згадувана вже висше.

наші обрядовці не мали ані підготованя, ані — мабуть і охоти. Тому й скоро зайшли вони у непроходимі нетри.

От зараз у найближшій статі п. з. „Слово на оборону нашого панъ-отца“ (себ то Наумовича)¹⁾ бачимо вже відсилане до церковних книг. Можемо підозрівати, що автор має тут на гадці тільки ті церковні книги, які йому довелося знайти в церкві своєї рідної місцевости. Значить, справа зійшла на вузкий партикуляризм. У сій самій статі покликується автор також на примір Святих, які носили бороди — знов висказ голословний, оснований мабуть на іконах Святих по наших церквах. І так зійшла ціла річ мимоволі до комізму!

Дещо поважніше виглядало б уже покликуване на устав св. Отців Церкви в дописи: „Изъ Самбора“ п. з. „О обрядахъ при Богослуженію“,²⁾ колиб ми тільки знали, на який то устав покликується автор. Хоч із другого боку було б й таке, що навіть устав не все припадав до вподоби загорілим обрядовцям.

Найбільше обовязку опирати свої виводи на певних жерелах мав сам Наумович. Можна думати, що він таки розпучливо оглядав ся за авторитетним підпертем, але се йому не все вдавало ся й він хапав ся того, що попало під руку. Так пр. у своїй обширній статі „О дѣлахъ для Руси основныхъ“,³⁾ в якій він підносить обрядове питане до першорядного національного значія, покликував ся він що правда на Замойський собор, але робив се якось не конче ясно, а поза сим згадував ще такі нерівної вартости жерела, як: пастирський лист митроп. Михайла Левицького в обрядовій справі, де приказувано клякати перед Найсв. Тайнами, на який по гадці Наумовича нема що покликувати ся, бо сей лист виданий під впливом лятинізаторів, із страху перед закидом схизми й без синода; на постанову еп. Йосифа Шумлянського, якою дозволено читану Службу Божу;⁴⁾ на книжку езуїта І. Гагаріна про відносини Росії до папства,⁵⁾

¹⁾ Додаток до 56-го числа „Слова“, стор. 308. Статя підписана Завалицьким, дяком із Перемишлян.

²⁾ Слово, 1861 р., ч. 63 і 64, стор. 333—4 і 337—8. Допись підписана буквами: а. в.

³⁾ Слово, 1861 р., ч. 69—71, стор. 356—7, 361, 365—7.

⁴⁾ Виводи Наумовича в сій справі оперті на „Перемишлянині“ 1857 р. (статя Ант. Добрянського, стор. 89 і д.).

⁵⁾ Книжка видана у французській мові 1856 р., а 1857 р. у німецькому перекладі п. з. Wird Russlands Kirche das Papsthum anerkennen? з переднім словом проф. Гакстаузена.

де доказувано, що Рим не хоче латинізації грецького обряду; і в кінці на лист холмського і белзького еп. Віжинського до еп. Петра Білянського з 1796 р. на доказ, що гадка справлення обряду не нова. Необзнакомлене з давнішою літературою предмету, недостача критицизму й довільне усуване недогідного -- тут надто очевидні.

Та Наумович незабаром поправив ся. У фейлстоні: „Отвѣтъ на артикуль „Противъ реакціи въ обрядахъ греко-уніятскихъ въ Галиціи“ помѣщенный въ числахъ 58 и 59 „Дневника польського“¹⁾ — старав ся він сягнути у дальшу минувшину уніятського обряду, бо аж у першу половину XV в. Тут згадав він, що „грецескій ритуаль“ з виїмкою сих висловів у літургії, які противлять ся унії, прийнято і на соборі у Фльоренції 1439 р. і на синоді в Берестю 1596 р., коли то його затвердив папа Климентій VIII і всі його наслідники. Синод у Замостю завів уже в обрядах деякі зміни, а се мало такий наслідок, що папа Венедикт XIII надумував ся аж чотири роки, чи затвердити його ухвали. Папа Венедикт XIV велів видати для одностайности в грецькім обряді Евхольогіон по грецьки 1754 р. і сей Евхольогіон є для Наумовича найвисшою повагою, якої держати ся наказує йому совість.

Головне в тім цілім виводі є се, що Наумович означив тут уперве норму свого поступованя — Евхольогіон з 1754 р. Тут характеристичні дві річі: Наумович суперечить недавній ще засаді — звести уніятський обряд до первісного обряду св. Отців Церкви; а друге, Наумович незабаром відступив і від згаданого Евхольогіона, як тільки ся книга показала ся йому невігідною. Се потверджує вповні нашу гадку, що обрядовці не знали самі добре, чого домагати ся і що вони поступали в обрядовій справі зовсім самовільно, хапаючи ся то устава, то розпорядків пап, то грецьких Евхольогіонів, то св. Отців, то єпископських заряджень. До того й цікаво, що Наумович виявив аж так пізно точну (бодай на тепер) норму свого поступованя.

¹⁾ Слово, 1861 р., ч. 90, стор. 441—3. Сей фейлстон появил ся наперед у польській мові в „Dzienniku polskim“ 1861 р., чч. 66 і 67. Статя, поміщена у 58 і 59 чч. „Dziennika polskiego“, передрукована в брошурі: „O obrzędach grecko-unickich“, стор. 45 і д. Ся статя була відповідію на замітки Наумовича п. з. „О дѣлахъ для Руси основныхъ“. Не підписаний автор вірить у добрі наміри Наумовича й хоче з ним полемізувати для знайденя правди. Відповідь Наумовича по польськи є також у згаданій книжці, стор. 66 і д.

Ще ширше розвинув Наумович основи, на яких він опирався, у згадуваній уже відповіді митр. Яхимовичеви. Тут досягли його студії вершка й тут вложив він ціле своє знанє. Передовсім згадаємо, що Наумович не предложив митрополитови свого оправданя зараз, але спізнив його досить. Митрополит візвав його 31 січня 1862 р., щоби він ставив ся на 3 лютого особисто перед ординаріатом для оправданя. Сей речинець перенесено опісля на 12 лютого. Але й тоді Наумовича не переслухано, лише зажадано від него письменного оправданя найпізнійше до 15 лютого. А коли Наумович до 24 лютого письменного оправданя не предложив, засуджено його на 14 день реколекцій у домі поправи для священників і приказано, аби він явив ся до трех день для відбутя карі¹⁾. Сей присуд мав бути ділом еп. Спірідіона Литвиновича²⁾. Але карі Наумович не відбув, хоч 9 марта прибув до Львова для її відбутя, бо митрополит, поговоривши з ним, простив йому, а просив тільки не писати більше в обрядовій справі³⁾.

Цілий сей епізод потверджує тільки нераз уже висказувану нами гадку, що Наумович розпочав обрядову боротьбу зовсім неприготований, а що йно згодом збирав прихапцем потрібні йому відомости з усяких жерел, аж притиснений митрополитом був приневолений застановити ся поважнійше над цілою справою.

Отже у своїй відповіді говорить Наумович передовсім, що обряди установили св. Отці й вселенські собори, тому й змінити їх можуть тільки собори й папи. Наші батьки прийняли унію догматичну, без змін в обряді. А що наші церковні книги мають так багато незгідного з грецьким обрядом, то се не дивно, бо коли в рр. 1730—31 установлено в Галицькій Русі комісію для справленя церковних книг, то до неї увійшли по більшій части

¹⁾ Сї дати виняті з листу Івана Наумовича до перемиського крилошанина Григорія Гинилевича, де й переписано відповідне „Decretum“ митрополита із присудом на Наумовича. Сей лист вийде незабаром в окремій праці проф. К. Студинського про переписку Гинилевича.

²⁾ Мончаловській, *op. cit.*, стор. 41. Проф. Студинський думає, що підозріне Мончаловського неоправдане.

³⁾ Там же, стор. 20 і дал., де обговорено обрядове питанє. Що митрополит Гр. Яхимович, який під напором Риму й правительства рішив ся покарати Наумовича, простив йому так скоро — се справа не така проста. Із згаданого листу до Гинилевича, знаємо, що Наумовича сей присуд дуже подразнив і він заявив, що після відбутя карі вже не поверне на свою парохію, а навіть загрозив переходом на православє. Здасть ся, що саме той лист причинив ся до відкликаня карі Яхимовичем.

ворожі нашому обрядови латинські домінікани й єзуїти, а ледви кількох Русинів. Папи виступали все в обороні грецького обряду. Виїмок творить хиба посланіє папи Григорія XVI до митроп. Михайла Левицького, де похваляєть ся лятинізацію нашого обряду. У нас пособляли лятинізації найбільше Василияни, які видали 1733 р. в Уневі Літургікон, де находимо вже зміни в користь латинства. А що споміж Василиян ставлено єпископів, отже й лятинізація поступала, до чого ще й причиняла ся залежність від Польщі. Наші святителі удавали ся не раз до Риму з просьбою про поправлене книг, але без успіху. Далі сприяло лятинізації знесенє руських викладів на богословськїм виділі у Львові. Аж тепер, коли митрополитом став Яхимович, відзискали обрядовці надію направити назад обряд. Отже правити богослуженя належить по указу книг і се має бути законом. Але і устава не всюди можна держати ся, бо він часом не годить ся з грецьким Евхольогіоном. Далі покликуєть ся Наумович на авторітет посланія еп. Атанасія Шептицького з 1712 р.; „Народовіщанія“ з 1778 р., посланія еп. Білянського з 1788 р. і в кінці на апостольські канони — усе відповідно до того, як вимагала потреба надати авторітетного значіня якійсь „поправі“ обряду.

Як бачимо, у цілій статі доволі суперечностей і неясностей. А вже покликуванє на „Народовіщаніє“ (хоч се видавництво Василиян — вірить йому Наумович!) і ставленє його на рівні з повагою розпорядків церковних властей — є просто компромітацією Наумовича¹⁾.

Оттак виглядало наукове підготованє обрядовців (інші обрядовці не знали й того, що Наумович). Ясна річ, що воно поза замішанє не могло нічого іншого внести в обрядову справу. Воно й мусіло поставити в дуже некориснім світлі наше духовенство в Римі. І треба дивувати ся, як могла піти за такими провідниками значна частина тодішньої галицької суспільности.

А тая суспільність ішла за обрядовцями все більше й більше²⁾. Варта приглянути ся сему цікавому процесови, як то обрядова горячка обіймала все ширші й ширші круги галицької інтелігенції (бо простий нарід цікавив ся сею справою тільки в по-

¹⁾ Із критикою методи Наумовича виступлено вже 1862 р. в XV главі книжки „O obrzędach“.

²⁾ Завважав се вже й О. Терлецький, *op. cit.*, ст. 85 і дал. В.н стараєть ся пояснити се зацікавленє обрядовим питанєм історичними обставинами, але й він осуджує його неприхильно, хоч не входить зовсім у саму суть цілої справи.

одиноких виїмкових випадках). Супроти змальованого висше характеру обрядової боротьби буде се поучаючий причинок до пізнання умового урвеня тодішніх Галичан.

Перший виступ „Слова“ й Наумовича в обрядовій справі викликав мішані почування між галицькою суспільністю. Але взагалі зєднав він Наумовичеви багато прихильників передовсім між священниками, які стаючи в обороні обряду, добачували в сїм патріотизм і боротьбу за поневолену Поляками уніятську Церкву. Однак були й такі, що осудили виступ Наумовича¹⁾. Головні прихильники обрядової реформи почали групувати ся коло „Слова“.

Отвертих прихильників не знаходив крок Наумовича ще якийсь час — крім Володимира Терлецького, що був *sui generis* обрядовцем вже й перед тим²⁾. Здасть ся, всі чекали, що на се скаже консисторія, а що вона мовчала, отже почато тим смілійше виступати за очищенєм обряду. І от у місяць пізнійше найшов ся вже священник, який відважив ся заявити прилюдно, що поведене Наумовича було зовсім оправдане. Був се відомий Гнат Галька, який післав відповідну допись до „Слова“,³⁾ де заявив, що й він поступає так само, як і Наумович. Крім того видав Галька того самого 1861 р. книжку п. з. „Духъ вечерни, утрени и литургии гр. кат. церкви“, яка разом із „Литургикою“ Маркила Попеля належить до перших видавництв у дусі обрядовців⁴⁾.

Так охоплював обрядовий рух що раз більше наше духовенство; причиняло ся до того головно „Слово“, яке не дало справі упасти, а пригадувало її все новими й новими статями, що вказували на першорядне значіне обрядовщини для національного питаня. Також нетактовне поведене деяких польських часописий — пр. „Dziennika polskiego“, „Gazety Narodowej“ і ин., які раз-у-раз зачіпали чи обрядовців, чи обряд, причинило ся дуже до популярности обрядової боротьби, в якій добачувано боротьбу проти польонізаційних заходів.

¹⁾ Переписка Шанковського дає на се приміри.

²⁾ Про В. Терлецького гл. Др. Іван Франко у згаданій студії „Стара Русь“.

³⁾ Слово, 1861 р. ч. 62, стор. 331, допись: Дубківцѣ дня 22 Серпня (3 Вересня). Автор підписав ся: Гнатъ М. de Шалава Галька, пѣпъ греко-каѳолического обряда, парохъ Дубковецъ, Раштовецъ и Сороки (сї села положені коло Грималова).

⁴⁾ Деякі инші науково-історичні твори, звязані з обрядовщиною, вичислені у О. Терлецького, *op. cit.*

Отже й не дивно, що обрядовщина, виріши таким способом до значіння основного національного питання, стала обіймати не тільки духовні круги, але захоплювала й світську інтелігенцію. Доказом сего знаменна заява: „Преподобному Отцу Ивану Наумовичу, приходнику Коростна и Перемышлянь“,¹⁾ підписана 40 світськими студентами університету, де висказано Наумовичеві признанє за його становище в обрядовій справі.

Що більше, навіть гімназійна молодіж почала виявляти свою прихильність обрядовцям, а коли за се стрічала її кара з боку шкільних властей, вона уважала собі ще за честь, що терпить за таку патріотичну справу. Переписка Шанковського подас на се кілька цікавих примірів. В листах ученицьких громад до Д. Тянякевича стоїть народовецька гімназійна молодіж виразно по стороні обрядовців. Обрядовців уважає молодіж — справдішніми патріотами. Причиняло ся до того своєрідне одушевлене православєм, слідне також у тих листах. Була се на мою гадку чисто плятонічна прихильність, яка впливала із романтичного погляду на православє, як на віру наших батьків. Як відомо, дуже скоро переконала ся молодіж, що ся справа не представляєть ся так ідеально й покинула гадки про православє²⁾.

Так то з 1862 р. обняла обрядова боротьба мало що не всю галицьку інтелігенцію та поділила її на прихильників і противників обрядових реформ.

Хтож то були отсі противники обрядових реформ?

Перший раз звернуло на них увагу „Слово“ аж у 1862 р. в статі п. з. „Еще въ справѣ святого обряда нашего. Перемышль дня 15 (27) Сѣчня 1862“ (ч. 6). Автор дописи не дивуєть ся, що наші противники називають обрядовців схизматиками, бо обряд є майже підвалиною народности, але його здивувало, що й між своїми знайшли ся деякі противники обрядовщини, які кажуть, що тепер не на часі вертати до нашого правдивого обряду, бо се розбудить у правительства підозрінє в нашій прихильности до Росії, а в Римі до схизми.

Опозиція проти обрядовщини обіймала дві громади: перша гуртувала ся коло польських часописий, головно „Dziennik polsk-ogo“, а осередком другої була віденська часопись „Вѣст-

¹⁾ Слово, 1862 р., ч. 6, стор. 22. Сю статю викликав „Dziennik polski“, який у 19 ч. з 1862 р. подав протест проти обрядовців із підписами кількох студентів університету Русинів.

²⁾ Терлецький, op. cit.

никъ“. Полеміка з „Dziennik-ом polsk-им“ займає поважний відділ в історії обрядової боротьби й ми вже мали нагоду згадати про роботу сеї часописи. В кождім разі становище „Dziennika“ було дуже цікаве: з одного боку роздирав він ризи над обрядовою боротьбою й бачив у ній ясний доказ схизматицьких та русофільських змагань галицьких Русинів, а з другого підюджував їх до сеї боротьби. Тому то не дивно, що він містив так радо заяви галицьких священників проти обрядовщини, бо сим розогнював тільки ще більше обрядовців. Усе те кидає тїнь на сих священників, що бороли ся з обрядовцями на стовпцях „Dziennika“ — польонофільський дух у них надто очевидний.

Инша справа з „Вѣстникомъ“. Він жеж був органом Русинів, а хоч його становище в національній справі було дуже баламутне („Вѣстникъ“ виступав виразно проти москвофільства і був за признанем окремішности українського народу; але з другого боку йшов проти „українофілів“, а заявляв ся за удержанем у письменстві церковщини — відповідно зміненої на користь народнього елементу), все таки у него видно всюди бажане добра австрійським Русинам. Тим то й його статі в обрядовій справі треба цїнити иншою міркою, чим статі „Dziennika“, тим більше, що погляди „Вѣстника“ в сім згляді були зовсім послїдовні й без сумніву справедливі, хоч зовсім відмінні від поглядів „Слова“.

Причиною того була головно прихильність „Вѣстника“ до єпископа Спїрїдіона Литвиновича, який з редактором сеї часописи Юлїяном Вислобоцьким жив у дружбі ще підчас свого побуту у Відні. Литвинович був добрим дипломатом; він старав ся добути поваги між своїми земляками й рівночасно стояти у тїсній звязи і з правительством і з Римом. Розумієть ся, він не міг стати в рядах обрядовців, яких голосно називали схизматиками та Москалями. Отже він намагав ся звести всю справу на зовсім законну дорогу — на дорогу рішення церковними властями. Але таке поставлене обрядового питання противило ся зовсім домаганям обрядовців, що рекрутували ся переважно з низшого клира й хотїли самі рішати се питанє. Так мусїв конечно повстати спір між „Словом“ і Литвиновичем — і він довів пізнійше навіть до судового процесу.

В такий спір (хоч не так острый) попав і віденський „Вѣстникъ“, як речник Литвиновича та його прихильників. Обрядової справи „Вѣстникъ“ не розволїкав, з чого можна догадувати ся, що він брав ся до неї досить нерадо — певно тому, що вже

давно поставив собі метою залишити всяку полеміку. Видно се з того, що статей в обрядовій справі у „Вѣстнику“ було мало і вони не займали ся докладно реформою обряду, а вказували звичайно тільки дорогу, якою повинні йти обрядовці. І так пр. порушив „Вѣстникъ“ обрядову справу протягом цілого 1862 р. усього три рази, а 1863 р. до смерти митроп. Яхимовича сім разів. Супроти численних статей „Слова“ се дуже небогато!

Своє становище в обрядовій справі виявив „Вѣстникъ“ отверто зараз у програмовій статі в 1862 р., заявляючи, що він буде обстоювати „нетикальнѡсть нашихъ церковныхъ обрядѡвъ, безъ собраня и соизволеня всѣхъ Епископѡвъ нашихъ“¹⁾.

Однак ближше пояснив „Вѣстникъ“ сю заяву що йно 1863 р. в дописи „Изъ Восточнои Галици“²⁾. Автор дописи хоче „видѣти той вопросъ (обрядовий) на законную дорогу справленнымъ быти, на которой исключно залагодитися должень“. Він вказує на се, як то нерозважне поставлене обрядового питання многими нашими священниками довело до того, що вороги „одни тайкомъ нашихъ до опоры заохочували и безпрестанно навсѣ стороны юдили, а другіи выступали публично противъ всякимъ перемѣнамъ и произгласшали насъ: шизматиками!“ Тому автор дораджує чим скорше вернути ся назад, рішене того, що правильне, а що неправильне в нашім обряді, полишити владикам, а інші священники мають „по ихъ мысли и наставленію поступати“. Тому то й конечно повинні наші владики видати як найскорше для священників спільно переглянений і затверджений типік, а священники здержати ся поки що від самовільного ввводженя змін в обряд.

Взагалі по гадці „Вѣстника“ не повинна бути обрядова справа предметом часописних статей,³⁾ а „Слово“ повинно вже раз перервати сю обрядову полеміку, бо ізза нетакту ревнителів обряда виходить вона часто тільки на користь латинникам⁴⁾. Та й не все мають право отсі „старообрядчики“ говорити про обряд, бо деякі з них навіть не заглядають до церкви⁵⁾. В кінці „Вѣстникъ“ домагаєть ся в сій справі скликаня синоду, але се буде можливе аж тоді, коли будемо мати єпископа в Станіславові (1863 р. не було ще в Станіславові єпископства)⁶⁾.

¹⁾ Вѣстникъ 1862 р., ч. 1, стор. 1.

²⁾ Вѣстникъ 1863 р., ч. 4, стор. 13.

³⁾ Вѣстникъ 1863 р., ч. 25, стор. 99, допись: Изъ Самбора самого.

⁴⁾ Там же, допись: Отъ Бережанъ.

⁵⁾ Там же, ч. 26, стор. 102, допись: Изъ поза Самбора 10. Цвѣтня.

⁶⁾ Там же, ч. 29, стор. 115, допись: Изъ Станиславовского.

Стільки про становище „Вѣстника“ в обрядовій боротьбі. Хоч як воно було спокійне, „Слово“ не могло його похвалити, дарма, що і в нїм відзивали ся часом також подібні голоси остороги. Тому то й не раз появляли ся в „Слові“ протести проти становища „Вѣстника“¹⁾. Та, як знаємо з дальшої історії обрядової боротьби, погляди „Вѣстника“ таки побідили, бо остаточно головну ролю в її рішенню відіграв Литвинович, що й довів до т. зв. конкордії.

Оставалоб ще сказати про становище висших духовних властей в обрядовій боротьбі.

На митрополичім престолі у Львові засідав тоді Григорій Яхимович (1860—1863),²⁾ а в Перемишлі був єпископом Тома Полянський (1860—1869)³⁾. Крім того був іще у Львові єпископ Спірідіон Литвинович.

Яхимович був відомою й незвичайно популярною постаттю в галицькій Русі. Вже в 40-вих рр. здобув він собі досить велику симпатію і вмів заховати її до кінця життя. Був се мабуть найпопулярніший наш єпископ у Галичині ХІХ в. Тому й не дивно, що його іменоване митрополитом привитав Богдан Дідицький двома на свій час поважними видавництвами: брошурою „Въ память торжественного дня 13 ноемврія 1860 года“ і альманахом: „Зоря Галицкая яко альбумъ на г. 1860“; а крім того містило „Слово“ ряд привітів новому митрополитови.

Маючи так улешене становище серед галицької суспільности і в тїм переконанню, що його слово може справді значити багато — міг Григорій Яхимович за одним разом або прикоротити обрядову боротьбу, або повести її властивою дорогою. Та він того не зробив, а допустив до великого замішання в сій справі. Які були причини того, годі певно сказати. Не можна припускати, щоби Яхимович не розглянув ся відразу в можливих наслідках такого обрядового розгорячення. А коли він зорієнтував ся, то чому ж поступав так неясно? Причиною того був на мою гадку намір Яхимовича довести до великого церковного синоду, де він — як митрополит — засіяв би у повнім блеску й показав би свій вплив на галицьку суспільність. При сїм грала без сумніву ролю не тільки сама привичка до поклонів, розвинена так дуже

¹⁾ Пр. Слово 1863 р., ч. 26, стор. 105, допись: Изъ Угорской Руси; статья: Будучность нашей уни; а далі ч. 27, 29, 30 і ин.

²⁾ Житєписні дані про него гл.: Др. К. Студинський: Львівська духовна семинарія, стор. ХХІ і дал.

³⁾ Його житєпись гл.: Др. К. Студинський, op. cit., стор. ХХІІІ.

у Святоюрців, але й гадка піднести значіне руського обряду супроти латинського.

Вже висше було згадано, що в першій фазі обрядової боротьби не брали галицькі єпископи ніякої участі. Довго приглядалися вони самовільному „очищуваню“ обряду зовсім бездільно, а коли в кінці надумалися сказати своє слово, обрядовщина захопила вже не тільки духовенство, але й світську інтелігенцію, що так ярко виявилося в заяві студентів університету. Бо митроп. Яхимович забрав голос у сій справі уперве що йно пастирським листом до духовенства своєї архієпархії, зложеним у латинській мові під ч. $\frac{\text{Nro. 9.}}{\text{ord.}}$ з датою: *Dabamus Leopoli, die 10 Januarii 1862.* Се невеличке посланіє (8 стор. мал. 8^о) варте близшої уваги.

В елегійно-гнівнім тоні осудив митрополит роботу обрядовців, які „*proprio arbitrio vel potius nefario ausu et postposita omni superiori auctoritate reformationes et alterationes (в обряді) impie attentarunt*“. Своєю дорогою митрополит значно ослабив сей острый осуд, говорячи тільки про „*paucos quosdam*“, які до того поступають „*nullo dato undecumque impulsu*“, а хіба „*imprudenti zelo restaurandae rituum Orientalium puritatis atque integritatis*“. Забезпечивши себе так перед осудом посторонніх, заявив Яхимович рішучо, що він не стерпить „*graves huiusmodi excessus*“, які підкопують церковну карність і релігійність народу й клиру. Тому „*miserandis quibusdam novatoribus*“ грозив він безоглядними карами, а усему духовенству пригадував, що рішене в таких важних справах задержане найвисшій церковній власті і суд підчиненого духовенства тут виключений і заборонений. І покликавши ся на постанови собору та римського престола, говорив він далі в подразненім тоні: „*Ad haec igitur Summi Pontificis effata probe advertant serioque recogitent omnes, qui de ritibus nostris insulas suas aequae ac impias opiniones vel potius deliramenta in publicum protrudere novissime ausi fuere, maxime autem illi, qui sprete Archipraesulis sui auctoritate, sicque nexu canonicae oboedientiae et ecclesiasticae subordinationis violenter interrupto, in domo Dei proprium arbitrium libitumque in loco principii communionis catholicae scandalose substituentes, populum fidelem in devotionis formis longe asuetis ac in avita ejusdem pietate profunde radicatis confundere et omnes reliquos Curatos, legibus dioecesanis usibusque probatis fideliter adhaerentes discrimini subijcere non erubuerint*“. І ще раз повторено погрози супроти

сих новаторів і загрожено їм навіть екскомунікою, хоч із другого боку злагоджено усе те також бажанем лагіднішого поступованя. Далі зарядив митрополит отсі чотири постанови: 1) забороняєть ся всякі зміни в обрядах і відправах, а поручаєть ся держати ся приписів, які обовязують у сїм згляді в архієпархії; 2) всякі самовільно заведені зміни поодинокими священниками мають бути зараз усунені; 3) усе те приказуєть ся під правними карами аж до екскомуніки; 4) всїм деканам і настоятелям приказуєть ся пильно дбати, щоби підчинені поступали строго по мисли наведених розпорядків. Але що митрополит не думав на ділі так остро поступати, на се вказують виразно два останні уступи посланія, де він: 1) просить учених мужів подати йому на письмі уваги в обрядових справах і 2) обіщює скликати провінціяльний собор.

В сїм посланію бачимо дві характеристичні прикмети: осуд обрядового руху і то дуже острими словами і рівночасно бажане уступити в неоднім обрядовцям. Ясна річ, що перше зроблено для Риму й для правительства, а друге для себе. Се хитке становище митрополита не могло, розумієть ся, розв'язати справи — воно показувало недвозначно, що митрополит сприяє обрядовцям, тільки хоче сам обняти провід в обрядовім спорі. З усього й виходило, що митрополит не думає забирати ся поважно до обрядовців.

Подібне посланіє видав також і еп. Полянський. Замітно, що „Слово“ не подало сих посланій, але за се віденський „Вѣстникъ“ перепечатав радо посланіє перемиського єпископа і відси подаю в найзагальніших нарисах його зміст¹⁾. Посланіє має дату: Дано въ Перемышли 15 (27) Сѣчня 1862. Було воно напечатане мабуть в руській мові, бо „Вѣстникъ“ каже: „помѣщаємъ го (посланіє) тутъ дословно“. Бібліографія І. Е. Левицького не знає його.

Посланіє еп. Полянського держане в зовсїм спокійнім тоні. В супротивности до Яхимовича не маємо тут ані таких острих слів, ані таких погроз. Про екскомуніку не згадано тут навіть. Обіцянка синоду і зарядження подібні, як у Яхимовича, тільки висказані лагідніше: так само й негодоване ізза ввѣдження обрядових змін із поминенем єпископської власти. Та за се маємо тут цікавий уступ, якого у Яхимовича нема. А саме Полянський ділить сих, що вводять самовільні зміни в обрядах на дві гро-

¹⁾ Вѣстникъ, 1862 р., ч. 30, стор. 117—119.

мади: „... єдні... въ поблудѣ своихъ поглядѣвъ на обстоятельства и токѣ политическій а приступніи підшептамъ учителей часописныхъ склоняются въводити гдешо изъ латиньского обряда и черезъ тоє свѣй рѣвно-святый каѣ. восточный обрядъ выставляють на непотребное и бесполезное измѣненіє. Други же... спроваджують нынѣшній обрядъ церковный до узаконненого св. римскимъ Престоломъ правила, и исключаютъ изъ него все, що въ теченію времянъ до него придано...“ Здасть ся, сей уступ могли обрядовцї толкувати собі як частинну побїду.

Та будь що будь оба посланія заборонювали всякі самовільні новаторства й обрядовцї знайшли ся в прикрім положеню. З одного боку — обрядова справа, яка їх уже зовсім розгорячила й якою вони таки надто заангажували ся перед суспільністю, з другого боку — митроп. Яхимович, якому мало що не кожде число „Слова“ виписувало панегірики аж до знудженя й до якого галицька суспільність мала таки повне довіре. Його посланіє викликало тепер правдиву констернацію.

Перший зрозумів се Наумович і поспішив із заявою в „Слові“,¹⁾ що всім треба стати при архипастирю й повинувати ся йому та прийняти з його рук „тую чашу горести безъ роптанія“.

Однак все таки отсе становище митрополита, що досї мовчав і з „батьківською“ поблажливостю дозволяв своїому клирови самовільно змінити обряд, мусїло викликати правдиве й немиле здивованє та питанє, чому так стало ся. Та незабаром виправдано митрополита, бо на основі статей „Dziennika polsk-oro“ (ч. 33—4) і „Слова“ (ч. 10) всі прийшли до переконаня, що митрополит написав сей пастирський лист не добровільно, а приневолений до того ріжними ворожими впливами.

Розуміть ся, така непевна постава митрополита не могла зменшити рядів прихильників обрядових реформ. Противно, їх число зростало навіть, а незабаром почала ся таки рішуча реакція проти митрополичого посланія. Дійшло до того, що обрядовцї полишили зовсім без уваги се посланіє, а зробили з него тільки... історичну дату²⁾. Таке змаганє пробиваєть ся зовсім виразно у статї часописи „Ost und West“ (чч. 244—6), писаної якимось галицьким обрядовцем.³⁾

¹⁾ Слово, 1862, ч. 9, стор. 34—5, допись: Перемышляне 27 Сѣчня — з підписом Наумовича.

²⁾ Гл. також: Слово, 1862 р., чч. 17—19, стор. 67; 71—2; 75—6.

³⁾ Завважав се вже в 1862 р. автор виданої тоді брошури п. з. „O obrzędach grecko-unickich“ (Іван Волинський): „Zdawać się mogło, że temu збірник фільольогічної секції.

Та все таки митрополит був приневолений бодай pro forma виконати дещо погроз у своєму посланію. Передовсім треба було поладнати з самим Наумовичем як уособленем обрядовщини. Отже митрополит наложив на Наумовича, як се було показано, кару, але zarazом дозволив йому оправдати ся й прийав його оправданє, хоч воно — як виказано висше — ні трохи на се не заслуговало. З того виходить, що оправданє Наумовича зробило на митрополита таки вражіне; а незабаром бачимо і наслідок сего вражіня, бо митрополит постановив покінчити цілу справу коротко й відкликав ся до Риму з просьбою затвердити Евхольогіон¹).

Поки що обрядова полеміка вела ся далі, аж ось стала ся подія, яка довела в сій справі до рішучого звороту. Рим сказав своє слово в обрядовім питаню. А саме з датою: 25 мая 1862 р. появив ся новий пастирський лист митр. Яхимовича, який оголошував енцикліку папи Пія IX з датою 8 цвітня 1862 р.²).

Цікаву історію появи сеї папської енцикліки оповідає у житєписи Наумовича О. А. Мончаловський³). Він каже, що противники очищеня обряду подали на І. Наумовича жалобу нунцієви у Відні й папі. Тоді нунцій поручив розслідити діяльність Наумовича тодішньому латинському архієпископови у Львові Вержхлейському. Вержхлейський передав ведене слідства латинському деканови в перемишлянським окрузі о. Кохановському. Вислідом того слідства мало бути згадане папське breve⁴). Отся енцикліка й уваги до неї Яхимовича такі цікаві, що історик українського духового житя не повинен їх обминути. Тому ми уважаємо не зайвим подати обширнійші виписки із сего замітного посланія.

Папська енцикліка запевняє про велику любов римського Престола до східних Церков і заявляє, що йому лежать на серці недоторканість законних обрядів сих Церков. Щоби дати доказ на те, звертаєть ся енцикліка до патріархів, архієпископів

zlemu list pasterski... ks. Jachimowicza... tamę poloży; tymczasem dzieje się inaczej: przewódcy tych zmian sprawę tę nie tylko nie porzucili, ale z większą jeszcze energią takową popierają. Dowodem mnóstwo artykułów, jakie już po zakazie powyższym w Słowie pojawiły się i ciągle pojawiają“ (стор. III—IV). У VIII розділі своєї брошурки займаєть ся автор докладнійше сею справою.

¹) Ost und West, 1862 р., ч. 376; Слово, 1862 р., ч. 25, стор. 99—100 в рубриці: Осмотръ часописей.

²) Пастирський лист Яхимовича (ч. 29) виданий латинською мовою. Має він 17 стор. мал. 8°. ³) Гл. op. cit.

⁴) Мончаловський подає хибно дату того breve: 7 цвітня; воно датоване: 8 цвітня.

та єпископів східних обрядів із зазивом прислати Congregationi Fidei Propagandae, якій саме в січні сего року поручено спеціально справи східних обрядів,¹⁾ відповіді на отсі питання: „quot fideles in ipsa versentur Dioecesi, quot sint ecclesiastici viri, qui proprii ministerii munia obeuntes ipsis fidelibus adsistant, quae eorumdem fidelium agendi ratio tum quoad fidem, tum quoad morum honestatem, qua doctrina clerus sit praeditus, quaeque ipsius cleri educatio, et quomodo populus ad sanctissimam nostram religionem, morumque disciplinam instituatur, et qua ratione populus idem ad pietatem morumque probitatem quotidie magis conformari et excitari queat... qualis sit vestrarum scholarum conditio, et qua frequentia illas juvenus adire soleat... Neque omittatis Nobis manifestare, si libris indigeatis et simul exponere qui potissimum libri ex vestra sententia et cleri doctrinae curandae, et populi institutioni promovendae, et acatholicorum placidis confutandis et fidelium pietati fovendae opportuni esse possint. Insuper cum acceperimus, in aliquibus locis liturgicos ac rituales adhiberi libros, in quos vel aliquis irrepsit error, vel aliqua ad arbitrium invecta immutatio, Vestrum erit Nobis patefacere, qui libri apud Vos adhibeantur, itemque dicere si hujusmodi libri aliquo tempore fuerint ab hac Sancta Sede approbati, vel si ex vestro iudicio errores corrigendos contineant... quos in vestris Dioecesibus progressus habeat sancta catholica unio, quae impedimenta eidem abstent, quibusque opportunioribus modis hujusmodi impedimenta amoveri possint...“

Подаючи до відома клиру отсю папську енцикліку, стверджує передовсім митр. Яхимович, що ріжні обряди не приносять ніякої шкоди єдності католицької церкви і що Рим не думає про латинізацію східних обрядів. А далі, хочачи дати Конгрегації образ духовних потреб „Nostrae Ruthenae nationis“, поставив він до клиру отсих 15 замітних питань, які тут подаємо дослівно, бо вони надто важні в історії української церкви:

„Quae in ipsius cleri nostri educatione secundum indigentias nationis et ritus nostri graecoslavici adhuc desiderentur? Numne praelectiones saltem aliquarum, et quarum praeprimis materiarum theologicarum in lingua ecclesiastico-slavica et ruthena ad majorem dexteritatem cleri nostri, obeundi munia sua spiritualia et ecclesiastica magis conducerent, quam obtinentes modo in lingua

¹⁾ При сій Конгрегації установлено окремий відділ: „pro negotiis ritus orientalis“.

latina praeter illas unicas ex Theologia pastorali? Qui sunt defectus librorum pro combihendo studio theologico in praesentiarum praescriptorum? Quare in lingua nostra patria non habeantur sufficientes libri pro aedificatione populi fidelis in doctrina religiosa? Quae facerent ad pietatem morumque probitatem populi Nostri quotidie magis confirmandam et excitandam? Quid adjuvaret majorem frequentiam scholarum nostrarum nationalium ex parte juventutis? Numne in scholis nationalibus his, quae etiam a fidelibus nostri ritus sustentantur, sed sub inspectione Consistorii Archiepiscopalis ritus latini existunt, juventus ruthena ritusque noster non experiantur damna? Quas deformitates, contradictiones et discrepantias per singulas nostras Ecclesias attraxit ritus noster ex illo imprudente zelo, eum in favorem Polonorum latinisandi? Quae s. Unio nostra experitur impedimenta, quominus eluctari possit ex sua debilitate, et in oculis Occidentis et Orientis necnon ipsorum Unitorum debitam sibi nanciscatur aestimationem et venerationem, qua olim Ecclesiae Orientales, communionem cum s. Sede Romana foventes, fruebantur, quibusque opportunioribus modis hujusmodi impedimentis efficacius occuri posset, ne circumdantes nos Orientales, a praefata communione separati, scandalum et ansam sumant perhorrescendi s. Unionem et Latinos, acsi iidem s. Unionem tractarent qua medium, eo facilius obrutendi Orientalibus et speciatim nostris Ruthenis latinum ritum, eosque huic ritui, postpositis omnibus legibus Ecclesiasticis, aggregandi? Hic accludendae sunt consignationes eorum, qui ex ritu nostro in singulis Curatiis illegaliter in ritum latinum per clerum polonum suscepti sunt cum provocatione ad testimonia librorum metricalium, quod ad ritum nostrum pertineant. Insuper exhibendum est, num in matrimoniis mixti ritus partes ritus nostri per clerum polonum non latinisentur, numque idem clerus non adversetur ineundis matrimoniis mixti ritus, quando non praevideatur latinisatio partium nostri ritus? Qualia adhibentur a clero polono media, cujusque generis argumentationes adducuntur, ut fideles nostri ritus permoveantur transire ad ritum latinum? Num Clerus polonus ritus latini ritum nostrum debite aestimet et observare soleat constitutiones Apostolicas, quae correlationes utriusque ritus ordinarunt? Num jus patronatus et praesentationis, quod Domini terrestres latini ritus super Ecclesias nostras Ruthenas exercent, tractetur ita prouti juxta praescripta Ecclesiae tractari deberet, numque foundationes Ecclesiarum nostrarum in agris ex parte Dominorum Patronorum non violentur? Unde promanant cavillationes et de-

nuntiationes Polonorum, quod Rutheni graeco-catholici in Galicia gravitent ad schisma Orientale et ad Moscovitismum? Num ad eas faciendas non intercedant politicae combinationes Polonorum, quas sub specie religionis et catholicitatis fieri notavit Sanctitas Sua in litteris ad Archiepiscopum Leopoliensem ritus latini die 17 Martii anno 1862 datis, ut nempe tali ratione Rutheni in Galicia priventur gratia s. Sedis Romanae et regiminis Austriaci?"

Оттакі питання поставив митроп. Гр. Яхимович своєму клирови й казав ними зайняти ся не тільки поодиноким людям, але й деканальним зборам.

Се посланіє належить без сумніву до цікавіших сторінок в історії русько-католицької Церкви XIX в. Митрополит зумів тут зайняти урядово острійше становище й стати речником прав руського обряду. Він не вагав ся навіть видати отвертої боротьби латинському клирови в Галичині.

Замітне, що се митрополиче посланіє підперло й віденське, а за ним і краєве правительство, котре видно також тепер побачило, що обрядова справа надто розогнюєть ся й прибирає зворот, якого наслідки могли бути не бажані, бо доводили до що раз більшого заострення відносин між римо-католицькою й греко-католицькою Церквою в Галичині. Воно видало ось який розпорядок, котрий наводимо в цілости, бо він уже забув ся, коли про него не знає нічого Бібліографія І. Е. Левицького: N. 3806. Высокое ц. к. Предсѣдательство Намѣстническое издало до Митрополического Ординаріата слѣдующее рѣшеніе: N. 382. S. Exzellenz der Herr gr. kat. Metropolitan-Erbischof Freiherr von Jachimowicz hat aus Anlaß eines von Seiner Heiligkeit dem Papst Pius IX. an die gr. kat. Bischöfe gerichteten Schreibens, unterm 25. Mai l. J. Z. $\frac{29.}{\text{Ord.}}$ einen Hirtenbrief erlassen, und hiemit Einleitungen getroffen, um über den Stand der gr. kat. Kirche in dem Bereiche der Lemberger Metropole möglichst verläßliche und umfassende Daten zu sammeln, welche dem heiligen Stuhle zur Veranlassung der Prüfung durch die neu errichtete Congregatio super Orientalium Ecclesiarum negotiis vorgelegt werden sollen. Seine Exzellenz der Herr Staats-Minister hat laut Eröffnung vom 22. Juli l. J. Z. $\frac{3766.}{\text{St. m.}}$ I. die Überzeugung ausgesprochen, daß hiemit der rechte Weg eingeschlagen sei, um allfällige Änderungen in den bestehenden Disciplinaren und liturgischen Verhältnissen der gr. kat. Kirche in Galizien zur Geltung

zu bringen, Hochderselbe hält es aber für unerlässlich, in jeder geeigneter Weise dahin zu wirken, daß bevor die erwähnten Änderungen in kirchlich legaler Weise sanktionirt sind, hinsichtlich der liturgischen Verrichtungen die bisherige Übung aufrecht erhalten werde, weil sonst unzulässige Partikularitäten, welche zu Ungleichförmigkeiten und Unordnungen im öffentlichen Gottesdienste führen, und am Ende selbst die Gewissen der Gläubigen verwirren, jedenfalls aber immer neuen Stoff zur Aufregung liefern, unvermeidlich sind. — Das Statthalterei-Präsidium ist demnach in der Lage, dem hochwürdigen Ordinariate in Folge ausdrücklicher Weisung Seiner Exzellenz des Herrn Staats-Ministers den lebhaften Wunsch der kaiserlichen Regierung zu eröffnen, daß Neuerungen in den bezeichneten Richtungen mit aller Entschiedenheit hintangehalten werden, so lange dieselben nicht in legaler Weise zur Anerkennung gelangen. Lemberg den 26. Juli 1862. In Abwesenheit Seiner Exzellenz des Herrn Statthalters der k. k. Vize-Präsident Mosch. Сіє високе рѣшенє сообщается всечестному Духовенству съ тѣмъ припорученіємъ, чтобы въ мысль оногo и также въ мысль посланій Архіерейскихъ изъ 10. Сѣчня 1862. Ч. 9. орд. и изъ 25. Мая 1862. Ч. 29. орд. касательно дотеперѣшныхъ обрядовыхъ звичаевъ собѣ поступало, ожидаючи въ томъ взглядѣ узаконеній со стороны Митрополического Ординаріата и Престола Римского. При сей способности призывается всечестное Духовенство, чтобы согласно Архіерейскому Посланію изъ 25. Мая 1862. Ч. 29. орд. поспѣшало выготовити свои донесенія, и то въ латинскомъ языкѣ, а каждое такое донесеніе має написатися на двѣ руки, чтобы одинъ екземпляръ былъ для актѣвъ Консысторскихъ, а другій могъ залучитися до общой реляціи, которая Престолови Римскому предложитися має. Честни Уряди деканальній поспѣшати сію куренду якъ найскорше розослати. Львѣвъ дня 31. Липця 1862. Повелѣніємъ Его Превосходительства Всечестнѣйшого Кирѣ Митрополита Іоаннъ Лотоцкій в. р. Схоліархъ.

Сим міг бути положений кінець обрядовій боротьбі, бо цілу справу можна було тепер з повним спокоєм зложити в руки митрополита, що повинен був здобути собі довіре кліра. Треба було тільки подати митрополитови потрібний матеріал, відповідаючи докладно на поставлені питання.

Але коли галицький клир станув перед реальною працею, майже зовсім опустив руки. Се найкрасший доказ, як зовсім схиблена й пустословна була ціла обрядова боротьба.

Що правда, найшли ся деякі більше образовані й більше ідейні священники, що подали гарні відповіді на митрополиче посланіє,¹⁾ але таких було дуже мало; більшість віднесла ся до усього досить байдужно. Наше духовенство не вміло станути на висоті своєї задачі й підперти свого архіпастиря в обороні власного обряду й народу. Тим самим зійшла ціла обрядова боротьба на пусту полеміку.

Митрополит Яхимович рішив ся на ще одну демонстрацію: його консисторія перервала пряму переписку з латинською консисторією, а постановила зносити ся з нею тільки при посередництві Риму,²⁾ але й сей крок полишив ся серед згаданих обставин без більшого значіння, тим більше, що Яхимович незабаром умер. Обрядову справу взяв тепер у свої руки єписк. Литвинович, який в сій ціли виїздив до Риму й довів до „конкордії“.

На тім перериваємо огляд обрядової боротьби, хоч вона із смертю митроп. Гр. Яхимовича і з „конкордією“ ще зовсім не кінчить ся. Вона ведеть ся ще й опісля далі аж до наших днів. У мене під рукою доволі ще незнаного ширшій публиці матеріялу до її історії³⁾. Та ся історія до дальшої нашої праці непотрібна, тим більше, що вона змінює незабаром свій характер. Тому лишаємо її на боці.

На основі розглянутих подій можемо зазначити, що обрядова боротьба принесла що правда незначні успіхи на чисто обрядовім полі, але для справи уніятської Церкви і для руської суспільности принесла вона необчислимі моральні шкоди, що незабаром потягнули за собою й важкі матеріяльні втрати. Отже про користи із сеї боротьби нема що говорити (згадаємо хіба яке-таке управильнене богослуження й обрядову літературу, зрештою з малими виїмками мало помітну з наукового боку).

Обрядова боротьба мала оден безсумнівний наслідок: вона підкопала рішучо повагу унії серед галицького духовенства. Власне боронячи ніби то поваги унії, задавала вона їй раз-у-раз тяжкі удари. І так доводжено заєдно, що унія сприяє польщенню, що її будучність захитана. З другого боку вказувано на силу

¹⁾ Маю саме під рукою одну таку досить обширну відповідь, зложену о. Іваном Долинським, парохом села Губина в Бучаччині.

²⁾ Слово, 1863 р., ч. 23, стор. 96.

³⁾ Вистане переглянути хочби й Бібліографію І. Е. Левицького, а знайдемо там неодна цікаве до сеї боротьби; у виданнях Н. Т. Ш. порушив сю справу проф. К. Студинський у своїй розвідці про листи Ф. Зємляковського до єп. І. Ступницького.

й живучість східного обряду, який перед безкритичною суспільністю зводжено все більше й більше до російського православ'я. З усього лишала ся одна провідна гадка: зближене до Риму — се загибель для руської Церкви й народности; а єдине спасенє для неї в російськїм православію¹⁾. Ся гадка, хоч не висказана отверто,²⁾ закорїнила ся завдяки обрядовій боротьбі у частинї тодішнього нашого духовенства в Галичинї й довела до справдішнього нещастя в нашїм національнїм житю³⁾.

Першим наслідком того була деморалїзація частини галицького духовенства. Воно стратило основу під ногами. Унїя була доси головною й найяркїшою признакою руської народности в Галичинї pro foro externo, а коли її підкопано, підкопано рївночасно й віру у свою власну народність. Так із релїгїною рївнодушністю прийшла й національна рївнодушність, а за нею релїгїне й народне відступництво. Бо годї заперечити, що галицькі священники (а також і світські Галичани), покидаючи унїю, зривали тим самим останню нитку, що лучила їх з власним народом і переходили у ворожий нашому народови табор. Тим то не переціню мабуть фактів, коли назву обрядову боротьбу просто злочинним експерїментом, переведеним так легкодушно на організмі нашого народу. Без сеї боротьби булиб неможливі подїї, що завдяки Галичанам (не виключно, але у значній частинї !)

¹⁾ Сю тенденцію в обрядовій полеміці Наумовича завважив справедливо вже автор брошури „O obrzędach“: „.....a ponieważ szczyrna rosyjska, chociaź tego ks. N. (Наумович) nie wypowiedia, ma ten obrządek dawny nieskażony, więc oczywiście podług wzoru tego nasz teraźniejszy powinien się zreformować“ (стор. 156). Побоюванє, що обрядовщина може довести до православ'я, видно й у нашій переписці — гляди: лист ч. 30.

²⁾ Іван Наумович фотографував ся 1863 р. в рясї й колпаку зовсїм на православний лад.

³⁾ Цїкаві рїчи про повстанє деяких статей в обрядовій справї оповїдає згадана книжка „O obrzędach“: „Artykuły te (у „Слові“) kute we Lwowie, wędrują do Wiednia nie bez dobrze obmyślanego zamiaru, wychodzą na świat w gazecie niemieckiej Ost und West, a ztamtąd tłumaczone w Słowie w obieg po naszym kraju puszczone zostają; albo też bliższą do Przemyśla niby drogę odbywają, gdyż tam powyższego nie było zakazu (автор не знає ще видно про відповідне посланіє єп. Полянського), i jako korespondencya do Słowa się dostają“. А про наміри, якими переняті ті статї, читаємо далї: „Gwałtowne parcie, jakie pod pozorem legalności w tych artykułach przeciw latynizmowi, właściwie przeciw katolicyzmowi czuć się daje, nikogo ludzi nie powinno. Są tam wyraźne odgrażania oderwania od kościoła rzymskiego, jeżeliby te zmiany nie były dozwolone“ (стор. IV).

відограли ся незабаром у Холмщині, а які відбували ся з покликуванем на галицьку обрядовщину¹⁾).

У. Галичина й Холмщина в 60-тих рр.

1. Галичина й Холмщина в 1863 і 64 рр.

До часів польського повстання 1863 р. цікавили ся Галичани Холмщиною й взагалі Українцями в Конгресівці дуже мало. Навіть події з 50-тих рр., коли то пр. частина холмських питомців, хоронячи ся перед переслідуванем з боку російського правительства, утікла за границю,²⁾ не порушила сильнійше Галичан і не звернула їх уваги на загрожену українську справу в Холмщині.

Причиною сего було мале ознайомленє із Холмщиною і тамошніми Українцями.

Не багато ліпше стояла ся справа й з початком 60-тих рр. помимо зросту національної свідомости серед Галичан і пробудження почуття єдности з закордонною Україною. В обрядових статях згадувано що правда нераз про латинщенє уніятського обряду в Холмщині, але сі згадки дуже загальні й непевні. Тільки в книжці, виданій Іваном Волинським в 1862 р. п. з. „O obrzędach grecko-unickich“ представлено обрядову справу в Конгресівці дещо докладнійше. Тут маємо ось які статі, присвячені уніятському питаню в Росії: 1) Jakie środki były w Rosyi w krajach zabranych przez szyszme użyte, aby Uniatów do szyszmy przyciągnąć? (стор. 101—102); 2) Postanowienie synodalne grecko-unickiego duchowieństwa zgromadzonego na zebraniu w Połocku, względem swego złączenia się z panującym wyznaniem. D. 12. Lutego 1839 r. (стор. 103—112); 3) Jak się ta sama kwestya obrzędowa w dyecezyi chełmskiej przedstawiała i dotąd przedstawia — i jak się Chełmianie przeciw szyszme bronią? (стор. 113—114); 4) List prałata ks. Pawła Szymańskiego do biskupa Szumborskiego (стор. 115—141); 5) List pasterski ks. biskupa

¹⁾ Зрештою сю обрядовщину звязувано вже в самих початках із Холмщиною — от хочби в брошурі „O obrzędach“...

²⁾ Гляди про се: J. Pelesz, Geschichte der Union, B. II, стор. 847; E. Likowski, Dzieje Kościoła unickiego na Litwie i Rusi w XVIII i XIX wieku. Część II. Warszawa, 1906, стор. 158. Переписка А. Шанковського також згадує про ці події — гл. згадувану мою статтю про віденську семінарію; а з брошур про Холмщину: Ruś Chełmska od czasu rozbioru Polski. Napisał X. Emil Bańkowski. We Lwowie, 1887, стор. 105.

Szumborskiego w r. 1841 (стор. 142—148); 6) Drugi list tegoż biskupa w r. 1844 (стор. 148—149). Та усе те відносить ся до часів перед 1861 р., отже дотикає тільки загально нашої праці.

Поза тим навіть „Слово“, що хотіло бути певного рода всеукраїнським органом, помістило за цілий 1861 р. усього 3 статі про Холмщину, а за 1862 р. тільки одну. В 1863 р. бачимо в „Слові“ вже 5 статей про Холмщину, а від 1864 р. вістки з Холмщини та з сусідніх земель стають дуже часті — вони заступають немов місце статей про обрядовщину, що від тепер сходять на дальше місце.

Першою поважнішою статею в холмській справі була допись, поміщена в 69 числі „Слова“ за 1861 р. Попри цікаві дані що до числа уніятського населення і т. и.¹⁾ маємо тут жалі на прикре національне положенє Холмщини й Люблинщини. Усе там прикрите польщиною, крім селян усі говорять по польськи. Де не глянути, всюди польський дух: у школі, урядах, церкві, дома. Руський дух, здаєть ся, завмер, хоч ще забєть ся живійше серце на його згадку. Шукаючи за способами ратованя народности сих сторін, автор дораджував тіснійшу злуку з Галичиною.

Доповненєм, а zarazом і спростованєм вісток сеї статі є допись з дня 4 жовтня²⁾). Автор думає, що руський дух у Холмщині ще не всюди завмер, бо чути ще декуди руські проповіді. Зрештою завинило тут богато російське правительство, що бере „всякое забоженєся уніацкое за ворохобню“ й допускає до крайної матеріяльної нужди між уніятським клиром. Тому й близько 50 місцевостей не має парохів, а священники зігхають за 1809 роком, коли то частина Холмщини належала до Австрії, що давала уніятським священникам і ліпше образованє й ліпшу платню, коли російське правительство дбає тільки про переведенє централізаційних та ексклюзивних намірів. Колиби Холмяни дістали більше свободи й красші матеріяльні засоби, то вони певно були би ліпші.

В обох сих статях цікаве для нас передовсім бажанє зблизити ся до Галичан, яке мало глибший підклад, як би можна

¹⁾ Подаю тут сі числа. Холмська епархія числить 230.000 душ, около 300 парохій, а 229 священників. Осередком останків українського житя є Холм, де знаходить ся соборна церква Успенія Пр. Богородиці, єпископська палата, консисторський будинок, семінарія для питомців, 2 латинські монастири (Піярів і Реформатів) і православна церква.

²⁾ Слово, 1861 р., ч. 75, стор. 383.

думати на перший погляд, бо воно було бажанем поправи матеріального бити на взір галицького клиру.

Національний образ Холмщини й Підляша, змальований у згаданих дописях „Слова“, без сумніву вірний. Сучасники говорять те саме. І так Е. Крижановський, що мав нагоду добре пізнати Підляше, оповідає в „Письмахъ изъ Подляша“, писаних 1867 р., що самотнім представителем української інтелігенції в Холмщині й Підляшу є сильно вже спольщене уніятське духовенство, переняте наскрізь польською культурою¹⁾. Між уніятами почувають ся там Українцями ще хиба міщани й селяни — обі верстви дуже зубожілі й непросвічені²⁾. Що вийшло понад міщанський чи селянський стан, се переходило просто в польський табір³⁾. Міщанство хилить ся вже також до польонізації, але село робить зовсім вражінє України під оглядом мови, одягу, звичаїв і т. и.⁴⁾ Польонізаційна робота в Холмщині почала виступати сильніше від упадку польського повстаня 1831 р.⁵⁾

В такім стані застали Холмщину польські заворушеня з початком 60-тих рр. Українська інтелігенція Холмщини у значній частині симпатизувала з сим рухом, а навіть брала в ньому діяльну участь⁶⁾, в частині примушена до того⁷⁾. Також міщанство підпомагало нераз чинно повстанє. Селянство не віднесло ся

¹⁾ Образ такого духовенства найдемо в третім „Письмі“ (Русское Забужье, стор. 120—127). По відкиненню того, що Крижановський говорить як православний, стрінемо там неодну цікаву рису з життя уніятських священників Підляша й Холмщини.

²⁾ Там же, стор. 136 і дал. ³⁾ Там же. ⁴⁾ Там же, стор. 139.

⁵⁾ Подібно говорять про Холмщину й новіші спомини. Н. А. Логанов пише, що там „всѣ культурныя, экономическія и общественныя отношенія склоняли къ западному вліянню, ибо главнымъ центромъ торговли, промышленности, кредита, просвѣщенія, администраціи и суда была Варшава — культурный городъ польской народности. Къ Варшавѣ же стремились и горожане мѣстныхъ городовъ, и помыслы вліятельнаго мѣстнаго землевладѣльческаго класса, непосредственно соприкасавашагося съ русскимъ (читай: українським) сельскимъ населеніемъ, показывавшаго на него бытовое и экономическое давленіє. Россія здѣсь являлась только властною государственностью“ (Н. А. Логановъ. Уніятскія дѣла. Сѣдлецъ, 1913, стор. 6.) Польський вплив на Холмщину до 1863 р. схарактеризований коротко в брошурі І. І. Соневицького: Холмщина. Спб. 1912, стор. 7—8.

⁶⁾ Гляди про се допись „Отъ Холма“ у „Слові“ за 1861 р., ч. 77, стор. 391, де описані маніфестації з нагоди святкованя пам'ятки Городельської унії, котрі мало не покінчили ся проливом крови.

⁷⁾ Пр. священникови, що не брав участі в Городельських торжествах, вибито шиби. („Слово“ за 1862 р., ч. 40, стор. 158—9, допись: „Отъ Холма“.)

прихильно до польського повстання,¹⁾ певно тому, що бачило по його стороні своїх таки панів-дідичів, а російське правительство манило його обіцянками аграрних реформ.

Вже з того недокладного огляду бачимо, що під національним оглядом стояла Холмщина з початком 60-тих рр. дуже низко — з того боку представляла вона повне замішане. Отже й не дивно, що при найближшій нагоді змогло російське правительство перевести там досить скоро й зглядно легко свої централізаційно-русифікаторські наміри.

Обдумана, систематична праця в с'ім напрямі почала ся тут 1863 р., хоч уже перед тим не бракло поважних, доривочних проб русифікації Холмщини. Поминаючи польське повстанє, що приневолило російське правительство звернути пильнійшу увагу на Конгресівку й звязану з нею Холмщину та вхопити ся тут рішучих способів, склали ся 1863 р. події, що улекшили русифікаційну роботу між холмськими уніятами. Дня 1 марта 1863 р. умер слабосилий єпископ-номінат (іменований по смерти єпископом) Холму Іван Терашкевич. Тоді відомий із прихильности російському правительству секретар пок. Терашкевича Йосиф Войціцький разом із Панасінським та іншими вислали правительству адресу, в якій піддали уніятський обряд під опіку Росії²⁾. Був се вже зовсім явний крок, що стремів до русифікації уніятської церкви в Конгресівці. Правительство дістало таким способом зовсім певну точку опори для своїх дальших намірів. До того мало воно в Войціцькім отвертого виконника своїх приказів.

Справа уніятської церкви в Холмщині погіршила ся ще більше, коли на опорожене єпископство в Холмі вирунула кандидатура Івана Калинського. Калинський був без сумніву високоідейною людиною, щиро привязаною до римського Престола, але в тих часах, коли на єпископськім престолі в Холмі треба було чоловіка не тільки наскрізь чесного, але й образованого, а при тім і зручного, а що найважнійше, загально поважаного, іменоване єпископом-номінатом Калинського, що надто прихилився до реформи унії в дусі латинства й мав цілий ряд завзятих

¹⁾ Гл. статью Ф. Свистуна „Сношенія крыл. М. Малиновского съ вѣдѣнскаго нунціатурую въ 1868—1870 гг. („Вѣстникъ Народнаго Дома“ у Львові за 1905 р. ч. 1, стор. 4), а також: Листи на наддніпрянску Україну Михайла Драгоманова, Коломия, 1894, стор. 35.

²⁾ Слово, 1863 р., ч. 32, стор. 129, допись: Изъ Львова. (Русь-Холмская).

ворогів, мусіло спричинити для самої унії багато клопоту, а на самого єпископа стягнути переслідування¹⁾.

Його іменоване використало російське правительство для повного утвердження русифікації в Холмщині — хоч те саме правительство підпирало його зразу;²⁾ а сам Калинський переніс багато незаслуженого пониження й неприємностей та скінчив сумно жите на вигнанню.

Вже заздалегідь підносили ся протести й голоси остороги перед іменованем Калинського єпископом. Частина духовенства холмської єпархії противила ся тому. Холмське й грубешівське духовенство бажало видіти єпископом адміністратора єпархії о. Стефана Шокальського. Деякі священники подали навіть з сеї нагоди адресу вел. кн. Константинови. Підляське духовенство стояло по стороні Калинського, а священники замойської ординації й деканатів соколівського й августівського були нейтральні³⁾.

Коли польські часописи (як пр. „Czas“) захвалювали його кандидатуру, зазначувано з другого боку, що Калинський вдовець, батько 13 дітей, є кандидатом не так правительства, як радше польської аристократії (мав його підпирати дідич Александрович при помочи свого шурина кард. Ледуховського⁴⁾).

До того поручено переведене канонічного процесу з Калинським латинському підляському єпископови Веняминови,⁵⁾ людині, що — на мою гадку — поводила ся супроти холмських уніятів дуже нетактовно й мимоволі приневолювала деяких з них при недостачі орієнтації присувати ся ближше до православя. До того й само переведене процесу мабуть із формального боку не було зовсім поправне⁶⁾ так, що Калинський обіймав управу єпархії під кожним оглядом *sub malis auspiciis*.

Рівночасно з сим, як російське правительство, користаючи з прикрого положення уніятської церкви в Конгресівці, старало

¹⁾ Іншу гадку висказує еп. Ліковський, *op. cit.*, II т., стор. 163. Але Ліковський не знає деяких важних річий. Пр. не говорить він нічого про протести проти іменованя Калинського та про його канонічний процес при іменованю єпископом.

²⁾ Г. Кляйнов каже, що Калинський „als treuer Anhänger des Papst bekannt war, von der Regierung aber als ein schüchternen Mann nicht gefürchtet wurde“. (*Die Zukunft Polens von George Cleinow. Zweiter Band. Leipzig, 1914, стор. 170.*)

³⁾ Ваńkowski, *op. cit.*, стор. 43—4.

⁴⁾ Слово, 1863 р., ч. 33, стор. 132—3, допис: Зъ Грубѣшовского (Холмской єпархії).

⁵⁾ Павлови Шиманському. ⁶⁾ Слово, 1864 р., ч. 25, стор. 100.

ся вводити в неї ще більший розстрій та дбати про більш прихильне собі духовенство, бачимо в галицькій часописи „Слово“ знаменний зворот. Ще так недавно виступало воно проти централізаційних змагань російського правительства, а тепер не то що не згадало про се, але ще намагало ся представити роботу російського правительства в як найкрасшому світлі та впоювати поволи гадку, що се правительство є добродієм унії й що її добро лежить йому дуже на серці. А діяло ся се саме в тім часі, коли централізаційні змагання російського правительства стали виступати що раз яркйше.

Годї сказати певно, що було причиною того. Менї здаєть що тут не треба добачати (тоді ще!) зараз руки російського правительства. Скорше можна подумати, що сам Б. Дідицький зрозумів положенє та став зближати ся до урядової Росії, бажаючи таким чином знов виплисти на верх¹⁾.

Одним із перших кроків у сїм напрямі була згадана вже допись у 32 ч. „Слова“ з 1863 р., де автор, згадуючи про адресу Войціцького, каже, що наша холмська братія терпить видно дуже під польським ярмом, коли глядить охорони у російського правительства.

А вже зовсїм виразно виступає таке змаганє у 46 числі „Слова“²⁾. Тут сказано, що хоч се неправда, немовби у Конгресівці підписувано адреси льояльности до вел. кн. Константина (як про се доносить „Gazeta narodowa“),³⁾ то таки не було би нічого дивного, якби воно була правда. Бо Холмщина по гадці дописувателя переживає тепер подібний час, як Галичина в 1848 р., коли то руські провідники стояли сміло по боці правительства. Тільки тепер треба, щоби російське правительство зробило більше для піднесеня матеріяльного биту між холмськими священниками.

Та сим не обмежило ся „Слово“. Воно зачіпило навіть незабаром унію в Холмщині⁴⁾. Говорячи про чутку, що еп. Калин-

¹⁾ Замітне, що коли Михайло Куземський прибув 1868 р. до Холма, він заявив, що вже від 6 літ знав, що буде холмським єпископом. (Bańkowski, op. cit., стор. 81.) Отже вже від 1862 р. стреміли Святоюрці до холмського єпископства й се вплинуло також на становище „Слова“ в холмській справі. Се й кидає деяке світло на тодішню обрядову боротьбу в Галичині.

²⁾ Допись: Зъ Грубѣшовского (въ Конгресѣвцѣ), стор. 182—3.

³⁾ На ділі було донесене „Gazety Narodowej“ основане на правді.

⁴⁾ Допись: Зъ подъ російско-польскои границѣ. (Росположеніе уніятѣвъ). (Слово за 1863 р., ч. 101, стор. 398.)

ський велів своїм крилошанам носити ракети, мантолети та бірети, зазначає автор дописи, що тим зажурила ся хиба незначна „унїятська партія“ (так називає автор противників дотеперішньої форми унії), а більша часть епархії приняла сю вість зовсім рівнодушно, бо є сеї гадки, „що уніяти розплунутя съ часомъ въ латинизмѣ, въ православію и протестантизмѣ“. Мимоволі почувасемо в сих стрічках явну неприхильність до унії в Холмщині, сильнійшу від охоти увільнити її з оков латинства. Сей тон стає незабаром пануючим у „Слові“.

Як згадано, від 1864 р. починають Галичани більше займати ся Холмщиною. Причиною того були важні перемини, що там настали. З початком січня 1864 р. утворено в Петербурзі „Комитетъ по дѣламъ царства польского“ під проводом самого царя. Сей комітет мав заняти ся зреформованем Конгресівки в дусі тіснійшої злуки її з російським царством. Далі заведено тут важні земельні реформи, а справи католицького духовенства віддано „комісії внутрішніх і духовних справ царства польского“, якої директором поставлено ославленого кн. В. А. Черкасского¹⁾. До того ще в липні 1863 р. знесено конкордат Росії з римською курією²⁾.

Російському правительству треба було тепер людей до переведеня його намірів і до втихомирення краю після повстаня. Передовсім звернено увагу на українські частини Конгресівки. Під національним оглядом панувало тут повне замішанє і на сїм полі було би правительство не багато вдіяло. Лекша дорога була — повести діло з підмогою церкви. Тільки треба було винайти людей, що схотіли би заняти ся тими церковними реформами. Ясна річ, що могли се зробити одні уніяти, що єдино розуміли ся на таких річах. В Росії таких уніятів не було, бо поміж самими Холмчаками крім нечисленної партії Войціцького правительство прихильників не мало, а кількакратні проби витвореня їх доводили тільки до огірчення без ніяких майже додатних вислідів. Тоді — певно рівночасно з основанем комітету

¹⁾ Про діяльність кн. В. А. Черкасского говорить ся крім таких підручників, як згадана книжка еп. Ліковського і ин. та споминів з того часу ще окремо в статі Е. М. Крижановського: Князь В. А. Черкасский и холмские греко-униаты. (Русское Забужье, стор. 201 і дал.) Черкасский управляв внутрішними й духовними ділами Царства Польського від марта 1864 до грудня 1867 р. („Главный Директоръ Комисіи Внутреннихъ и Духовныхъ дѣлъ въ Царствѣ Польскомъ“.)

²⁾ Свистун, op. cit., стор. 4—5.

в Петербурзі — звернено увагу на Галичан, що одні надавали ся до переведення бажань правительства. Між ними йшла завзята обрядова боротьба, що і підкопувала унію й стреміла до зближення до російського православ'я¹⁾. Як побачимо, правительство не тільки не помилило ся на Галичанах, але осягнуло при їх помочи се, чого може й не надіяло ся.

В кождім разі стоїмо перед безсумнівним фактом, що з 1864 р. стає холмська розправа насущним хлібом для головного органу обрядовців „Слова“, якому видно ходить про се, щоби стати органом і Холмщини (в 1864 р. помістило воно около 40 статей і заміток про Холмщину!). І становище „Слова“ від разу ясне — воно йде послідовно у вище згаданім напрямі. Постараємо ся коротко схарактеризувати становище „Слова“.

„Слово“, маючи видно з гори обдуманій намір займати ся Холмщиною докладнійше, повязало її зараз у 1-ому числі з 1864 р. дуже зручно з недавно ще так популярною справою обрядовою. Воно почало містити велику статю під зовсім звичайним для Галичан заголовком: „Справа обрядова Русинівъ-Уніятівъ въ Конгресовій Польщѣ. Отъ Холма“,²⁾ де не так говорить ся про обрядові питання, як радше про положенє уніятського обряду в Конгресівці й відносини латинської єрархії до него.

Мимоходом кажучи, латинська єрархія дуже зле прислужувала ся тоді справі унії в Росії. В такій поважній хвилі, безпосередно перед тим, як російське правительство забиравало ся рішучо здавити унію, підляський латинський єпископ Венямин Петро Павло Шиманський видав посланіє (з 31 мая 1862),³⁾ в якім підносить такі дразливі річи, як справа мішаних латинсько-уніятських подруж, при чім уніятський обряд ставить ся очевидно низше від латинського⁴⁾. Таке поступованє тільки підкопувало повагу унії в користь православ'я. Російське правительство використало се посланіє дуже добре для згноблення унії, виступаючи

¹⁾ Гляди про се вище.

²⁾ Чч. 1—6, стор. 2—3, 6—7, 9—10, 12—14, 15—16.

³⁾ Воно подане в перекладі в згаданій статі „Слова“. Єпископ Вен. Шиманський вмішував ся взагалі в тім часі занадто, а звичайно не дуже щасливо в справі унії. (Русское Забужье, стор. 167.)

⁴⁾ Там містять ся пр. постанови: 1) муж лат. обряду не може йти за жінкою гр. обряду; 2) жінка лат. обр. не може йти за гр. обрядом мужа; 3) жінка гр. обр. може йти за лат. обрядом мужа; 4) а як не хоче, то нехай кожде лишить ся при своїм обряді і т. п.

ніби то оборонцем унії, тим більше, що й уніятське духовенство переслало підляському єпископови протестацію з 1 падолиста 1862 р. Черкаський, висилаючи 11 (23) мая 1866 р. обіжник, писав у ньому: „Найбільшим з того боку приміром може служити крім усіх загалом відомих діл латинського єпископа підляської єпархії передовсім його пастирський лист до свого духовенства з дня 31 мая 1862 і який то лист зовсім стремить до пониження греко-уніятського віроісповідання супроти латинського. По мысли справедливої протестації, поданої проти того уніятським духовенством у 1862 р., той пастирський лист нарушає стародавні постанови пап, що обовязують для греко-уніятів, змінє прихильні їм декрети т. зв. С. Пропаганди й освячує найсвіжіші надужитя. — А будучи обовязуючим для підляського римського духовенства, надає йому права приймати й притягати на латинство греко-уніятів у всіх можливих випадках церковної суспільности греко-уніятів із латинською церквою“¹⁾.

Се посланіє спричинило й еп. Шиманському чимало клопотів. Дня 21 цвітня (3 мая) 1866 р. відкликав він публично ті свої розпорядки, але й се не помогло йому багато, бо його в кінці увільнено з єпископської катедри²⁾.

Отже як дуже утруднено вже з гори становище єпископови-номінатови Калинському, коли поручено переведене процесу з ним авторови — такого посланія! І взагалі латинське духовенство намагалося передовсім від 1861 р. ріжними способами довести до занепаду унії в Холмщині³⁾. Та не тільки духовенство, але взагалі польська суспільність, головно дідичі старалися нераз унію понизити й представити в очах загалу як менше вартну віру. Ось як малює положене уніятських церков на Підляшю (а подібне було й у Холмщині) Е. Крижановський (подаємо його слова в перекладі): „Уніятські храми на Підляшю в більшій часті — старі деревляні загороди, попідпирані по боках, що затікають у всіх місцях і ледви в якій небудь християнській і навіть у турецькій державі можна найти християнські храми

¹⁾ Czasy Nerona w XIX wieku pod rządem moskiewskim. Fakta zebrane przez kapłanów unickich i naocznych świadków. Wydanie drugie... przez Ks. I. P. B. (Боярського). I. We Lwowie. 1885, стор. 85—86. Тут подано обіжник у польській мові й відси подаю його в дослівнім перекладі. — Про се посланіє Шиманського гл. також: Русское Забужье, стор. 279 і д.

²⁾ Русское Забужье, стор. 308—312.

³⁾ Заходи латинського духовенства в тім напрямі схарактеризовані коротко у Кляйнова, *op. cit.*, стор. 171.

в біднійшій, більше недбалім і поруганім виді... У многих місцях після того, як старі храми згоріли або зовсім їх збурено, нових не ставлено й богослуженє відправляеть ся 20 літ у простій мужицькій хаті... або причислено парохію до сусідної, що мала якийсь храм. Ледви чи від часів Берестейської унії (1595 р.) утворено тут хоч одну руську парохію й побудовано в ній хоч оден храм. Та кілька слідів знищених уніятських приходів і храмів!¹ Так виглядають уніятські церкви. Супроти тої нищети дає Крижановський образ блискучих, гарно побудованих латинських костелів, що немов умисне видніють своїм богатством і вказують на пануючу віру¹). В зле понятім патріотизмі роблено таким способом велику шкоду й католицькій вірі, бо російське правительство користало з того для своїх русифікаційних цілей.

Представивши положенє унії в Холмщині в чорних красках, почало „Слово“ боротьбу ніби то в обороні zagrożеної унії, а на ділі з отвертою цілію: виказати, що тільки Галичани можуть привернути в уніятській Церкві Конгресівки справдішній лад, очищуючи обряд і йдучи рука в руку з правительством.

Почала ся отже передовсім завзята, безпощадна боротьба проти єпископа-номіната Калинського, боротьба така заїла, що вона робить дуже прикре враженє — тим більше, коли зважимо зовсім незавидне положенє Калинського. Раз у-раз витикано йому, що він бувший Домініканин, що він тільки простий не-образований сільський парох, обтяжений численною родиною (Калинський мав 6 доньок і 7 синів), що він мстивий і безоглядний, що йому залежить на знищеню унії в користь латинського обряду, що він осмішив себе точним наслідуванєм Жида, що він хоробливо амбітний, а попри те сліпе орудє польських панів, Єзуїтів та ксьондзів і т. д.²). Коронаю усього був закид (зовсім певно несправедливий), що Калинський поступає „аки пастырь стрежущій волну своего стада“³).

Рівночасно почато підносити супроти Калинського діяльність крилошанина Йосифа Войціцького, котрого названо „туть

¹) Русское Забужье, стор. 106—107.

²) Слово, 1864 р., чч. 9, 25, 50 і ин. Докладнійшу житєпись Калинського гл. Czasy Nerona, стор. I—XV, статя: Życie Ks. biskupa Jana Kalińskiego. Житєпись написана у панегіричнім тоні, але й тут признаеть ся, що заки Калинський став єпископом, був се „charakter, od niektórych, może mało go znających, poczytywany za wolny i lekki“ (стор. II.), — Про Калинського гл. також Bańkowski, op. cit., стор. 42 і д.

³) Слово, 1864 р., ч. 9.

въ Холмѣ найтвердѣйшимъ защитникомъ св. уставовъ нашої церкви, вразъ же смѣлымъ борцемъ противу латинства“¹⁾. Так відважило ся писати „Слово“ про таку загально відому безхарактерну людину, як Войціцький!

Головною причиною понижуваня Калинського, а підношеня Войціцького, було різне становище обох достойників супроти Галичан, що стали напливати до Холмщини ніби то в цілі ратованя її від латинства: Калинський був рішучим противником Галичан, а Войціцький був їх рішучим прихильником. Треба признати, що з яких небудь понук ділав би в тім ділі Калинський, він тим разом зорієнтував ся знаменито й боротьба з галицькими зайдами — се його безсумнівна заслуга. Він боронив ся проти галицьких священників — передовсім від 1865 р. — усякими способами. Він проголосив їх зрадниками унії й навіть знайшов людей, при помочи котрих намагав ся в самій Галичині спиняти тих, що виявляли охоту переселити ся у Холмщину²⁾.

Тимчасом на нещасну Холмщину почав спадати удар за ударом. Настає деморалізуюча суспільність і компромітуюча духовну сраpxію боротьба між Калинським і Войціцьким, появляеть ся посланіє Калинського, яким він виклинав Войціцького³⁾, далі Калинський з боязни, щоби не впав у схизму, латинщить, як може, уніятський обряд⁴⁾, до того прилучають ся інтриги кн. Черкаського і т. д. Словом, у Холмщині настав у церковних справах повний розлад і замішанє.

В таку хвилю зарекомендували себе одиними спасителями Холмщини по мисли бажань російського правительства — галицькі москвофіли. Як ми бачили, роблено се обережно й поступово, ведучи боротьбу проти Калинського, при чім зведено великий крик ізза того, що з його вини пропадає унія під напором латинства. Опісля почато підносити несміло зразу гадку поновної звязи холмської епархії з галицькою митрополією, розірваної царем Миколою⁵⁾. Появили ся навіть вісти, що російське правительство не мало би нічого проти того, колиб тільки Рим згодив ся на се⁶⁾.

А поки що розвій подій у Холмщині ставав чим раз більше на руку зажуреним про долю унії москвофілам. Боротьба Калин-

¹⁾ Слово, I. с. ²⁾ Русское Забужье, стор. 180.

³⁾ Слово, I. с. Likowski, op. cit., стор. 169.

⁴⁾ Слово, 1864 р., ч. 15, стор. 60. Likowski, op. cit., стор. 164—5.

⁵⁾ Слово, 1864 р., ч. 13, стор. 51, статя: Изъ Холмщины. (Въ дѣлахъ автономіи руско-уніятской Церкви). ⁶⁾ Ibid., ч. 18, стор. 72.

ського з Войціцьким покінчила ся тим, що правительство підперло рішучо Войціцького, який усякими способами запобігав його ласки, й приневолило Калинського до уступок¹⁾. Розпорядки Калинського признано небувшими²⁾, а навіть пущено чутку (поки що неправдиву), що він суспендований³⁾. На ділі обмежено значно його власть⁴⁾. Уніяцьке духовенство стануло — як каже еп. Ліковський — у переважній більшості по стороні Калинського.

Що правда, Е. М. Крижановський говорить, немов то проти порученя управи епархії Войціцькому на місце Калинського висказали ся в самій Холмщині тільки два священники, але на Підляшу протестовано проти Войціцького енергічно. Крижановському здавало ся, що се стало ся головно завдяки агітації 5 доньок Калинського⁵⁾. Але вістка Крижановського про Холмщину сильно підозріла — його поінформовано, здаєть ся, хибно. Духовенство виступало тут у своїй власній обороні, бо можна було надіяти ся, що коли російське правительство поступає собі так безоглядно з єпископом, воно не завагаєть ся виступити ще більш рішучо проти низшого клиру й позбути ся його коротко.

З усього того користали Галичани. Незабаром виринула ще справа заміни польських проповідей у Холмщині московськими або хочби й українськими, що стала також водою на млин галицьким переселенцям, а погіршила становище Калинського. Дня 18 лютого 1865 р. зажадав Черкаський заведеня „русских“ проповідей замість польських по уніяцьких церквах Холмщини. Тому просив він еп.-ном. Калинського донести йому, хто з тамошнього духовенства знає московську мову, хто тільки народню мову, а хто не знає ані одної, ні другої. На візване Черкаського не було довго відповіді помимо упімнень. В кінці стали напливати відповіді, передовсім від підляського духовенства, що воно вміє тільки по польськи. Колиж у цвітні 1865 р. розіслано священникам проповіді галицького священника Добрянського, холмське духовенство почало звертати ті проповіді урядови. Тоді сідлецький губернатор заявив ся за „очищення“ складу

¹⁾ Likowski, op. cit. ²⁾ Слово, 1864 р., ч. 22, стор. 88.

³⁾ Ibid., ч. 21, стор. 84. В ч. 50, стор. 97 в статі: Изъ Епархіи Холмской. (Еще о номинатѣ Калинскомъ.) — заперечено сю вістку, але додано, що суспензія вже готова, тільки непотверджена.

⁴⁾ Likowski, op. cit. Слово, 1864 р., ч. 50.

⁵⁾ Русское Забужье, стор. 180—181.

підляського духовенства спровадженням священників із Галичини. Та поки що сю справу здержано¹⁾. Першим священником із Галичини, що явив ся в Підляшшу на місце „неслухняного“ підляського священника, був Макарій Хойнацький, котрий прибув на Підляшше в село Цицибор на місце Старкевича²⁾.

Такі то були обставини, що приневолити кн. Черкаського звернути увагу на Галичан. Хоч він був глибоко переконаний — коли вірити Е. М. Крижановському³⁾ — що бажані ним реформи можна перевести й при помочи місцевих сил, то все таки при близшій розгляді він постановив шукати посторонньої помочи. Так почав він зносити з Галичанами й Угорською Русію.

Та найбільше на руку Галичанам було закладане численних російських шкіл у Холмщині⁴⁾. До тих шкіл треба було від цвітня 1863 р. багато учительських сил, яких Росія не могла доставити. Натомість із Галичини йшли сюди учителі дуже радо — побачимо низше, чому.

Тепер отворили ся перед нашими москвофілами широкі вигляди високих достоїнств і добре платних посад. І вони кинули ся в Холмщину й сусідні землі, жертвуючи з безпримірною легкодушністю свої релігійні переконання, потоптавши без ваганя свою національність, забувши на людську гідність. Жадоба почесний у виді товстих посад та ордерів і ще низша жадоба простої наживи опанувала галицьких москвофілів мов божевіле. А що в сих наших словах нема ані трохи пересадки, нехай се докажуть факти.

„Слову“ було за мало дотеперішнього непевного ще становища. Щоби здобути собі довіре у російського правительства, треба було виступити більш рішучо — і то на полі найбільше дразливім — на релігійнім. І „Слово“ відкрило зовсім лице, помітивши у 37 ч.⁵⁾ статю: „Зъ-за кордону. (Православіе — Народное образование — Кіевъ“), де говорить ся, що богослови інших віроісповідань починають обертати ся чим раз більше мислями на схід та добачувати в православній церкві „основаніе и залогъ церковного единства“, тим більше, що тепер переводить ся в Росії реформу православя. Сі слова, на перший погляд такі невинні, є признанем рішучого звороту в сторону право-

¹⁾ Русское Забужье, стор. 177—180.

²⁾ Там же, стор. 184. ³⁾ Там же, стор. 224.

⁴⁾ Там же, стор. 350 і д., де маємо цікаву історію шкільництва в Холмщині. ⁵⁾ Слово, 1864 р., стор. 146—7.

славя — і сей зворот (покриваний все причинами духової природи, а на ділі грубо матеріялістичний) характеризує від тепер галицьких переселенців.

Не дивно, що супроти такого становища „Слова“, підпертого без сумніву тайними заходами віа Расвський (він розпочав у сім часі знов оживлену діяльність¹⁾), російська печать панславістичного й правительственного напрямку почала відзивати ся симпатично про галицьких москвофілів та малювати їх великі впливи й могучість²⁾. Розумієть ся, „Слово“ не забувало тепер тим більше представляти Галичан як єдиних добрих реформаторів уніятів Конгресівки та говорити чим раз частійше про се, що в Холмщині надіють ся єпископа з Галичини, бо тільки він одиникий зможе привернути там лад³⁾.

І справді, російське правительство звернуло — як згадано — увагу на Галичан і стало при їх помочи реформувати Конгресівку. Тут припала Галичанам-москвофілам важна історична роль, — вони могли певно спасти Холмщину або хоч злагодити її долю. Та замість того вони її погребали — і тут виявив ся найкрасше руйнуючий вплив москвофільства на український нарід.

Російське правительство дозволило передовсім виїхати частині холмських питомців для висвячення в Галичину⁴⁾. Далі почато спроваджувати для новозаведеної дяко-учительської школи при катедрі в Холмі й для всіх українських народніх шкіл сеї дієцезії руські учебники з Галичини, отже: букварі, читанки, катехізми⁵⁾. Царським указом з дня 30 серпня (11 вересня) 1864 р. заведено по школах українських приходів холмської греко-уніятської єпархії (люблінська й августвівська губернія) „природний язик“ населеня як викладну мову й додано, що учителями мають там бути „Руськіє“ й греко-уніяти. Тим введено виразно українську мову в народні школи Холмщини⁶⁾.

Здавало ся, що для Холмщини настали вже ліпші часи, тим більше, що в „Слові“ появилася цікава допись, у котрій

¹⁾ Гл. про се низше.

²⁾ Очевидно похвалило ся сим і „Слово“, перепечатуючи пр. у 42 ч. з 1864 р., відповідну статю московського „Дня“. — І. Аксаков і Катков були покровителями галицьких переселенців.

³⁾ Пр. Слово з 1864 р. чч. 42, 53. ⁴⁾ Слово, 1864 р., чч. 64, 71.

⁵⁾ Там же, ч. 72, стор. 288., ч. 73, стор. 290.

⁶⁾ Указ поміщений у цілости в „Слові“ за 1864 р., ч. 75, стор. 294. Гл. також мою статю: Українська мова в школах Холмщини у 60-тих рр. XIX. в. (Наша Школа, Львів, 1916, Зт. 2 і 3, стор. 30).

говорить ся про заведење руських підручників по школах Холмщини, при чім редакція додала від себе таку замітку: „Нынѣшная уступка въ пользу малорусчины послѣдовала — о сколько домышляемся — за вліяніемъ одного молодого высокодостойника, которій, прожившій передъ тѣмъ нѣкій часъ на Украинѣ mezi Малорусинами, нынѣ при намѣстнику Польши, гр. Бергу, дѣйствуетъ въ управительномъ отдѣленіи наукъ и богочестія, именно по дѣламъ, къ Холмской діецезіи относящимся“¹⁾. Проф. Студинський думає, що тут мова про Пантелеймона Куліша. І могло здавати ся, що Холмщина вже зовсім воскресає, коли „Слово“ принесло в ч. 73 (стор. 292) з дня 12 (24) вересня 1864 р. ось яку триюмфальну вістку: „Въ цѣли поднесенія падающей уніятской церкви въ Холмской діецезіи старалось рос. правительство у центральныхъ властей австрійскихъ о то, абы уніятскимъ священникамъ въ Галичинѣ, отличающимся образованностью по дѣламъ своего званія, дозволено было въ данныхъ случаяхъ переселятись въ Холмскую епархію подъ условіями, якіи для тамошного духовенства вообще существуютъ. Нынѣ доведѣуемся, що австрійское правительство рѣшилось таковой дозволенія поединокимъ священникамъ въ Галичинѣ на данный случай удѣляти, и затѣмъ открывається для будущности надѣя, що якъ зъ одной стороны сношенія нашихъ Галицко-русскихъ діецезіи съ Холмскою, черезъ долшое время совѣмъ прекращены, теперь зновъ ближайше завяжутся, такъ зъ другой стороны доспѣется и та благодатная цѣль, же за содѣйствіемъ Галичанъ церковныи отношенія закордонской братіи скорѣйше къ пожаданному уллученію приведены будутъ“.

„Слово“ могло справді торжествувати — воно знов виплило на провідника галицьких москвофілів, а шлях у золотодаїну Холмщину вів головно через його пороги. Своєю дорогою дозвіл на переселене священників у Холмщину коштував багато труду й австрійське правительство не дуже радо згодило ся на него, коли у „Слові“ читасмо²⁾, що „Neue Freie Presse“ доносить таке: „російске правительство... требовало отъ Австріи, щобъ она давала моральну підмогу російскій системѣ въ поступованью съ католическою церковію... и чтобы галицкимъ священникамъ позволено переноситись подъ правительство російске. Presse додає, що приклонность Австріи въ тѣмъ взглядѣ

¹⁾ Там же, ч. 73, стор. 290.

²⁾ Слово, 1864 р., ч. 83, стор. 325, з датою: Львівъ дня 28 жовтня.

не далеко посунена, довела якесь остуджене взаимныхъ отношеній межі обома дворами“.

Нині не маємо ще документів, які вказалиб нам зовсім ясно на становище австрійського правительства в сій справі, але із споминів Земляковського знаємо зовсім певно, що Корона гляділа на сі переселеня дуже нерадо¹⁾.

І тому тим дивнійше для нас, що австрійське правительство таки дало свій дозвіл на ті переселеня. Краєві власти в Галичині не поінформували видно як слід Відня...

Та поки що для нас важнійше, що не знаємо також поглядів галицької єрархії на сю справу. В кождім разі заняли галицькі єпископи тут дуже неясне становище й дозволили кермувати собою москвофільським течіям у консисторіях. Що правда, знаємо, що митроп. Спірідіон Литвинович висловляв невдоволене з цілої системи кн. Черкасского, а навіть не хотів висвячувати кандидатів, вибраних ним для обсадження приходів. Отже з кінцем 1864 р. вислано Т. Т. Кокошкина до митрополита, щоби дійти з ним до порозуміня. Але до згоди не прийшло. Литвинович домагав ся, щоби холмську єпархію підчинено йому й щоби віддано під його догляд народне образоване в Холмщині. Тільки під такими умовами годив ся він висилати в Холмщину відповідних священників, а в противнім разі грозив шевидачею їм відпусток²⁾. Однак становище митроп. Литвиновича мабуть не було надто рішуче й тому почали Галичани заливати Холмщину.

Та поки що „Слово“ немовби не цікавило ся дальшою долею переселенців у Холмщину. Воно мовчить про них дискретно довший час, а заговорило аж про переселене Іполіта Криницького в 39 ч. з 19 (31) мая 1865 р. А що головні жерела для пізнаня сих переселень „Письма Э. Г. Лебединцева къ брату въ Кіевъ“³⁾ і оперта на них брошура проф. К. Студинського „Z za kulisów schizmatyckiej propagandy“ (Краків, 1899) користують ся матеріялами також що йно починаючи 1865 р.⁴⁾, то сам початок сего переселеня, що припадає на 1864-ий рік, полишив ся досі майже невідомий. Переписка Амвросія Шанковського бодай в часті

¹⁾ Гл. про се у споминах Фльоріяна Земляковського, де він оповідає про використане ним сих переселень для некорисного звороту в поглядах Корони на Русинів. (Pamiętniki Floryana Ziemiałkowskiego, cz. pierwsza-stor. 70—73.)

²⁾ Русское Забужье, стор. 225—6.

³⁾ Поміщені в „Кіевской Старинѣ“ 1898 р., март — май.

⁴⁾ Перший лист Теофана Лебединцева має дату: 25 січня 1865 р.

виповнює сю прогалину, подаючи кілька, хоч що правда дуже скупих відомостей про організацію переселення Галичан у Конгресівку в 1864 р. І тепер приступаємо до характеристики сеї еміграції, при чім інші події в Холмщині (хоч як вони цікаві) будемо порушувати тільки уривочно, о скільки вони конечні до зрозуміння характеру сего переселення¹⁾.

Передовсім — хто і як організував отсі переселення?

Перший раз згадує наша переписка про проби Галичан переселити ся в Росію в листі Анастасія Михайловича Шанковського (?), писанім до Амвросія й Вікторії Шанковських із Відня 27 лютого 1863 р.²⁾. Тут і подано понуки такого переселення, бо в листі читаємо, що Анастасій Михайлович не думає глядіти своєї будучности у Відні, а хоче перенести ся „при удобномъ случаю на лучшее мѣсто въ Россію, чтобы скорѣй можно было доспѣть своей цѣли и осѣвши постоянно въ Галицкой Руси дѣйствовать во пользу нашихъ“. Отже автор листа не має наміру оставати постійно в Росії, а їде там тільки для придбання гроша, щоби опісля жити в Галичині. Бо він любить Галичину й цікавиться нею. Ось на іншій місці пише він про свою поїздку у Львів, де хотів познакомити ся „зъ нашими словистами, святоюрцами, козаками и Ляхами, узнать какъ далеко наша молодая и старшая Русь успѣла“... Але по ряду з сим привязанем до рідних сторін бачимо, що лист писаний майже московщиною і що його автор є тому прихильником об'єднання. Де шукати жерела того? Автор дає на се ясну відповідь. Він оповідає, що в неділю ходить усе до „батьюшки“ Михайла Федоровича Раєвського. Там збирають ся все „нашие Русскіе съ Галичии“ (числом до 21 світських молодих), „Русскіе“ з Росії, Серби, Чехи й ин. Подають чайок і їде приємна забава з дамами. Коло 11-ої години покидають усі сальон і йдуть в апартаменти „батьюшки“ (так називають наші москвофіли популярно Раєвського), де „спорять і толкують“ звичайно до 2-ої години. А говорять вони там про партійні й національні спори Славян. В четвер відбувають ся подібні чайки у князя Гагаріна, в п'ятницю у члена Петербурської Академії Наук і професора славянської історії в Петербурзі Ламанського, що підчас своєї 6-літньої подорожі

¹⁾ Сі події представлені досить докладно в згаданім творі еп. Ліковського, де й використана головно польська література предмету. Наші уваги, що опирають ся також на інших жерелах, дають дещо нове до сего питання й кидають на него декуди инше світло.

²⁾ Гляди: лист ч. 28.

по славянських землях загостив на недовгий час до Відня. Подумаймо, що Анастасій Михайлович був тільки інженерським елевом при державних залізницях у Відні з платнею 45 злр. місячно, а згадані ним люди були: князі, професори університету і т. п. Якеж вражінє могли вони робити на отсих 21 молодих Галичан, з якими вони обходили ся так любязно! Чиж дивно, що такий Анастасій Михайлович ломав собі по бажанню Раєвського язик на московське й тужив за Росією, яку знав тільки з блискучих сальонів Раєвського й Гагаріна? А до Росії міг він дістати ся хиба на поручене Раєвського.

Вістки, які подає про Раєвського (він був протоєреєм російської амбасади у Відні) Анастасій Михайлович, є цікавим доповненєм того, що знаємо про діяльність сего меткого й енергичного посередника між галицькою Русією і Великоросією. Цінні спомини про Раєвського дав ще 1884 р. з нагоди його смерти Корнило Устіянович, який вказав на се, що Раєвський стояв у звязи з Галичаними ще перед 1848 р. і вів уже тоді між ними пропаганду в об'єдинительнім дусі¹⁾. Він оповідає про Раєвського подібно, як і Анастасій Михайлович і вичисляє ті знаменитости, які стрічав у сальонах гостинного Батюшки з початком 60-тих рр. Але нема у Корнила Устіяновича згадок про Гагаріна й Ламанського. Деякі вістки про діяльність Раєвського подають також оба томи кореспонденції Якова Головацького, видані проф. Студинським, який додав до них коротку характеристику плідної, а обережної об'єдинительної роботи Раєвського²⁾. З тих листів виходить, що вже 1849 р. стояли Яків і Іван Головацькі у близьких зносинах з Раєвським³⁾.

¹⁾ Корнило Н. Устіянович: М. О. Раєвскій и російскій панславизмъ. У Львовѣ, 1884.

²⁾ Др. К. Студинський: Кореспонденція Якова Головацького 1850—62, стор. XL—XLII.

³⁾ Др. К. Студинський: Кореспонденція Якова Головацького 1835—49, стор. 377, де Іван Головацький питаєть ся брата Якова, чи він був у Раєвського. На стор. 403 є й лист Раєвського до Я. Головацького, з якого довідуємо ся, що Головацький діставав від Батюшки книжки. З інших вісток про діяльність Раєвського згадаємо мало відомі спомини Николая Ливчака. З часів свого побуту в богословськїм інтернатї у Відні в 1860 р. згадує Ливчак про відвідини Раєвського. Раєвський устроював часто у себе літературні вечери, на котрі спрошував студентів Славян. Усі віденські студенти Славяни з виїмком Поляків бували і в домі Раєвського і в посольській церкві. Богослови приходили до него потайки, бо за се грозило виключене з інтернату. Мимо того відвідували його часто передовсім Галичани. Тут

Отже тут треба глядіти одної з перших понук для Галичан до переселеня в Росію. Раєвський як посередник між Галичанами й Росією займав ся також їх переселеннями в Холмщину. Йому передавано потрібні свідоцтва, а він пересилав їх варшавському управителеви шкільних справ Віттому¹⁾.

Зрештою знаємо, що в тім часі почав ся у Відні жвавий москвофільський рух, бо вже в найблизшій 1864 р. маємо про него досить вісток у „Слові“. І так в ч. 63 пише Юрій Юревич Ігнатов, що з ним у Відні є досить „русских“, як ось: Августин Мих. Чургович, Михайло Петрович Медвецький, Павло Іванович Грабар, Михайло М. Чанай. А у віденській духовній семінарії є дві партії: „Партія одна стремится туда, чтобъ соединенными силами домогаться единства языка въ русской словесности, писати чисто по основательнымъ граматическимъ правиламъ, т. е. въ сію категорію принадлежитъ та часть молодыхъ, которыи хотять въ первыхъ учиться языку русскому и инымъ наукамъ и по сему только писати. Партія же друга имѣетъ цѣлью писати и говорити такъ, якъ народъ говоритъ, т. е. ни маленько не возвышати надъ сферу простого народа, а всегда въ той самой карієрѣ находится“²⁾. Отже у віденській семінарії віджив знов сей спір, що 10 літ тому покінчив ся побідою (бодай формальною) народного напрямку³⁾. Тепер мали вже москвофіли у Відні сильнішу опору, бож тут виходили й їх часописи, як пр. „Страхопудъ“ і и. В москвофільські сіти ловив Галичан головно Раєвський, заманюючи їх славянською взаємністю. Цікаво, що віденські богослови-москвофіли спробували навіть зорганізувати ся й zaloжили товариство св. Кирила й Методія ніби то в літературних цілях. Але що вони ширили з його підмогою православні московські видавництва, звернені проти унії, митроп. Литвинович розв'язав се товариство 1865 р.⁴⁾. І може

пізнали вони графиню Блудову, що саме переїздила через Відень. Вона передала їм много російських книжок з написами: „Уніатскимъ студентамъ отъ графини Блудовой“. Від Раєвського діставали богослови московський „День“ і через него переписувались із І. С. Аксаковом. (Къ історіи возсоединенія уніатовъ холмской епархіи. Записки и воспоминанія Протоіерея Николая Николаевича Ливчака. Изданіе И. Н. Ливчака. Вильна, 1910. стор. 3.)

¹⁾ Гляди: лист ч. 41.

²⁾ Допись: Изъ Вѣдня. (Поѣздка. — Вѣденьскіи Русины), стор. 250—1.

³⁾ Гляди про се ширше у мойй розвідці: Віденська гр.-кат. духовна семінарія в 1852—55 рр.

⁴⁾ Слово, 1866 р., ч. 1.

ціла справа була би сим покінчила ся, колиб не урядовий „Вѣстникъ“, який написав, що в віденській семінарії загіздила ся схизма, московщина, рублі й т. п. Наслідок того був такий, що розпущено навіть вістку про розв'язанє семінарії. З сего приводу помістило „Слово“ статю п. з. „Изъ Вѣдня (Новый Грицоліній“¹⁾), де розказано докладнійше про розв'язанє товариства св. Кирила і Методія у віденській семінарії. Коли питомці прийшли раз з викладів, довідали ся вони, що бібліотеку товариства, яка займала дві полиці в шафі, переглядано й сконфісковано з неї: старий Службеник без імени папи, філософію Гербарта й одну французьку книжку. І вже всі думали, що по розв'язаню товариства настане спокій. Та ледви минуло кілька місяців, знов почали ся слідства, бо донесено, що питомці ходили до грецької і російської посольської церкви. Однак хоч годі було зібрати на се доказів, обвинено на ново про те саме угорських питомців. Скінчило ся на тім, що двох питомців прямиської епархії задержано в дієцезальній семінарії. Усе те було тайною, аж доки не написали про се „Вѣстникъ“ і „Мета“. Рівночасно розійшли ся слухи про уступленє тодішнього настоятеля семінарії Якова Ціпановського та про виточенє йому канонічного процесу. Та остаточно залагоджено якомсь цілу справу.

Сказаного доволі, щоби зрозуміти, чим був у сім часі Відень для москвофілів і що тут був осередок еміграції Галичан у Росію — еміграції, яка обмежала ся поки що виїмковими випадками.

На ширші розміри пішла ціла справа що йно тоді, як осередок еміграції в Росію перенесено до Галичини, головно до Львова. Тут вона зорганізувала ся досить систематично й опутала Галичину цілим рядом агентів, що висилали вже громадно галицьку інтелігенцію до Росії.

Докладнійше згадує про се уперве Амвросій Шанковський в листі до своєї жінки Вікторії з Могильницьких, писанім у жовтні 1864 р.²⁾ Розказуючи про свій побут у Львові, куди Шанковський приїхав зложити іспит на гімназіяльного учителя, пише він: „Здидавшись еще съ инными Русинами оповѣдали мнѣ, що е ту нѣякій Какушкинъ съ Варшавы, купує книжки и ангажує учителей до Конгресовки. Що вечера має бути у Принка съ Сарнищкимъ“. Тут говорить ся про Т. Т. Кокошкина, що був ви-

¹⁾ Слово, 1865 р., ч. 22 і 24.

²⁾ Лист має дату: Заѣздъ Подольскій № 3. Львовъ дня 26 Октобр. 864.

значним урядником у Холмщині¹⁾, і про Климентія Сарницького, пізнійшого (нині вже покійного) архимандрита Василіян; закупно книжок відносить ся до згадуваного висше дозволу введеня галицьких підручників по холмських школах. Так маємо тут діло із організованєм переселеня Галичан у Росію на широкі розміри. При сім Кокошкин не потребував дуже крити ся, бо вже був, як згадано, дозвіл австрійського правительства на таку еміграцію.

Годить ся згадати при сій нагоді про мало відомого нашого діяча Климентія Сарницького, про якого говорить у своїм листі А. Шанковський. З його листів, писаних у 1864 і 1866 рр.²⁾, видно, що він стояв у близьких зносинах із тодішнім руським літературним світом у Львові — народовецьким і москвофільським. З досить чистої мови його листів можна догадувати ся, що москвофілом він не був (таким і лишив ся він до кінця життя), але застановляє нас його знакомство із Кокошкином у 1864 р. Виходило би, що він не був тільки пасивним свідком переселень у Росію. Зрештою мають його листи цікаві згадки про тодішній літературний рух у Львові.

На сім уривають ся наші вістки про переселене Галичан у Росію в 1864 р. З них бачимо, що вже 1864 р. можна говорити про проби сильнійшої організації того руху, хоч сі проби обмежують ся агітацією людей з Росії, висланників російського правительства (Раєвського, Гагаріна, Ламанського, бо й його подорож мала не самі чисто наукові цілі), а найбільше Кокошкина). Ті люди позаходили особисті знакомости з Галичанами й перетягали їх у Росію. Але все таки про громадне переселене не чуємо ще тоді нічого.

2. Переселене Галичан у Холмщину від 1865 р.

Жвавійше пішла ціла справа від 1865 р. — з іменованєм у січні сего року Теофана Гавриловича Лебединцева директором свіжо заложеної наукової дирекції в Холмі. Про діяльність Лебединцева на сім становищі оголошено вже цікаві матеріали

¹⁾ Був він комісарем для селянських справ („по крестьянскимъ дѣламъ“) холмського повіту. Походив із аристократичної російської родини й мав висше образование. Нераз звивано його до Петербурга для пояснень у релігійних справах уніятів (Соневіцкій, *op. cit.*, стор. 24).

²⁾ Гляди: листи ч. 33 і 49.

в „Кіевской Старинѣ“ за 1898 р., використані опісля в згадуваній брошурі проф. Студинського. Тому я не буду тут повтаряти того, що вже обговорено у проф. Студинського, а порушу листованє Лебединцева хіба о стільки, о скільки воно дотикає невідомих ще або мало відомих епізодів переселеня Галичан у Росію.

Згадаю передовсім найважнійше з житя Лебединцева. Теофан Гаврилович Лебединців родив ся 12 марта 1828 р. в селі Зеленій Дуброві, звенигородського уїзду, київської губернії. Його батько був сільським священником. Після скінченя курсу київської духовної академії став він 1851 р. учителем у вороніжській, а опісля в київській семінарії. Тут редагував він основану ним часопись „Руководство для сельскихъ пастырей“ (1860—63), де й печатав свої історичні статі. 1864 р. іменовано його надзвичайним професором у київській духовній академії (дістав катедру розкола). На сїм становищі працював він далі науково. Того-ж 1864 р. назначено його начальником холмської дирекції. 1882 р. оснував він відомий журнал „Кіевская Старина“. Умер 12 марта 1888 р.¹⁾

В організованю переселень Галичан у Росію відогравав Теофан Лебединців дуже важну ролю. Його листованє з братом показує способи, яких він до того уживав. Однак треба признати, що не маємо відповідного матеріялу під рукою, що позволяв би нам зовсім ясно зрозуміти ролю Т. Лебединцева в Холмщині. Теофан Лебединців був без сумніву українським патріотом перед своїм прибутєм у Холмщину й після повороту до Київа. На се вказує ясно його участь у петербурській „Основі“ з початком 60-тих рр., а опісля основанє й редагованє „Кіевской Старини“²⁾. А помимо того був він одним із керманичів русифікаційної роботи в Холмщині. Мірити його такою самою міркою, що й галицьких москвофілів, годі. Тут мусіли входити в гру інші, глибші причини, які спонукали також таких людей, як Пантелеймон Куліш³⁾ і Василь Білозерський⁴⁾ піти в тім часі на правительственну службу в Конгресівку й підпирати заходи правительства в тім краю. Михайло Драгоманів каже, що причиною

¹⁾ Статя: „Памяти О. Г. Лебединцева“. (Кіевская Старина, 1898 р., март, стор. 317.)

²⁾ Гл. про се що йно згадану статю.

³⁾ П. Куліш був короткий час урядником у канцелярії „Учредительнаго Комитета“.

⁴⁾ В. Білозерський був „Правителемъ Канцелярии Учредительнаго Комитета“.

того була надія на широкі аграрні, а може й інші реформи з боку правительства. Однак, як відомо, ся надія завела, бо ті реформи переведено тільки частинно.

Лебединців зовсім не одушевляв ся Галичанами, що мали йти на службу в Холмщину, як се виказав проф. Студинський¹⁾. Не одушевляв ся ними також його товариш у Сідльцях Єфим М. Крижановський, начальник тамошньої учебної дирекції²⁾, коли він на засіданню комісії для шкільних справ Холмщини в маю 1865 р. заявив, що „не слѣдуетъ разрывать связи новой русской начальной школы съ мѣстной церковной средою уніатской, чтобы тѣмъ надежнѣе и ту, и другую направитъ на новый путь“³⁾. Лебединців був противної гадки. Він не покладав надії на місцевих уніатів, а хотів утворити ряд учителів із візваних масово й безпроволочно людей із Росії та Галичини. Князь Черкаський, що проводив сій комісії, станув по стороні Крижановського⁴⁾. Тому ще з початком 1866 р. писав Т. Лебединців до брата: „Жаль, что Черкасскій подозрительно смотритъ на галичанъ“⁵⁾. Але ся прихильність Т. Лебединцева до Галичан не виходила із справжнього переконання, а з простої конечности, бо їх годі було заступити іншими людьми. Се признав він сам виразно в іншій листі до брата: „Пишете: не увлекаюсь ли я галичанами? Да тутъ и татарами увлекся бы! Впрочемъ, я самъ убѣжденъ, что скопление галичанъ... въ Холмѣ не можетъ быть полезно“⁶⁾.

Отже видимо, що Галичанами тоді погорджувано в Росії. Кн. Черкаський називав їх „мошенниками, попрошайками“⁷⁾, Е. Крижановський — по словам Лебединцева — „не терпитъ галичанъ“ і йому треба було накидати їх підступом⁸⁾, а й Лебединців знав добре їх моральну вартість, хоч із конечности підпирав їх. Знаємо також, що Лебединців зумів прихилити для Галичан штатс-секретаря по ділам Царства Польського Николая Алексієвича Мілютіна⁹⁾.

¹⁾ Z za kulisów, стор. 20—21.

²⁾ Єфим М. Крижановський, також Українець родом, був начальником сідлецької учебної дирекції в 1865—71 рр. Його незвичайно цікаві статі про Холмщину й Підляше зібрані у згаданій книзі: Русское Забужье.

³⁾ Русское Забужье, стор. ХІІ. ⁴⁾ Там же.

⁵⁾ Письма Ө. Г. Лебединцева къ брату въ Кіевъ. (Кіевская Старина, 1898 р., цвітень, стор. 51.)

⁶⁾ Там же, стор. 56. ⁷⁾ Там же, стор. 51.

⁸⁾ Там же, стор. 56. ⁹⁾ Там же, стор. 51.

Та які не булиб погляди на Галичан у тодішніх правитель-
 ственних чинників у Холмщині, вони муіли користувати ся услу-
 гами Галичан. Російські школи в Конгресівці множили ся, а з 64
 Росіян, що внесли поданя о учительські посади, годі було що
 вибрати — се була „по самой большой части... все дрянъ: пу-
 стить ее, значить осрамить Россію и здѣсь испортить дѣло“¹⁾.
 К. Устіянович свідчить, що ніякий чесний Москаль не хотів тоді
 йти в Конгресівку реформувати її²⁾, хоч за се добре платили.
 Е. М. Крижановський оповідає, що до липня 1865 р. (в цвітні
 почато отвирати школи в Холмщині) внесло просьби на шкільні
 посади 56 людей з Росії, але з них ледви можна було вибрати
 кількох кандидатів. Про учительські посади в середних школах
 старали ся 4 особи з університетським образованием, а з них
 тільки одна служила в гімназії. Було багато подань від учителів
 духовних семінарій, та між ними не було учителів математики
 й історії природи³⁾.

Так лишили ся одні Галичани (місцевого духовенства Лебе-
 динців бояв ся), що напрошували ся сюди й годили ся на всякі
 умови. Вже в 1865 р. перетворено школу в Грубешові, гімназію
 в Білій, прогімназію в Сідльцях⁴⁾, а дня 15 (27) жовтня сего
 року отворено в Холмі гімназію й педагогічні курси⁵⁾. З по-
 чатком шкільного року 1866 задумувано отворити в холмській
 епархії ще дівочу школу й дві російські гімназії⁶⁾.

Далі почато реформу духовної семінарії в Холмі, про яку
 розкажує докладнійше „Слово“ і якій варта й тут посвятити
 дещо місця.

Вже з початком 1865 р. візвано єпископа-номіната Калин-
 ського до Варшави, бо кн. Черкаський був невдоволений із від-
 повідий, які Калинський предкладав письменно на його питаня.
 Рівночасно викрито якийсь нелад у консисторській касі, а ректор
 духовної семінарії в Холмі Шокальський виіс просьбу о звіль-
 ненє його з того уряду⁷⁾. Незабаром рознесла ся вістка, що
 в семінарії мають учити від другого півроку деяких предметів
 по руськи. Мало се стати ся за вставленєм Калинського, що хо-
 тячи себе ратувати (бо вже пішла чутка про обсаду холмського
 єпископства Галичанином), вислав до ректора семінарії лист

¹⁾ Кіевская Старина, 1898 р., март, стор. 338.

²⁾ К. Устіянович, *op. cit.*, стор. 32 - 33.

³⁾ Русское Забужье, стор. 354 - 5.

⁴⁾ Др. К. Студинський. *Z za kulisów*, стор. 21.

⁵⁾ Там же, стор. 10. ⁶⁾ Слово, 1865 р., ч. 54. ⁷⁾ Слово, 1865 р., ч. 4.

у польській мові з датою 30 січня (11 лютого) 1865 р. у сій справі. На се відповів ректор дня 6 (1) лютого запитанем, яка се має бути „руська“ мова: „великоруська“ чи „малоруська“. Та тимчасом прийшло письмо з дня 2 (14) лютого з поясненем, що 6 вичислених у листі предметів належить викладати „малоруською“ мовою. „Слово“ додає, що Калинський випросив дуже мало, бо давнійше учено в семінарії більше предметів українською мовою¹⁾. Але незабаром появилася в 29 ч. „Слова“ алярмуюча допись п. з. „Централизмъ Москвы и Малорусчина въ дієцезіи Холмской“, яка розвіяла сі дуже й так обкромі надії на заведене української мови по школах Холмщини. Ото „Сѣверная Почта“ і „Варшавскій Дневникъ“ навели згадане письмо Калинського до кн. Черкаського з дня 30 січня (11 лютого) 1865 р., в яким він доносить, що велів ректорови змінити у всіх предметах польський виклад на руський. На се відповів кн. Черкаський запитанем з дня 18 лютого (2 марта), чи се правда, що слово „русскій“ замінено на „руссиньскій“ і що обмежено число предметів, які мають бути викладані по „руски“. „Русску“ (великоруську) мову повинен по гадці Черкаського кождий знати, а по „руссиньскій“ вчити неможливо. Отже треба і в семінарії вчити в „русскій“ мові. Хиба проповіді до народу можна говорити в місцевім наречію. Того було вже за багато й „Слову“ і воно підносить протест проти такого поведеня з українською мовою та доказує, як нестійні докази російського правительства, котре говорить про неспосібність української мови до научуваня²⁾. Оттака доля стрінула українську мову в Холмщині вже 1865 р.³⁾

Але Галичанам-москвофілам (вони звали себе „народною“ партією) було се все одно — так само, як не залежало їм зовсім на зміні віри. Що правда, „Слово“ час до часу протестувало проти гнету Українців та уніятів у Росії, але робило се виймовко, а до того самі редактори „Слова“ брали визначну й діяльну участь у переселеню галицької інтелігенції до Конгресівки.

Отже Лебединців міг на сю „народну“ партію числити, бо її члени виявляли на кождім кроці податливість для його плянів.

¹⁾ Там же, ч. 21.

²⁾ Там же, ч. 34, допись: Зъ-пѣдъ Кордону. (Великорусчина в Холмѣ). Порів. також мою статю у „Нашій Школї“. При тім треба тямити, що тоді до „Слова“ писав ще деколи К. Климкович.

³⁾ Про заведене московської мови в холмській семінарії гл. ще: Русское Забужье, стор. 367 і дал.

Тому в падолисті 1865 р. вибрав ся він особисто до Львова, щоби тут приглянути ся сим людям та звербувати їх до Росії. Відси вернув він до Холму 2 грудня¹⁾. Свої вражіння з того побуту описав Лебединців докладно в листі до брата, та поминаючи се, звернемо тільки увагу на його особисті знакомости з Галичанами. В Раві Руській пізнав ся він з о. Паславським, був у митроп. Сп. Литвиновича, крилош. Петрушевича, проф. Я. Головацького й у редактора „Слова“ Б. Дідицького, до него зголосив ся особисто Клим Сінкевич із Перемишля²⁾. Місія Лебединцева повела ся вповні. Хоч йому треба було тільки 2—3 учителів для гімназії (2 фільольогів, 1 математика), а 10—15 учителів для народних шкіл і то на холмську та сідлецьку дирекцію разом, до него зголосило ся понад 200 молодих Русинів, що впрошували ся на різні посади, а навіть просили просто грошей³⁾. Можна би думати на основі переписки А. Шанковського, що справді образованих людей було між тими, що зголосили ся до Лебединцева, не багато. Бо К. Сарницький згадує в однім листі⁴⁾, що на гімназіяльних учителів зголосило ся у Лебединцева усього трех Галичан: Клим Сінкевич з Перемишля, Фединський та Бачинський з Бережан. Лебединцеву й не треба було більше гімназіяльних учителів; крім них потребував він ще „трівіяльних“⁵⁾. До того знаємо із споминів К. Устіяновича, що Фединський поводив ся опісля в Росії ще досить добре, отже він не дуже надавав ся для плянів Лебединцева. — Вкінці замітне, що „Слово“ не згадує нічого про побут Лебединцева у Львові, хоч колись писало про приїзд Кокошкина.

Поїздка Лебединцева до Львова є переломовою хвилиною в сумній історії громадного переселення галицької інтелігенції в Конгресівку. На основі його реляцій навязало російське правительство широкі зносини з Галичанами та притягало їх до себе не тільки посадами в Росії, але й ріжними послілками та підмогами⁶⁾. Словом, Лебединців, хочачи перетягнути Галицьку Русь на православє, почав тут крайну деморалізацію. Побут Лебединцева

¹⁾ Проф. Студинський, *op. cit.* стор. 22 і д.

²⁾ Гляди про сего останнього: лист ч. 41.

³⁾ Проф. Студинський, *op. cit.*, стор. 29.

⁴⁾ Київская Старина, 1898 р., цвітень, стор. 66—67, май, стор. 177; проф. Студинський, *op. cit.*, стор. 27.

⁵⁾ Лист без дати, але він писаний без сумніву 1866 р. зимою. Гляди: лист ч. 49 і 41 (лист К. Сінкевича).

⁶⁾ Гляди: лист ч. 41.

у Львові має ще з одного боку велике значінє в історії переселеня Галичан в Росію. Досї були агентами сего переселеня лише люди з Росії (Раєвський і ин. у Відні, Кокошкин, Лебединців), від тепер упрощено цілу справу: організували се переселене й поручали людей на ріжні посади в Росію також самі Галичани — очевидно з „народної“ партії. Орган сеї партії „Слово“ дїпняв своєї ціли: він став осередком сего руху, а його редактор Богдан Дідицький одним із головних його посередників і керманичів. Як бачимо, давна амбіція Дідицького кермувати галицьким рухом відізваля ся в нїм знов.

Вже проф. Студинський згадав¹⁾ про се, що Лебединців пересилав значні грошеві суми для Галичан на руки Дідицького. Виходить з того, що Дідицький зумів здобути собі велике довіре у Лебединцева з одного боку, а Раєвського з другого. Переписка А. Шанковського приносить цікаві причинки до сеї ролі Дідицького.

Передовсім бачимо, що Дідицький навязав живу переписку з Лебединцевом²⁾. Лебединців пересилав на його руки рішеня в справі принятя чи непринятя Галичан до російської служби, а Дідицький із свого боку уділяв їм ради, що мають далі робити (як старати ся о пашпорти і т. п.³⁾). Крім того поручав Дідицький із свого боку Галичан Лебединцеву, хоч у Росії не все слухали його ради, бо пр. помимо його острого узяв Лебединців до Холму Филипа Дячана⁴⁾. Сей Дячан був зрештою також одним із головних дорадників Лебединцева в Холмі і його інтриги відбивали ся нераз тяжко на галицьких переселенцях⁵⁾.

Другим агентом Лебединцева у Львові став проф. Яків Головацький, на котрого руки приходили декрети Галичан із Росії⁶⁾.

Крім того спроваджував Галичан до Росії й далі Раєвський у Відні. Так пр. післали на його руки поданє о переселене в Росію: Клим Сінкевич 1865⁷⁾, Микола Лісікевич 1867 р.⁸⁾, а також

¹⁾ *op. cit.*, стор. 38.

²⁾ Се виходить ясно із початку листу Сінгалевича, писаного у Снятині дня 7 серпня 1866 р. Гляди: лист ч. 47.

³⁾ Там же. ⁴⁾ Гляди: лист ч. 48. ⁵⁾ Там же.

⁶⁾ Гляди: лист ч. 41; також проф. Студинський: *Z za kulisów*, стор. 39—41.

⁷⁾ Гляди: лист ч. 41. — Поданє К. Сінкевича переслав Раєвський гр. Віттому у Варшаву, а сей казав йому звернути ся особисто до Т. Лебединцева, що саме тоді пробував у Львові.

⁸⁾ Гляди: лист ч. 57.

Амвросій Шанковський. Але головним осередком еміграції став від часу побуту Лебединцева в Галичині таки Львів. Розуміється, були також випадки, що люди звертали ся просто до Лебединцева або до котрого з Галичан, що вже переселили ся в Росію.

З тим усім стало „Слово“ немов урядовим органом переселенців. Тут находимо інформації в справі посад у Росії чи то в виді простих оповісток, чи в виді вісток про засновуване нових російських шкіл у Конгресівці, тут находимо відомости про самих переселенців та про їх діяльність, тут бачимо вкінці оборону їх поступованя. І так уже в липні 1865 р. „Слово“, говорячи про засновуване згаданих висше шкіл у Холмщині, додає, „що на учительські посады до тыхъ гимназій можуть подаватись также гимназіяльніи учителѣ и зъ Галичины, именно тіи, що знають языкъ, якій Галицкими Русинами уживаеся“¹⁾. Далі цікаві ляконічні вістки „Слова“ про відносини австрійського правительства та римської курії до сего переселеня. В 36 ч. з 1866 р. говорить „Слово“ про се, що на 267 уніятських парохій в Конгресівці є аж 62 необсаджених і додає таку увагу: „Для пополненья того вопіющаго недостатка въ лицахъ духовнаго званія старалось правительство россійске выеднати для епархіи Холмской тую ласку въ Римѣ, абы дозволено было на опорожненныи парохіи сей дієцезіи подаватись священникамъ зъ другихъ уніятскихъ епархіи по-за предѣлами Россіи, якъ именно зъ четирохъ епархіи руско-австрійскихъ; однакожь, якъ чуемъ, тіи усилия православнаго правительства не имѣли въ католическомъ Римѣ досель ніякого успѣха“. А в найближшій 37-мім числі маємо дальше продовжене того: „По поводу тому, що мимо усильныхъ стараній росс. правительства Римъ таки не дозволяє на перехо́дъ священнико́въ зъ уніятскихъ епархіи въ Австрію до опорожненныхъ парохій уніятской Холмской епархіи, внесло — якъ кажуть — росс. правительство до римской куріи письменное заявленье, въ родѣ ультимата, которымъ освѣдчае, що если по сему поступованю Рима опорожненныи парохіи въ Холмской епархіи до кѡнця Августа с. г. еще не будутъ священниками обсажены, то другиі власти въ Россіи постараются самы отповѣдно замѣстити реченныи парохіи духовными Отцами, понеже дотеперѣшня провизорія администрованья черезъ сусѣдныхъ парохѡвъ оказалась для духовныхъ потребъ народа тѣхъ сторонѣ

¹⁾ Слово, 1865 р., ч. 54.

вовсе недостаточною". Австрійське правительство помимо дозволу гляділо — як вже згадувано — дуже нерадо на сі переселення й ставило переселенцям часто перепони. І „Слово“ і наша переписка дають доволі доказів на се.

Так пр. жадало австрійське правительство від сих гімназіяльних учителів, що переходили на службу в Росію, звороту стипендій та замог, які вони побирали колись. Мало нашло ся таких, що могли звернути сі гроші, які виносили часом значні суми. Бо от Клим Сінкевич мав звернути 835 зл., а Баньковський і Лаврівський по більше як 1300 зл. Тому за деяких звертало гроші російське правительство. Кому не хотіло воно вчинити того, той звичайно був приневолений лишати ся в Галичині, наразивши собі тільки своїми стараннями власти. Так було з учителем перемиської гімназії Климом Сінкевичем, котрому російське правительство обіцяло зразу звернути згадану замогу, але опісля не вчинило сего й він остав на леду. З того приводу написав він лист до Амросія Шанковського, де жалуєть ся на Росію і на інтриги Галичан, які спричинили сю його невдачу. Сей лист се цінний документ у справі холмських переселенців і ми вернемо ще до него¹⁾. Також роблено переселенцям трудности в справі пашпортів²⁾. А переписку російських переселенців з Галичанами контрольовано й сліджено пильно. Часто жалуєть ся на се Микола Лісікевич, що переселив ся на місце гімназіяльного учителя в Вильні. Його листи до Амросія Шанковського мабуть отвирано на почті³⁾, а Шанковський мав з того приводу, здаєть ся, якісь неприємности. Тому Лісікевич був приневолений рекомендувати свої листи⁴⁾, посилати їх при помочи інших людей таки з Галичини⁵⁾, щоби російська марка не звертала уваги небажаних людей, а навіть переривати час до часу переписку⁶⁾. А 25 жовтня 1866 р. видало львівське намісництво розпорядок, розісланий львівською консисторією, котрим завело обмежене в видаваню пашпортів до Росії з огляду на се, що галицькі учителі за часто їздять до Конгресівки ніби то в ціли образования. Перед виданем пашпорту маєть ся від тепер жадати відпустки від шкільних властей, при чім належить звернути увагу на се, що для принятия в заграничну службу треба

¹⁾ Лист напечатаний у нас під ч. 48.

²⁾ Гляди: лист ч. 47. Пор. також: Русское Забужье, стор. 183.

³⁾ Гляди: лист ч. 83 і 85. ⁴⁾ Гляди: там же.

⁵⁾ Гляди: лист ч. 89.

⁶⁾ Гляди: лист ч. 85.

мати дозвіл від австрійського правительства. Священники повинні мати дозвіл від своїх властей, бо часто трапляють ся випадки, що вони без ніякого дозволу лишають на довший час свої приходи й виїздять за границю¹⁾.

Та усе те були тільки півміри. Австрійське правительство, і віденське і краєве, не зробило нічого поважнішого, щоби здержати еміграцію Галичан до Росії, а своєю нещасною політикою ще причиняло ся до її збільшеня.

І наші церковні власти в Галичині також не сповнили свого обовязку в сій справі певно тому, що їм ходило про іменоване холмським єпископом людини з Галичини. І серед того замішаня галицька єрархія навіть не визнавала ся в тім, що дні унії в Холмщині почислені.

Чиж дивно, що супроти сего „Слово“ писало відважно всякі похвальні статі на честь російських порядків у Холмщині, оповідало Галичанам про добре платні посади та про численні стипендії для них у Росії і т. д.? Всюди, де тільки могло, ставало воно в обороні переселенців і оповідало з радістю про їх русифікаційну діяльність. Що правительство дивило ся не дуже приязно на таке поступованє „Слова“, се Дідицького мало обходило, бо за свою роботу брав він гарний гріш. Вже проф. Студинський згадує, що Дідицькому присилано з Росії на видаванє „Слова“ 3—6000 рублів²⁾, а й само „Слово“ було приневолене раз таки признати ся до сего, бо в 1866 р. став ся ось який комічний інцидент, який переповідаємо за „Словом“³⁾. З кінцем падолиста прислала дирекція сідлецької гімназії на руки „Слова“ 800 рублів для 4 учителів Галичан, які вже місяць тому дістали декрети на учительські посади в Сідльцях і в Білій. Та через помилку доручено лист замість Дідицькому гр. Дідушицькому, котрий зараз відіслав лист на властиву адресу. Дідицький дістав лист, але отворений. І зараз рознесла ся вістка між соймовими послами, що з Росії прислано рублі для совітника Лаврівського, сов. Кульчицького, секретаря „Aziend-и assicuratrice“ Сінкевича і ще для когось четвертого. „Слово“ пояснило, що

¹⁾ Слово, 1866 р., ч. 94. — Н. Ливчак додає ще ось що про сі заходи австрійського правительства (подаю його слова в перекладі): „Австрійське правительство ще 1870 р. заборонило своїм консулям у Росії візувати заграничні пашпорти тих Галичан, котрі хотіли в часі вакацій удати ся до своєї родини“. (Ливчакъ, *op. cit.*, стор. 153—154).

²⁾ Z za kulisów, стор. 38.

³⁾ Слово, 1866, ч. 92.

справді прийшли гроші, але для: Лукіяна Лаврівського, проф. академічної гімназії у Львові, Кульчицького, іспитованого учит. гімн., Сінкевича і Баньковського, учителів гімназії в Перемишлі. Отже „Слово“ мусіло признати ся прилюдно до того, що на його руки приходять гроші з Росії на еміграційні цілі.

Так то „Слово“ котило ся що раз скорше у пропасть деморалізації, потягаючи за собою й частину суспільности. Досить буде вказати на такі події, що в справі відомих релігійних розрухів на Підляшу стояло „Слово“ недвозначно по стороні російського правительства, яке силою при помочи війська й розливу крови „реформувало“ обряд нещасних Підляшан. А коли Яків Головацький перейшов до Росії¹⁾ і прийняв там православне, то „Слово“ допустило ся такого мерзкого вчинку, що висловило явно радість із причини, що Я. Головацький повернульсь цѣлою своєю родиною назад на вѣру нашихъ Отець, приобщившись на д. 7. Сент. с. г. (1868) къ первобытной русско-православной Церкви“, додаючи на адресу унії такі уваги: „Видно, що насиліємъ создалось, не на долго устоится. Чудны пути Божіи: не прошло одно столѣтіе, а уже плоды Польши изъ русскихъ сердець до послѣднего накорѣнка, удаляются и искореняются“²⁾. Обрядове питанє, піднесене колись — як ми се бачили — так нещасливо Наумовичем, видало при сприяючих обставинах скоро богаті плоди: довело до релігійного відступництва.

І для чогож усе те діяло ся? Чи для ідеї? В обрядовій боротьбі з перед шістьох літ можна було ще бодай часом думати про якийсь, хоч неясний ідейний підклад, але тепер прихильність до православя була тільки наслідком народньої апостазії й ми не маємо ніякої основи додумувати ся в сім ділі хоч тїни ідейности, бо тільки дуже низькі цілі кермували галицькими переселенцями — відступниками. Ясним доказом сего причини їх переселеня в Росію та ціле їх поведене.

Бо якже поступає хочби й „Слово“ при заохочуваню Галичан до переселеня? На перший погляд моглоб здавати ся, що ратованє руської народности в Холщині лежить „Слову“ справді на серці, бо воно говорить про се в цілім ряді статей. Але приглядаючи ся сим статям близше, побачимо гнеть, що всюди в них повтаряєть ся один мотив: Холмщину можуть

¹⁾ Про суспендованє Я. Головацького згадують у нас листи ч. 54 і 55.

²⁾ Слово, 1868 р., ч. 77

вратувати тільки Галичани, бо тамошнє духовенство по гадці „Слова“ неспосібне до того. А коли незабаром стало російське правительство покликувати Галичан до Росії, „Слово“ просто чи посередно заохочує їх до сеї еміграції та улєкшує їм її. Однак нема статей в „Слові“ (крім одної-однісецької), які говорили би про ідейний бік сего переселєня — себ то, які звивали би Галичан ратувати Холмщину не з власною користю, а безкорисно, для самої ідеї. Натомість маємо у „Слові“ майже всюди згадки про світлі матеріяльні відносини для духовенства й учителїв у Конгрєсівці, про стипєндії, з яких можуть користати також Галичани і т. п. Тому читаючи сї статї „Слова“ та осуджуючи їх зовсім предметово, без нїякого упередженя, можемо прийти тільки до того висновку: „Слово“ заохочувало Галичан до переселєня в Росію виключно з матеріяльних понук, не згадуючи навіть про инші. Сим підхопило воно справдішній характер сего переселєня.

Тільки раз відізвала ся в „Слові“ рефлексія. Воно побачило, що перетягнуло струну й злякало ся сего громадного переселєня з огляду на небезпеку для власної партії. В дописі: „Зь восточной Галичини. Выселятись ли и на даль зь краю?¹⁾“ застановляєть ся автор над причинами громадного переселєня Галичан у Росію й бачить їх: 1) у польонїзаційній системі, яка видає Русинїв на поталу Полякам; 2) в потребі серця, бо не можна глядіти спокійно на нищенє народности. Автор рішучо противить ся дальшому громадному переселєню талановитих Русинїв, бо Поляки тішать ся з того, а ми (себ то прихильники „Слова“) тратимо багато. Велика Русь обійдеть ся без Галичан, а тут у Галичині поїть ся молодїж Кулїшівськими ідеями — отже що станеть ся після вивандруваня ревнителїв народнього діла? Чи може Росія упімнеть ся в дипломатичній дорозї за „руськими“ Галичанами або поможе їм матеріяльно? І автор накликає до взаїмного заохочуваня себе, до зєднуваня молодїжи, котра замість мріти про українське царство повинна взяти ся до праці. А що до переселєня в Росію, то воно не повинно відбувати ся для поліпшеня матеріяльного биту, а для висших цілій. Бо на таких безідейних кинеть ся анатему. І нехай сї переселєнці не забувають на Галичан, нехай не паношать ся і не тратять гроша. — Досить пізно відізвало ся „Слово“ з такими гадками, а до того вони стоять у яркій суперечности з цілим

¹⁾ Слово, 1868 р., ч. 86.

його дотеперішнім і дальшим поступованем. Наостанку вони потверджують вповні нашу гадку про чисто матеріальні понуки того переселеня, бо кінчать ся таки — витягненем руки по гріш. Цікаве тут хиба побоюванє перед зростаючим українським, народовецьким рухом, який вже загрозив поважно москвофільству. Отже й сю статю, хоч у ній заговорено (зрештою зовсім мимоходом) про ідейний бік переселень у Росію, треба нам мірити тою самою міркою, що й усі інші статі „Слова“ про Холмщину — вона також наскрізь безідейна й грубо матеріальна.

Незвичайно цікаві листи з переписки Амвросія Шанковського доказують також безсумнівно, що одинокою понукою переселеня Галичан у Росію в тім часі був виключно огляд на матеріальне положенє, а інші понуки, які тут можемо добачити, се тільки відміни тої головної понуки. Перегляньмо сю переписку.

Вже згадувано про лист Анастасія Михайловича Шанковського,¹⁾ що хотів переселяти ся на якийсь час у Росію виключно з матеріальних оглядів. Зовсім ясно й отверто заговорив про причини сего переселеня в Росію Клим Сінкевич у листі з 1865 р. „Дивуешь ся, что насъ къ сему привело? — пише він Шанковському — Отъ Бачиньскій, математикъ, все еще суплентомъ, я только испытъ на нижшу гимназію маю, и учитись вже не хоче на старость, а Федьнській не связанъ ту родиною, бо ѣй не мае... хоче такожъ ся чегось дослужити больше якъ тихъ 900 или 1000 зол. въ Австріи. Въ послѣдъ рубли мають всегда щось привлекательного“. А тих рублів дають там 1200—1500 сріблом річно при 25 літах служби (по 15 літах половина платні) та ще й дадуть на дорогу. Що правда, „сама большая борьба предстоитъ“ Галичанам у Холмі, бо Холм „дѣра... не ма кавярни, ни біляровъ ни театровъ“, але усе незабаром буде, бо правительство прихильне Галичанам, а поки що й так можна якось розвеселитись²⁾. Отже Сінкевич подає ось які причини переселеня Галичан у Холмщину: 1) скорший аванс і ліпша

¹⁾ Се, здаєть ся, той сам Шанковський, про якого згадує „Слово“ у 75 ч. з 1865 р. Його як техніка покликано разом із малярями Олександром Рачинським та Корнилом Устіяновичем для будівельних і малярських робіт при тамошніх уніятських церквах. Про Анастасія Шанковського згадує також Н. Ливчак у своїх споминах — в 1873 р. був він старшим інженером (Ливчакъ, *op. cit.*, стор. 132).

²⁾ Гляди: лист ч. 41.

платня для учителів у Холмщині; 2) неохота чи неможність зложити учительський іспит в Австрії; 3) недостача ближшої родини в Галичині; 4) бажанє доробити ся гроша; 5) дивна притягаюча сила рубля; 6) охота зажити вигідно й весело; 7) прихильність російського правительства до Галичан (виявлена на зверх щедростю). Про якісь висші ідеали тут анї словечка, всюди тільки грубий матеріалізм. Автор листа робить вражіне людини, що всюди піде на службу, аби тільки добре заплатили. А зважмо, що Клим Сінкевич не належав ще до найгірших людей і годї йому відмовити деяких благороднійших стремлінь. Він сам говорить про себе, що „большу часть дозрѣлой своей жизни посвятилъ былъ на услуги инымъ“¹⁾. А його листи про Холмщину, хоч писані часом під вражінем жалю, показують, що у него було ще доволі почутя чести²⁾.

Такою самою міркою треба мірити й звістки Миколи Лісікевича в лютім 1866 р.³⁾ про се, що Фединський дістав уже декрет до Холма з платнею 1200 руб. річно, а Бачинський з Бережан з платнею 1000 руб. і по 250 руб. на дорогу. Бо сі цифри мають хиба вказати на гарне матеріальне положенє учителів у Холмщині.

Але в однім листі Кліма Сінкевича заговорено про жертволюбність та патріотизм Галичан-переселенців, а навіть сказано: „нашіи далеко большіи патріоты, чимъ Москалѣ сами“⁴⁾. І сему патріотизмови та жертволюбности варта приглянути ся ближше та зясувати їх суть. Треба зазначити передовсім, що сей лист писаний у хвилі роздратованя, коли то російське правительство не прислало Сінкевичеви обіцяних гроший на зворот запомог, узятих ним від австрійського правительства; тому К. Сінкевич був приневолений остати в Галичині, бо не міг на час ставити ся на обіцяне місце в Сідльцях і його заняв Сімянович, що явив ся там скорше з Петербурга (з висше згаданої пригоди з Дідицьким знаємо, що Сінкевич дістав вкінці якісь гроші з Росії). Отже причина вияви патріотичних почувань у сім листі знов не якась ідеальна, а чисто матеріальна: Сінкевичеви не дали гроший, а він чує себе покривдженим як патріот. Тісна звязь патріотизму з грошевими справами тут напрошуєть ся сама собою й ми відразу в сумніві: чи заява російського патріотизму Сінкевича походить із матеріальних, чи ідеальних понук, тим більше,

¹⁾ Гляди: лист ч. 48. ²⁾ Гляди: лист ч. 37.

³⁾ Гляди: лист ч. 44. ⁴⁾ Гляди: лист ч. 48.

що в попереднім листі патріотизму хиба стільки, скільки там мови про „привлекательность“ російського рубля. Та К. Сінкевич був готов виявити свій патріотизм і ділом: він був би сам звернув за помогою Австрії, колиб його були не увільнили з посади в Сідльцях. Знов патріотизм грошевий. Але ось примір і російського патріотизму Галичан. Коли урядник варшавської залізниці говорив по польськи, урядник Ацієнди в Петербурзі Коснірський „принужденъ былъ верещати на весь зелѣзный дворець: По русски говори, ты рускій чиновникъ“. А Москалі видно дивили ся на таке через пальці, бо їх так дуже не разила польська мова. І ми готові би може бодай на основі сего одного приміру прийняти хоч який такий ідейний підклад російського патріотизму наших Галичан-переселенців, колиб не отсі дальші слова К. Сінкевича, що не полишають нас зовсім у сумніві: „Пишу о Россіи всегда съ жалеми и терпко, бо они инакше не достойны добраго слова. Что сдѣлали они для насъ доселѣ? Поединьчимъ лицамъ помагали... На нашіи заведенія рускіи обѣцяли давати, на театр сего года обѣцяли прислати надъ 20.000 руб. — а де суть... Отъ бѣда и бѣда! Чи для нашої Руси не засвѣтитъ вже нѣколи солнце! А хиба бы вже Бога справедливаго не было на небѣ!“ З сих слів можна вивести хиба оден висновок: російський патріотизм Галичан повинен бути щедро оплачений, а якби Росія не давала Галичанам гроший, тоді зайшло для них сонце і нема Божої справедливости. А як Росія не дасть справді гроший? Тоді напишеть ся такий лист, як його писав К. Сінкевич, а в нїм будуть гіркі наріканя на Росію — говорячи іншими словами, патріотизм погасне, бо без грөший нема тут патріотизму... Та при сїм треба зазначити тут ще оден момент: російський патріотизм лучить ся у Галичан-переселенців часом з антипольонофільством. Та ми знаємо, що сї протипольські вислови більше теоретичні, не оперті на яснїм розуміню відносин між Поляками й Русинами, а врешті се звичайно покришка, якою галицькі москвофіли люблять прикривати свої симпатїї до Росії. Що правда, тяжкі національно-політичні відносини, серед яких знайшли ся галицькі Русини в 60-тих рр., також сприяли дуже такому виселеню. Тому не без певної рації говорить про Галичан Е. М. Крижановський: „Испытывая на родинѣ тяжелую участь не только отъ чужихъ, но и отъ присныхъ, обрядовцы сильно возбуждены были вѣстію о томъ, что русское правительство ищетъ надежныхъ людей въ среди галицкаго духовенства для содѣйствія ему въ возрожденіи

уніатського населення Холмської єпархії... Вони були увірені, що в Холмській єпархії вони знайдуть широке поле для своїх завітних стремлень, не вбдаючи того, що в предѣлах Росії нѣть нужди, изыскувати основи для руської народности“; а до того вони зовсім не знали й не розуміли потреб Холмщини!). Та мені здається, що хоч сей ідейний підклад переселень Галичан у Росію де в чому вірний, головні мотиви сеї еміграції були все матеріальні. Тільки в ряди-годи попадаєть ся людина, котру тягнуть у Росію бодай позірно якісь висші понуки — пр. бажанє ширшої діяльности. Таке вражінє можна би віднести на перший погляд із листу Осипа Чачковського, котрий пише: „Въ Вѣлиѣ мусѣть бути Бѣблѣотека, моглбымъ мое сочиненіє друге викончити и издати, а тутъ—граю во двохъ вѣста зо Стриюмъ (sic!) моємъ, и марную вѣкъ“²⁾! Але і Чачковський не вільний від матеріальних спонук, бо він думає про Росію також тому, що не міг дочекати ся іменованя³⁾.

Сказаного досить, щоби зрозуміти повну безідейність російського патріотизму Галичан-переселенців, бо так, як К. Сінкевич, думали усі вони. Інші стояли під сим оглядом певно ще далеко низше від него. І про виїмки з того правила між Галичанами-переселенцями у тім часі таки не знаємо поки що.

Супроти таких фактів не трудно вгадати, як поводити ся наші переселенці в Росії та як відносило ся до них правительство і Росіяни взагалі. Корнило Устіянович вже давно осудив їх з того погляду в своїх споминах, а наша переписка, „Слово“, і дотеперішні історичні розсліди подають з того боку цікаві, хоч прикрі факти. Ось що говорить про поведене тих Галичан за часів Войцицького хочби й Е. М. Крижановський, що добре розумів їх вартість: „администраторъ Войцицкій оказался слабымъ и недальновидымъ. Давнія симпатіи его къ Галиціи взяли теперь верхъ надъ всѣми побужденіями, вытекавшими изъ дѣйствительнаго положенія дѣлъ въ єпархіи. Холмскіє галичане заняли тотчасъ при немъ правящее положеніє въ качествѣ правящихъ чиновъ консисгоріи. Но эти новыє въ єпархіи люди не только не могли утвердить, но еще болѣе ослабили въ глазахъ мѣстнаго духовенства и всего населенія значеніє Холмской духовной власти, неполучившей каноническаго утвержденія“. Усе те „здѣвало только самолюбіє мѣстнаго духовенства... холмское

¹⁾ Русское Забужье, стор. 384—5.

²⁾ Гляди: лист ч. 50. ³⁾ Там же.

епархіяльне управління, въ новомъ своемъ составѣ, не считало нужнимъ наблюдать осторожность въ своихъ дѣйствіяхъ... Напротивъ, оно тотчасъ высказало неуваженіе не только къ народній совѣсти, но и къ положительнимъ законамъ, соблюдаемымъ всею христіанскою Церквою¹⁾. Так пише про роботу галицьких переселенців оден із головних діячів тодішнього опраправославлення Холмщини.

Та поминаючи усе, займемо ся тільки тим, що говорить тут мало до тепер використане „Слово“ в звязи з перепискою Шанковського. До 1865 р. не пише „Слово“ ще нічого про подвиги Галичан у Холмщині; воно само ще тоді троха хоч часом вагало ся і навіть стануло в обороні української мови в Холмщині, закидуючи російському правительству централізм, незгідність з інтенціями царя, який такого централізму не хоче, та доказуючи konieczність заведеня народньої мови по холмських школах. Які були причини сего звороту в „Слові“, годі певно вгадати²⁾, може бути, що причинили ся до того й побоюваня, щоби Галичани, які не вміють по великоруськи, не втратили для російського правительства свого значія. В щирість „Слова“ годі нам тут повірити, бо вже дуже скоро замовкають такі голоси в „Слові“ й воно говорить не тільки про добрі наміри російського правительства супроти холмських Русинів, але й розписуєть ся про розширене „руського“ (російського) духа й мови у Холмщині, при чім залюбки підносить ся визначні заслуги Галичан з того боку. З початком 1865 р. видно сей напрям у „Слові“ зовсім виразно³⁾. Галичани розвинули в Холмщині діяльність у двох напрямках: вони „очищали“ уніятський обряд, себ то зближали його до православя, і русифікували Холмян з підмогою школи, проповіді і т. п. Передовсім старали ся вони заявити свої русифікаційні наміри при всяких прилюдних виступах, де були присутні урядові особи — а „Слово“ пише радо й широко про отсі виступи Галичан, пише наївно, без сорому — певна річ, не без ясної ціли поручити Галичан російському правительству. От, коли вмер ректор холмської уніятської семінарії Шокальський, а заступника ректора Гарасовського віддалено за опір супроти правительственних розпорядків, став

¹⁾ Русское Забужье, стор. 275—6.

²⁾ Радн. дв. О. Барвінський думає, що діялось се під впливом К. Климовича.

³⁾ Пр. вже в січні 1866 р. говорить ся про добрі наміри рос. правительства в Холмщині (гл. ч. б).

ректором Галичанин Іполіт Криницький, котрого введено торжественно 12 жовтня (30 вересня) 1866 р. На сю інсталяцію прибув відомий Войціцький, що вже тоді правив холмською епархією і в його присутности перед усіми питомцями та молодіжю, що бажала вступити до семінарії, виголосив між іншими Криницький промову, в якій сказав таке про своє заведене: „Существує оно въ русскомъ крзю, удержане нашимъ правительствомъ русскимъ, опредѣлене для добра народа русского“. Тому усе в семінарії є „русске“, а польщини тут не буде ніхто терпіти¹⁾. Про унію забув ректор у такій торжественній хвилі. Подібно поступали й інші Галичани. Ось підчас торжества відкриття женської 6-класової школи в Білій 27 жовтня (8 падолиста) 1866 р. виголосив спроваджений з Галичини катехит сеї школи Микола Ливчак святочне слово, в яким не щадив похвал правительству й цареві, бо усе те чув і Войціцький і Черкаський²⁾. Таких примірів подає „Слово“ більше.

Сей „руській“ патріотизм, якого понуки просліджено висше, є найвизначнішою характеристичною прикметою галицьких переселенців не тільки в Холмщину, але й у Росію взагалі протягом цілих 60-тих та 70-тих рр. XIX в. Від него не свобідний ані оден переселенець, він творить їх гордість, ним вони чваняють ся всюди (пр. „Слово“). Але глядячи з історичної перспективи, треба уважати сей патріотизм найгіршою прикметою галицьких переселенців, що понижає їх людську гідність. Бо коли вже — як се виказано безсумнівно — жерело сего патріотизму було дуже мутне, то його наслідки були з морального погляду для галицьких переселенців просто страшні й щось подібне ледви викаже історія другого народу. Той патріотизм починав ся пробами перерваня звязків із своїм власним народом. Може сей висказ видасть ся кому за острый або несправедливий. Таж у листах переселенців повно згадок про Галичину, там часто видно тугу за нею (пр. у листах Миколи Лісікевича), вони листують ся живо з Галичанами, а при кожній нагоді відвідують Галичину. Так, треба признати, що наші переселенці любили Галичину — і в сїм велика трагедія сего руху: вони не змогли викинути з серця сеї любови, хоч як старали ся се зробити й на ділі „руськими“ не стали вони ніколи. Так зависли вони між

1) Слово, 1866, ч. 88, допись: Изъ Холма. (О греко-уніятскомъ сѣме-нищи).

2) Там же, ч. 94.

своєю й російською суспільністю й блукали по Росії мов той герой Шамісса, що загубив свою тїнь — на диво й сміх людям. А чого вони не робили, щоби стати „руськими“! І К. Сінкевич справедливо писав, що Галичани більші російські патріоти ніж самі Москалі — бо Галичанам так могло здавати ся. Пригляньмо ся сій операції, яку вони переводили самі на собі.

Перша річ — вирікали ся галицькі переселенці в Конгресівку чи Холмщину або кандидати на них своєї народности. Мова їх власного народу ставала для них чимось низшим супроти величавої московської мови. Сеї московщини старають ся вони уживати навіть у приватних листах, а що її не вміють, отже наломлюють на силу свою мову до неї й чим далі намагають ся переповнювати її що раз більше московськими висловами. І так пр. оден лист К. Сінкевича з 1865 р. має ще досить народніх висловів та форм¹⁾, а вже другий пізнійший з того самого року показує розпучливе намагане писати чистою великорущиною²⁾; але й бо тоді вже заангажовано Сінкевича до Холмщини. Навіть лист Миколи Лісікевича з 1866 р. також має багато народнього в мові³⁾, а пізніше пише Лісікевич можливо чистою московщиною. Те саме бачимо у всіх переселенців. Що правда, ніколи не можуть вони затерти в мові свого походження, але се намагане виступає всюди дуже ярко. Якжеж супроти того виглядає їх любов Галичини? Є се тільки інстинктовний відрух, якому вони не в силі оперти ся; він показує цілу протиприродність того їх змаганя.

В парі з народнім відступством ішло й релігійне; надто радо й скоро переходили Галичани на православє, помагаючи ще й силою давити унію в Холмщині. Аджеж ніхто инший, як тільки Галичанин Маркил Попель⁴⁾ завдав смертний удар унії в Холмщині. І аж Галичанин Николай Ливчак важив ся забрати з більської церкви мощі св. Йосафата Кунцевича⁵⁾.

¹⁾ Гляди: лист ч. 37. ²⁾ Гляди: лист ч. 41.

³⁾ Гляди: лист ч. 44.

⁴⁾ Маркил Попель був зразу учителем у Тернополі й учителем релігії та руської мови у Львові. Був се здібний, але безхарактерний чоловік. Писав також дещо; його писаня вичислені у Бібліографії І. Е. Левицького (II, стор. 691). В 1865—66 рр. видавав він у Львові досить народньою мовою двотижневник „Недѣля, письмо народне для науки, забавы, господарства и промыслу“. Після уступленя Михайла Куземського став він першим православним єпископом у Холмі (гл. про се відповідний уступ у Ліковського, *op. cit.*).

⁵⁾ Ливчакъ, *op. cit.*, стор. 8.

Переписка Шанковського не дотикає релігійних справ Холмщини, але коли поставимо се релігійне відступництво Галичан побіч їх завзятого „руського“ патріотизму, то мимоволі запитаємо ся: чи аж сего вимагав від них той патріотизм? Стремління до очищення обряду від латинізмів і огірчене з причини сих латинізмів не виправдують сего ні троха. Що більше, се вказує тільки, що Галичани справжніми „руськими“ патріотами не були, а тільки хотіли приподобати ся російському правительству в надії, що воно їх за се нагородить. І за сей усміх правительственных кругів, за сподівану нагороду не завагали ся вони умити свої руки в крові власних братів—холмських і підляських уніятів. Тут уже про добру віру, про якісь ідейні наміри годі говорити! „Рускій“ патріотизм знищив останки людських почувань у Галичан в Холмщині...

Щож говорити ще про їх поведене в Холмщині та в Росії взагалі? Перегляньмо тільки нашу переписку та виберім з неї вістки про заховане Галичан у Росії (не тільки в Холмщині), а будемо мати гідне доповнене згаданих фактів. Тут пригадаємо передовсім висше згадувану тугу Галичан за веселим та вигідним житєм, яка вже достаточо характеризує їх ідеали. К. Сінкевич жалуєть ся на інтриги Дячана в Холмщині, що звертає їх таки проти самих Галичан¹⁾, бо Лебединців вірить йому помимо острого з боку Дідицького²⁾. Далі цікаві коротенькі замітки в листах М. Лісікевича, які тут наводжу, хоч вони не вяжуть ся тісно з Холмщиною, а говорять головно про Вильну. В цвітні 1869 р. пише він, що Я. Головацький „живеть опять мирно и смирно на своемъ хлѣбномъ и спокойномъ мѣстѣ“³⁾. В вересні того самого року доносить Лісікевич, що „Головацькій ничего ни дѣлаеть. Въ Прагу не ѣздиль... потому что „денегъ“ на дорогу не дали. Онъ привикъ ѣздить на казенный счетъ“. При сѣм додано й сатиричну увагу, що і в родинних справах їздить Головацький також, здаєть ся, „на казенный счетъ“. А що до коломийської бурси, для якої хотів А. Шанковський виробити через него запомогу, „онъ не думаетъ о такихъ мелочахъ писать въ Москву“. Про себе пише Лісікевич, що він грає по цілих вечерах в преферанса, грає на білярді, читає часописи,

1) Ф. Дячан мав повірену агентуру для спроваджуваня Галичан і оцінки, на яку посаду кождий із них відповідний. (Bańkowski, op. cit., стор. 71)

2) Гляди про се висше.

3) Гляди: лист ч. 70.

проходжуєть ся й так забиває час¹⁾. В грудні того самого року подібно: „Головацкіє живуть мирно и смирно и копятъ рубли на рубли. Я живу немножко шумнѣе чѣмъ въ прошлый годъ“²⁾. В падолистї 1870 р. звіщає Лісікевич, що „Головацкіє живуть одинаково“³⁾. В грудні 1871 р. читаємо знов: „Мы живемъ здѣсь довольно весело... пойдѣмъ сейчасъ сыграть на биліардѣ... бываю часто въ клубѣ (касино), котораго членомъ состою“⁴⁾. Далі богато писано про намірену женитьбу Лісікевича, бо ось „Витошинскій въ Витебскѣ женится на богатѣйшей помѣщицѣ. Вотъ Вамъ благодать для Галичанъ“⁵⁾. В лютім 1872 р. доносить Лісікевич: „Головацкій и Ливчакъ живутъ какъ прежде. Всѣ здоровы слава Богу и деньги должно быть есть у нихъ“⁶⁾. А ось ще звістка із січня 1874 р.: „У насъ теперь все балы, маскарады, вечера, и т. д.“⁶⁾.

Що правда, є побіч таких вісток також згадки і про устроюване шкіл, пр. в листі Миколи Сінгалеви́ча з Грубешова⁷⁾ і про працю в школі (на її надмір жалуєть ся нераз Лісікевич), алеж бо й неможливо було так зовсім без діла жити! В цілости годі на основі таких вісток отрясти ся з вражіння, що між Галичанами, переселеними в 60-тих і 70-тих рр. у Росію, запанував наклін до сибаритизму (се й стверджує „Слово“ у згаданій дописи з 1868 р.), нагінка за почестями, бажанє наживи — сим одиноко могли вони самі перед собою оправдати своє поступованє: не дивно, що й се стало їх головною цілю. Характеристичні з того боку ті листи галицьких переселенців, у яких вони говорять про ордери й відзначеня. Дістати ордер — се була їх найвисша мрія й зависним оком гляділи вони на сих Галичан, що вже удостоїли ся ордерів або дістали висші відзначеня. Микола Лісікевич вижидав нетерпеливо з початком 1874 р. тої радісної хвилі, коли то він дістане ордер. А як вкінці дістав і чин і хрест, то зараз доносить про се А. Шанковському⁸⁾, хоч про хрест часописи ще й не написали. Так щож! Хрест був невеличкий: Анни 3-го степеня. От Сінгалеви́ч щасливий! Він „перещеголяль всѣхъ Галичанъ“. Хоч він не має ще чина, а вже є директором у Люблині й має аж три хрести. Сего нема й у ексцеленції Головацького, що дістав усього Анну 2-го степеня.

1) Гляди: лист ч. 78. 2) Гляди: лист ч. 81.

3) Гляди: лист ч. 82. 4) Гляди: лист ч. 86.

5) Гляди: лист ч. 87. 6) Гляди: лист ч. 90.

7) Гляди: лист ч. 47. Гляди також: лист ч. 97.

8) Гляди: лист ч. 90.

Подібний настрої бачимо також у листі що йно згаданого Сін-галеви́ча з Люблина, писаним з кінцем 1889 р.¹⁾ Тут згадує він про свою тяжку працю — він мусить працювати денно 10—12 годин. Але правительство вміє се оцінити. Матеріально стоїть він добре, бо недавно побільшено йому платню. До того дізнався він на днях, що його представлено до ордеру св. Станіслава 1-шої кляси, який дають дуже рідко й якого ніхто з Галичан не має. І він описує з любов'стю сей високий ордер. Тільки боїть ся, щоб комітет міністрів не пропустив його часом.

Та помимо таких відзначень деяких Галичан російська суспільність погорджувала ними. І правительство не церемонилося часто з Галичанами. Се річи відомі хочби й з переписки Теофана Лебединцева. Цікаво, що навіть „Слово“ уважало потрібним запротестувати проти сего. В дописи: „Изъ Холмской Руси. (Неудобства и способъ къ ихъ устороненію)“²⁾ признано, що священники й учителі з Галичини стоять у Холмщині лїпше матеріально, але за се ненавидять їх там Поляки, уніяти й Німці, бо вони позаймали їх місця. Поляки ненавидять Галичан більше чим Москалів, а уніяти боять ся їх як голосу своєї совісти. Але то не дивно — гірше се, що і настоящі „русскіє“ відносять ся до Галичан з недовірем, вони глядять на них як на „іностранців“, не признаних правительством „русскими“ підданими. Се дієть ся із шкодою для Галичан, бо вони уважають ся провізоричними, а священники не „настоятелями“, а тільки „блюстителами“ приходів. „Русскіє“ з Імперії, що їдуть до Царства Польського, мають значні полекші, бо їм признано „русскіи права“. А Галичани, хоч такі самі „русскіи“, не мають сих прав, а вони покинули свою вітчину тому, що терпіли гоненя від Поляків за „русскій“ патріотизм. Що правда, їх признають зовсім „русскими“, але там, де усе „русское“, їх переслідують. Вони прийняли російське підданство, а таки вони „іностранцы“. Так для бідного Галичанина ніде нема вітччини. Галичанам не довіряють і погорджують ними. На таку неправильність звернено вже увагу гр. Толстому й ходять слухи, що Галичани дістануть усі такі права, як пр. Головацький. — Як знаємо, сі надії були даремні, Галичани ніколи сих прав не дістали й були все „іностранцами“ в Росії.

Ся допись не потребує ніякого поясненя — вона вірно малює положене Галичан у Холмщині. Листи, які маємо під рукою,

¹⁾ Гляди: лист ч. 93.

²⁾ Слово 1868 р., ч. 93.

додають тут уже не багато. К. Сінкевич жалується, що Галичанам не довіряють у Росії, М. Лісікевич згадує про їх повну залежність від начальства, а найцікавішу вістку подає о. Теофіль Гарасовський, говорячи про zdeгравоване до ряду псаломщика галицького священника Децикевича, який наразився властям¹⁾. Як бачимо, не жартовано з ними.

На тім кінчимо огляд відносин Галичан до Холмщини у 60-тих рр. XIX в. Сумний образ розстелив ся перед нами, а хоч він ще далеко неповний, бо найгіршого — самого кривавого здавлення унії в Холмщині²⁾ — ми ще зовсім не дотикали, він нас просто лякає своєю понурою. Ми з дивом питаємося самі себе: Чи справді аж до таких діл була здібна наша суспільність? Може історія колись розв'яже сю незрозумілу ще для нас загадку...

VII. Із переписки Антона Могильницького в 1861—1871 рр.

Вкінці хочу сказати кілька слів про невеличку окрему групу листів, писаних до Амвросія Шанковського: про листи Антона Могильницького. Вони кидають дещо світла на цікаву статтю того нашого талановитого, але нещасного письменника, а й в'яжуться по троха з обговореними вище подіями, бо показують, як то серед невідрадних обставин тих часів марнувалися нераз дуже здібні люди.

Усіх листів Антона Могильницького, писаних до Амвросія Шанковського, заховалося 9. Хоч деякі з них мають незначну історично-літературну вартість під оглядом змісту, печатають їх усі у матеріялах хочби тільки тому, аби подати пробу стилю й мови А. Могильницького. З тими листами в'яжуться тісно лист о. Івана Могильницького з Грушки, що подає інтересні вістки з життя Антона Могильницького.

В 60-тих рр. находився поетичний талант Антона Могильницького в повнім упадку. Від 1859 р. перестав він майже писати й не цікавився літературою. Вже нераз пробовано по-

¹⁾ Гляди: лист ч. 95.

²⁾ Криваве здавлення унії на Підляшю представлено з польського боку у відповідних уступах згадуваної книги еп. Ліковського, а з православного, правительственного у статті Е. Крижановського: Волнення уніатовъ на Подлясьѣ (Русское Забужье, стор. 153 і дал.).

яснити причини того. Ом. Огоновський, ідучи за Ом. Партицьким, пише, що „журби домашні і невгоди́ни національні вчинили єго (Могильницького) трохи не байдужним для змаганя руских послів супроти більшости соймової¹⁾. Вже в Відні не міг він погодитись з політикою єпископа-суфрагана Спиридїона Литвиновича, що був великим прихильником централістів німецьких і велів руским послам іти поруч з тими противниками автономії народів славянських. Кажуть, що Литвинович заздро дивився на Могильницького, котрому в честь співано гимни похвальні, та що той ієрарх приневолив єго мовчати при дебатах в думі державній і в соїмі краєвім. Зломаний духом Могильницький жив відтак незаметно в Бабчи, а позаяк він і рускою літературою перестав займатись, то з годом-перегодом забували про него земляки²⁾. Отже Партицький і Огоновський добачують три причини того, що Могильницький перестав цікавити ся літературою і взагалі народнім житєм, а саме: домашні клопоти, національні „невгоди́ни“, а передовсім конфлікт з єп. Спіридїоном Литвиновичем, що завидував слави Могильницькому.

Глибше задумував розслідити причини, ізза яких Антін Могильницький попав у 60-тих рр. у повний духовий розстрій, Константин Лучаковський, автор монографійки про нашого поета³⁾. Він задумував навіть написати про се окрему статю з повною обережністю, бо ся справа була для него видно доволі немила⁴⁾. Лучаковський обіцяної статі не написав, але за се знаходимо в згаданій його розвідці дещо про причини упадку таланту Могильницького. Отже Лучаковський оповідає, що Антін Могильницький як посол у Відні відзивав ся мало, бо „не призволяв деспотичний провідник клюбу“, себ то митр. Спіридїон Литвинович. Та що йно тут виявила ся вповні сила бесідницького таланту Могильницького, як се показує найліпше його промова в державній радї, виголошена 27 червня 1861 р., що

1) А. Могильницький був якийсь час соймовим послом.

2) Історія літератури рускої. Написавъ Омелянь Огоновскій. Часть II. I. вѣддѣль. Львѣвъ, 1889, стор. 279.

3) Константинъ Лучаковскій. Антѣнь Любичъ Могильницкій; єго жите, єго значѣне. (Справозданє дирекціѣ ц. к. гимназіѣ академичной у Львѣвъ за рѣкъ школьній 1886/7. У Львѣвъ, 1887, стор. 9—73.) Між паперами А. Шанковського заховали ся два листи К. Лучаковського до него з просьбою про присланє вісток про А. Могильницького. Можна сумнівати ся, чи А. Шанковський подав Лучаковському усе, що знав про А. Могильницького — а міг він знати багато, як се видно хочби й з наших листів.

4) Там же, стор. 40.

рознесла славу нашого поета поза межі Галичини. Однак саме тою промовою придбав собі Могильницький „неперемолимого ворога в особі голови клюбу, а свого найвисшого настоятеля духовного“¹⁾. А у Могильницького була така вдача, що як йому не повели ся його наміри або коли його хто обидив, то він тоді забував ся зовсім і поневіряв собою. Тому поступоване митрополита зломило його й він усунув ся від публичного життя; а зражений критикою, перестав також займати ся літературою. Між Могильницьким і митрополитом прийшло кілька разів до острійшої виміни слів, а наслідок усього того був такий, що розпорядком із 14 липня 1864 р. позбавлено його деканської почеси, віддавши його перед тим (11 лютого 1864 р.) на слідство світській власті. Ще й опісля мав Могильницький нераз неприємности від своїх духовних настоятелів. Наш поет знайшов ся тепер у дуже прикрім положеню. Хорий фізично, зломаний духово, розстроював він себе ще більше гадкою, що не може дати своїй численній родині відповідного удержання²⁾. А як видно з наших листів, любив він свою родину дуже.

Серед таких тяжких житєвих обставин рішив ся Антін Могильницький на крок, котрий свідчить про його повний духовий розстрій, а для котрого навіть ледви знайдемо деяке оправдане у згаданім фізичнім і моральнім стані колишнього автора „Скиту Манявського“. Се відомий епізод, розказаний Теофаном Лебединцевом у листі до брата.

А саме в половині 1866 р. прийшов до Лебединцева Іполіт Криницький з просьбою постарати ся у київського митрополита про прийняте А. Могильницького в київську єпархію і в православє. Далі пише Лебединців ось що (подаю його слова в перекладі): „Енергічний і простий, він напивав собі тим ворогів в єпархіяльній духовній адміністрації, котрі йому докучали різно. Будучи многосемейним чоловіком (у него 6 синів і 4 доньки), він збіднів дуже, відриваючи ся постійно протягом 6-ти або 10-ти літ від прихода й господарства як посол до місцевого сойму й державної ради. На останнім соймі він подібно як і інші виступив проти Литвиновича за його то рівнодушність, то нерішучість у руській справі або боротьбі проти Поляків. Тепер Литвинович став йому докучати й дав дуже бідну парохію десь там у Карпатських горах. Придавлений сімею й убожеством, він

1) Там же, стор. 43—44.

2) Там же, стор. 44—48.

рішився прийняти православ'я¹⁾. Та незабаром, бо вже 28 вересня 1866 р. писав Лебединців братови: „Дѣло о Могильницькомъ придержите и прекратите... Къ счастью, во время я получилъ несомнѣнное свѣдѣніе, что онъ и до сегодня подверженъ налогу запоя, періодически возобновляющагося... Жаль, а чело-вѣкъ, говорятъ, просто гениальный и образованнѣйшій“²⁾. Отже Лебединців подає ось які причини нещасного положення А. Могильницького: 1) численну сімю; 2) конфлікт із еп. Литвиновичем і консисторією; 3) наліг п'янства.

Переписка Амвросія Шанковського потверджує й доповняє ці дані. Мало що не всі листи Антона Могильницького натякають бодай посередно на грошеві або родинні клопоти. Хоч його діти вчилися по школах добре (Могильницький займався ними щиро), все таки мав він із ними нераз дещо клопоту й мусів їх переносити з одної гімназії до другої³⁾. До матеріальної біди прилучалися ще нераз недуги — Могильницький терпів на ревматизм⁴⁾. В справі конфлікту з еп. Литвиновичем, подає цікаві вістки о. Іван Могильницький з Грушки⁵⁾. З його листу довідуємося, що з початком 1864 р. попав Антін Могильницький у незвичайно прикрі житєві обставини, які довели його до стану, названого „страдателній и отчаянію близкій родъ нинѣшняго покаяного житя Его“ (А. Могильницького), що знайшовся „въ неисповѣдимомъ Состояніи гризоти физическаго и нравственнаго снemoженія — уничтоженія майже“. Причиною того були непорозуміння з митроп. Спіридїоном Литвиновичем, які А. Могильницький взяв собі надто до серця, хоч митрополит готов був йому простити, як що він поправить ся. Литвинович підозривав Могильницького о неприхильні йому дописи в „Слові“ — здасть ся, несправедливо, бо в листі названо за се Литвиновича „разячо жорстоким“. Вкінці дійшло до того, що Литвинович відозвав ся до Могильницького в салі державної ради: „Sie sind ein gemeiner Schuft!“ Хто знає митр. Литвиновича, той зрозуміє, що сей епізод міг стравді стати ся. Литвинович був дуже амбітний⁶⁾ і підозріне на А. Могильницького (що, як згадано, не годився з напрямом його політики) могло його розгорячити

1) Кіевская Старина за 1898 р., цвітень, стор. 65—66.

2) Там же, стор. 73.

3) Гляди: листи ч. 11, 65, 67, 73, 76, 77 і 84.

4) Гляди: листи ч. 73 і 77. 5) Гляди: лист ч. 34.

6) Гляди його характеристику в згаданій моїй праці: Віденська гр. кат. дух. семінарія.

до того степеня, що він відізвав ся так нетактовно й немилосерно до підвладного собі священника й відомого народнього діяча. Стало ся се мабуть 1863 р., а було тільки продовженем давного конфлікту з митрополитом. Ся подія „омрачила й глибоко огірчила“ Могильницького й він став у товаристві й під проводом Плятона Костецького шукати забутя в напою, хоч се було для него шкідливе. При тім дійшло до якихось неприємних і голосних скандалів. Отсе оповідане о. Івана Могильницького поясняє нам вповні той душевний стан Антона Могильницького, який не дозволив йому працювати духово й довів його до понижаючого інциденту з Лебединцевом.

Нашим народнім житем став Антін Могильницький займати ся менше вже з кінцем 50-тих рр. В 1861 р. пише він до Шанковського: „Якъ тамъ стоить политика Русинѡвъ? — скажѣтъ менѣ, — бо я тутъ межи горами (він був тоді у Марковій) мало що знаю“¹⁾.

Та найкрасше малює його душевний стан лист з кінця 1868 р.²⁾. Тоді задумали коломийські Русини — здаєть ся, за почином Амвросія Шанковського, видати руський альбом у честь холмського єпископа Михайла Куземського. В тій ціли вислали вони до поміщення в „Слові“ відозву: „Отъ̄ издательства „Альбума“ въ Коломыйи“. Літературні труди підняла ся приймати печатня Михайла Бѣлоуса в Коломиї, де мав печатати ся згаданий альбом. З початком 1869 р. мав сей альбом опустити печать. Отже розписано передплату на книжку, що мала обіймати 10—12 печатних аркушів, в ціні 1 злр.³⁾. З невідомих причин сей альбом не появил ся.

До співучасті в альбомі візав А. Шанковський також А. Могильницького. Могильницький відповів⁴⁾, що він став що правда думати дещо над сим, щоби пошанувати чимось так заслуженого мужа, але він сумніваєть ся, чи його талант зможе устояти ся супроти молодих руських талантів. Бо, як він каже, „Пегазь мой не есть уже нынѣ оный огнистый, легконогий лошаць крылястый, що то мене колись перед двома десятками лѣтъ, розигравшись носиль поподъ хмары, и кобымъ лишь хтѣль былъ крѣпко держати ся его гривы, былъ бы мня може вынесль на самъ вершокъ русского Парнасса“, але се вже збідована „хандиба“, що надто скоро томить ся. Отже як йому

¹⁾ Гляди: лист ч. 11. ²⁾ Гляди: лист ч. 65.

³⁾ Слово за 1868 р., ч. 79.

⁴⁾ Гляди: лист ч. 65.

йти між тих молодих? Але може вони приймуть бодай добру волю за діло. З того виходить, що А. Могильницький задумував написати щось для того альбома, тим більше, що як він говорить далі в с'їм листі, новіший зворот у політиці, що віщує Руси красшу долю, підносить дещо й його духа, прибитого тяжкими ударами долі. Та чи він справді написав що, не знаємо.

Наведені слова Антона Могильницького показують, що він добре розумів силу свого таланту й свої здібности, які кидають ся в очи кождому, хто читає його твори. Тим більша шкода, що такий талант замість розвивати ся, упав так скоро. І власне згадані листи тим цікаві, що вони поясняють нам у неодному сей упадок. Вкінці з того останнього листу бачимо, що годі говорити, — як думав К. Лучаковський — немов то А. Могильницький з 1867 р. перестав так зовсім цікавити ся нашим житєм. В 1868 р. (отже вже після нещасної пригоди з Лебединцевом) Могильницький не тільки оживив ся надією на красшу будучність нашого народу, але й задумував навіть дещо писати.

Матеріяли.¹⁾

1. Лист Теодосія Шанковського до брата Амвросія з дня 29 VII 1849 р.

Любезній Брате Амвроси!

Посилаю пѣдъ Твою опѣку книжки на спродажъ а тѣй суть:

1) 15 Екземплярѣвъ Ермака, трагедій въ 5 дѣйствяхъ²⁾ по 48. Хг. С. Мз. Екземпляръ.

Вартѣсть всихъ 12. fl. С. М.

2) 20 Екземплярѣвъ Гриця Мазниці, комедія въ 3 дѣйствяхъ³⁾.

Екземпляръ по 15 Хг С. Мз. —

Вартѣсть всихъ 20 Екс. 5 fl. М.

Старай ся тѣй меже Вами за готовіи гроши розпродати, понеже суть появами первими праці руского юношества и до того бѣднихъ питомцѣвъ, а для васъ Панови Академѣци града Станѣславава дуже позитечніи и цѣкави. —

Господаруи острожне, и добре а як я приѣду здадешъ менѣ рахунокъ, а по Вакацияхъ виплатемо тимъ Панамъ, за що намъ красенко подякують. —

Я Тата Добр. пренумерувавемъ на Пчолу⁴⁾, немогу гнати (sic!) що то за помилка, же она недолѣтае тамъ, мож' бути же она залетѣла на Подоле, бо тамъ дла ней лепшій (sic!) хосень (sic!); Протое мущу ся Пасѣчника запитати, що за причина? И буду просити, або (sic!) до Покутя средоточного напростовавъ. —

1) Для упрощеня друку подаю церковні букви, що подавають ся в листах, гражданкою (отже: ѳ=т, ѵ=и, ѡ=о і т. п.).

2) Ермак, сумогляд в пяти дѣствах мѣрою сочиненія Хомякова Алексея. В Львовѣ, 1849. — Сего перекладу доконав Скоморовський Келестин, що підписав ся тут псевдонімом: Долиняненко Келестин.

3) Гриць Мазниця або мужъ заманенный. Комедія въ трохъ дѣйствяхъ И. Х. Покелина Моліера... Львовѣ, 1849. — Перерѣбки з французького доконав Иван Наумович.

4) „Пчола“ — літературно-науковий тижневник під редакцією Івана Гушалевича. Виходила від 7 мая до 3 вересня 1849 р.

Рада наша ся розвязала дня 27/7 849. Причина буде въ Зорі¹⁾.

Бѣльше писати непозостае менѣ часу.

Будь здоровъ: не за довго побачимо ся
Теодосій Ш.

Родичамъ вселюбезнимъ мое почтенъе и сердечне поздоровленъе —

Львовъ дня 29/7 849.

Попроси Тата Добр. ѡдъ мене, о присланъе мнѣ кѣлка Рыньскихъ на справунки. —

Лист писаний на 3 стор. 8^о.

2. *Лист Амвросія Шанковського до Івана Гушалевича, писаний 19 IV 1853 р.²⁾*

Листъ мой до Г: Гушалевича!!!

Всепочтенный Господине!

Въ возванію Вашимъ на предплату Зоры Галицкой возвалите разомъ всѣхъ народолюбцевъ, дабы по силамъ причиняли ся ко утрыманію той часописи а то не иннымъ способомъ тѣлько присиланіемъ утворѣвъ своихъ литературныхъ. Знаючи добре, яку ролю бельетристика въ словесности одгривае и я предънамѣрил-емъ собѣ, якою повѣстею³⁾ заполнить колісь порозъне якась мѣстце въ Зорѣ. Повѣсть тую, котру Вамъ посилаю котра есть первымъ моимъ плодомъ жертвую Вамъ; Всепочтенный Господине! пріймѣть ея ласкаво.

Же много еще той повѣсти бракуе, самъ о томъ найлѣпше перекопаний есмь, чимъ бо частѣйше ея читаю, тимъ больше въ ней недостатковъ спозираю. Однако не було то цѣлкомъ намѣреніемъ моимъ написати повѣсть совершенну, повѣсть подъ всю критику, чую бо то въ собѣ, же до такового дѣла еще великой працѣ и долгого упражненія потребуе. Но о що особливо менѣ ходило и на що всѣхъ родимцевъ моихъ уважными учинити радбымъ, есть тое, абы имъ показати зъ ѡтки до бельетристики найлѣпшого матеріялу бы намъ достати.

Неперечно исторія народа нашего такъ богата въ собитія впровадженна на поле бельетристики булабы найлѣпшимъ нѣколи не высыхающимъ источникомъ, зъ которого тѣлько повѣстей начерпати бы можна. — Но нащожь отвергаемъ тое за що и донекотры польскій писателѣ н: пр: Богданъ Зальескій, Ан-

¹⁾ Гляди про се: Зоря Галицка за 1849 р., ч. 61, стор. 361 і д.

²⁾ Лист поміщений у дневнику Амвросія Шанковського (I ч., стор. 4—5). Тут він не має дати, але на початку дневника, де є спис листів Амвросія Шанковського, читаємо під ч. 23, що А. Шанковський вислав лист: до Редакції З: Г: и Г: Г: (себ то „Зорі Галицкої“ і „Господина Гушалевича“) подъ 19/4 853. Відси й беру дату сего листа.

³⁾ Повість мала заголовок: *Остатны Хвилѣ Плесиньска*. — Ї початок є у згаданій часті дневника, стор. 6—13. — А. Шанковський написав цілу сю повість, але „Зоря Галицка“ не помістила її. Замість сего появилася в „Зорі Галицкій“ з 1854 р., ч. 42—43 (за редакторства Северина Шеховича) стаття про сю повість, де використано її для московіфильських цілей.

тонъ Мальчевскій, Михайль Чайковскій и пр: зъ такимъ упражненіемъ хвитаєи а чипляемъ ся по наибольшой части житя поединьчого нашихъ селянъ въ ихъ теперѣшномъ состоянію? Чомужъ не уважаемо на тую велику ползу, же чрезъ тое познакомимъ всѣхъ зъ исторією нашего народа¹⁾ способомъ дуже приємнымъ, способомъ, якимъ перейшолъ Dumas цѣлу французку а Walter Scott цѣлу ангѣльску и шкоцку исторію?

Знаемо далѣ, же бельетристика кожда намѣрати должна такъ намъ прикры житя хвилѣ упріемняти якъ насъ научати. Питаюсъ? Чижъ бельетристика руска, слы она на историческе поле зверне свою увагу, тую цѣль найлѣше (sic!) не осягне? Тажъ кождый тое чувствуете же родина земля кождого зъ насъ наибольше занимае, же на ней такъ намъ любо а въ чужинѣ такъ не мило — же повѣсть про наши праотци, про судьбу нашего отечества, про давны лѣта до нашего серденька наймилѣше намъ прилѣпае. А що ся касае поученія, то нѣкто тое не заперечить, же оное въ повѣстехъ историческихъ русскихъ добре написанихъ найборше знайшлибысьмо; Сподѣю бо ся, же цноты нашихъ праотцевъ, ихъ любовь ко отечеству, ихъ вѣра, ихъ гостейпріемство ихъ крѣпкій нравъ не менше на насъ вліялибы, якъ и любовь супружеска давныхъ Русинокъ, працовитѣсть и нравственность, вѣрность русскихъ дѣвиць сильнымъ булибы примѣромъ и для свѣта теперѣшного.

Не закидайможъ того а слы коли до писаня повѣстей беремо ся не залишуймо поле историческое, поле такъ широкое, якъ широкій степъ украинскій, якъ обширне житѣ цѣлои Козаччины, якъ многочисленное оповѣданье при кождой розвалинѣ, при кождой могилѣ, при кождомъ курганѣ.

3. Листъ Теодосія Шанковського до Амвросія Шанковського, писаний 15 (3) IV 1854 р.

Вселюбый брате!

Получивше книжки и Твой листъ велми урадованъ булемъ, же на мене незабуваешъ и въ словѣ удостоятися знаешъ, за що прійми одъ мене мое благодареніе. — Видатки Тобѣ звертаю, которіи дочисленни суть до грошей Таткомъ Тобѣ на священное послаемихъ. — Съ книжокъ менѣ присланныхъ подобалися мнѣ Поученія академіческіи, понеже суть въ новомъ дусѣ до молодежи застосовани. Любый брате! въ Твоимъ листѣ начерталесь мнѣ де нещо о язицѣ малорускимъ — я съ Тобою въ томъ взглядѣ едного есмь мнѣнія и въ моихъ преподаваніяхъ тогожъ держуся — однакже вѣрѣ менѣ въ преподаваніяхъ Догматическихъ знаходжу денекоторіи трудности протое, же Бібліи въ малорускимъ язицѣ не ма затвержденной отъ Ордінаріатѣвъ нашихъ, а писмо св: повинно ся дословно витягати зъ Бібліи. —

¹⁾ В примітці додано: особенно тыхъ, котрымъ прагматизмъ въ исторіи есть такъ непоятнымъ.

Вашого Вѣстника языкъ мнѣ ся подобаль, але не содержанїе. — Фейлетони дуже худїи а то тимъ бѣльше, же тра знати же и въ Галици Русини щось инного читають и же такою пашнею съ соломи не могутя наситити. — Чулемъ навітьъ отъ многихъ, пай буде пренумерата подвиженна и на 16 fl. CM; охочо дамо; дабы тѣлько наша часопысь съ инними поступала. — Я брата здався уступити мушу зъ поприща учительского — працюю тяжко через три лѣтъ тыжнево 18 годин — 2 екзорты — маю лыхе жалованье и трудно ся буде щось дождати. Въ правдѣ поданный есмь на дѣвствителного, але чулемъ — препятсвіа маю про тоє, же конкурсь съ I одписалемъ — однакже не дивно; же съ I одписалемъ — вѣдомо бо Тобѣ есть, жемъ писалъ безъ приготоуаня и нѣмъ въ чинъ учительскій вступилемъ. Супленти по 3 даже 6 годахъ пишуть конкурси — менѣ же велѣли передъ тимъ писати, не дивно протое, же Малиновскій съ Ет одписаль? — Мы въ дому всеъ здоровѣ — мой Ярославъ вже ся смѣе — маю троху потѣхы. Тыхъ Вакаціи ради бысьмо Тебе видѣти — я вже и Нового тарока купилемъ. — У насъ той почи булъ огонь — спалило ся 4 дома на сердной улицѣ не далеко фѣлварка — Родичи въ великомъ були страху. Цѣлюючи Тя усердно съ мовѣв женовъ и синомъ остаюсь Твоимъ Тя любящимъ братомъ.

Теодозій.

Всеѣхъ моихъ знаемыхъ поздорови.

Веселыхъ святъ Ты желаю! Христось воскресъ!

За книжки посилаю 2 fl. Cmze.

В листѣ нема часами виразной рїжницї міжъ почеркомъ буквъ: **ь і ъ**. — Сей листъ писаний разомъ ізъ (пропущениемъ у насъ) листомъ о. Петра Шанковського на листовімъ паперѣ форматѣ 4^о.

4. Листъ Антона Петрашовича до Амбросія Шанковського, писаний дня 4 III 1855 р.

Се обширний листъ, писаний на снїяво-сїримъ паперѣ форматѣ 8^о. Має вінъ сторінъ: 2 ненум. + 18 нум. У переважній частинѣ змістъ його зовсїмъ приватний, не цікавий для історика. Тому подаю зъ него тїльки интереснїші вїймки. Титулъ листу: Возлюбленному Другу: Амброзію Шанковскому. Богослову 3. года въ Львовѣ. — *Verae amicitiae sempiternae sunt.* Листъ (писаний на Угорщинї) датований: Дня 4. Марта 1855.

Стор. 14 (Петрашовичъ відповідає тутъ по точкамъ на попереднїхъ листи Шанковського):

7. Зъ Нашихъ въ Вѣдню теперъ: А. Михаїлевѣчь в. Бегейї, Еошко, Вѣравецъ, одинъ Историкъ Ройковѣчь Антоній, а одинъ Пасторалиста Вѣслоцкій Юлианъ (мѣсто того Владыка мене на рѣкъ хоче зъ нову тамъ дати, но буду гледати средства зъ того ся выплянтати, а до Унгваре на штипендію ся дѣстати... до!!!... А коль бы мня концомъ до Унгваре нехтѣвъ дати, та буду ся просити — коль есть фундація на нашихъ въ Львовѣ — до Львова, жебымъ мѣгъ знову зъ Вами быти и ся

тамъ розпознати зъ Вашима — Ладомерскій въ Пештѣ (где мудры люде — памятаете) мѣсто Годобая зъ Выс....; а мѣсто Седлака одинъ Историкъ, — Седлакъ, который зъ Пешту выгнанный былъ въ Унгварской Семѣнарїи есть, такожде и Годобаб. —

8. Споминаете еще въ Вашимъ листѣ: ци я дозволю мое имя черезъ Васъ выробленну часть нашего путешествїя — въ будущу черезъ Вашу славу Семѣнарїю выдаючу книгу — выложити? А чому бы я тому противенъ былъ? — Но понеже Вы о мѣ тамъ тыже спомнете, -- а еще и мѣ пошлете одну зъ нихъ, — то я — хотяи знаю же Вы не будете хтѣти прїяти, однакожь прошу Васъ, прїймѣть тыже мале помоществїе на ту книгу — хотяи лемъ зато: же будетъ наповѣ мовѣ выдана; — но въ тѣмъ листѣ немогу Вамъ еще послати! бо вѣрте мѣ, не маю теперъ: лемъ 30. Хг. См. вшиткой каси, — но може о короткїй часъ дѣстану ѡдъ Пана, та Вамъ заразъ одышлю, — але Вы мѣ — коль уже буде готова, то мѣ ей на каждый спосѣбъ пошлѣть — на вѣчну памятку. —

Ци прауда, же въ Россїи судъ (sic!) слѣдующи вѣры: 1. Благочестивы Грестїяне. 2. Римсько кафтолици. 3. Лютераны. 4. Кальвины. 5. Русыне яко мы, унѣты. 6. Старовѣрцы. 7. Духоборци. 8. Безпоповци. 9. Черкесы. 10. Татары. 11. Турци. 12. Греци. 13. Армены. 14. Кальмуки. 15. Жыди. 16. Манисты. 17. Нахайци. 18. Мольканы. 19. Баркиры. 20. Фармарины. 21. Самоды. 22. Караѣмы!!!

5. Лист Петра Шанковського до сїа Амвросїа, писаний на весну 1856 р.

(Виїмок).

О конференцияхъ Епповъ писалъ до мене еще въ великїй понеделокъ. Совѣтникъ Шашк.:¹⁾ же ся тамо Еппи сваряють, але нѣчего не вспоминае о заступленю трохъ Еппархїй чрезъ три индѣвѣдуа или члени може не хотѣлъ онъ тимъ величати ся якого достоинства достигъ — пише только же конкордатъ самъ то добре дѣло сли Епископи будутъ умѣти зъ того хосновати — однакожь чинитъ взмѣнку, же Латиники суть, були и будутъ Русинѡвъ ворогами хоцьби й 100 Булѡвъ папезкихъ на нашу ползу было изданныхъ.

Не задовго укѣнчатся конференци, а тогда увидимъ що то дѣла насъ выйде — дай Боже найлѣпше.

Лист писаний на 2 сторонахъ 8^о.

¹⁾ Міністерїальний радникъ Григорїй Шашкевич.

6. Лист якогось Єроніма до Амеросія Шапковського, писаний дня 11 VI 1857 р.

Лвѣградъ дня $\frac{? \text{ мая}}{11 \text{ czerwca}}$ 857 г.

Всепочтенный Гподине Любымый Друзе!

Хотя уже дня 7-го т. м. получилъ я Ваше честное писаніе, однакожь хотя Вашимъ желаніямъ удовлетворить, не могль я нѣкаковымъ образомъ съ отвѣтомъ поспѣшить ся, протое думаю что Вы мнѣ сіе, же ажъ днесъ къ отвѣщанію забираю ся къ лехкодущій причеслити не схочити. Прынятіе бо такъ достойнаго мужа¹⁾ чрезъ долшій часъ собывалось, протое и описаніе тогожь на долшое время разпространить принужденъ я былъ; но когда тое уже якъ мнѣ мнится къ концу приближається, то и я къ описанію тогожь засѣдаю почаная (sic!) отъ Его Преосвященства прибитія а окончеваая або може на означенномъ реченьци посвященія або непосвященія, або на отиздѣ Владыки въ Канату або Уневъ або на инномъ но всегда Достовнымателномъ событію. (Вашое честное писаніе—ей Геды! такъ восхищенъ былъ и смъ полученіемъ тогожь, что невозможно мнѣ сей благой гадки изъ головы изтребить).

Истенно прыбыль нашъ усердно ожидаемый Владыка киръ Спирідіонъ для 4-го т. в. въ четверъ о 6-томъ часѣ утра, дня писанія Вашего къ мнѣ посланія дня достопамятнаго якъ намъ всѣмъ мнится изъ Перемишля въ Лвѣградъ. Встрѣчъ выступили и мы аки найчисленнійша но немного днесъ важпа презентация руская и повытали Его съ Всечт. Кустосомъ Куземскимъ²⁾ и крилош. Іакомъ³⁾ въ одной повозцѣ а съ Препод. Господиномъ Товарницкѣмъ и Саучинскѣмъ⁴⁾ въ другой въ ограду свято-Георгійскую прыбывшаго громкѣмъ многая лѣта! Тогожь самого дня посѣтилъ Его Преосвященство Его Превосходительство Г. Намѣстника, 5-го удался къ Емѣненціи и Превосходительству Метрополити⁵⁾ въ Уневъ откуда 6-го возвратился; тойжде дныни пѣли наши пѣвчики Его Преосвященству въ городѣ предъ палатою Архиерейскою такъ зовимую серенаду о 5 $\frac{1}{2}$ томъ часѣ по полудне за что благоволилъ поблагодарить что незмѣрно нашихъ Надстоятей возрадовало. 7-го т. в. въ день Сошествія свя. Духа имѣли Его Преосвящен. всемѣрно первое Богослуженіе по которого оконченію посвящевали хоругву при которомъ случаю трымали дерзкое слово. тогожь дня отправили походъ въ мѣсто упокойшихся. Дня 8-го былъ обѣдъ у Господина Товарницкаго, которому благоволили прусудствовать, тогожь дня были на вечерни въ Успенской мѣстцевой Церквѣ, посвящали знова двѣ хоругви

¹⁾ Спирідіона Литвиновича.

²⁾ Михайло Куземскій. ³⁾ Микита Іаак.

⁴⁾ Товарницкій і Микола Савчинскій, відомі діячі у Львові з 50-тих рр. XIX в.

⁵⁾ Кардинал і митроп. Михайло Левицький.

и имѣли прекрасное слово Богочестнонародное, гдѣ славу рускаго народа той святини Божой и тамочнаго брацтва и заведенія въ память приводили, по оконченію поехали къ дому. Въ вечерь але давала капѣтула въ палатѣ на поверсѣ такъ зовѣмій *dinner* въ честь прибытія Его Преосвящ. Тутъ были запрошеніи Достойники рускіи, Старійшина красвая кромѣ Намѣстника и Баранецкаго, Становцевъ и вонновъ, были наши Ректоръ и Вѣцекторъ и такожде Саучинскій. Архирея всѣ загаломъ превозносятся величаютъ. Дня 10-го была сему подобній *dinner* у Г. Хомѣнскаго¹⁾. На ордынацію ждають уже тутъ славутній Залускій, которій есть въ Пезбитеріумъ (sic!) принять и которій по его бесѣдѣ былъ уже 3 кратне въ Сибдіякона (sic!) посвященъ, но доселѣ есть токмо *ukończonym Alumnem przyjętym* до *Presbiterium* и Галѣчинскій; тому послѣдному обѣщаль Владыка что го посвятить якъ скоро буде имѣть *titulum mensae* а Владыка зъ Унева гдѣ на двѣ недѣль отойдетъ поверне. Впрочемъ будетъ реченецъ посвященія въ обыкновенное время назначенъ т. е. мѣсяца Сентября. Якъ гадасты або ждѣтъ ажъ до Вересня або искушайти тыперь може удасть ся Вамъ совокупно съ тумы: (бо Шмерикоскій ординовалъ ся въ Перемішли такожди и Лукашевичъ). Дня 9-го получилъ нашъ Ректоръ паттетъ прыхорошій въ слѣдствіе тогожъ шкарть подъ карою *dimissii* забороненъ, а если которого изъ насъ увидитъ Владыка самого того возметъ до своей повозки привизе до Семѣнища и *stante pede dimisio*. Се не въ смакъ якъ имъ Ой не въ смакъ якъ Имъ, такъ и намъ, тыперь боится питомецъ той повозки такъ або и больше якъ четвероношній вѣрній привязанецъ кѣбитки однолошадной бу... Такъ якъ томъ поласканъ возрадовалъ, такъ тутъ ущепнулъ засмутилъ особенно нашихъ Надстоятелей. Но се не конецъ, але Священники по изреченію Его Преосвящ. имѣють ся надѣяти не малого наказа або казненія за преступленія. То все необходимо нужне! О Козаревичу не могль я извѣстить ся понеже той полкъ стоитъ гдѣ въ лагерѣ. Фехеръ поздравляе Васъ засилаючи свое почтеніе, къ которому Антонъ, Гриць и Еугенъ свое прылучають благодарячи за милостиву память. За все что мнѣ начертать благоволиести благодарю Вамъ, моля аще се Вамъ не будетъ тягостнемъ о частійшее писаніе, какъ всегда дуже мнѣ приятно о драгихъ мнѣ лицахъ извѣстіе получить тимъ болѣе ихъ посланіе читать! но о едыномъ гдѣ писалисте певно той Амврозій недоволенъ не могу на собѣ перенести, дабымъ свое неугодованіе не йзнурилъ; бо пригадавши собѣ съравнавши то что мнѣ на городѣ мовилисте бо достигше того о чимъ не разъ мыло думалось вельмо трудно не токмо написать, але й погадать дабы кто съ тимъ болѣе азъ того ба наветъ ей подобную гадку повзяти могль! Га хоба Вы мя доселѣ не знати або мислити якобы Васъ непозналъ я! — Вашей всегда

¹⁾ Член Ставропігії.

ї всепочтної ї достойної Сопрузь мое глубочайшее поклоненіе благовольтъ освѣдчить яко ї искренное благодареніе, что ажъ при окончеванію писанія Ваша Госпожа Вамъ перешкажала, яко ї мнѣ дзвонокъ на обѣдъ перешкажав, но я на се не зважаю, токмо Вамъ пишу, же масть нова організація, подля которой Соопера яко ї Administrator 300 fl. C. M. Парохъ селянинъ 400 а гражданънъ 500 fl. C. M. Деканъ але о 200 болше получить. Дай Господы мылосердїи? Єще одно а уже конецъ. Будети може гадали что мнѣ паперу не стало однобарвного про се на двоякомъ мажу се нѣтъ Любимїи Амврозїи! но Вы мнѣ писали на рожевимъ то значить... а я на зеленомъ ї желтомъ, згадайти! а якъ нѣтъ то запитайте, бо їмѣете дяковати Богу Кого! працайти Вашъ всегда благожелающїи ї почитающїи другъ ї слуга Іеронїмъ Константиновы и Лвовы наше поздравленїе, коли ся не поженили теперъ, то най на вакації отложить а скочилобся коломїйки.

Лист писаний на 4 сторонах зеленого+2 стор. жовтого листового паперу 8^о.

7. Лист Михайла Осадиї до Амвросїя Шанковського з дня 7 XII 1858 р.

Всечествїйшїй Господине!

Удовлетворяючи желанїю Вашему, спѣшу ся съ отвѣтомъ на Вашъ листъ, который я вчера честь имѣлъ получить. Точноведля вопросовъ, менѣ постановленныхъ, изчисляю Вамъ ту важнѣйшїи дѣла, могучїи быти руководствомъ при изьясненїи старославянскихъ и старорусскихъ памятниковъ. Необходимо потребнымъ єсть учителю руского языка знанїе старословянскаго — разъ, щобы отношенїе живущихъ словянскихъ языковъ къ тому же належито поняти, а потому такожъ, щобы различнїи виды старорусского языка — находящїи ся въ немъ съ причины влѣянїя старословянскаго — основно изъ яснити. — Къ изученїю языка старословянскаго могутъ слѣдующїи послужити дѣла: Miklosich. 1. vergleichende Grammatik der slawischen Sprachen I. Band: Lautlehre, Wien. 852. III. Band: Formenlehre 856. Кождїи томъ 7. ренск. сребр. 2. Die Bildung der Nomina im Altslovenischen (Suffixe). Wien. 858. à 2 р-ськ. 40 кр. 3. Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti. Vind. 850. Цѣна 5 рск. сребр. 4. Chrestomathia palaeoslovenica. Vind. 854. 1 ренс. 30 кр. сребр. 5. Evangelium s. Matthaei palaeoslovenice. Vindob. 856. 1. ренс. 30 кр. сребр. 6. Die Wurzeln des Altslovenischen. Wien. 857. 36 кр. сребр. 7. Lautlehre der altslovenischen Sprache. Wien 850. 36 кр. сребр. 8. Formenlehre der altslov. Sprache. II. Auflage Wien 854. 2 ренск. сребр.— такожъ: Schleicher's Formenlehre der kirchenslav. Sprache. Bonn. 852. à 2 рск. ср. Кромѣ того выдалъ нашъ Миклосичъ много иныхъ книгъ — особенно же памятниковъ старословянскихъ, которыхъ изчисленїя я залешаю. Наведенї дѣла послужать довольно до изъ

ясненія статій, находящихъ ся въ Хрестоматіи Г. Головацкаго — однакожь лише въ отношеніи языкословія. —

Нестора, ажъ до Владимира Великаго — изъ яснилъ ученый Шлецеръ въ сочиненіи: *Nestor, Göttingen 1805—808. 5. Bände.* Дѣло тоє, имѣло во свое время великую вартость; и нынѣ много изъ него довѣдати ся можна, хотяи въ нашихъ часахъ не одно въ изъ ясненіи Нестора измѣнило ся въ слѣдствіе открытой рукописи Лаврентійской — и Георгія Амартоля, изъ котораго Несторъ выписывалъ а который Шлецеру не былъ извѣстнымъ. Черезъ два лѣта шукалъ я сочиненія ученого Нѣмця въ дорожѣ антиваричной — но дармо; я употреблялъ про то дѣло тоє минувшего года изъ книгохранилища здѣшнаго всеучилища — и здѣлалъ собѣ такожь выписъ того дѣла — который я Вамъ немедленно пошлю, скоро ми лише на настоящій листъ отпишете. Добре естъ такожь, при изъ ясненіи Нестора читати Исторію Карамзина или Зубрицкаго, которыми и я при изъ ученіи памятниковъ рускихъ пользовалъ ся. Если бы Вы собѣ желали — сочиненіе втораго Автора, то я бымъ Вамъ охотно мой экземпляръ ажъ до праздниѣ выжичити мѣгъ, понеже самъ ползовалымъ ся экземпляремъ Г. Крыницкаго, съ которымъ я въ дружескомъ жію сношеніи. — Г. Миклосичъ отложилъ критичное изданіе Нестора на будущій годъ — понеже теперъ второе изданіе Словаря своего составити хоче; одинъ лише аркушъ издалъ — который я Вамъ такожь пошлю.

Много, дуже много свѣтла подають дѣла Г. Шафарика при изъ ясненіи старорускихъ памятниковъ. Его „Старожитности словенскій“ выйшли на языкѣ ческомъ, и стоятъ 13 реньск. сребр. Переведеніе суть такожь на языкъ нѣмецкій, великорускій и польскій; я употребляю переводъ нѣмецкій Г. Вутки, который можна купити за 8 реньск. 30 кр. сребр. Дуже доброе дѣло естъ такожь его: *Slowansky Narodopis* (въ языкѣ ческомъ) съ картею словянскихъ племенъ; цѣна дѣла того 2 реньск. ср. а на конецъ его новѣйшое сочиненіе: *über den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus Prag. 858 1. fr. 20 kr. C. M.* По желанію Вашемъ могу Вамъ о первое дѣло черезъ моего Антиквара постарати ся — а тогды лише 6 или 7 реньск. стояти буде. Евангеліе Остромирово издалъ съ изъ ясненіями ученый Востоковъ въ Петербургѣ 1843. Я выжичалъ тоє дѣло изъ книгохранилища Университета тутейшого — но можна оноє записати съ Петербурга — цѣна его выноситъ коло трехъ рублей. Критику до изданія того Евангелія написалъ Г. Миклосичъ: *Jahrbücher der deutschen Literatur. 119 Band.* Я имѣю для себе изданіе Ганки, *Prag 853.* которое Вамъ могу послати. Въ прочемъ нема въ Хрестоматіи Госп. Головацкаго лише три статіи изъ того Евангелія; я Вамъ ихъ про тоє познѣйше изъ ясю — теперъ читайте однакожь Г. Миклосича *Formenlehre.*

Договори князей рускихъ съ Греками до нынѣ еще никто не изъяснилъ; понеже критика ихъ еще не очистила. Г. Головацкій отпечаталъ ихъ въ своей Хрестоматіи съ всеми блу-

дами — за що ся и Г. Миклосич дуже гнѣвалъ. Поки онъ цѣлого Нестора критично не видасть, не маємъ съ договорами що зачинати. Г. Миклосич такъ сказаль менѣ о договорахъ и о Словѣ о полку Игоря: „Ich möchte wohl gern diesen Gymn. Lehrer sehen wollen, der mir die Traktate und den Igor gehörig grammatisch und sachlich — erklären könnte. Mir kommen viele Stellen in diesen beiden Denkmälern sehr dunkel vor“. Щожъ мы маємъ до того сказати, если нашъ первенствующій языкословъ такое о томъ дав мнѣнїе. Однакожь большую часть дочитаєте ся въ моемъ Несторѣ, который я Вамъ послати вознамѣряю. Слово о полку Игоря изъ ясниль Boltz, Berlin 854. цѣна 2. реньск. ср. Суть въ немъ примѣчанїя граматическїи — и рѣчь сама довольно выяснена; на конци находить ся толкованье въ стихахъ. Изъ Русиновъ писали о томъ меже прочими: Максимовичъ 837 и Сахаровъ 1840. Бельовскїи перевелъ поемать той на языкъ польскїи. 833. Раковецкого „правды рускои“ нема нигде; выйшла она въ Варшавѣ въ двохъ томахъ еще г. 820. Ту лише въ цѣсарскомъ книгохранилищи находить ся рѣдкое дѣло тоє; я пользовалъ ся нимъ минушого года — однакожь много и Г. Раковецкїи не изьясняе. Мы брали прошедшого року „правду руску“ и старали ся такожь съ помощїю критики смыслъ видобути; однакожь и Г. Миклосич неразъ ничъ рѣшительного не могъ сказати. Я имѣю нотатки до правды рускои — и даже и критичный текстъ — пошлю Вамъ тоє въ своемъ времени. Г. Миклосич издасть колїсь правду руску критично.

Только, Всечеснѣйшїй Господине! могъ я Вамъ на предложенїи ми вопросы отписати; отъ Васъ залежить продолженїе того дѣла — прощу менѣ про то якъ найскорше щось рѣшительного о томъ донести.

Листа Вашего я не получилъ — вѣроятно на Вѣденской почтѣ не загинулъ — оже думаю, же его въ Галичинѣ уничтожено. О новинахъ напишу Вамъ въ слѣдующемъ листѣ; нынѣ могу Вамъ лише тѣлько сказати, же мой испытъ передъ порогомъ.

Вашей благородной супрузѣ изьявляю мое глубочайшее почтенїе. —

Съ правдивымъ почтенїемъ имѣю честь писати ся Вашего Преподобїя слугою

М. Осада.

Вѣна, дня 7. Декемврїа 858.

Лист писаний на 4 сторонахъ білого паперу 4^о.

8. Лист Ілярїона Шанковського до брата Амвросїа з 1859 р.

Любезный брате!

Прости, що на листъ твоїй не ѳдписую. Причина тому есть, що нѣколи погадати не могу щобъ намѣренїе твое було шире — а потомъ непевнїи и дуже скуднїи вѣсти о томъ предметѣ принуждали мене ѳтложити ѳдписъ ажъ до часу — где бымъ взглядомъ той рѣчи докладнѣще мѳгъ довѣдаги ся. Увѣ-

домилъ емъ о тѣмъ Модеста¹⁾ — ѓнъ ходилъ до крилошанъ и тѣлкѣ ему сказали о тѣмъ, скѣлька зъ возванія того довѣдали ся. О жалованію ничего пезнають — але якъ-емъ зачувъ то 620 — Намѣстничество має пропововати — а въ Вѣдню допѣро выбирають и назначаютъ мѣсяця. — До селѣ мало ся зголосило: оденъ Барановскій — Настоятель ч. Василя св. зробилъ реляцію що може дати двохъ — и одного уже монаха зъ Кристинополя подаль. Шепаровичъ Фаустъ має такожъ охоту заангажовати ся — Вуйко Копеченецкій зробивши реляцію, що въ деканатѣ его не ма такихъ индивидуовъ — додалъ наконецъ, що самъ кожного часу готовъ естъ пойти на капеляна. Владика о тѣмъ довѣдавши ся зробилъ тоє замѣчаніе, що добре робить — отъ не буде комиссіи. Модестови анѣ иннымъ целібсамъ тоє анѣ на гадцѣ — уже бы опи певно подавали ся, сли бы въ тѣмъ які заслуги видѣли — и на будущнѣсть за тїи воздаяніе. Подають ся до Ординаріату а чи услуги увзглядняють — того незнаю. — Передъ зелеными святами отбували ся сессіи взглядомъ запровадження латиньской азбуки. До комиссіи належали Владика нашъ — Кузьемскій — Малѣновскій — Іановскій — Черкавскій и Полянскій Директоръ зъ Самбора. Оба послѣдніи були за латиньскою азбукою — на Черкавского самъ Мошь повставалъ. Члены комиссіи дали свое мнѣніе писемно. Кузьемского розправу о брошурѣ Іеречека (секретаря мнѣнстеріяльного, которого тутъ прислали зъ Вѣдня) ѓдписалъ-емъ уже и пѣслалъ домѣвъ — розправу Малѣновского, котра основувъ ся на документахъ дуже важныхъ вынайденыхъ Петрушевичомъ маемъ такожъ въ семѣнищу — пѣмъ поѣду на вакаціи буду ся старати ѓдписати. Естъ и розправа дуже умна Іановского. — Найпростодушнѣйше и найбільше правды написалъ Кузьемскій — такъ що самъ Намѣстникъ и Іеречекъ ображеніи ся бути чули — и много му за тую розправу закидали — даже схизму и велику ненависть къ Полякамъ — то була причина, для которой ѓнъ ѓдъ комиссіи ѓдступилъ и розправу сію вразъ зъ извиненіемъ до Баха пѣслалъ — котрый малъ сію радо прияти — и приватно до него писати. Теперъ бавить въ Перемишлі. Зъ сессій тыхъ нѣчого не выйшло — наказано зъ визше молчаніе. Оба Епископы мають въ той справѣ ѣхати до Цѣсаря якъ тѣлько поверне зъ Вероны. — У мене буде 22. на другій мѣсяць уже по испитахъ. —

Якъ схочешъ щобымъ близше ся о тѣмъ довѣдалъ — то буду ще старати ся и пѣзнѣйше ти напишу

а теперъ цѣлую тя сердечно вразъ съ женою

Іларіонъ

Всеч.: Вуѣвства Добр. руки цѣлую. Г. Катехетовству мое почтеніе.

Яся сердечно цѣлую и прошу щобы мнѣ що донесъ.
Лист писаний на 2 сторонахъ 8^о.

¹⁾ Мабуть Модеста Малицького.

9. Лист Василя Ільницького до Амвросія Шанковського з дня 5 XII 1860 р.

Всепочтеннѣйшій Господине!

Помнячи на стосунокъ, (отношеніе), въ якимъ съ Вами зѣставаль емъ, — на Вашу приклоннѣсть до всего, що руске и на доброе сердце Ваше, осмѣляю ся до Васъ однести съ прособою, бысте були ласкаві тѣи тутъ залучені книжочки помежи люди розкинути, а гроши за нихъ по 20 кр. н. одъ екземпляра на мои руки прислати. Посылаю 50 екземпларѣвъ, зъ котрыхъ 20 оддасте мому брату Игпатуму зъ Подпечаръ, або Вс. Козановичу на деканатъ Тисменецкій. Гроши за тыхъ 20 екземпларѣвъ разомъ съ тыми, що вы розпродаете, пришлѣтъ въ своемъ часѣ на мои руки. — Долучаю также 18 екземпларѣвъ сочиненія Косака по 50 кр. за екземпларъ¹⁾; — и тѣи гроши до мене одошлѣтъ. — Перепрашаю, же осмѣляюсь Васъ трудити; — я охотно пѣднимаю ся также якого труда для Васъ. Сѣраковскій вже заплаченый. Если одберу за накладъ, тогда забераю ся до важнѣйшого дѣла: Животъ Константина Острогского. Сими часами починае словестнѣсть руска зъ сна пробуждати ся: а пульсъ духового житья дае ся голоснѣйше чути. — Пѣзнѣйше буду Вамъ що болше писати; Вы зъ ласки своей донесѣтъ миѣ, що ся у Васъ дѣе. Уцюлюйте одъ мене рученки Всепочтеннѣйшимъ родичамъ однимъ и другимъ — вселюбезнѣйшой супрузѣ и возлюбленне братерство Дозьовство — най на мя не забувають, я завше мило прегадую си хвилѣ съ Вами пережити.

Съ правдивою честею и любовію

Вашъ другъ
Василь Ільницькій

Львовъ 5. Декембрія 860.

Лист писаний на 3 сторонахъ 8^о.

На четвертій стороні адреса:

Всепочтеннѣйшій Господинъ

Амброзій Шанковский,

Професоръ гимназіяльный

въ

Станѣславовѣ.

10. Лист Костя Могильницького до Амвросія Шанковського з дня 31 XII 1860 р.

Подаємо тѣльки виїмки з того листу (4 стор. 4^о), що має дату: Siemakowce 31/12 860, а підпис: Kostyk Unka:

Więc Tato²⁾ był na Instalacji Ks. Metropolity³⁾, czy jest ón jeszcze istotnie w sile wieku by mógł osobiscie kierowac i dopo-

¹⁾ Тут мабуть мова про календар на 1861 р. „Львовянинъ“, що вийшов 1860 р. накладом Михайла Коссака.

²⁾ Іван Могильницький, парох Грушки.

³⁾ Григорія Яхмевича.

módz nędzy naszego kleru? Czy nie przemoży wpływ kamarili Świętojurskij. — Jakatez jego opinia o terazniejszym stanie rzeczy? moysz mi co stanowczego o tym powiedzieć? — to ważne, bo Kostecki¹⁾ — ist das unser Beyspiel sollen wir uns seiner sehr zweideutigen Charakterfestigkeit in die Arme werfen — noch vor kurzem war er der gefeyerte polnische Dichter. — bis in (sic!) nicht die Noth zwang das Ruder der gottseligen Зоря Галицка zu ergreifen wonach er seine sämtlichen sudaria in polnischem auf das ruthenische sehr nothdürftig in fallor übersetze²⁾. — Übrigens meine Meinung darüber konnte falsch seyn. — Можетъли отъ Назарета что доброго бити?

11. Лист Антона Могильницького до Амвросія Шанковського, писаний дня 4 II 1861 р.

Многопочтѣнный Господіне!

Въ мо́ихъ роді́нныхъ потре́бахъ, осмѣляю ся, просіти Ва́шою Всечѣстности о до́бру, дру́жеску пора́ду.

Я мо́ихъ дво́хъ сино́въ до испиту за пер́вше полрочіе по возможности прылагодилъ, — но прѣ́хати до Станѣсла́ва на речі́нець выдѣ́ль я по мо́ихъ домовыхъ ѣ урядо́выхъ обстоя́тельствѣхъ не возможно. Теперъ не зна́ю якъ собѣ́ далѣ́й посту́пѣти, — бо теперѣ́шныя преписы взглядо́мъ испито́въ приватныхъ не суть менѣ́ добре знаны! и бою ся, щобы́ пото́мъ не ма́ти кло́поту. — Прошу́ про то́е менѣ́ обрабо́чати, — ци опустѣ́вши речі́нець пер́шого полрочія, — не можнобы́ по́здвѣ́йше, — може оба испити́ разомъ, — а може по Вакаці́яхъ такъ зові́мый ѣспіть (Aufnahmsprüfung) сробити, — и котро́ю доро́гою булобы́ найлучше́ до́йти до цѣ́ли? — Якъ тамъ сто́итъ поли́тика Русино́въ? — скажѣ́тъ менѣ́, — бо я тутъ ме́жи го́рами мало що́ зна́ю. Будьте такъ до́бры, — справити́ моего́ по́сланця, щобы́ о́тдалъ письмо́ Капѣ́танови Г. Wieser — ѣ напишѣ́тъ менѣ́ о всѣ́мъ просторо́нно! — Засила́ю Вамъ о́тъ себе́ ѣ цѣ́лои роді́ны усердне́ поздоро́вленіе́ и дру́жеске́ цѣ́лованіе́

Вамъ́ преданѣ́йши́й
А. Могі́льни́цкі́й

Маркова 4-го Лю́того 1861.

Лист писаний на 2 сторо́нахъ 8^о, а на четвѣ́ртій сторо́ні́ адре́са:

S-er Hochwürden Hern

v Szankowski Ambros

gk: Weltpriester und Gymnasiallehrer

in Stanislaw

per Express

¹⁾ Плятон Костецький — його характеристику подав др. Іван Франко у згадуваній студії „Стара Русь“.

²⁾ Натяк на се, що Плятон Костецький брав визначну участь у видаваню „Зорі Галицької“ за редакторства Миколи Савчинського. Тут поміщував він між иншими свої поеми.

12. Лист Костя Могильницького до Амвросія Шанковського, писаний дня 21 II 1861 р.

Початок листу й його кінець пропускаю, бо там говорить ся про чисто приватні справи (лист писаний на 8 сторонах сьного паперу 4^о).

...Nie myślcie tylko, zy zaslugi na polu polemiki politycznyj polozone, maja jakaś wartosc u Metropolity. Ein Bory nѣтъ. — Ma on az nadto taktu by pogodzie dwa tak sprzeczne zywioly — koncentrujacy sie w jego osobie, dostojenstwa koscielnego i glowy partii rusinow. — Wielu kark zlami, ale on za wysoko by zapalencow poskromic a rozumnych zaraz nadgradzac. — Nim co stanowczego poczac zamyslasz drogij Broniu, patrz sie na wszystkie boki, bo przy zdobyciu twierdzy walczni po trupach swoich braci wchodza do wylomu. — A przykro to bardzo, po czasie szalu i oburzenia, byc na wieki stemplowanym w oczach calyj zawszy jeszeczy, choc po upadku silnyj partii. — Zimna krew i obojetne zapatrywanie sie na wszystko nic nie korzysta, ale i nic nie traci. — Mowie nie jako zwolennik naszych dawnych przeciwnikow, przymawiam jak brat do brata. Cieszysz sie wzietoscia i znaczeniem jakie w dzisiejszych czasach ty na swoim stanowisku doswiadczasz, bo ktoz nie cieszy sie na zaszczytne oddanie zdolnosc i pieknych przymiotow osoby ktora kocha i w ktorej upatruje ideal wszystkich wznioslych uczuc jakie przyjaciel ma dla swego przyjaciela, ale widzisz ja tak sie na to zapatruje jak ta matka konajaca ktora widzi dziecko lazace po skalach i przypasciach cieszy sie z jego odwagi i zwinnosc, ale truchleje zamyka oczy na widok najmniejszego falszewego kroku, ktoren mozy mu byc zgubnym. Nie goimy za slawa historyczna tyj nigdy przynigdy nie dosiagniemy a chociazby, heroy nigdy szczesliwemi niebyli chiba, zbutwiały kartki chwalyły a jezyki zlosliwe roznie sobie tlomaczyli ich powody postepowania. — I ja bym dzisiaj ubral Bogdanke z osedcem, mozy bym pod tym nakryciem sempatycznie poruszony, podumal, o historii kozackij o swobodzie Zaporozcow, zaspiewal dumke scisnelaby mi serce tesknota za czymś a za czym to? Czy mozy za pstrokac zna terazniejszych wymagan ale gdzie tam, za swoboda prawdziwa, ktorej ani prenumerowaniem Слова ani Przyglada niedostapie. to czego pragne ludzi dac nie moga, o czym czlowiek wyszym uczuciem wzniesiony, pomarzy, tego kreatury kaliki tego swiata dac nie moga...

13. Лист Йосифа Могильницького до Амвросія Шанковського, писаний дня 6 X 1861 р.

Лѣвовъ (sic!) дня 16 октобрѣя 1861.

Любезнѣйший Кс. Амброзій!

Неувѣрити любезний, якъ мило мнѣ встѣ въ той способъ, коли инакше недозволено — встѣ зъ вами побесѣдовати; и такъ начинаю на самий передѣ отъ мого окруженѣя; сидячи ту въ нашомъ музеумъ, неможу ся въ жадинъ способъ отъ

кату утримати, бо отъ кѣлкохъ день неустанно терплю великий бѣль голови, зрешто привиклше по болшой части до регули семѣнарицкой, состоянѣе мое, стается мнѣ достъ зноснимъ, и могу сказати, жемъ достъ щастливъ, же мнѣ Богъ допомѣгль тутъ ся дѣстати, виджу слова вашѣ справдженѣ, бо въ самой рѣчи, приходятъ ту наветъ и Юристи на емѣрѣю, и кормлятъ ся такъ могу сказати ласкою нашою, подчасъ коли ми тутъ въ всякомъ достатку жѣемъ, наветъ дѣсцѣплѣна тутейша, дуже упала, бо якъ намъ старшѣ алумни оповѣдають, не була еще жадного року така, а принаймний зъ початку; ми незнаемо до селѣ, що то значить замкнений Дормѣтаръ; незнаемо що то значить стеречи ся предъ суперѣоромъ даби не засталъ зъ люлковъ, каждому шкартъ якъ найсовершеннѣше ввѣйдеть, и лише єдного Черлюнчакевича токмо бояти ся маемъ, русь наша пресвятая, цвитеть тутъ въ якъ найсовершеннѣйшомъ розмѣрѣ, найрозличнѣйшиѣ дѣла, о которыхъ я еще доселѣ нѣчого не зналъ, могу тутка достати, бо питомѣцѣ нашего богословѣя зъ самою головою нашой лѣтератури Кулѣшномъ въ дуже стисломъ стосунку стоять, и дуже часто листи и книжкѣ отъ него достають, зъ тихъ то книжокъ, намѣряю и я вамъ любезний кѣлка послати, о которыхъ знаю що ихъ немаєти, суть то по найболшой части переписи, славнихъ писателей нашихъ. Теперъ посылаю вамъ короткий списъ тихъ дѣлъ, а ви ми на пишѣтъ, що ви собѣ съ того до переписанѣя вибераєте, а все въ якъ найскоршомъ времени отримаєти. Нелишаю вамъ такожъ и тоє донести, же на виставахъ тутейшихъ, такожъ и нашѣ славнѣ люди знайшли мѣстце, увидите ту въ Irgensa и по много иннихъ склепахъ портрета всѣхъ русиновъ, которѣ ся теперъ, або въ попередномъ времени одзначили, портретъ въ великости карти до граня коштиєтъ (sic!) 50 Xr. а збѣръ тихъ портетовъ єсть дуже варта мати; —

Стихъ щости мнѣ въ разъ зъ листомъ преслили, занѣслъ я по вашому желанѣю нашому Пагатови, той ихъ два дни у себе трималъ, и всѣмъ суперѣорамъ нашимъ показовалъ, а потому менѣ назадъ отдалъ, я ихъ показалъ modestови, котрий ихъ до селѣ у себе тримаєтъ.

О Стрию зъ Вѣдня¹⁾, непотребую вамъ доносити, бо онъ запевни мусѣлъ теперъ у васъ бути, а зъ рѣшти депутованихъ, приѣхали до селѣ токмо Кузѣемскѣ и Лѣтвиновичѣ до Лѣвова (sic!) Метрополѣти ся сподѣвають. —

Намѣренѣемъ моѣмъ било, опручъ обектовъ Теологѣческѣхъ, еще принаймнѣ математику слухати, але обрадилъ я ся, и залишаю тоє на сей рѣкъ.

Зъ важнѣшихъ (sic!) рѣчей немаю вамъ нѣчого донести, нашѣ Пагатъ и три префекти виѣхали вчора до перемишля, на именини Владикѣ перемиского, вчера на собранѣю нашою,

¹⁾ Мова про Антона Могильницького.

вибралисмо Фелипова на шматяра внералного, и нинѣ уже фунгув зъ свѣтломъ.

Недавно писальсмъ до Грушкѣ, даби мнѣ прислали пять реньскѣхъ на догматику, бо ся дуже надъ такеми рѣчами сего року дритъ (sic!), але не получаю до селѣ жадной отповѣди, будьте для того такъ ласкавѣ, и напишѣть при случайности въ рѣчи той до Гришки (sic!) при той случайности, представте тамъ, даби менѣ якѣ добрѣ чоботи, и шляфрокъ теплый зъ дому прислали, бо Богъ знасть чи дѣстану якей плащъ, а ту прикро въ реверендѣ и бурмуся ходити.

Слибисте хотѣли дѣло яковъ зъ россиѣ достати, то черезъ наше семейниче тоя найскорше осягнути, бо слибисте зъ Станѣслава до Кулѣша писали, то немасте российскихъ банкнотовъ, а ту можъ нашѣ за такиѣ въ кождомъ банку достати.

Книшкѣ, котрихъ списъ я вамъ посилаю, належать до Танѣчкевича, ви знасти его отца, онъ досталь уже сего року двѣ пачки отъ Кулѣша,

Списъ

Основяненъка маруся Перекотиполе косеръ (sic!) дѣвѣкати три сутъ повѣсти, и драматъ того самого писателя подъ титуломъ щира любовъ изъ шевченъка заказаль менѣ, же вамъ теперъ можеть послати токмо тиѣ два кавалкѣ, кобзаръ з. р. 1860 у петенбургу (sic!) изданъ и поезиѣ его въ Липску друкованѣ

зъ Макариковского Михаила Гарасько, а другое Наталя. — потмъ (sic!), Думи та спѣви, чрезъ Петренъка, далее достанети, теперъ Вовкулака изд. чрезъ Александрова Стефана,

далее достанети, перяславска (sic!) ничъ Галки (костомарова) а наконецъ Хата новорочникъ на годъ 1860 изданий Кулѣшомъ въ Петенбургу (sic!) —

скончивше мой листъ, остаюся любящимъ васъ другомъ

Юсефъ

Уцѣлуйте отъ мене Вѣкцю и Малѣцкѣхъ такожьде Іася мѣня и Еугена най ся припують (sic!) такожь до мене.

Лист писаний на 4 сторонахъ синього лѣниованого паперу 4°.

14. Лист Йосифа Могильницького до Амьросія Шапковського з дня 10 XI 1861 р.

Лѣвовъ (sic!) дня 10 новембрѣя 1861

Любезний кс. Амброзий!

Отписъ на мой остатний отриманий листъ оттягаль я зъ той токмо причини, жемъ ся каждого дня сподѣваль, же Gorski, которий ся тутъ на права записаль, до Станѣслава отѣхати малъ. Въ нашомъ семейнищи почало ся отъ некогого часу новое полѣтическое житѣе, честний Лавровский совѣтникъ тужеий, и Депутований сталъ ся до того побудковъ, и во истинѣ русь наша тому честному мужеву дуже много винна будетъ, бо то онъ билъ первый, которий въ лѣности оспалого

духа нашихъ питомцѣвъ до сотруднѣ въ лѣтературѣ возбудиль, онъ то первий позносилъ до насъ великое множество книгъ нѣкому зъ насъ до сего часу неизвѣстнихъ, за вго то трудомъ достали ми на вшехнѣци голосъ, которого намъ до сего часу ляшня заперичала, а такъ русъ на всеучилищи доставше те-перъ 180 голосовъ бѣльше, импонуеъ таможъ; ляшня на всеучилище вигадала собѣ якъсь складкѣ въ цѣли запомоги бѣднѣйшихъ учиникѣвъ, починила якъсь комѣтета. въ способъ тои якъ на соймахъ кравнихъ, и непогадала о томъ, же ту и русини якъсь суть, яко ложний заступникъ русиновъ виступилъ Гороцкий, той самъ которий зъ Самбора прогнанъ билъ, и почаль въ способъ перекѣнчекѣвъ русиновъ легцеважити, але дяковати Богу знаходилъ ся тамъ и Шашкевичъ¹⁾, которий якъ вамъ извѣстно на права записаль ся и збилъ вго дурнѣ тези въ якъ найушепливѣщий способъ, (а зрештовъ я вамъ обохъ мови пришло, якъ ихъ самъ отримаю) нотабене алюмни пашѣ немалы тамъ вще жадного голосу, бо якъ думаю було би ся тамъ инакше обѣйшло; заразы на другой день по томъ прийшло до насъ Лавровскій, и припѣслъ намъ нѣчого ся несподѣвающимъ, зъ консисторя позволенѣе, участь на тихъ соймахъ имѣти, ми по вго желанѣю вибрали заступникѣвъ нашихъ, по три зъ кожного року, найздатнѣйшихъ и висплавемъ ихъ до того засѣданѣя. Може ся вамъ притрафило читати въ котрой часописи, же ся тутъ въ домѣ народномъ аматорскій театръ руский закладаеъ, о томъ насъ ще давнѣйше Лавровскій увѣдомилъ, онъ предпоручилъ питомцямъ нашимъ кавалкѣ нѣмецкѣ и полскѣ на руский языкъ переводити, и до сцени нашої застусовувати, и такъ взяло ся болшъ 30 питомцѣвъ до роботи, якъ ся сподѣемъ, повинно то якъсь плоди за собою потягнути, бо прошужъ васъ отъ чога камѣньскій учредитель полскои лѣтератури зачиналъ, якъ не отъ такѣхъ аматорскѣхъ театрѣвъ, кромѣ того превѣзъ Бачиньскій²⁾ зъ Россіи много уже готовихъ дѣлъ до того театру, въ малорускѣмъ язицѣ; такожде далъ намъ Лавровскій 6 словарѣвъ рускѣхъ, и предпоручилъ тыѣ въ одинъ послѣ абецадла укладати, — иннимъ предпоручилъ преписовати манускрыпти якъсь, и тимъ способомъ затруднилъ кожного и найслабшого. Онъ самъ преходитъ тутъ два рази на тиждень до насъ, и захоучеъ кожного до труду.

8 зъ помеже насъ придѣленѣ яко сотрудникни до тои часописи, котора теперъ виходити маеъ³⁾; Такъ здаеъ ся миѣ же тиѣ вѣдомости васъ утѣшатъ рѣвно якъ мене съ всѣмъ тутка занемають, написаль бимъ вамъ вще болше такѣхъ веселихъ новинѣ. але не встемъ въ станѣ на томъ свистку тое змѣстити; — Цѣни книжокъ, о которыхъ вы мя просили при-

1) Володимир Шашкевич — гл. про се у вступній статі.

2) Омелин Бачиньскій, відомий директор нашого театру в Галичині.

3) Гл. про се у вступній розвідці.

шло чрезъ Gorskoho рѣвно якъ шмате которое мнѣ любезна наша Вѣкценъка дала, бо оно есть мнѣ цѣлкомъ непотрѣбно, най ся Фундушъ тутка дре. —

Неозмѣтъ любезний тое менѣ за зле, сли я въ слѣдующой марной рѣчи яко ходатая въ Татувця васъ просити буди (sic!), розходитъ ся тутка о интереса грошевыѣ якъ сами знати маемъ ми тутка въ семѣнниці великѣ складкѣ, а особенни зъ процвитанѣемъ руси поблшають ся оныѣ, бо то якось не-випадасть отмовити сли придетъ педель зъ консегнацѣвъ на якусь складку, чоловѣкъ мусить пожичити, хотъ отакъ немаеть бо красная цѣль, а ту ктожъ дасть якъ ми не дамо, а якось ми встидно сказати, даби тое зъ штѣфельгельду оттягнулъ зъ початку гонило ся якось, бо ся продало кафтаникъ фундушовий и споднѣ, тихъ пять ренскѣхъ були акуратъ на догматику и ексигтеку вимѣренѣ и анѣ єдного шелюга ся не лишило, а я кожду руску книжку, хотъ бимъ остатне продати малъ, мати мушу, а зрештовъ и таньше ми преходить. бо ми за все лише половину платимо; нашъ пагать за нѣчо наветъ нежадасть грошей, и самъ все на штѣфельгельдъ лише откладасть, що менѣ дуже ся подобасть, але самъ его о тое просити неосмѣляю ся, отъ недавно взялъ я собѣ въ одного зъ третого года цѣлкомъ добру реверенду а конто тихъ гроший котрѣ менѣ на шляфрокъ зъ дому прислати мають коштуеть она 6 ренскѣхъ, есть то дуже добра шпекуляцѣя особенно для мени, котрий жадного плаща недосталь, при нѣй зашаную мою нову и буду ся малъ въ лѣтѣ въ чѣмъ на свѣтъ показати. Модестови вининѣ я 3 ренскѣхъ бомъ доконче на нашу касу потребуваль. и еще тимъ подобнѣ конечнѣ видаткѣ будѣтежъ такъ ласкавѣ и вставте ся тамъ за мною, най менѣ въ якъ найскорпомъ часѣ 10 ренскѣхъ пришлютъ я вже о томъ писалъ до дому але якъ знаете тамъ трудно за тое. —

бувайте здорови, и незапоминайте на вашого васъ любящого

Юсефа.

Крушинский малий ходитъ тутъ въ такѣмъ краснѣмъ яломѣ же ажъ любо ся дивити видѣль я го при посвященѣю колиѣ желѣзной.

Вѣкценку и Малѣцкихъ уцѣлуите отъ мене такожде Яся Мѣня и Евгена и най що пишуть до мени для Яся маю ладний нѣжъ

Насъ естъ всѣхъ 80—50 нашихъ а 30 перемискѣхъ на выдѣли ходитъ 20

Лист писаний на 4 сторонахъ синього лѣнїюваного паперу 4^о.

15. Листъ Іларіона Шанковського до брата Амвросія, писаний для 24 XII 1861 р.

Ужемъ листъ до Клѣмцѣ написаль-емъ — ажъ тутъ Митрополѣтъ надѣждае (sic!) и теперъ о моймъ тутъ затриманю ся, уже щось основнѣйшого написати могу. Днесъ пред-

ставлялисьмо ся Митрополѣту — принялъ нас дуже чемно и извинаяль ся, що на речений день не приѣхаль — бо, каже, що го тамъ важниі справи затримали — яко то *Preßfreiheit* и провѣкъ знесенія *impedimenti disparitatis cultus* — которому Архієпископъ Вієнскій дуже опиралъ ся — и которому, каже и мы опирати ся должні — бо зъ мїрскихъ людей мало кто тому запротивити ся зхоче. — Ординація перва ѓтбуде ся въ той Четверь друга въ Недѣлю а трета Въ Середу — по первѡмъ (т: 6 по повѡмъ року) уже буде по ординаціи — На свята моглъ бымъ приѣхати — бо самъ Метрополитъ казалъ — що до первого всѣ ся высвятимъ — бо не одного бы треба пустити на свята — Хотѣлбымъ довѣдати ся, до коли требає мѡй урльопъ абымъ въ случаю сли бы мя зараз по ординаціи непустили мѡгъ о продолженіє подавати. Прошу тя за тѡмъ довѣдай ся у Директора и будь такъ добрый мнѣ донести, якъ ся розумѣють тиі 8 днѣ, на которой онъ менѣ далъ позволеніє и чи мнѣ подавати треба — до котрого дѡсталъ емъ позволеніє — Съ Митрополитомъ приѣхаль тѡлько Куземскій — Литвиновичъ осталь ся — Днесъ булъ Ректоратъ у Метрополѣты и жалилъ ся на Черлѡнчакевича который малъ ся высловити: *Vos estis contra me et Metropolitam ergo et contra Papam ergo non timeo vos* — *Fortschritt* и *Pesterloyd* помѣстили артикулы на него — у тутейшихъ газетярѡвъ якось ся выпросилъ, що го не помѣщають — Осадна не задоволенъ що на пропозицію Намѣсництва не дѡсталъ посаду на 900 тѡлько на 700 ривьскій — мѣвѣстеріємъ наказало розписати конкурсъ и допѣро позваляє ему подаватись — на его мѣсце приходить Туровскій, якъ чути має Черкавскій тутай до Штатгальтерѡи на Совѣтника прийти — Дѣдицкій хоче редакцію покинути и на Клѣмковича здати — Оть первого пѡдъ редакцієвъ Заревича виходити будуть, „Вечерницѣ“¹⁾ —

Тѡлко всего Пращай цѣлує тя твой братъ

Іларіонъ.

Лѣвѡвъ дня 24/12 861.

Жѣньку уцѣлуй —

16. Лист Іосифа Могильницького до Амвросія Шанковського, писаний дня 24 I 1862 р.

Лѣвовъ (sic!) дня 24 Януарѣя 862

возлюбленный кс. Амбросій

Надосланѣваше чрезъ Моравца, отобралъ я, за що вамъ дуже красно дякую, но книжки, которѣ ту желаети, не надсилаю вамъ, зъ той причини, бо будучи нишъ въ Г. Дѣдицкого, отрималъемъ слѣдующюю отповѣдь: Поезыѣ Федьковича²⁾ одо-

¹⁾ „Вечерницѣ“ під редакцією Федора Заревича стали виходити що йно від 1 лютого 1862 р.

²⁾ Поезія Іосифа Федьковича. Часть первая. Львовъ. 1862 — виданє Б. Дѣдицкого.

слалъ я кс. Амбровози Шанковскому, що ся касаетъ Перемешлянкѣ¹⁾, не пораду нѣчого, бо ю самъ немаю, то вийшло въ Перемишли. — Зъ Буцацкѣмъ²⁾ ся вжемъ давно выдѣль, теперь до него на жаденъ способъ пойти не могу, бо вже часъ Интерстѣцкѣй запалъ, а лѣценцію въ жаденъ способъ не дадутъ а Моравецъ ся дуже зъ выѣздомъ спѣшитъ. Зъ нового нѣчого нечуль емъ, зъ той причини, босмо вже одъ тиждня въ замкненю касино руске ся въ дому народнимъ соленно отворило зъ мовами й спѣвами а Цѣсаръ далъ русинамъ 12000 реньскѣхъ, въ середу отправило ся на интенцію того набоженство, самъ метрополѣта целбровалъ. — Мы ся теперь дуже учимо, а нашихъ 10 до теперь зъ семѣнища выступило. Гѣляръ³⁾ поѣхавъ непожегнавшя ся зъ мною наветъ фафула зъ него великій. — Нынѣшного дня приѣхалъ до Львова Дѣонѣсий Каратиѣцкѣй старати ся на мѣстце свого змерлого отца прийти велика шкода того человекъ, — але Дѣонѣзь отрималъ Ілѣнцѣ.

понеже Моравецъ на мене дуже пре, то кончу той листъ не озмѣтъ мнѣ тоб за зле, но отпишѣтъ й на тоб. —

вашъ васъ щире любящій другъ
Юсифъ

Уцѣлуйте одъ мене Вѣкцю Клѣмцю Гѣяра и всѣхъ нашихъ наветъ не отписалѣмъ имъ на повѣншованя ихъ и неподаковалъ имъ за тоб

паннѣ Леонтинѣ поклонѣтся отъ мене. —

Лист писаний на 2 стор. 4°.

17. Лист Г. Шмідта до Амвросія Шанковського, писаний дня 3 II 1862 р.

Euer Hochwürden!

Mit Vergnügen nahm ich die amtliche Mittheilung entgegen, daß dieselben sich an der deutschen Lemberger Zeitung als Mitarbeiter betheiligen wollen. Ich wiederhole auf Privatweg die Bitte, mich mit solchen zu erfreuen und werde Berichte über Ereignisse, Schilderungen von Zuständen und Verhältnissen, besonders unter dem Landvolke, Vorschläge, prüfende Erörterung von Einrichtungen etc. in gleicher Weise willkommen heißen.

Das Honorar beträgt 5 nkr pr Zeile der jetzigen d. Lbgr Ztg.

Manuskripte werden nicht zurückerstattet, Briefe werden frankirt erbeten, das Porto bei aufgenommenem Inhalte aber vergütet. Die Adresse ist: An die Redaktion der deutschen Lemberger Zeitung. Untere Armeniengasse.

¹⁾ Перемешлянка. Мѣсяцословъ для Рускихъ Женщинъ на годъ 1862. Въ Перемешли. 1861.

²⁾ Здасть ся, говорить ся тут про Володимира Буцацького, що бравъ участь також у літературних працях „Вечерницъ“.

³⁾ Іляріон Шанковскій.

Indem ich baldigen gefälligen Beiträgen aus dero geschätzten Feder mitgegensehe, verharre ich mit besonderer Hochachtung

Lemberg, 3. Febr.
1862

Er. Hochwürden
ganz ergebenster
M Dr Prof. H. Schmidt
Redakteur der d. Lbgr Ztg.

18. Лист Богдана Дідицького до Амвросія Шанковського, писаний для 9 III 1862 р.

Высокопочтенный Господине!

Осмѣлившись разъ уже послати на ваши руки 40 экс. Федьковича къ ласкавому роспространенію, я иду въ моей смѣлости дальше, — и ото пересылаю снова нѣкоторое число свѣжо изданныхъ рускихъ книжокъ, яко:

Записокъ Терлецкого вып. II¹⁾ 15 экс.

Народн. звычайъ Галька II. ч. 2²⁾ 20 экс.

Гадки о власности³⁾ 40 экс.

Всѣ то съ великимъ трудомъ и не малыми жертвами изданныи рускии сочиненья — вымагають покровительства у ревнителѣй, просятся о благосклонный допускъ до библиотекъ окрестныхъ — а где можна и публичныхъ.

Осмѣляюсь также при той способности просити умильно о продолженъе пререченныхъ корреспонденцій до „Слова“, уповаючи на то, що помѣщенъе первой Вашей статьи о рускихъ учебникахъ вдоволило Вашому желанію⁴⁾. Если намѣрили Вы тойже самъ предметъ дальше провадити, то чей не безъ користи буде Вамъ знати слѣдующіи обстояательства: „Отъ 1848 занимался редакцію и издаиємъ школьныхъ учебниковъ рускихъ самъ Г. Сов. мин. Шашкевичъ. Въ р. 1859, при способности, коли скликано азбучную комисію, жаловались члены той комисіи, що выдаванъе рускихъ учебниковъ иде дуже медленно, — и Г. министеръ Тунъ, желая узгляднити сью жалобу и оразъ усмирити тогдашне роздраженъе Русинѣвъ, объявилъ Г. Шашкевичеви въ Вѣднѣ, що установитъ въ Львовѣ особную комисію зъ 6. членѣвъ, подъ предсѣдательствомъ Дра Яновского, котора такъ, якъ существующа отъ 1849 чи 1850 комисія для составленья польскихъ учебникѣвъ, заниматись буде укладомъ и издаванъемъ рускихъ таки въ самомъ Львовѣ.

¹⁾ Записки второго поклоннического путешествія зъ Рима въ Іерусалимъ... совершенного попомъ... Ипполитомъ... Терлецкимъ. Томъ I. Выпускъ II. Львовъ, 1861 (видане Б. Дідицького).

²⁾ Народныи звычай и обряды, зъ околищъ надъ Збручемъ, описаны Игнатіемъ Галькомъ. Часть вторая. Въ Львовѣ, 1862.

³⁾ Л. изъ Перемыского. Гадки о власности. Во Львовѣ. 1862. (Авторомъ сеѣ брошури, сконфіскованоѣ, е: Иосифъ Лозинский — гл. I. Е. Левицкий, Библиогр. II, ч. 148).

⁴⁾ Тутъ мова про статью Амвр. Шанковського: „Гденецо о читангахъ для школъ гимназіяльничъ“, поміщену у „Словѣ“ 1862 р, ч. 2 і 3.

Наступили перемѣни въ министерствѣ, — и намѣреніе Туна не сбылося. Утихла всяка вѣсть про подобную рускую комисію, — ажъ сего лѣта — здаєсь въ Августѣ 1861 — обвѣстить намъ Г. Кр. Куземскій снова, що така комисія вскорѣ вже составится. Минає полъ року, — а о комисіи вже ни чутки.

Не знати, кто ей составленью противится, — ходять тільки слухи, що таки свои, которы будьто обавляються, абы въ складѣ Львовской комисіи не вошли „московскіи“ элементы. Такъ страдає вамъ бѣдна Русь наша на всѣ стороны лукавыми подозрѣннями не лишъ чужихъ людей, но таки найбільше своихъ, якъ сего малисьмо найявнѣйшій доказъ и въ извѣстной свѣжой курендѣ¹⁾. Не смотрячи на тоє, намъ належить заедно упоминатись въ Словѣ о се, що Русинамъ по природному праву прислужає, — а найлучше бы то было, абы подобныи желанія выходили отъ самыхъ же Пчт. Кореспондентовъ.

Засилаючи мое искреннѣйшее поздравленіе
пишусь съ глубокимъ почитаньемъ
Богданъ А. Дѣдицкій.

Львовъ 9/III 862.

Лист писаний на 8 стор. 8^о.

19. Лист Йосифа Могилницкого до Амвросія Шанковського, писаний дня 13 IV 1862 р.

Львовъ (sic!) дня 13 цвѣтня 1862

Возлюблений мой кс. Амбросій!

На ваше писанье чрезъ Целевича не моглъ емъ для браку часу такъ скоро отвѣтъ дати, бомъ ще ся не видѣлъ зъ Осадцовъ и книжке отъ Дѣдицкого не були въ порядку, — Дѣдицкій пемаючи бѣльше книжокъ далъ менѣ остатнихъ десять, котрѣ я вамъ чрезъ Шепаровича отослалъ — другій на мени вложений обовязокъ т. е. вивѣданье ся отъ Осадци о станѣ васъ любезний дотичающихъ ся обстоятельствъ, не моглъ я еще исполнити мимо найусерднѣйшихъ стараний, зъ той причини, жемъ го будучи 4 рази у него, жаденъ разъ имъ го застати не моглъ якъ знаєте ми выходимъ зъ колегѣвевъ зъ рана о 10-той а въ полудне о 4-той годинѣ, онъ мешкає по дорозѣ якъ идемъ на всеучилище, не моглъ емъ го нѣколи о той часѣ застати, наветъ остатной Суботи взялъ емъ лѣценцью, прийшолъ емъ до него, а менѣ въ дому сказано, же єсть теперъ на сесыѣ лѣценцья ми ся укончила, а я не скуравше нѣчого повернулъ до дому; теперъ не маю вже часу бо рекулкцыѣ запали, не можна нѣгде виходити, може онъ придетъ насъ сповѣдати, то тогди зъ нимъ побесѣдую, и заразъ по святахъ вамъ отпишу. Зъ новинъ нема ту нѣчого а слиби и було то не потребую вамъ писати, бо отдатель сего листу вамъ все

¹⁾ Мабуть тут мова про куренду митроп. Григорія Яхимовича з дня 10 сѣчня 1862 р. в обрядовой справі (гляди про се докладнѣше у вступній розвідці).

найлучше оповѣсть, лише вамъ ознаймляю, же теперъ можете украинськѣ книжке всякого роду въ Львовѣ въ Димета¹⁾ достати, спровадилъ ихъ массу найславнѣйшихъ писателѣй, за аустрѣяцкѣ папери можна все набути—о томъ мусити вже знати, же на всеучилищи напомъ 3 катедры рускѣ²⁾ бути мають опрочъ словесности руской то єсть якесь туманство нѣмецке сли ся лише часи змѣнять то они все откличуть лянши тугейша страшне недобра же по полске нѣчого немає бути, якъ єсть такъ єсть, то добре, бо будуть принаймни о русинахъ бѣльше говорити.

Будьте такъ ласкавѣ и пришлѣть менѣ чрезъ надаренну оказѣю вашу Исторѣю Козакѣвъ тоту щоти разъ чрезъ мене Бучацкому жичили, а я вамъ дамъ на отворотъ Исторѣю Марквича, дуже красне дѣло може наветъ и завтра чрезъ Тиховича сли ю принесе нинѣ Шашкевичъ, бо пожичилъ отъ нашого Книгнѣцкого, буде вамъ она придатна до вашоѣ читанкѣ руской³⁾, и напишѣть ми якѣ книжке хочити, я можу на мое имя зъ Бѣблѣотекѣ зъ всеучилища або за заставомъ и зъ Осолѣньскѣхъ вижичати, сли укладаете читанку то вамъ буде треба того а въ Станѣславѣ недѣстаните нѣгде такєхъ, шкода жести давнѣйше на той концентъ не впаи.

Испитъ зъ догматикѣ здалъ я вже давно ще 26 марта не єсть то нѣчого страшного можу сказати же ся нѣчого не треба учити.

Кѣнчу мой листъ остаючи ся любящимъ вашимъ

Юсифомъ

Вѣкцю Клѣмку Гѣляра и Евся уцѣлуйте ѡтъ мене чрезъ Горского отрималъ емъ чоботи.

Лист писаний на 4 стор. 8^о.

20. Лист Юсифа Могильницкого до Амвросія Шанковського, писаний дня 1 V 1862 р.

Львовъ дня 1-шого мая 1862

Возлюблений кс. Амбросій!

Даруйте долгому молчанѣю моему, ви найлѣпше знати, якъ то тяжко єсть ту въ семѣнищи до чого взяти ся, до свята не могль емъ вамъ о вашомъ интересѣ нѣчого писати, бомъ ся зъ Осадцовъ не видѣль, ажъ на самѣ свята засталъ емъ го разомъ зъ Яновскѣмъ⁴⁾ и нашими двома префектами въ малѣцкого, очѣковали они тамъ на метрополѣту, аби въ церквѣ ся зкѣнчило, и аби ити до него на свячени всѣ гостѣ modesta ѣли зъ мною яйце, а Яновскій жичилъ мнѣ абимъ щасливо

¹⁾ Михайло Димет — купецъ у Львові.

²⁾ Тут мова про катедри на правничім виділі (гл. просе: Слово за 1861 р. ч. 25, 74, 79).

³⁾ Про руску читанку, уложену Амвросієм Шанковським, бібліографія не знає нічого. Видно, Шанковський таки не спроміг ся на неї; він видав тільки в перекладі німецькі читанки.

⁴⁾ Амвросія Яновський, інспектор.

богословѣ зкѣничилъ, якъ я ся самъ наочни переконалъ, значить Осадца въ него дуже много, въ дуже великой поуфалости живутъ зъ собою; при минѣ якъ вже повернули отъ метрополѣта и забирали оберокѣ свои въ станцыѣ Модеста, просилъ го Осадца до себе на свячене, на пополудны, а противно Яновскій Осадцу на понедѣлокъ, такъ же Яновскій въ Осадци въ передѣ булъ; о томъ вже мусити певне знати же и Крушинскій зъ Станѣслава въ метрополѣти разомъ зъ ними булъ, а що бѣла чули нашѣ алюмни якъ онъ зъ мероповичемъ по руски говорилъ цѣлу службу божу; потому булъ кѣлка рази на бесѣдѣ русской, и тамъ ся такъ добре малъ обзивати, даль би Богъ аби то такъ було, онъ хочеть якъ ми Осадца казалъ на всеучилище на Гѣсторѣю прийти, онъ ся ту въ томъ взглядѣ шибаль, маеть лише одного реваля якогось Савчиньского, которий за собою малѣ плечѣ маеть, бо щось недавно запустилъ ся булъ въ полѣтику — але менша о тоє розписалъ емъ ся за богато приходжу до рѣчи. До васъ любезный мой, Осадца писалъ и о интересѣ вашомъ васъ обучилъ, листъ мусѣ-лысте не заводне отримати, содержанѣе того листу було слѣдующоє; радить онъ вамъ на самѣ передѣ абисте до Вѣдня ѣхали испить робити, а сли нехочите, то ту, але неберѣтъ въ гимназыѣ жаднихъ предметовъ, т. е тихъ 10 годинъ яко помѣч-нихъ, бо то значить цѣлу суплентуру, и ще бѣльше якъ суплентуру на себе взяти, не будети могли ся въ жаденъ способъ предметамъ которѣ вамъ до испиту суть потрѣбнѣ для браку часу посвятити, подайте прошенѣе ваше и не просѣтъ аби васъ яко помѣчника ту перенесено, леше по просто же хочити испить робити, отримати певне цѣлу пенсѣю, и будети собѣ ходити на видѣлы, Яновский вже вамъ тоє зробить — О укладаню читанкѣ менѣ Осадца нѣчого не споминалъ, а я го ся о томъ немогль якось пытати — Я бимъ вамъ найлутше радилъ, абисте такѣ до Вѣдня ѣхали, тамъ маети испить певный, а ту того дурня треба на самий передѣ зо два рокѣ слухати, потомъ онъ приймаеть до якогось семѣнарѣи якъ онъ то називаеть, ажъ потому хто знаеть коли, каже ся подавати до испиту; отъ власне на другий мѣсяць робить оденъ ту зъ латини и грекѣ испить, вислухаль пѣдъ кѣргломъ 6 курсѣвъ, булъ 3 рокѣ въ тѣ семѣнарѣи, ажъ теперъ казалъ му ся подавати и щожъ то естъ великого? въ Вѣдни за рѣкъ а навѣтъ и за менше зробите певне испить на цѣлу гѣмназыю а сли маети 300 реньскѣхъ то можете и зъ Вѣкцевъ ѣхати тоє все менѣ Осадца такъ розповѣдалъ.

Зъ новинъ нема ту нѣчого нового, що би ви зъ газетъ не знали, на другий мѣсяць дамъ нашъ словарь руский друковати; Якъ чути ляшня буде жалобу свою за Варшаву скедати, и въ синѣ убѣори ся убирати на знакъ же мучникѣ ихъ пѣшли до неба.

Одну просбу маю до васъ, абисте яко посредникъ меже мною а татунцемъ стали, знаю добре же мушу трафити на

слабу жилу розходитъ ся ту о грошѣ которыхъ менѣ треба абимъ собѣ щось на вакацыѣ справити могль, бо опручъ реверенди нѣчого не маю, якъ ви знаєте зъ своїхъ часѣвъ, же першѣ вакаціѣ на богословью суть найпріємнѣйшыѣ, где противно пѣзднѣйшѣй жадного уроку немають требаби достати найменше зъ 70 реньскихъ, бо сама Чемера споднѣ камѣзелка чоботи, коштують 60 fl а где капелюхъ полкошулокъ и т. д. гдесъ ся меже люди показати буде треба, на ранзеґелдъ нема по раховати бо пороздававшѣ ту помеже фуртѣянѣвъ Гаусмайстрѣвъ сторожѣвъ покѣлка крайцарѣвъ, вийду за фѣртку зъ нѣчимъ, а ту треба и въ мѣстѣ трохѣ походити, та пожегнати ся зъ колеґами а наконецъ и за фѣру заплатити, 18 реньскѣхъ акуратъ на тоє лише вистане.

Здравствуйте любезный мой друже, кончу мое смаровидло, бо дзвонять, идемъ на погрѣбѣ Сосновского зъ великовъ парадѣвъ маєтъ ся отбути, пишучи ся вашимъ васъ любящимъ
Иосифомъ.

Вѣкъцю нашу лобу Клѣмку Яся Гѣляра уцѣлуйте отъ мене сердечно, и отпишѣтъ ми, бо листъ вашими для мене дорогими руками писаний єсть для мене завше найпрѣємнѣйший, щось ся стати мусѣло за мало до мене пишете, слимъ васъ въ чѣмъ оскорбилъ даруйте ми, и любѣтъ мя такъ якъ я васъ люблю.

Лист писаний на 4 стор. 4^о.

21. Лист Богдана Дідицького до Амвросія Шанковського, писаний дня 11 V 1862 р.

Ваше Преподобіє!

Высокопочтенный Господине!

Хотя до того часу не знаю, согласны ли Вы съ тѣмъ, що Вамъ книжки, мною изданныи, формально накидаю, осмѣляюсь таки переслати нынѣ сновъ 20 экс. „Гостины на Украинѣ“¹⁾ и 2 экс. „Попадянки“²⁾ по той единой необходимости, що они вже напечатаны и ихъ конечно таки въ свѣтъ розсылати треба. Стаюсь натрутнымъ, бо радъ бымъ благонамѣренне предпріяте, якимъ єсть изданье книжокъ рускихъ, предъохраняти отъ совершенного банкроту. Платимо ту за печатанье дѣль рускихъ готовыми грошми современно съ выпечатаньемъ, а отбираемъ издержки за накладъ ледви по року. Отже за вычерпаньемъ скромныхъ средствъ прійшло бы наконецъ выдавати нове руске дѣло ажъ по истеченью року. — Сими днями составилось у насъ во Львовѣ постоянное литератцкое общество, которого членами до теперъ межь инными суть: Петрушевичъ, Головацкій, Попель, Меруновичъ, Шараневичъ, Лѣсѣкевичъ, Тороньскій, На-

1) Гостина на Украинѣ, поэма Николая Лѣсѣкевича. Львовъ. 1862 (видане Б. Дідицького).

2) Попадянка и понаде-графянка, повѣсть изъ 1848 года, сочинена Севериномъ Г. Шеховичомъ. Львовъ, 1862.

умовичъ и я. Отъ Юнія с. г. станемъ выдавати мѣсячне періодич. письмо въ 8—10 листовъ подъ з. „Галичанинъ“¹⁾, въ которомъ заступлены будутъ: поэзія, повѣсть, исторія, филологія, критика и пр. Кажде отдѣленье науки и искусства буде мати нѣяко особну редакцію, найменше зъ 2 членѣвъ состоящу, а старающуюся о статіи саміи доборныи. Потреба такого письма у насъ необходима. Въ своемъ часѣ осмѣлимся запросити къ участию и Васъ, та старатись будемъ, абы такъ сконцентровати науковыи силы Руси. Позавчера прійшла зъ Риму нова буля (з 8. Апр. с. г.), по теоріи дуже благосклонна для Востока и греч. обряда²⁾. На подставѣ той булѣ пріймемъ за дѣло очищенья нашего обряда самъ Митрополитъ, а сими днями выдасть Онъ въ томъ духу нову куренду. Радость зъ того поводу у нашихъ велика. Вправдѣ бореній по тому предмету буде еще не мало, однакожь поборники лучшихъ засадъ Руси уже тѣмъ самымъ здѣлали крокъ одинъ на передъ.

Пересылаючи мои искренніи поздоровленія пишу съ глубокимъ почитаньемъ
Вашого Преподобія

преданнѣйшій слуга
Богданъ А. Дѣдицкій

Львовъ 11 Мая 862.

Лист писаний на 3 стор. 8°.

22. *Лист Михайла Качковського до Амвросія Шанковського, писаний дня 24 (6) V 1862 р.*

Самборъ д 24/6 Мая 1862

Достопочтенный Господине!

Немаю вправдѣ чести знати Васъ лично. Но интересъ, окотрый ми ходить, надае ми тѣмъ большое право до теперѣшней дописи, понеже ми Васъ многи яко ревного народолюбця препоручили, а навѣтъ Вашъ Директоръ Г. Крушинскій Вашу ревность въ народолюбію—и Вашу дѣятельность обще потвердилъ. Якъ зъ иншихъ такъ и зъ Вашои Гимназіи присылають ми ученики наилучшіи цвѣты литературной весны свои, котри я по возможности вынагороджати стараюся. Въ зимѣ прислалъ ми ученикъ 4^о отряду Володиміръ Стебельскій свои поэзіи и початокъ своей повѣсти историчной, а вчера прислалъ ми Ученикъ 7^о отряду Емилъ Застирецъ колька (4) стиховъ на полъ аркуша Обомъ послалъ я отвѣтныи нагороды—и то Стебельскому разъ 20 р. ав. В. а другій разъ 5 а. В. Застирцеви зась 5 р. ав. В. Оба изъявили въ своихъ стихотвореніяхъ необикновенныи до поэзіи ударованья. Лично незнаю я жадного. Но о Стебель-

¹⁾ Се издавництво й виходило справдѣ п. з. „Галичанинъ, литературный сборникъ“. Перший випускъ появилъ ся ще таки 1862 р. Редакторами „Галичанина“ були: Я. Головацький і В. Дідицький.

²⁾ Докладнѣйше про сю булю і посланіе митрополита Яхимовича гл. у вступній розвідці.

скимъ маю пересвѣдченье, же онъ истинно есть авторомъ присланныхъ ми поезій — звлѣща же и тое, що ми о нимъ Г. Крушинскій сказаль, за тѣмъ промавляе. Чи зась Застыриць есть сочинителемъ присланныхъ ми нимъ стиховъ, не маю переконаня, хотя зъ другон стороны допустити не могу, абы онъ ся мѡгъ отважити обманити мене — звлѣща же мене доси еще жаденъ зъ многихъ плоды духа и пера своего ми присилающихъ не обманить. Дабы зась возможной обманъ запобѣгчи, прошу Васъ взглянути въ рѣчь и донести ми результатъ. Благоволѣтъ такожь донести ми, длячого въ Вашей Гимназїи сорозмѣрно съ иншими — замало есть, якъ ми донесено, такихъ, що ся въ рускомъ писательствѣ упражняютъ? Въ иншихъ Гимназїяхъ отдаются ученики въ большой части руской словесности и рускому писательству. Въ нашей Гимназїи мало есть такихъ, котрибы правѣ всѣхъ русскихъ книжокъ — и русскихъ часописей печитали. Кождой руской книжки мають они сли не колькадесятъ то приваймѣй кольканацать екземплярѡвъ. Многи упражняются въ рускомъ писательствѣ съ такимъ успѣхомъ, же гденѣкотрыхъ до совершенныхъ писателѣвъ почислити можна. Въ бесѣдѣ не только съ русинами але и съ поляками употребляютъ только руского языка — незважаючи на гоненья зо стороны польскихъ учителѣвъ и перекинчика руского — Директора Полянського, котрому на вопросы въ польскомъ языкѣ — николи по польски но всегда по руски отвѣдають и то не только отличныи але навѣтъ слабеуши. Тымъ способомъ змусило го до бесѣды руской. Тяжко му то приходитъ, но абы ся не компромитувати же ся порядныи ученики до его бесѣды не стосують, мусить онъ ся до ихъ бесѣды застосовати. Теперь хорый онъ небезпечно. Въ Козацкихъ шапкахъ ходитъ ту около 50 учениковъ а въ иншихъ русскихъ шапкахъ еще больше. Теперь ходять они въ жолтыхъ соломяныхъ капелюхахъ со сивовъ широковъ и долговъ вѣтяшковъ. Заручити Вамъ могу, же собѣ сами за свои гроши таки шапки та капелюхи справляютъ. Гденѣкотрыи мають цѣле убрание руске. Донесѣтъ ми, якъ тамъ въ томъ взглядѣ.

Съ почитаніемъ

Михаилъ Качковскій

На окремихъ двохъ карточкахъ:

1) Зъ адресы виджу, же незнаете Устройства Судовъ нашихъ. Отожь объясняю Вамъ тое: При каждомъ судѣ окружномъ (Kreisgericht) суть 1 предсѣдатель (Презесь) — 1 Совѣтникъ краевосудовый яко Вицепредсѣдатель и 8—10 совѣтниковъ окружн. — судовыхъ. Я есмь Совѣтникомъ кваевосудовымъ Landesgerichtsrath — мое жалованье выноситъ 1800 р. Mk или 1890 р. а В. Но не всѣ совѣтники краевосуд. мають только — Есть ихъ три класы 1-а мае 1800 р. Mk. — 2-а 1600 р. Mk. а 3-а только 1400 р. АВ. Окружныи Совѣтники мають по 1200 до 1400 р МК. — и належать до 8-ои класы, коли тымчасомъ Совѣтники краевосуд. належать до 7-ои класы. Люди непонимають, якъ при окружномъ Судѣ може быти инший а именно краевосудовый

Совѣтникъ — незважаючи на то, же при Намѣстничествѣ — или губерній есть Совѣтникъ надворный — а при Урядѣ окружномъ Совѣтникъ намѣстн. или губерніальный — *Staahtalterei u. Gubernialrath*. Я зъ адресовъ Вашихъ учениковъ вижу, же того незнають. Освѣтѣть ихъ.

2) Отъ великод. Святѣ грають ту польскіи акторы зъ Сонча театрѣ. Очевидно намѣряють они духа польского возбудити и покрѣпити — а Русиновъ на лапку зловити. Но що до Русиновъ завели ся они, бо зъ Русиновъ никто тамъ неходитъ — хиба перекинчики, котри суть горшіи якъ Поляки. Тыми днями поѣдутъ они до Станиславова — абы и тамъ польского духа покрѣпити — а Русиновъ на лапку хопити. Надѣюсь же здѣлаете, якъ мы здѣлали. Наши молодцы ненавидятъ тыхъ Польонизаторовъ — и якъ бы ся змовили не ходять тамъ — хотяй ихъ тамъ возможными способами ваять — а навѣть черезъ преверженныхъ тымъ Польонизаторамъ учителей влѣяють. Потому поѣдутъ они якъ зачуваю до Тернополя — и здае ся, же они суть висланниками реставраторовъ Польци. Напишѣть потому до Тернополя до якого знаемого. — Тои картки непоказуйте никому — но подрѣтъ ю — анавѣть въ томъ интересѣ не откликуйтесь на мене. — Мое становищetra пошановати. — На нещастье наши молодцы повстають противъ языкови и правописи, якихъ мы досель употребляли, и котри суть основани, и чепляють ся Вечерницъ, котри конфусію робятъ и насъ до Варшавы провадятъ. Но они мають важность уже для того, же ся починають до полученья Матеры Украиньской съ нашою.

Крім сего з боку л. 1 об.:

Въ нашихъ сторонахъ и Русинки высшего сословія иначе не бесѣдуютъ якъ по руски даже съ Поляками — Рускихъ книжокъ читають много.

Л. 2:

Ревнымъ Русинамъ мое поздоровленье.

Л. 2 об.:

До Вашего брата писалъ я два разы — но не благовольтѣль отвѣтити.

Лист писаний на 4 стор. 4⁰+2 окремі карточки.

23. Лист Михайла Качковського до Амвросія Шанковського, писаний дня 21 (9) V 1862 р.

Самборъ д 9/21 Мая 1862

Достопочтенный Родимче!

Вчера получилъ я письмо ученика Вашего з 7. отр. Юанна Малицкого съ колькома стихами¹⁾. Урадовало мене то тѣмъ больше, понежемъ такъ въ листѣ яко и въ стихахъ при необикновенныхъ до писательства ударованіяхъ примѣтилъ гдѣнѣякое вдохновенье для любезной словесности нашей. Дабы

¹⁾ Малицькый Иван відомый як автор віршів, поміщений у „Боянъ” 1867 р. Крім сего писав він дописи до часописий і проповіді.

такого духа и въ инъшихъ ученикахъ возбудити и до нашої литературы та до писательства а принаймѣй до упражненія ся въ писательствѣ заохотити, посылаю для Учениковъ Вашой Гимназіи слѣдующіи книжки: 1^о 5 экземпляровъ „Альбумъ“, зъ котрыхъ два на лучшомъ паперѣ — всѣ съ образомъ Митрополиты¹⁾ — 2^о 10 экземпляръ. „Звенигородъ“²⁾ — 3^о 10 экземпляровъ „Старод Львовъ“³⁾ 4^о 5 экземпляръ. „die ruthenische Sprach- u Schriftfrag“⁴⁾ 5^о 5 экземпляръ. „Widok przemocy“⁵⁾—6^о 1 ексемп „Кат. Нравоученьє“⁶⁾ 7^о 1 ексемпл. „Буй Туръ“⁷⁾ — 8^о 2 ексемпляр. „Поезіи Федковича“ — 9^о 2 ексемпр. „Спѣвакъ зъ Полѣсья“⁸⁾ — 10^о 10 ексемпляр. „Гостина на Украинѣ“ — 11^о 10 ексемплярвъ „Попадянка“ — 12^о 2 ексемпляр „Отець Игнатій“⁹⁾ 13^о 10 ексемпляр. „Гринь Сеньковъ“¹⁰⁾ — 14^о 1 екс. „Рогнѣда Горислава“¹¹⁾ — 15^о 1 ексемпляр „Въ Память 13 Ноембр“¹²⁾ — 16^о 2 ексемпляр. „Народныи Звычай и обряд И. Гальки“ — 17^о 5 ексемпляр. „Змѣй (Ho) тятскій“¹³⁾ — 18^о 2 екс. „О неудобности лат. азбук и пр“¹⁴⁾ — 19^о Historia kośc. rusk.¹⁵⁾ — 20^о Старод. Галичъ“¹⁶⁾ — 21^о 2 екс. „Львов. руска Епархія“¹⁷⁾ и 22^о 3 ексемплярвъ Анеологія¹⁸⁾ съ прошеніемъ, добысьте (sic!) зъ Альбума зъ Widok przemocy — Звенигор и Львовъ зъ Гостины на Украинѣ и зъ Попадянки та Анеологіи (ad 1, 2, 3, 5, 10, et 11, et 22) по два ексемпляры — и то зъ Ал-

¹⁾ Зоря Галицкая яко Альбумъ на годъ 1860. Въ Львовѣ, 1860 (видав В. Дідицький).

²⁾ Стародавныи Звенигородъ. Сочинитель Василь Ильницкій. Въ Львовѣ 1861.

³⁾ Стародавныи Львовъ описаль Исидоръ Шараневичъ, Въ Львовѣ 1861.

⁴⁾ Die ruthenische Sprach- und Schriftfrage in Galizien. Lemberg, 1861.

⁵⁾ Widok przemocy na słabą niewinność srogo wywartej. — Теодосія Бродовича, вид. В. Дідицький з переди. словом Я. Головацького. Львів, ч. I 1861, ч. II 1862.

⁶⁾ Учебная Книга каеологического правоученія. По д-ру Конраду Мартину... составилъ Лука М. Цыбыкъ. Львовъ 1861.

⁷⁾ Буй-Туръ Всеволодъ, князь курскій. Повѣсть... составлена... Богданомъ А. Дѣдицькимъ. Львовъ, 1860.

⁸⁾ Спѣвакъ зъ Полѣсья, поема Николая Лѣськевича. Львовъ, 1861.

⁹⁾ Отець Игнатій, русскій приходникъ изъ Соломянки. ч. I. Львовъ, 1854. Автором сеі повѣсти був В. Дідицький.

¹⁰⁾ Гринь Сенковъ або нещастное супружество. Повѣсть... Написаль Данилъ Петрицький. Львовъ, 1861.

¹¹⁾ Рогнѣда Горислава, повѣсть историческа... Сочинитель Васильи Ильницкій. Во Львовѣ, 1860.

¹²⁾ Въ память торжественного дня 13. Ноемврія 1860 года. Сочиненіе пѣданное Богданомъ А. Дѣдицькимъ. Львовъ, 1860 (в честь Яхимовича).

¹³⁾ Змѣй Нотяскій. Повѣсть.. Написана П. Хохолушкомъ. Переводъ... В. А. Д-ого. Львовъ 1854.

¹⁴⁾ О неудобности латинской азбуки въ письменности русской. Розсужденіе Богдана А. Д. Вѣдень. 1859.

¹⁵⁾ Не знаемо певно, про яку се історію рускоі церкви мова.

¹⁶⁾ Стародавныи Галичъ, описанныи І. Шараневичемъ. Львовъ, 1860.

¹⁷⁾ Львовская руская епархія передъ стома лѣты. Львовъ, 1860 (Я. Головацького).

¹⁸⁾ Русская Анеологія. Ч. I. Львовъ, 1854. Видав її В. Дідицький.

бума оба грубыи на лучшомъ паперѣ—отдали Володеміру Стебельскому¹⁾ зъ 4-го отра зъ инныхъ дѣлъ (ad 4, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, et 18) по одному екземплярѣ — томужъ Стебельскому такъ жебы днѣяко найотличнѣйшій ученикъ и писатель малъ для себе каждого дѣла по одному екземплярѣ — а зъ семи дѣлъ (1, 2, 3, 5, 10, et 11, et 22) абы далъ по одному екс. Данилови Петрицкому²⁾ рускому литератови и писателеви. Для Емил. Застыраца учен. 7^о отр. назначаю зъ тыхъ книжокъ 1^о Альбумъ 2^о die Ruthensch. Spr. u. Schriftfr. 3^о Звенигородъ 4^о Львовъ — 5^о Гостина на Укр. 6^о Попадянку и 7^о Гринь Сеньковъ — зъ тыхъ 7 дѣлъ назначаю по одному екземпляр ученк 7^о отр. Іоанну Малицкому, окотромъ въ началѣ листу была мова — окромѣ тыхъ дѣлъ назначаю для него такожъ оденъ екземпляръ Widok przemosу оденъ Ексемпл. Анеологiи и оденъ ексемп Отець Игнатiй. Зъ прочихъ книжокъ задержѣтъ оденъ екземпляръ Альбума — два екс. Ruth. Spr. и Schriftfr. — и по чтыри ексемпляры Звенигорода — Львова — Гостины на Украинѣ и Попадянки — до дальшой диспозицiи у себе — а рещту книжокъ роздайте помеже учениковъ руск подля Вашого благородумiя — Но желалбымъ дабысте ми списъ тыхъ учениковъ, котрымъ и що дасте, прислати благоволили. —

Кромѣ тыхъ книжокъ посылаю 40 (сорокъ) ексемпляровъ Попадянки по 80 х а В. на продажъ въ надѣи, що ся займете тою продажею и здѣлаете, абы ся прехороша — и для нашой sprawy дуже полезна тая повѣсть якъ найборше помеже Русиновъ розойшла. Такъ горошой (sic!) и такъ любопитной а що больше такъ пожиточной Повѣсти немалисьмо еще въ прочемъ взнесла ся она зо взгляду гумористики — характеристики — а навѣтъ зо взгляду клясицизму въ обще такъ високо, якъ нелатво котра въ чужихъ языкахъ — Словомъ тая повѣсть робить нашой литературѣ славу велику — У насъ суть многи, котри тои повѣсти зъ рукъ не пустили, доки ю цѣлкомъ не перечитали. Гденѣкотрыи читали ю по колька разы. Достойна она того, а абы перешкодити вредливному воспитанью нашихъ дѣвчатъ, потреба тую повѣсть якъ найборше помеже наше читательство пустити, и на то влѣяти, абы ею всюда читано. Числю на ревное Ваше Народолубье — и виджу уже напередъ, якъ живно и ревно займетесь тымъ интересомъ. Власнѣ получилъ емъ почтенный Вашъ отвѣтъ зъ 5/17 с. м. на допись мою зъ 6. с. м. И зъ того отвѣту виджу, жемъ ся не ошиблъ на томъ, щомъ доперъ (sic!) сказали — а именно же здѣлаете, абы Попадянку въ Вашихъ сторонахъ всюда и якъ найборше читано — и абы вредливному нашихъ дѣвчатъ — того конечного двигателя нашой пародности — воспитанью по можности запобѣгано — и абы що ся еще дасть уратовати — ратовано. Наши ученики суть уже по большой части подъ добрымъ управле-

¹⁾ Відомий пізнійше письменник.

²⁾ Данило Петрицький, учитель в Єзуполі, писав вірші, оповідання, дописи й н.

нємъ, и въ нихъ покладаю великіи надѣи; Но сли имъ ихъ сестрыцы въ двиганью общога блага помагати не будутъ, — а того при дотыхчаснымъ воспитанью анѣ надѣятися можна, — дѣло непойде борзо. — Зъ Вашога листу вычиталь я много и перекональ ся о истинѣ ревнѣйшого Вашога народолюбья и о истинномъ Вашомъ поволанью до управленья благонадѣйнымъ нашимъ юношествомъ — та до двиганья молодой Руси нашої. Слибысьмо всюда такихъ мали — стояли бысьмо лучше. Но мы идемо на передъ — и въ задъ непойдемо уже николи. Наше юношество почувствовало уже за надто силы свои, абы ся цофнути коли рѣшило. Отдае ся оно литературѣ и писательству въ рускомъ языкѣ и въ рускомъ змыслѣ. На доказъ посылаю Вамъ ту отписъ воспѣванной ми учениками Гимназ Дрогобицкой Пѣсни: Сочинителемъ той поезіи есть Ученн гим. 5^о отр. Желѣховскій и до того кляенческаго духа утвору не малъ больше часу, якъ кольца годинѣ, бо вечеромъ препоручили му колеги сочиненье той пѣсни а на слѣдуючій день рано уже была готова. А тра Вамъ знати, же ученики руск Гимназ Дрогоб. до минувшего (1861.) мали великого Руси гонителя за Директора. И самборск Дір. Полянь(скій) гонитъ русскихъ учениковъ въ надѣи, же за то буде епископомъ — и нимъ могбы зостати, слибы Польщу зреставроваль. Съ почитаніемъ Михаилъ Качковскій.

(З боку на 1 стороні листу). Робю Васъ уважnymъ, же Змѣй Нотяйск належалъ до книжокъ заказаныхъ — чи и теперь есть заказаный не знаю. — На всякій случай — здѣлайте такъ, абысьте немали якои отвѣчательности — яко учитель — Можна чрезъ неучителя роздати. И зъ Ruthsch Spr. u Schrftf. тра быти осторожnymъ —

(На другій стороні). И Звенигороду та Львова (ad 2, et 3, et 22) призначаю по два екземпляр для Стебельского — и Анѣологій — книжокъ ad 19, 20 и 21. непотребуе Стебельскій — зъ нихъ убо ничъ для него.

(На другім листі): Незнаючи, чи маєте тамъ много прехорошой Гостины на Украинѣ, посылаю и той Поемы десять екс. на продажъ — кромѣ 10 екземплярей для учениковъ, окотрыхъ powyжеі была мова. —

(На обороті): Залучени три листы благоволѣтъ поотдавати. Простѣтъ — жемъ набазграль — бомъ ся мусѣль спѣшити. Лист писаний на 4 сторонах білого паперу fol.

24. Лист Михайла Качковського до Амвросія Шанковського, писаний в маю 1862 р.

Самборъ Мая 862

Достопочтенный Родимче!

Передъ 10 днями послаль я Вамъ черезъ Администратора приход въ Новыцѣ — книжокъ р. для учениковъ за 65 реньс 40 х А В. а на продажъ за 36 р. А В. Тіи книжки мусѣли-

сьте получити, и съ ними по моимъ желанью поступити. Въ колька дни потому получилъ емъ листъ въ Стихахъ и два стихи отъ ученика Вашои Гимназии V отр Льва Галицкого, въ котрыхъ много ударованій до поезиі примѣчаю. Абы го до упражненя ся въ поезиі — въ хвиляхъ отъ школьной науки свободныхъ — заохотити, написалъ емъ до него (залученый листъ) и до листу залучилъ емъ подарокъ въ квотѣ 10 р. А В. Кромѣ того благовольтъ дати зъ посланыхъ для учениковъ книжокъ: Альбумъ — die ruthenische Sprach- u Schriftfrage — Попадянку — Гостину на Украинѣ и еще що, слысьте уже всего нероздали. Даю му больше якъ Застирцови и Малицкому, бо виджу въ нимъ Лучшиі ударованья — а до того отвѣчае ънъ и школьнымъ наукамъ, бо малъ 6-у льокацю. По Стебельскимъ есть ънъ досель найблагонадѣйнѣйшимъ. Немаю я вправдѣ причины сомнѣвати ся, жемъ ся на нимъ не ошиблѣ; но понеже го цѣлкомъ незнаю, и только зъ невеликихъ — бо на одной четвертинѣ умѣщевыхъ стихотвореній — та зъ навясового вспомненя, же есть добрымъ ученикомъ — маючимъ 6-у льокацю, осуждаю, — прошу Васъ на припадокъ моиі ошибки стримати ся съ дорученьемъ моего подарку и донести ми орѣчи. Въ прочемъ вспераю я только тыхъ, котри или уже суть, или несомнѣтельно а принаймѣй вѣроятно будутъ ревными русинами. Въ настоящихъ обстоятельствахъ только ревность для нашої народности ожданое спасенѣ принести намъ може. Всею, що нашу народность усталити може а особливо руску бесѣду — руску словесность — руске письмо — руске пѣнье — рускій обрядъ а навѣтъ рускіі фарбы поперати повиннисьмо. Ученики р. нашої Гимназии розличаются во всѣхъ тыхъ взглядахъ отъ исполученниковъ своихъ не руской народности — Сообщаются правѣ только съ русинами — и любятъ ся въ рускимъ пѣнью такъ, же всюди розличныі рускіі пѣсни — та коломыйки спѣвають. Многи умѣють правѣ веѣ пѣсни зо Сборника и много иншихъ, — а прехорошу пѣснь „Миръ Вамъ братя веѣмъ приносимъ“¹⁾ — мало кто на память не умѣе. Поляки видять то дуже зле уже для того, понеже то есть очивистымъ розличіемъ помеже ними а нами, и употребляють возможныхъ средствъ противъ тому — але безъ skutku — а навѣтъ примѣчаю, же у нашихъ молодцѣвъ ревность тѣмъ больша, имъ больше мають перепонѣ. Давнѣй можна ихъ было прозвысками: „Святоюрчикъ — Рутенець — Москаль — и т. и. зъ термину збити. Теперъ называютъ такъ самы — и тѣмъ способомъ позатыкали многимъ Полякамъ, котри ихъ такъ прозывали, губы. —

Прощайте
Михаилъ Качковскій.

Самборъ мая 862

Лист писаний на 4 стор. жовтого паперу 8°.

¹⁾ Автором сеі пісні є, як відомо, Іван Гушалевич, музику до неї уловив Любювич. Докладніше про сю пісню у статі І. Франка про Гушалевича („Літ.-Наук. Вістник“ 1903 р.) і в мой розвідці: Іван Гушалевич і його літературна діяльність. Львів, 1905, стор. 44 і д.

25. Лист Йосифа Могильницького до Амвросія Шанковського, писаний дня 17 VI 1862 р.

Львовъ дня 17-го червня 1862

Возлюблений мой кс. Амврозій

И такъ встарчаю ся въ даномъ словѣ, посылаючи вамъ тую лепту україньской лѣтератури — якъось незнанімъ менѣ способомъ удалося Диметови закупити за 1000 реньскѣхъ книжокъ, спровадилъ опъ ту множество того я вамъ наветъ половину зъ всего неписилаю, бо суть где некотрѣ за надто для мене дорогѣ т. н. Исторѣя Хмельнѣцкого коштуеть 4—5 рублѣвъ онова ще бѣльше але здаеться же ви ю масте, босте хотѣли ще на вакацѣяхъ пренумерувати; такъ за тиждень пошлю вамъ 3 портрета, Шевченка, Кулѣша, и марка Вовчка, Шевченька видѣлъ емъ вже въ великѣмъ форматѣ, зъ него будутъ фотографовати много ексемплярѣвъ въ меншихъ форматахъ, тоє самое будетъ зъ другими двома, а варта щось подѣбного видѣти; Ляшня встѣкаєся, на Димета бий забий, а ми тимчасомъ ховаємся зъ накупленими книжками вже педлѣ нашѣ голосять по чеслахъ аби отдавати списъ накупленихъ книжокъ, а я тимчасомъ отсилаю все на почту, и мовю, жемъ нѣчого не купуваль. При читаню тихъ книжокъ трафите такожь и на такѣ которѣ меншу вартость мають але решта суть дуже краснѣ особливо основяненѣько и Шевченко много знихъ я ще не читаль але тыѣ щомъ читаль, то ми ся дуже подобали. Чорну раду можу собѣ ще записати за 2 мѣсяцѣ можетъ прийти дуже красне дѣло маєгъ бути, але щожъ дуже дорого коштуеть 4—5 реньскѣхъ зрештовъ подивѣтєся на окладке, все тоє ту було, але въ єднимъ дни розхопили, по 30 реньскѣхъ платили за все, зъ самон семѣпарѣ забрали бѣльше якъ за 200 реньскѣхъ тихъ книжокъ, Шевченка хотѣлъ емъ цѣлого мати, але щожъ упередили мя и лишемъ ухопилъ 7 кавалѣвъ 2 такехъ брошурокъ вже не було але я ихъ ще ту гдєсь помеже алюмнами достану и на вакацѣ зъ собою привезу —

можє вамъ вже вѣдомо єсть словарь нашъ вже готовый отослалисмо вже до друку 100 реньскѣхъ дѣстанимъ отъ Качковського и я тамъ кѣлка картокъ зробилъ на р 150 слѣвъ моѣхъ приймивъ комѣтетъ нашъ всего писаного єсть 500 аркушѣвъ

Ужалялисте ся передъ Тиховичемъ на мени, але цѣлкомъ неслушно, я погрѣшилъ въ первомъ курсѣ але не такъ якъ ви собѣ гадаєти, бомъ зъ ревеляцѣй мавъ I класу отъ разу, а до догматикѣ несѣдалъ емъ ажъ 3 тижнѣ пѣзнѣйше, и такожь отъ разу отрималѣемъ I класу але не такъ якъ ви собѣ думаете жемъ яку другу малъ вамъ Горскій зле набрехалъ я ся зъ него того несподѣваль нѣколи, теперъ хвалити Бога все ми красно идетъ до интерстѣцѣй вжемъ все по разу попереходилъ, жадной приключкѣ ся не обавляю и на вакацѣ зъ чистою совѣстѣю їду, ажъ 29-го зъ догматикѣ маю испитъ коло 1-го августа виѣду зъ Львова; недавно послалъ емъ до Грушкѣ портретъ Терлецкого и отрималъ емъ

50 fl O W алемъ ся такъ прошепталъ чрезъ тыѣ книжкѣ, же не маю чимъ кравцеви заплатити, але мусѣлъ емъ все купувати бо то лише ся разъ шощъ подѣбною графило шомъ засталъ вчѣра по 11-тѣ годинѣ, томъ все забралъ булбимъ купувалъ ще за бѣлше але вже болше небуло, такъ въ протягу 3 годинъ розѣбрали —

будте такъ ласкавѣ неотмовте тому прошенѣю и пожитче ми 20 fl я колисъ буду въ станѣ и вамъ отдамъ якосъ, я на вакацѣяхъ поговорю зъ татунцемъ и достаю тихъ 20 fl але теперъ листовно якосъ не могу, звлаща жемъ досталъ вже 50 fl вправдѣ писали до мене абимъ книжокъ накупувалъ и прислалъ имъ, але мене коштуеъ тоѣ 17 fl а за тѣлко богато будутъ ся гнѣвати, за портрети предплалили емъ 1 f 50 х на передъ хотѣлъ емъ чикати и разомъ зъ книжками вамъ отослати, але ту якъ огнемъ палить треба утѣкати и часами передъ уратовати тоѣ що естъ; не накедую я вамъ ихъ абисте ми за нихъ грошѣ звернули, я ихъ собѣ хочу затримати, ви менѣ лише на той Гѣпотичѣ будте ласкавѣ пожитчити 20 fl а я вамъ вдячимъ буду, бо ми кравецъ рѣчей не схочи видати безъ грошей. Немаючи своѣй власной Хмелнишни, вижичаю отъ Яворского и посилаю ёю вамъ, будте ласкавѣ пришлѣтъ ми ю найдалѣ за 2 тижнѣ, бо пасторалѣсти отѣздятъ по першимъ, а то передъ першимъ лица мушу мати, решта книжокъ розряджуйте ведля своѣй волѣ кс. капонѣкови прочитайте Гамалѣю Шевченъка певне ся подобаеъ, тоѣ остатновъ разовъ деклямовалъ Клѣмковичъ въ бесѣдѣ и велике браво досталъ за тоѣ

здравствуйте возлюбленный мой друже, и любѣтъ вашего
Иосифа

до грушкѣ пошлѣтъ тамъ що сли ваша воля, але будте ласкавѣ, не кажѣтъ, жемъ такъ дорого заплатилъ за тыѣ книжкѣ, бо буде гдиранѣ.

Вѣкцю Гѣляра Клѣмку и Яся уцѣлуйте отъ мене —

Клѣмка най ся шануеъ бомъ потѣшну новину отъ Тиховича учуль.

На боцѣ:

Здаѣт ся же розумѣети все, Панна Галя най ся на вакацѣ рихтуеъ вибираютъ ся тамъ свати красный оденъ хлопакъ.

Лист писаний на 4 стор. 4^о.

26. Лист Івана Могильницького (?) до Амвросія Шанковського, писаний дня 17 XII (ст. ст.) 1862 р.

Станѣславѣвъ 17 Декамврія 862/3

Любезный X: Амврозый

За листъ и благожеланіе въ денъ моихъ имянинъ дуже красно дякую, а поневажъ въ тѣмъ самимъ тижни такожде и Вашѣ любезный X: Амврозый имянини выпадають то прыймѣтъ ласкаво такожде и от мене сердечный зъ щирою любви текущій къ Вамъ благожеланія, и далѣ бы Г. Бѣгъ абисти по

зробленномъ испитъ ще разъ до Станѣславава приишли, бо такої непѣдхлѣбляючи Вамъ всѣмъ которій пѣдъ Вами були, дуже за Вами заложуть (sic!), й мають надѣю що ще пѣдъ Вами бюбезний (sic!) Х. Амвросій испитъ дозрѣлости робити будуть, бо Zipser бѣльше въ осмѣ класѣ бути пехоче. Вчора поховалисмо старого Ступицького (sic!) которій лише два дни всего хоруваль й такъ раптовно умеръ що ся наветъ й несподѣваль, переднимъ поховалисмо такожъ й Стрзельского (sic!), незадолго здається що й Маркевича, бо дуже небезпечно хорий. На мѣстце Нестайка есть ту Гороцкій а на Ступицького нема нѣкого. За описъ строю козацкого не лише я але й всѣ нашѣ козаки Вамъ дуже красно дякують, й много обѣцяли такій стрѣй собѣ посправляти але будте ласкавѣ потѣмъ намъ описати якъ тамъ будуть ходити въ лѣтѣ. Вечерницѣ будутъ нашѣ всѣ стипендисти принумерувати й то зъ певностъю одъ нового року. Іасьо дѣсталь власне пинѣ одъ Качковского 50 ре здається же черезъ той часъ якъ неходилъ до школи мусѣль якій стихи зробити, бо сказати не хоче нѣкому за що онъ дѣсталь

Стебелского вигнали зъ Станѣславава бо сварився зъ Баревичомъ й есть теперъ въ Самбори. Еугенъ ся достъ добре учить й повиненъ дѣстати добру клясу. Я ще до першого у Ренхелта а потѣмъ йду до Клѣми, а на нашѣ свята пойду до дому.

Конецъ листу — чисто приватний — пропускаю. На кінці підпис:

Васъ (sic!) щиролюбящій Іоанъ (sic!)

Лист писаний на 3 стр. 8^о.

27. Лист Івана Могильницького з Грушки до Амвросія Шанковського, писаний 1862 р

Любін Дѣте!

Начитавши росправу о Угорскехъ Русинахъ І. Амбросомъ Шанковскимъ въ Словѣ начертанну,¹⁾ вострепетало радостію Сердце наше на обявъ умной ревности Вашой и того духового стремленія которое удатна виразительность глубоке чувствѣе огляднѣсть въ виборѣ поднесеннихъ историчнихъ точокъ безсомнително въ далшомъ поступѣ на Словесной дорожѣ до котрой леше Вамъ болше смѣлости, Часу и Свободи духа треба, здѣлавъши и вивиде Васъ на изрядного Писателя всѣхъ Вами закревоннихъ такъ нужднихъ якъ полезнихъ дѣлъ; бодрствуйте крѣпити и мужаетеся въ маломъ вѣренѣ пад многими поставитъ Васъ Господь а честь и Слава громко рознесена будетъ и для насъ стихіемъ житя и радости. — Имѣйте ми вѣру я хоть не лѣтератъ а люблю горячо лѣтературу, не музикъ возхищаюся нею нескусинъ самъ маю вкусъ и чую глубоко, отже Вамъ пророчествую прекрасніи колієь Вѣнецъ тои хоть такъ

¹⁾ Слово 1862 р., ч. 41 і 43. Є се обговорене німецької розвідки Г. І. Бідермана, п. з. Die ungarischen Ruthenen і т. д. Амвросій Шанковський пізнав ся з угорськими Русинами підчас богословських студій у Відні й у Львові.

болѣзною Слави на Вашей дорожѣ; але не раджу исключо въ тую дорогу вглубляти ся що не для одного дуже удатного стать ся тернистовъ. Sapienti sat. —

Дальша частина листу, писаного на 1 стор. білого аркуша паперу, має чисто приватний характер; тому пропускаю її. Лист без дати.

28. Лист Анастасія Михайловича Шанковського (?) до Амвросія Шанковського, писаний дня 27 II 1863 р.

Любезнѣйшее Братерство!

Вотъ тебѣ козакъ характерный! Ни сердца ни чувства; — ни potreбы сношенія ся въ своихъ веселыхъ и мрачныхъ хвильяхъ жызни съ лицами его полюбившими и сочувствующими его долѣ. Да это на первое мгновеніе точно такъ видится, но будь увѣренный любезный Братъ, что познавше Тебя и Твою милую Викту Ивановну, я цѣлымъ сердцемъ пригнулъ къ Вамъ а время которое въ Вашимъ кругу перебыть мнѣ случилось ся причисляю къ найприятнѣйшой эпохѣ ферій. Ничто другое не заставило меня молчать, какъ только моя дикая натура неизмѣщать такъ долго никому о своихъ судьбахъ, какъ долго рокъ мой положительно несклонить ся къ лучшему; такъ что еесли молчу тѣ мнѣ дороге лица съ которыми въ перепискѣ стоятъ приятностію читаю, знать могутъ, что я или что небудь нового затѣялъ и хлопотанія мои рѣшительнаго успѣха еще неимѣли, или я можетъ быть пожалуй въ худыхъ обстоятельствахъ. Сказавши то со статіи изясненія Вамъ моего долгаго и самъ сознаюся неприличнаго молчанія, позвольте мнѣ доказать Вамъ охоту писанія къ Вамъ дѣломъ.

Предо всемъ дайте вспомнить объ переставившой ся Вашей несчастливой Матушкѣ: да будетъ ей легкою земля и вѣчная память! —

Теперь къ живимъ. Попрацавши ся съ Леономъ поѣхалъ я во Львовъ. Намѣреніе познакомить ся зъ нашими словистами, святоюрцами, козаками и ляхами, узнать какъ далеко наша молодая и старыная Русь успѣла задержало меня во Львовѣ цѣлыхъ двѣ недѣли такъ что ажъ 7. Октября возвратилъ ся я домой.

Здѣсь начали у меня Богъ знаетъ съ какой причины глаза болѣть и заставили меня 7. недѣль дома праздно сидѣть, такъ что подъ конецъ эта праздна скука надоѣла мнѣ ужъ слишкомъ и не смотря на несомсемъ еще здравіе глаза отправилъ ся я 24. ноябрю во Вѣну. Здѣсь здѣлалъ я съ собою несомсемъ такъ, какъ я это думалъ будучи въ Станиславовѣ. Я рѣшилъ ся поступить въ постройку железныхъ дорогъ, и спустя нѣсколько дней по моимъ приѣздѣ во Вѣну принять былъ во французское общество „Штатсъ банъ“ и назначенъ въ бюро для постройки мостовъ. Такъ уже одъ двохъ мѣсяцей работаю на томъ полѣ.

Занятіе очень пріятное, практыка большая и хотя теперъ какъ провизорычній Инжениръ — Элева только 45 гульденовъ въ мѣсяцъ получаю, то есть надежда скоро остать дѣйстви- тельнымъ Инжениръ Элевою съ жалованіемъ 640 гульденовъ, 200 гульд. Квартиргельдъ и еесли въ полѣ работа 3 fl. еже- дневныхъ diets. И такъ какъ наше общество съ весною новую трассу соединяющую Вѣну прямо съ Прагою строить намѣрено то есть вѣроятность что и дорога къ скорому дальшему аванзу назаложена стѣною. Однако будущности моей недумаю здѣсь глядѣть, только перенесуся при удобнымъ случаю на лучшее мѣсто въ Россію, чтобы скорѣй можно dospѣть своей цѣли и осѣвши постоянно въ Галицкой Руси дѣйствовать въ пользу нашихъ. Впрочемъ живу я въ Вѣнѣ довольно пріятно. Уды- вительно, что здѣсь то у меня всегда превосходный юморъ и веселое розположеніе хотя городище и дорогое и присквер- ное. Звижъ того погулявши во время празникъ по Италіи и Га- лиціи а имѣющій слабость съ отца подѣ никакимъ условіемъ ни копѣйки нетребовать, задолжылъ ся я немножко, такъ что съ мѣсячныхъ 45 гульд. 15 амортизую заѣмъ а Твоихъ то 5 гульд. ажъ за нѣсколько мѣсяцовъ на чергу прійдутъ. Къ ста- ти должень я здѣсь сказать что соотношенія мои съ моими родителями совсемъ не худые. На противъ я ихъ очень люблю и любимъ ни ми необикновенно. Но всегда я такъ дѣлаю, что они никакъ неподозриваютъ били у меня когда забудь мгно- венія, въ которыхъ нужалъ ся я денегъ. Такъ дѣлаю я съ лю- бви къ нимъ, знаячи что ихъ приходы ледво имъ позволяють имѣть свою выгоду на старые ихъ лѣта. Подѣ такими обстоя- тельствами надо жить мнѣ и розчетливо и пожалуй хочеть ся жыть то и весело. Въ первымъ я мастеръ, что до другаго, прак- тическій человекъ. По воскресенямъ хожу всегда къ Батюшкѣ Михаилъ Федоровичу Раевскому. Здѣсь собирають ся все на- шие Русские съ Галиціи а есть насъ теперъ 21. мірскихъ мо- лодыхъ, Рускіе съ Россіи, Сербы Чехи и проч: Передѣ, во время и по чайку идѣтъ пріятная забава съ дамушками, коло одинадцать часовъ идемъ прочъ съ салону въ апартамента Батюшки а закуривши цигарка споримъ и толкуемъ до 2. ча- совъ обыкновенно. Такъ какъ здѣсь смѣсь всѣхъ партій и сла- вянскихъ народности споры тѣ и очень занемальные и поучи- тельные. Въ четверъ подобные чайки у князя Гагарина, въ пя- токъ у Ламанскаго члена Петербурской академіи и професора славянской исторіи на университетѣ тамже, путешествующаго въ прочемъ живъ отъ 6 лѣтъ ради изученія Славянъ по Сла- вянщинѣ и живущаго здѣсь на недолгое время. Прочие вечера перевозжу дома упражняячи ся въ французкомъ и ангелскомъ языкахъ и читая дѣла относящіеся къ моему заводу. Такимъ образомъ день по дню бѣжитъ, чѣмъ разъ менѣе долговъ, чѣмъ разъ сильнѣе охота — къ чему вопрошаете? да что при- кажете дѣлать — охота жиниться та батюшки. Это серіозно такъ и нешутя уповаю я на Тебя и премущественно на Твою

любезную ласточку Ивановну, что незаботить ся она щиро и охотно найти для меня голубушку. Да любезный Братъ, случай видѣть Тебя съ Твоею несравненную Викцею такъ счастливымъ сдѣлалъ на меня впечатлѣніе. Уѣхавши отъ Васъ не только не ослабло воспоминаніе на Твою нѣжную участь, напротивъ оно усѣливалось съ каждымъ днемъ а когда я заболѣлъ и болѣзнь моя по цѣлымъ днямъ и вечерамъ съ перевязкою на глазахъ сидѣть меня заставила, воспоминалъ я солодко на Твою Викцю и вопросъ: нестремить ся ли и мнѣ къ скорой женитбѣ чѣмъ разъ чаще мнѣ попадался. Пошли разсужденія — зравнивалъ я выгоды холостой жызни съ тѣми женатаго, прищала меня неограниченная свобода китать ся по далекимъ землямъ, но и приманивата нѣжная жызнь домашняя и подь конецъ узналъ я возможнымъ, что одно совмѣстное съ другимъ, что жертвуя отчасти необмеженной бродящою волею можно найти сладчайшее возмездіе въ любящей и любимой женѣ. Но такъ какъ хочу то я непременно женить ся на нашей Галицкорусской а немѣю случая жить въ Галиціи ничего дѣлать, какъ положить ся въ томъ дѣлѣ на Васъ. А черезъ годъ ужъ и можно будетъ женить ся. Такъ пожалуста Викто Ивановна, чтобъ приѣхать то мнѣ на готовое. Найсчастливишій бы я былъ есьлибы другая така Викценка нашла ся, но ничего дѣлать и голубка по твоему вкусу будетъ мнѣ любезную. Трудное и совѣстное то дѣло скажешь. Совсемъ нѣтъ. На деньги совсемъ ничего недержу. Красивое личко и доброе сердце вотъ что конечно потребую. Любовьъ всего что русское, приданеость къ вашимъ звичаямъ и обичаямъ, сила николи неувиринькать, знаніе нашихъ пѣсьни, знаніе иль охота изучить ся французкому языку вотъ свойства которые бы въ моихъ глазахъ дѣвушку предъ другими рекомендували. Такъ думайте о томъ любезнѣйшіе — иначе придется ся остатъ мнѣ старымъ сѣчевымъ козакомъ и вѣчнымъ бродягою. —

Писалъ Александру Трусевичу, братъ его Михаилъ и помежъ другими говорить что Вы съ Марцею на возвратнымъ путю съ Бродовъ посѣтили его и Ты заявилъ намѣреніе приѣхать лѣтомъ во Вѣну. То меня очень порадовало. Александеръ теперь такожъ въ Вѣнѣ онъ служитъ при томъ самомъ обществѣ что я, приделенъ въ Бюро Гохбау и есть такъ какъ черезъ цѣлое время нашихъ вѣнскихъ студіи и теперь моимъ единственнымъ другомъ и очень намъ мило что судьба насъ до теперь нераздѣлила. Онъ кланяется Вамъ и радуется также извѣстіемъ о возможности познакомиться ся съ Тобюю.

Здѣлайте милость, пишите какъ батюшки въ Станиславовѣ и Грушкѣ поживаютъ, что дѣлаетъ Левъ и его жена, какъ Малицкимъ идетъ, что маленьки ихъ Амвросіи—Теодоръ и Юзя здоровые ли, Марця и Салюня какъ поживаютъ. Войнаровскій женился ли — или Коломыйска блондинушка мнѣ зостанеть ся. Какъ поживаете во Львовѣ, бали русскіе посѣщали, хорошо бавили ся, нѣтъ надобности готовить ся мнѣ до васъ въ ку-

мушки. Если бы Васъ когда нибудь судьба въ нашия стороны занесла, забудьте посѣтити моихъ стариковъ въ Любачевъ — ведь то только 4. миль отъ Яворова. Очень бы то моихъ родичей радовало Цѣлую Васъ сердечно и поздравляя всѣхъ и вся даю вамъ обѣтованіе покаять ся въ передъ и писать къ Вамъ часто, такъ такъ дѣйствительно на вопросъ: Какъ то случилось что я такъ долго Вамъ не писалъ, самъ немогу найти себѣ удовлетворительнаго отвѣта. Такъ покажите себя лучшими меня пишите сей часъ а если и Ивановна удостоитъ меня нѣсколько власноручными словами то радость моя будетъ безъ границъ. —

Теперь прашайте, не дайте мнѣ долго дожидать ся отвѣта такъ какъ съ истыннымъ нетерпѣніемъ ожидаетъ писанія Вашего любящій Васъ Братъ

Анастасій Михайловичъ.

Вѣна 27 февраля 1863.

Какъ идетъ вѣтръ на нашей Руси относительно Польши?

Мой адресъ А. М. S. Ingenieur- Eleve Staatseisenbahn, Minoritenplatz N. 7. (Brückenbau). — а живу: Mariahilf, Dreihuf-eisengasse N. 7. 2. St. Th. N. 51.

Вотъ еще любезной Ивановѣ („здѣсь“) палую сердечный.

29. Листъ Ивана Могильницкаго sen. до Амеросія Шанковскаго, писаній для 27 III 1863 р.

(Уривок)

За присланный брошурке Спаси Богъ, невадиль придивитися зъ далека якихъ Супостатовъ натягае бѣдна Украѣнщина, хоць въ принципѣ що одна рускописменна правопись и стѣлѣчно ученна бесѣда якъ у Нѣмцовъ и въ Славянорусовъ бити подобаєтъ и я думаю. И читая має бути нѣнѣ вже довершена Словесноруска гражданска Великоруска, чи наша нинѣ въ розличнихъ видахъ появляючяся по просту Руска бесѣда котра тимъ совершенѣше мнѣ нравить ся чѣмъ близша В. Рускои очищенной отъ поліонѣзмовъ не претязая оправдати. — Выходять въ Стауропегіи и другѣ Брошурке зъ титла любопитно звязующѣ, будте Богу милѣ надѣшлѣтъ хоць котрѣ дешевшѣ.

30. Листъ Ивана Могильницкаго з Грушки, писаній для 29 IV 1863 р.

Возлюбленнѣ Дѣте!

Извѣстіе о щастливо и по Наському опровадженихъ Святъ и непрекосновеннѣмъ возвратѣ и гараздѣ обрѣтимъ приѣхавши во Свояси, радостно прочиталисмо, и о тѣлко умилилися, вѣдаючи Васъ здоровыхъ. За всѣ любопитнѣ хоць и Сумнѣ вѣсти зъ Столицѣ сердешно благодарю и въ мѣстѣ благаю абисте теперъ коли день великій и Ви свободнѣшого въ якомъ колвекъ часѣ що полезного и намъ нуждного донести хвилку найдете неотказуйтеся намъ частше писати, о Собственнихъ общихъ и

Костя¹⁾ тикаючихъ отношеніи. Сего послѣднього напрасно вже третій тиждень виглядаємъ, таи отъ толѣ и листу отъ Нихъ немаємъ.

О посѣщеніи Метрополѣти кажутъ, що леше мурованоу буде ѣхати дорогою, отже може и въ самихъ Семаковцехъ бути, на всякій случай я буду перевѣдовати абимъ отдаючи му привѣтливое почтеніе могль Ёго видѣти, та уже и Костиви написаль аби упередилъ о томъ Барона. Радбимъ знати чи Кузѣмскій отрималъ яке письмо отъ Бабецкого Сенатора²⁾ якъ мя упевняль листовно що Ёго Костика вмѣщеніе въ терно горячо благаль — Сие Вамъ нарочито возвѣщаю абисте Ёстлибъ Вамъ лично або черезъ другого кого дало ся въ томъ отношеніи Г. Кузіемского просити, и тое обстоятельство знали и по Своему благоразумію употребили. —

И такъ справа обрадова якъ прежде поручена не Князю и Любителю правди але хетрости и лецемѣрѣю Ёзобтовъ и високопарнимъ неситнимъ чести людемъ що невходячи въ Истенну, невходячи въ нужность Скверности и Ёи очищенія, насъ однихъ Галицкыхъ добравшихъ ся до Кореня правди Историчной и почувуючихъ въ Собѣ силу и волю, тое що насъ безчестить въ очахъ просвѣщеннихъ протенстантовъ и Свѣтлихъ православнихъ смиренно мудро исправити безъ Соблазна вже зъ гори за виноватихъ рѣшенно; о Мартине Ты мавъ кромѣ правдолюбія своего хоць князен мирскыхъ що тя подперали! — Хтожь зъ нашихъ остоить Гоненію винѣшному? и хитро лицемѣрнимъ клеветамъ идучимъ по Можнихъ предупрежденіямъ и личной коресте! чияжь не наиде ся другіи Ревнитель сказати: бувъ Шумлянскіи не шумѣвъ, таи Ти Шептицкій не шепчи, хоць тои послѣдній положилъ немалѣи для Галича подвигѣ. Наися стане якъ Богъ допустить, Реформа мню очень нуждна; Боже сохрани насъ отъ Шизми и отъ произволу Московско-нѣмецко дишащихъ Предсѣдателей Синода, но истенно частное Исправленіе и однообразіе обряда Богослуженія Литургичного бблше на часѣ. Тому и Синодъ зложеніи зъ болшости благоразумнихъ, але правихъ Русиновъ умѣренно ревнителнихъ, а не Сребро и Имѣніе любцевъ що Приходъ и прихожанъ лемъ въ матеріяльномъ отношеніи управляютъ и доятъ якехъ много а Декановъ маемъ такъ зовомихъ Schlamazel, такъ при нерѣшимости и Студѣ и боязни потерати настоящѣ корести провѣдника неуторопають противо вѣчно сильнѣшимъ ворогамъ Руси нѣчого; та вибѣжитъ леше зъ великого труса Гори ridiculus mus!

Дальша частина листу порушує чисто приватні справи, тому пропусказмо її.

Лист писаний на 3 стор. 8^о.

¹⁾ Костя Могильницького.

²⁾ Антона Могильницького.

31. Лист Антона Могильницького до Амвросія Шанковського, писаний дня 9 VII 1863 р.

Euer Hochwürden!

Noch vor dem Anlangen Ihres Schreibens, habe ich die bekanten 17 fl dem Anastasios eingehändiget, wovon 14 fl an Färberlohn zurückbleiben, 3 fl aber, sammt gefärbten Kleiderstoffen rückgesendet werden sollen. —

In Angelegenheit der Gehalts — Aufbesserung des Herrn Professors Kerekjárto habe ich allsogleich die nöthigen Schritte gehörigen Orts gemacht und wie die beiliegende Auskunftsnotiz beweiset, ist die dießfällige Eingabe noch unterm 18-ten May l. J. dem Referenten H. Szaszkwicz, in der Kultusabtheilung des k k: Staats Ministeriums zugetheilt worden. — Dieser Referent, hat aber, wie bekannt, am 19-ten Juny, — der Bischofmützen-Jagd nach Rom, sich als Frey-Schütze angeschlossen, — und die unerledigte Eingabe, ist seinem einstweiligen Stellvertreter, Ministerialrath v Kleeman zugetheilt worden. — Auf meine inständige Verwendung, gab mir H. Kleeman diesen mündlichen Bescheid, er müsse diese Hingabe bis zur Rückkunft des Szaszkwicz unerledigt belassen, weil er mit den Eigenthümlichkeiten derartiger Referate aus Galizien nicht hinlänglich vertraut ist. — Ich werde nicht unterlassen meine dießfällige bittliche Verwendung bei S-er von nun an, Vollblut-Catholischer Vice-Heiligkeit, dem Referenten Szaszkwicz geziemend zu wiederholen, — ob aber meine sündige, im Geruche einer panslawistischen Schisma-Tendenz stehende Wenigkeit, einer hochgeneigten Berücksichtigung würdig befunden werden wird? — werde ich Ihnen eine getreue Notiz zu zusenden nicht ermangeln. —

Xenophont ist seit etlichen Tagen mit seinem Regimente im Übungslager bei „Bruck an der Leytha“ — Rector H. Ciepanowski hat ihn all dort gesprochen. —

Machen Sie, geschätzter Ambros, daß Sie zur Beendigung Ihrer Studien, nach Wien kommen; o! wie glücklich wäre ich, mit Ihnen die Stunden meiner langweiligen Abgeschiedenheit verändeln zu können!

Ich küße Sie und Ihre Victoria herzlich

Ergebenster
Anton Mogilnicki

Wien am 9-ten July 1863. —

Лист писаний на 2 сторонах білого паперу 8°.

32. Лист Івана Могильницького sen. до Амвросія Шанковського, писаний дня 8 XI 1863 р.

Прочитавши розправу Судову Грицолънього¹⁾ и Его неу-
мѣстну безглузду оборону дивує мя що Судъ таке заключеніє

¹⁾ Грицоліні — се професор богословія Черлунчакевич, дуже нелюблений свого часу. Про його судову розправу із редакцією „Слова“ гл. „Слово“ за 1863 р., ч. 83. Про Черлунчакевича згадує нераз кореспонденція А. Шанковського.

здѣлалъ наводячи въ току розправи аби випровадити съ того „parturiunt montes nascitur ridiculus mus“ — бо тоѣ трохѣ Смѣшности котру Грицолѣнѣ яко вообще мнѣніе съ тои справи отнесѣ буде леше мерзостею римского Систему и Ёго лещемѣрного обученія, але неудовлетвореніемъ оскорбленнаго тимѣ Падлецомъ Нровственнаго Чувства правоприсящаго Православія. —

Такъ Ost u. West и 5. ч. Страхопуда прислали менѣ на сихъ дняхъ жялко еле що стихъ обохъ Сочиненіи дається постерѣгати якесь родъ приголомшенія бо любопитнѣ Статіи або внихъ дуже обмеженнѣ, або доборомъ вираженіи тускливо лагѣднѣ: чиби неодѣржали напись „Чиши дѣтька зрѣдка абы ты неудравѣ“. Маю такожъ Мету за м. Вересень прошу всли уже вѣйшло Чесло 2. за Октоберъ менѣ Ёго разомъ съ Мѣсяцьо Словомъ про 864 на мои коштъ надослати а я съ благодареніемъ отворотною почтою весь коштъ отошлю.

Початок і кінець листу (його дата: Грушка 8^о Новѣмбра 863.) пропускаемо, бо там говорить ся про чисто приватні справи.

33. Лист Климента Сарницького до Амвросія Шанковського, писаний дня 4 (16) XII 1864 р.

Въ день св. Великомуч. Варвары ^{4/16} Студня 864.

Почтеннѣйшій Отче и любезнѣйшій кольего!

Согрѣшилбымъ тяжко заспавши надходячій день 7. Студня и неоплативши ся сердечновъ взаимностевъ. — Святитель Амвросій, его же память на висше означенѣмъ дню обходимъ, а котрый всть Вашимъ теплѣйшимъ заступникомъ передъ Богомъ, былъ святѣйшимъ, ученнѣйшимъ и неустрашимымъ поборникомъ правды въ вселеньской церквѣ; Щобъ то ѣнъ схотѣлъ вьеднати ласкаво у Бога, абы и Вы Любезнѣйшій сіяли ученностію и крѣпостію духа въ нашой ѣдной отчинѣ руской, щобъ то ѣнъ уприсилъ для Васъ и Вашихъ крѣпкого здоровля и всякого благополучія въ якъ найдолшій вѣкъ, и щобъ теплымъ своимъ покровительствомъ защищаль и хоронилъ ѣтъ всякихъ прикрыхъ и сумныхъ приключеній Васъ и цѣлу Вашу рѣдню на всегда, того сердечно желае въ день Вашего тезоименія смиренный Іеромонахъ. —

По правдѣ жалѣ мнѣ Васъ было почтеннѣйшій обоє, колимъ вчыталъ — а потому и дѣзналъ ся о стратѣ великой яка Вашу доткнула рѣдню, а то тымъ бѣльше колимъ, знаючи Вашіи дражлившіи чувства, выобразилъ собѣ Ваше горестне состоянье души. — И я такожъ подѣлялъ ту Вашу горесть и бѣднѣзнь, хотая признати ся мушу, лишень часинку, стихъ бо Сирокомлѣ — розѣгналъ смутокъ чи скоро —; сей бо покѣйникъ именовъ грабаря — отъ якъ промовилъ за мене:

— — — tak mi sãdzono i basta!¹⁾

¹⁾ Пропускаю довшій цитат із Сирокомлѣ.

Тии то слова одобрухали мене скоро. Знаю що они не для Вашой потѣхи, и хорони Боже, щобъ я ними на счотъ Вашихъ чувствъ хотѣлъ Васъ бавити, я тѣлько про себе кажу. Васъ же вручаю Божьму потѣшенію; ѡнъ Панъ найлѣпшій, хотъ побѣе то ззумѣе опять потѣшити. Най буде свята его воля благословенна. —

Увѣльяю Васъ любезнѣйшій ѡтъ всякого извиненія, що будучи въ Львовѣ не посѣтилисьте мене; Я не такой образливый — а досить вырозумѣлый. Знаю, же кто має жѣнку та обовязокъ старанья ся о счастливу будучу свою судьбу, тому не часъ посѣщати монаха, котрому ложка и миска есть готова. — Стараль ся я въ правдѣ — пѣдъ часъ Вашого перебуваня въ Львовѣ Васъ где небудь стрѣтити щобъ Вамъ привѣтсовати превосходно сдѣланный Вами испитъ, тай лично подѣлити съ Вами утѣху, но коли ся не удало, то щожъ робити. Прѣймѣтъ хотъ пѣздное но щирое мое привѣтствіе зъ того взгляду; а дасть Богъ колисъ збйдемъ ся здоровѣ то и натѣшимся. —

Сказати бы Вамъ де що про нашїи новини, такъ щожъ Вы дуже допытливиі — мабуть все знаете. Хотѣбы напримѣръ и то що Кайко¹⁾ має быти вѣспѣвредаторомъ слова; та що появила ся не давно тому зядлива газетка (соромъ) пѣдъ дурнымъ назвищемъ Дуля²⁾; що Панъ директоръ Бачинскій³⁾ зажадалъ на слѣдуючій рѣкъ 3000 fl а. в. сталого жалованья ѡтъ театрального комѣтету⁴⁾, а тойже таке освѣдченье прїялъ съ насмѣшковъ; що Панъ Бачиньска⁵⁾, выступовала въ аматорскихъ представленьяхъ въ театрѣ Скарбка, даннихъ на користь убогихъ тутейшого мѣста; и що дуже сподобалась польской публицѣ, хотяй зядливиіи не выдержали сказати: *Ej coś rusinskiego w niej się przebija* —, и хотъ дулѣсти (deutsch katholisch u. orthodox Коблянскій, Свѣнцицкій alias Лозовскій и Лопатинскій правникъ⁶⁾) усиловались ю скомпрометувати та сами скомпрометованї зѣстали названї якимесь ѡдважнѣйшимъ Ляшкомъ: ослами и дурнями; що въ книгарнѣ Вѣлда можъ дѣстати Сотню рускихъ спѣванокъ въ нутахъ до спѣву и на фортепанъ, все то Вы десь знаете, а слисте не знали — ѡтъ Вамъ и сказано. —

Будьте ласкавій поблагодарити красенько — именемъ моимъ Вашой достопочтеннѣйшой женѣ за ласкаву память на мене, та освѣдчити глубокое почитаніе Всечестнѣйшому газдѣ

1) Микола Лѣйкевич, що був якийсь час співробітником „Слова“.

2) Сеї „Дулі“ появило ся тильки одно число. Цікаві замітки про неї подає Бібліографія І. Е. Левицького (II, стор. 39, ч. 335).

3) Омелян.

4) „Руської Бесѣди“ у Львові.

5) Виступала на нашій сцені як дуже гарна сила.

6) Видно з того, що редактором „Дулі“ не був Володимир Шашкевич, як дехто думав (І. Е. Левицький. *op. cit.*).

въ котрого дому перебуваєте. — Вручаючи ся Вашой ласкавой памяти и братерской любвѣ — имѣю честь зоставати Вамъ всегда жичливимъ

Климентый Геромонахъ.

Кто не взгордить моимъ поклономъ та поздоровканьемъ — прошу поклонѣть ся и поздоровѣть ътъ мене. —

Лист писаний на 4 стор. 4^о.

34. Лист Івана Могильницького sen. до Амвросія Шанковського, писаний 1864 р.

Грушка $\frac{16^{\circ}}{28}$ на Петра Веригѣ 864.

Возлюбленніи Дѣте!

По долгомъ на сій разъ неумѣстнѣмъ молчаніи, возрадовали Ви насъ найпаче увѣреніемъ що въ благоденствѣи и здоровомъ прожитку минувшее время прожили есте. Необикновеннѣ бо гадке и дурнѣ заботи проникали и безспокоили насъ та бо даи здорови були що памяти и любве своєи къ намъ незминили капризно.

Я въ предположенію що Ви дійстно у Г. Леона¹⁾ съ родину повесилити и ътъ Лвовского амосфера прочхати ся схочете якъ и праведно естъ неквапиль ся описовати до нинѣ коли догадуєся що Вы достовѣрно повернули въ свояси. Та благодаря тихѣсть Сельского побыту и одностайность житя мало що любопитного извѣстити маємъ, кромѣ поновленого Васъ увѣренія о нашої Горячої любвѣ и привязанности, по 100 кратъ въ день Васъ споминаючи и о Васъ думаючи.

Кость съ женою котра десь въ м. мартѣ наслѣдника одшедшого детяте надѣєся, посѣщали насъ на Собор П. Богор и прожили зъ нами 3. дни, ътъ того часа ажъ нинѣ получилисмо ътъ него карту що суть здоровѣ, и пр. За Янкомъ послаємъ до Станислава аби съ Іаськомъ Малѣцкемъ на малѣ празинни приѣхали, такъ надѣємъ ся болше оживленого житя коли Ксепоф и пива предбає, будутъ и устнѣ малѣ повдинкѣ и Сварня. — но ви то нѣскокого рода. — (sic!)

Подъ днѣмъ 16^о Сѣчня писалъ минѣ зъ Вѣнни Г. Полєвіи желаніє: щобъ ътѣхати до Антона въ Маркову¹⁾ усмерити страдателніи и отчаянію близкіи родъ нинѣшнаго покаяного житя Ёго упевненіемъ що Метрополитъ знаючи о неприличностихъ послѣднихъ Антонія пуститъ и отдасть все забвенію подъ условіемъ що ся нѣчого подѣбного въ будучность недопуститъ, — и щобъ Антонія ътъ настоящои проѣздкѣ у Вѣнцу на теперѣ отвести бо онъ Полєвіи здѣлалъ Президенту доносъ о немочи Антонія недугую зложеного. —

¹⁾ Льва Шанковського, брата Амвросія.

²⁾ Антона Могильницького.

Бѣдняка Ант. есть въ несповѣдимомъ Состояніи гризоти физическаго и нравственнаго Снесложенія — унечтоженія майже, а производъ и причина Ёго нелѣпнаго забвеннаго съумашедственнаго прояву дурачествъ уже зачатъ въ Вѣвнѣ а продолжившее ся въ такъ вклянтантномъ родѣ въ товарешествѣ извѣстнаго Костецкаго рускаго Измѣнника и за Ёго наиболше проводомъ — небуло нѣчого меншого: якъ разителна жестокѣсть Литвѣновѣча пѣдозрѣваюча Антона о дописи Собѣ неприязнѣ въ Словѣ, а наконецъ вираженіе въ сали думи державнои неумовѣрнихъ (sic!): „Sie sind ein gemeiner Schuft“ въ присутствіи Г, Кузѣмского и Полеваго. Сие приключеніе омрачило и глубоко огорчило Антонія и дало му подстрокъ шукати въ напитоку такъ Ёму вредливомъ розторгненія, котри ажъ до Наумовича Ёго въ Перемшлянахъ а отсе Стриомѣ Дусанѣвскѣмъ у Станиславѣ довезъ — да и ще лѣше заботливости Янка и Цѣня отъ далшого нещастя на силу отвиденъ. — Но утрата толкѣхъ грошей баика, рѣшта алѣ чистая хоць печальная правда, бо и нинѣ ще Ефекта Ант на полиціи въ Лвовѣ спочивають котрѣ нечо украдено (sic!). —

За удѣленѣ Брошурке (котрѣ въ прочемъ и всѣ будущѣ моею Издержкою и на мои щотъ изволте набувати) Вамъ мною презнанѣ и завѣщательно назначенѣ; чувствительно благодарю — ревниі отраженія Рускаго и оцѣненіе объясняюче такъ Совѣстно, точно, и глубокознательно Полску Цивилѣзацію въ Отвѣтѣ на Роковои Вопросъ стоить часа и чтенія. — Не менше „Опытъ дипломатической Запискѣ“ котри въ прочемъ въ Галичанинѣ на 863 г. такъ Совершенно и критическе есть написанъ подѣ титломъ: Последнее Пятидесятилѣтіе Полци що я зѣ почтенія и удивненія тои Статіи, розохотился Ёе моими Knittel Стихами унесмертелнити и дошелъ до Приглашенія Стан. Аугустомъ росіискаго воиска въ Полцу и Варшавскаго Соима въ 1767. —

Касателно весьма розголошеннаго Соединенія чи якъ го зовуть рускихъ зѣ Поляками я думаю старую пословицу удержати „Jak swiat swiatem nie był Rusin Polakowi bratem“, а въ томъ утверждаетъ мя неможливість Поляковъ показати дѣлами что они хоць частно покаяться и Restitucyiu вѣками накопленыхъ обидѣ Русинамъ не ино отдати алѣ и до познанія тихъ обидѣ вознестися на теперѣ неумѣють. ненамника тихъ ядеркѣхъ коренныхъ отразъ въ ултрамонтанѣзмѣ каеволицизмѣ несравненно Рускѣмъ въ Отвѣтѣ на Роковиі Вопросъ поясненыхъ — ну да се есть правда непроборимаго вѣчнаго разстоянія, ажъ докѣ всѣ поляке сами ся „невирѣжуть“ и межи рускѣми неупомять всѣ Славянамъ неприличнѣ прибавке римскои Святости и западнои цивилѣзаціи и проч.¹⁾

¹⁾ На долині додано: Гап — гап чому съ Вами нѣякъ болше побесѣднати? — Простѣть що я ся такъ розписалъ.

Любін Дѣтв. Колисте щастливо вернули зъ Дулибъ и на-
тѣшилися съ любезнимъ Лвомъ и честною родиною, помилуйте
подайте и намъ крешечку Вашего добра, и напишѣтъ о Собѣ
и о Родинѣ и нинѣшнихъ Вашихъ личнихъ думкахъ и да що
съ общежитія руского. бо Слово минѣ ся видить теперъ въ
Слова довше и ширше по въ Стоиноте (sic!) внутренней и ту-
гости Содержанія нѣте — по то може доке Журналистика упо-
ена Holschteino-мъ та чей пѣсля буде все interessanter —

А (sic!) принуєровалъ на минувшии $\frac{1}{4}$ року Ost u. West
такъ щожъ, оно похоже на доброго повара та израдну має по-
варню, да порціи алчущему очень малѣ, ще на сви кварталъ
отжалую, а якъ не преїде на ситити ся, то волю малапомъ та
бульбою живится (sic!).

Просимо красененько отписати намъ по отъ Обоѣхъ. — Зен.
живе своемъ родомъ житя паньского ѣздить и пѣшо ходить
побивая зайци та журить ся Серомаха що послѣдній мѣсяцъ
отпустки туй, туй, а въ Станеславѣ Rgmts Arzta нѣтъ.

Поручаюче Себе и маму Вашои Любвѣ прашаючись бувай-
те здоровѣ,

Любячіе Васъ родителей
I M Могильниц(кі)

прїимѣтъ 10 f. на по треби Васъ обоѣхъ Мг

Осипа поцѣлюйте, та нагромѣтъ го чому не пиши? а що
Стринскіи?! чи на Карловъ умѣщенѣ Рудницкі разомъ зъ Во-
евѣдковъ? наи намъ донесе Осипъ. —

З боку на послѣдній сторонї:

Мѣту благодаря Васъ я получилъ-хорошии Козакъ бувби
Клѣмковѣчъ коби намъ леше Украинскѣ Статикѣ украинскую
правописею подавалъ а Своѣ, такой нашимъ смирѣннымъ га-
лицко словенно рускомъ.

Лист писаний на 4 стор. 3^о.

*35. Лист Теодора Білоуса до Амросія Шанковського, пи-
саний 1864 р.*

Государь!

- 1) Якъ стоитъ дѣло съ Вашимъ именованіємъ?
- 2) Когда весѣлье Г. Директора Вашего?
- 3) Прошу издавайте програмъ гимназ., та дайте печата-
тати сюда, бо Жиды возмутъ руску печатню¹⁾.
- 4) Роспустѣтъ еще больше Тропаровъ и Суда²⁾ меже
Вашіи молодцы и присилайте що можете гроши, хотябы 1, 2 fl.
- 5) Що Вы дѣлали съ 5 екс. Порадника?
- 6) Прошу умилно, пойдѣтъ заразъ до Г. Шенегого
конципента нотарїятского, (Русина) и попытайте, для чего онъ
на моихъ 2 такъ важныхъ листовъ ничего неотвѣтилъ доте-
перь.

¹⁾ Печатню Михайла Білоуса в Коломні.

²⁾ Гляди: замѣтки до ч. 38.

О посаду 2. нот. въ Кол. вже есть урядова пертракція.
Чи сдѣлалъ Шепеги вже испытъ нотаріятскій.

Прощайте Вашъ другъ
Ө.

7) Чи неберете Вы вмѣсто Mozarta инный Lesebuch на годъ 1866.

Г. Дир. Круш. мое почтеніе и Г. Пр. Бранику.

Лист писаний на 3 стор. 16^о.

36. Лист Юліана Вислобоцького до Амросія Шанковського, писаний дня 6 II 1865 р.

Всечестнѣйшій Господине!

Рѣкъ близко тому коли Вы изволили были прислати менѣ хорошу допись¹⁾ и пропонувати свою помѣчь на будущее; но на мое оусердне прошеніе о то, и о ласкаве посредничество въ томъ самѣмъ отношенію до Вашего почтенного брата, не получилъ я до сихъ поръ жадного отвѣта, и толкувалъ собѣ тое въ розличный способъ. — Думаючи на конецъ, що моглобы было выпасти такъ, що мѣй листъ Вашихъ рукъ недѣйшолъ, бо минушого року часто такъ бывало, поновляю я теперь мое прошеніе: чи нерѣшилибыся Вы писати до Вѣстника що тыждня, въ той формѣ щобъ принаймнѣй до каждого числа была коротенька Ваша або и Вашего брата корреспонденція Прошу прото и Вашего достойного брата въ моимъ имени къ тому содѣйствію запросити. Я готовъ платити за каждый пѣльаркушовый листъ по 1 зл. а. в., но лутше бы было на кождѣмъ пѣль аркуши двѣ меншіи мѣсто одной большои дописи помѣстити. —

Вѣстникъ Вамъ и брату посылати ся буде безъплатно и прошу тѣлько о докладный адресъ. Паперъ и почтовіи марки доставлю Вамъ заразъ по одобраню отвѣта и первой дописи Вашои²⁾.

Съ правдивымъ почтеніемъ маю
честь писати ся Вашимъ почитателемъ
Вислобоцкій

6/2 1865.

37. Лист Кліма Сінкевича до Амросія Шанковського, писаний дня 18 V 1865 р.

Любезнѣйшій! Не знаю, чи Антошевичъ буде мати часъ, Тебѣ чѣмъ скорше отписати; не знаю еще навѣтъ, коли до Пере-

¹⁾ Говорить ся тут про допись до вѣденського „Вѣстника“ за 1864 р. якого Юліан Вислобоцький (Васплъ Зборовскій) був редактором; але не знаемо, котра се допись.

²⁾ Не знати певно, чи А. Шанковскій пішов за тимъ зазивом, бо його підпису в „Вѣстнику“ нема; але можна догадувати ся, що він не відмовив Вислобоцькому.

мысля приїде? Отъ знай, якій я шармантскій, що ти заразъ отвѣчаю на листъ, котрый єсь подавъ черезъ Антоньевича, по котрого єще до днесъ т. є. до Четверга нѣтъ въ Перемышлі. Антоньевича нема, на листъ же вже отвѣчаю. Отъ сталось трафомъ, щосьмо ся сѣхали въ Львовѣ въ Суботу и въ Недѣлю (хотѣль ємъ бо видѣти и послышати славну музику Подгорянь¹⁾) и ту на бесѣдѣ доручилъ онъ менѣ Твой листъ. Яновскій отвѣхаль въ Четверъ въ восточну Русь, на инспекцію до Коломыи, де и комиссіювати буде, и до реалокъ въ Снятынѣ, Бродахъ єст. Дивный то человѣкъ, отъ Pater Langsam, у насъ одна Lehrkraft вже 2 мѣсяцѣ слабує, Антоньевичъ вже давно чекаль на Перемышль, но Яновскій и цѣле бюро не мали на только часу, кобы выписати єму декретъ и завѣдомленіе до Дирекціи. Допѣро, якъ ся показаль Антоньевичъ, приобѣцяли му Панове въ Намѣстничествѣ, що ведля инструкціи, яку Яновскій передъ отвѣздомъ на щастье лишилъ, выдадутъ му декретъ, но ажъ въ Второкъ; отже про тое го ще нема у насъ; а сли сѣхоче чекати єще на Reisegeld, то вѣрно перетягне ся єще сѣ тыждень. За Голуховского, Селига, Черкавского того непорядку не бувало. Мы вже давнѣйше знали, що Антоньевичъ до насъ приходить; былъ бо у насъ Яновскій въ Перемышлі и казалъ передъ Директоромъ: не былъ онъ на инспекціи, но въ вородкахъ своихъ, П. Герцъ бо, сестра жены єго выдаєсь за мужъ. — Або що думати о поступованю взглядомъ Тебе; чи нерѣшимость єго, чи секатура были причиновъ, що Тя выдержаль 5 мѣсяцей безъ мѣстця; хотяй ты може за тое и не гнѣваль ся, бо малъ єсь часъ отдохнути, та на зимовыхъ долгихъ ночахъ зреванжовати собѣ, щось занедбалъ въ часѣ приготовленія до испыту. Теперь не знати єще, доки будешь ждати на номінацію; я ждалъ отъ 20 Декабря, коли мое поданье пошло до Львова ажъ до 9 Юнія; найбільше лежало въ Намѣстничествѣ, ажъ ємъ принужденъ былъ у Вѣдню штурмовати. Взглядомъ належитости за мѣсяць одинъ долгого пребыванія Твоего въ Львовѣ пиши (и то шкода щось єще не подавалъ) до Намѣстничества; я подавалъ по приїздѣ моемъ до Перемышля, отъ такъ коли (sic!) середины Новембра, а въ Декабри коло 13 малъ ємъ вже рѣшеніе и 35 р. (не 33, но 35 р.) подавалъ ємъ im Flüßigmachung der Unterstützung noch für den Monath N. понеже не могль ємъ ся сѣ испытомъ опорати, бо не было ексаминаторовъ, особенно же Лінкера, котрый былъ на Philologen Versammlung и познѣйше приѣхаль. Отже напиши и Ты, що по вакаціяхъ поволіи ся стягали ексаминаторове и комиссія, и не дали ти скоршого терміну, хотяй сѣ письменнымъ давно былъ єсь готовъ; подай, а вѣрно достанешъ; скажи єще, що такъ долго вже по испытѣ, а все єще сѣ суплентомъ, скажи, щось женатымъ, то не только ти за мѣсяць заплачуть, но и запомогу

¹⁾ „Підгір'яни“ — відома мельодрама І. Гушалевича (музика Вербицького). Гл. про се у згаданій мойй праці про Гушалевича стор. 140 і д.

еще дадутъ. Не даруй 35 р. лѣпше справити женѣ модный капелюхъ, та яку бедуйнку; якъ въ Станиславовѣ нема, то у Ки-маера, знаного зъ своей таньости, суть. Амросій! мы вже давно не видались, вже давно не наговорились. Може, но кто знае еще, прецѣнь на вакаціяхъ побачимось, сли только дорога не буде мнѣ утяжлива, бо знай, я возомъ дуже не люблю ѣздити, хотяй ины ѣзды всякого способу не можь казати щобымъ не любилъ. Жена Твоя не хорус; тѣшусь тымъ, дай Боже щобы и не хоровала, съ вияткомъ слабостей неизбѣжимыхъ (якъ — ты знаешъ); за Львовомъ тужить — щожь робити, и я тужу, въ Суботу былъ емъ рано о 6 часѣ въ есунтскомъ городѣ, щобы собѣ припомнути предиспытыви часы. На вакаціи выберась театръ до Васъ, сли Бачинскіи поѣдутъ на провинцію и театръ ся не розлѣзе; бо видѣлъ хоче зъ провинцій отъ кождого представленія 15 р. на що Бачинскіи въ другомъ роцѣ объѣздки по провинціи, де патріотизмъ могъ попустити, де ся только написало противъ театру и противъ Бачинскимъ по Словѣ, Метѣ, Нивѣ, де не будутъ (и вѣрно не будутъ, я знаю, що въ Перемышли не будутъ) такіи доходы якъ тамтого року, пристати и ресиковати не хотять. Все решта лишеа видѣлъ Бачинскому, только хоче 15 р. О сколько знаю издержки и рахунки, значило бы тое, що за 50 представлений, лишило бы ся Бачинскимъ съ 1000 р. по вытрученію всѣхъ коштовъ, но кожде представленьє должно нести 100 р. найменьше; а то вопросъ, чи принесе; я знаю, що въ Перемышли, де дуже добре ишло, несло кажде 110—130 dhschnittlich. Шкода, якъ бы ся малъ театръ вже въ другомъ роцѣ существованья розлѣсти, чей до того не прійде. — Калько¹⁾ мешкае въ Редакціи²⁾, пише та бреше, 24. с. м. мае Клявсуру³⁾, сли не отложитъ еще. Устіянович подаль ся на польске гімназіумъ до Львова. Хотѣлъ бымъ и я бути въ Львовѣ, та усовершити испытъ. То одна бѣда, а друге жена; не знаю, до чего ся брати; но на бѣду все еще часъ. Вѣрно обьтасте у Отца; ѣсте у него, а за свои гроши брикаете; добре Вамъ ся дѣе. А чи суть въ Грушціѣ еще индоры, кобысьте ся мали чимъ бавити, и съ кимъ дразнити, бо взглядомъ Твоей жены буду мусѣлъ быти гречнымъ, бо она того не любитъ гнѣвлива. А муситъ быти до того и червона кринолина — но така ся все у женьщины найде. Но кобы то не были ріа vota!

Працай любезнѣйшіи Амросій! і т. д. (довше працане пропускау).

Лист писаний на 6 стор. 8°.

1) Микола Лїсїкевич.

2) „Слова“.

3) Лїсїкевич здавав іспит на гімназіального учителя.

38. Лист Теодора Білоуса до Амвросія Шанковського, писаний дня 26 V 1865 р.

Любезный Государь!

Вы еще 11. Мая именованы отъ министр. державн. дѣйствит. учителемъ гимн. Колом. — Если передъ 1. Юнія присяги незложите у насъ, то страгните мѣсячную пенсію дѣйствит. учителя. Прото поспѣшайте до насъ и привезѣтъ мнѣ Тропаревъ¹⁾ и Суда²⁾ а еще лѣпше сдѣлаете, если ихъ розпродасьте и гроши привезете, бо печатня банкротуе, и такъ 3. руска печатня на Руси Австр. Евреємъ попаде ся въ руки.

Запевне Хоржемскій будетъ на Ваше мѣстце перенесенъ. Просѣтъ, щобъ Г. Крушинскій издавалъ програмъ и до насъ даль печатати.

Пращайте

Ө. Бѣлоусъ

Колом. 26 Мая 865.

Лопушанскій вже зложилъ присягу, отъ 2 дней вже дѣйствуе яко дѣйствит. учитель.

У насъ вже все спокойно, братья одни добрухалися, другіи попалилися. Теперь у насъ все бляхоу побивають.

Прощайте

Мнѣ приказано, Вашу присягу намѣстничеству предложить.

Лист писаний на 3 стор. 16^о.

39. Лист Омеляна Гороцького до Амвросія Шанковського, писаний 1865 р.

Високоповажанный Панотче!

Сердечно Вамъ дякую, що черезъ Васъ одержавемъ навпѣсля такъ довго очѣкувану „Мету“. Ще разъ — Вамъ спасибо за сю прислугу. Що до дописи про Станиславську громаду — то менѣ на ней мало що залежить — я ю писалъ въ имени пнчихъ. Въ имени тыхъ же, себѣ то Вашего батька (котрого „Слово“ 86 згрызло було) — и инныхъ прошу одослати до „Слова“ якъ найшвидче, а Станиславська громада буде Вамъ дуже вдячна за кошта и труды, такъ якъ я за Мету. Листъ до мене написалисье дуже вправно — але языкъ Вашъ въ повѣстяхъ въ Голосѣ³⁾ далеко краснѣйшій, Вашъ отецъ здоровшій, але всегда ще слабый. Чи вы знаете, що перше ще нѣмъ до Васъ писавемъ, украли му золотый zegарокъ? Я теперь одъ кѣлькохъ

¹⁾ Тропары, кондаки и примѣрники гласовъ воскресныхъ, сѣдальныхъ и проч., издалъ для учащейся молодежи Ө. Бѣлоусъ. Коломыя. 1864.

²⁾ Судъ, або що Иванъ на тамтомъ свѣтѣ видѣлъ. По розказамъ списалъ Л. Тр. Коломыя. 1864, — Авторомъ „Суда“ е Лев Трецаківський (Л. Е. Левицький, Бібліогр. II, стор. 50. ч. 425).

³⁾ „Госось Народный“, літературно-політична часопись, що виходила у Коломиї під редакцією Михайла І. Білоуса.

дней зъ паномъ дыректоромъ въ великѣмъ, дуже великѣмъ непорозумѣню о котрѣмъ колись довѣдасте ся. Для того довго трапечекати, поки зможу зъ нимъ мудро про Ваше дѣло побесѣдувати.

За кѣлька дней напишу, сли межи нами розяснить ся. Поздоровляю Васъ въ имени всѣхъ, а пану Редакторуви¹⁾ засылаю шанобу ђдъ себе. Кѣнчу повыщовъ прозьбовъ —
Ом. Гороцкій

Лист писаний на 2 стор. 8^о.

40. Лист Теодора Білоуса до Америкосія Шанковського, писаний 1865 (?) р.

Государь!

Не отписуете мнѣ,

1) коли конецъ I. теченія. Не пишете, чи вже взяли

2) мое жалованье за Сѣчень и много про то у Васъ монхъ.

3) Братъ мой неписылае мнѣ шпинки золотыи изъ столика въ библиотекѣ.

По Вашому предложенію зреферовало намѣстничество. Напишѣтъ мнѣ, чи Глѣбовицкій есть еще где въ Коломыи?

Сов. Яновскій просить, щобытьте пару діалоговъ или сценъ зъ Плятона, Софоклеса и проч²⁾. красно перевели на рускій языкъ и скоро сюда на мои руки переслали.

Ректоръ Головацкій просить, абысьте розвѣжающимся ученикамъ препоручили, щобъ насбери розныхъ пѣсней зъ усть народа и Вамъ по поворотѣ попривозили, або Тыховичу, бо въ Москвѣ издають теперъ наши пѣсни уже есть 2 томы великіи³⁾.

Е. Чачковскому терпѣливости

Ө. Бѣлоусъ

Лист писаний 2 стор. 16^о.

41. Лист Кліма Сінкевича до Америкосія Шанковського, писаний 1865 р.

Любезнѣйшій! Знаю я, что Ты яко заступникъ директора, яко учитель, яко сотрудникъ голосу⁴⁾ и на послѣдъ яко мужъ ...⁵⁾ не имѣешь много времени свободного; протое nichts für ungut — я пересвѣдченъ о Твоей благосклонности и доброжеланіи менѣ, хотяи бымъ и не получилъ ніякой гратуляціи отъ Тебе. Вѣдай ты въ самомъ дѣлѣ дуже занятый школою або женою, не знаешь бо до селѣ, что за перемѣны не за долгое время зайдуть. Извѣстно Тебѣ, что директоръ школъ гимназіальныхъ Холмскихъ⁶⁾ былъ нарочно въ Львовѣ, нисколько учи-

1) Михайлови Білоусови.

2) Знаемо, що А. Шанковскій друкував по „Читанках“ переклади з Лівія.

3) Тут певно мова про відомий збірник пісень Якова Головацького.

4) Згаданої вже коломийської часописи.

5) Пропускаю кілька слів, надто інтимного змісту.

6) Теофан Лебедниць.

телей тривіальнихъ и 3 гимназіальнихъ до Холму приобрѣсти. Самая лучшая принадлелась способность, осуществити мое вже долго плеканое желаніе. Вже въ переѣздѣ чрезъ Вѣну доручилъ я на руки Раевскаго мое свѣдѣтельство Варшавскому управителю по дѣламъ школьнымъ Віттому а по приказу его удалъ я ся лично до Лебединцова, котрый на овыхъ дняхъ бавилъ у Львовѣ. И такъ стало по тому: потрібоваль 2 фѣлологовъ и 1 математика, представлени были я, Федыньскій и Бачиньскій. Декрета надойти мають на сихъ дняхъ, и гроши на дорогу. Тривіальнымъ учителемъ вже поприходили, ждають лише на деньги, которыи мають прійти на руки Головацкаго или Дѣдицкаго. Нашій же декрета должни прійти зъ Варшавы, про тое и долшое время вымагають. Служба 25 лѣтъ, по 15 лѣтахъ половина пенсіи, пенсія 1200—1500 рублей серебромъ. Доставши на дорогу удамо ся въ Холмъ, и тамъ съдѣлаемъ контрактъ. Правительство русске очень добре расположене къ Русинамъ, хоче такой самый лады запровадити въ Холмъ, який есть въ Галиціи, протое добре платитъ, и все съдѣлае, что вымагати будемъ. Не знаю, на яке жалованье насъ поставлять, и на что при вымѣреніи тогожъ уважати будутъ. Свѣдѣтельствъ не давалисьмо жадныхъ „скоро есьте дѣйствительными учителями а маєте рекомендацію отъ якого извѣстнаго русскаго лица, довлѣть“ сказалъ Лебединцовъ. Дивуешъ ся, что насъ къ сему привело? Отъ Бачиньскій математикъ, все еще суплентомъ, я только испытъ на нижшу гимназію маю, и учитисъ вже не хоче на старость, а Федыньскій не сваяжанъ (sic!) ту родиною, бо ѣи не має (Мати его на сихъ дняхъ померла) хоче такожъ ся чегось дослужити больше якъ тихъ 900 или 1000 зр. въ Австріи. Въ послѣдъ рубли мають всегда щось привлекательнаго. Надѣмъ ся свята великодни вже торжествовати въ Холмѣ, и сли подѣдемъ, о чемъ ты не залишу увѣдомити, то запрашаемъ Васъ обоихъ до себе на свята. Прикро буде ѣхати, нема что казати, особенно менѣ, который маю ту родину близко, знаемости розличнаго рода, и тягомъ пересуваюсь межи Перемышлемъ, Мостисками и Львовомъ. До того каже Крыницкій¹⁾, который тамъ вже есть съ жалованіемъ 2000 рублей „сама большая борьба предстоить намъ въ Холмѣ“. А Холмъ самъ дѣра, 3000 душъ, не ма каварни, ни биляровъ, ни театровъ, не ма, но буде, бо въ Холмѣ має быти въ короткомъ времени губернскій городъ. На теперъ нужно тамъ мати жену або служащу; не маю жены, нужно держати кухарку молоду. Добре бы было, слибысь Ты тамъ съ нами пойшоль, та бы прецѣвъ былъ одинъ человекъ женатый, та бы было де ся припитати. Такожъ мае русске правительство старатисъ у нашего о кольканадесять священниковъ униатскихъ изъ Галиціи. Дячанъ такожъ ся вербоваль, но боялись его интригъ. Яновскій тое все знае, каже, та добре, та ты ся того николи не дослужать. И такъ любимый

¹⁾ Іполіт Криницький.

Амросій, розлучилисьмо вже отъ 2 лѣтъ, розлучимось еще дальше, розлучить насъ кордонъ, но земля то одна, а мати Русь одна. Богъ вѣсть, яка и Тебе ждае будущность и де? Наш директоръ Кунцекъ померъ 13. см.—блистательный похоронъ — якого вже давно Перемышль не бачилъ — въ Львовѣ острятъ собѣ компетенты зубы на дирекцію, вѣроятно Полянській зъ Решова, сли схоче прійде. Лукіянь Лавровскій вже повернуль зъ Вѣны съ испытотъ, сли Федыньскій пойде до Холму або до Львова (бо и на Львовъ ся подалъ) може прійде до насъ. Бозя такожъ подалъ ся на Львовъ. Кристиняцкій яко директоръ подалъ ся на учителя до Львова. Въ Львовѣ всѣ, що хотѣли, подоставали уменьшенъе годинъ, кромѣ Петра. Съ вашимъ потѣшнымъ фамознымъ бородатымъ директоромъ бачилъ я ся колька разъ, въ Львовѣ у Бачиньскихъ, де обитае.— Предъ выѣздомъ не залишу Ти дещо точнѣйше описати. На теперъ засылаю уцѣлованіе рукъ твей женѣ (най ся не гнѣбае — я ся вже поправилъ) и цѣлую Тя Вамъ всегда придавшій

Климъ Сѣнкевичъ.

Лист писаний на 4 стор. 8^о.

42. Лист Теодора Білоуса до Амросія Шанковського, писаний 1865 р.

Милост. Государь!

Къ избранію Вашему въ директоры заявляю желаніе всякихъ благъ! Черезъ мое отшествіе изъ Колом. моя родина очень много потеряла, а еще больше потерпѣли нѣкоторы дѣла, именно типографія и Словарь Петруш. Тождъ молю, когда на конецъ Ваша справа рѣшилась а Вы томъ самомъ домѣ обитаете, гдѣ типографія, вступайте частнѣйше, загрѣвайте къ трудолюбію къ благородству и типографа и хлопцевъ его, помогайте имъ чѣмъ можете а именно въ сей хвилѣ вступѣтъ до печатнѣ, велѣтъ оттиснуть коректу послѣдняго поллиста и исправте его нѣсколько разъ, чтобъ еще сего тыждня напечаталъ. — Я уповаю, что и справу фонда Вы якось залагодите, таже тогдашнее заступничество Дирекціи положило основаніе къ теперѣшному Вашему воздвиженію. Прошу, ступѣтъ и припилюйте коректуру Словаря нѣсколько разъ, а кромѣ сего возмѣтъ го за минувшій годъ школьн. нѣсколько ексемп. до библ. учит. и студ. а на сей годъ сновъ, но грошей недавайте въ руки, но покажѣтъ ихъ типографу, доки сновъ зъ $\frac{1}{2}$ листа ненапечатаетъ, тогда дайте ему зъ 5 fl., если наочно пересвѣдчитесь, что выпечатано 500 прим. И Стан. дирекція чрезъ О. Катих. тоже моглабъ Словаря взяти за 10 fl. щорочку, такимъ способомъ печатаніе чѣмъ разъ дальше поступалобъ. Я для Бохни взялъ за 10.

П. минувшого года, хотя здѣ ни 1 ученика не было русскаго, но только я и учит. Жегестъ!

Най и Г. Кульчицкій возьметъ за пару золотыхъ
Бѣлоусъ.

Лист писаний на 2 стор. 8^о.

43. Лист Теодора Білоуса до Амвросія Шанковського, писаний 1865 р.

Ваше Преподобіе!

Довѣдуюся зъ письмъ отъ розличныхъ особъ, що наразъ якось наші хлопці такъ розбуяні, що ажъ изганяти треба; прошу мнѣ о томъ коротенько донести. Такожъ о прочихъ отношеніяхъ гимназій нашої. Я передъ пару днями до Васъ о томъ писалъ, но еще немаю отвѣта. Отвѣчайте на всѣ точки моего письма

Прощайте
Ө. Бѣлоусъ

Брату прошу сказати, що познѣйше опишу. Теперь най скоро Географію кончить и присылае. Такожъ чи Словарь печатається? На Голосъ есть у мене сколько предплатителей, пришло за пару дней.

Г. Чачковского письмо я получилъ.

О. Лопушинскій, прошу, най до мене напише, чего ему потреба, бо Лѣсѣквичъ о ничемъ незнае, я картку згубилъ.
Лист писаний на 2 стор. 16^о.

44. Лист Николая Лискевича до Вікторіи Шанковської, писаний дня 11 (23) II 1866 р.

Львовъ дня 11 (23) Лют. 1866.

Любезнѣйшому Амвросію мое сердечное поздравленіе. Прошу ему обвѣстити, що Федынскій одержалъ декретъ до Холма съ жалованьемъ 1200 рублей а Бачинскій, математикъ зъ Бережанъ съ жалованьемъ 1000 рублей въ годъ. Сверхъ того прислано обомъ по 250 рублей на дорогу. Климы Сынкевичъ еще не получилъ декрету. Кульчицкій думае дѣлати испытъ коло Великодня.

Н. Лѣсѣквичъ.

Початок листу — чисто приватні справи; тому пропускаемо його. Лист писаний на 2 стор. 8^о.

45. Лист Володимира Стебельського до Амвросія Шанковського, писаний дня 5 V 1866 р.

Дорогий Отче — Професоре!

На ласкавое письмо з зими вислав я через академика Пачиньского скоро одвіт — однак мусів він Коломию минути.

За поміщений стишок¹⁾ трохи соромлюся, хотяй го добре не тямлю — мусить то бути щось наивно-недозрілого. До „Голоса Народного“ годі ми було щось прислати, понеже я доси ні числа не бачив, а так не знаю точно програми. Прислаю поему: Мортон²⁾. — Не випечатати ю, був би вандализм. Думаю, буде найбільше ходити о правопись — однак сором для будячоїся літератури, так односторонно поступати. Зрештою друкарня не єсть трибуналом критики. Если ся до часописи якої пише, то уважаєть ся більше-менше на правила прийняті од редакції — если ся окремо виступає перед народом, годі сего кадати.

Я не належу до тої партії в родимій літературі, котора не знає чи не хоче знати, що люд а що народ котора вічно крутиться в солдатесках алà Федькович, в наслідованиях без духа, без правди, без естетики — але єсть то майже лиш одна партія, бо ті, що идуть за Головацким et consrt. суть або люде злої волі або *mente capti*. Так з одной стороны слова Гервінуса: *Erkünstelter Volkston ist im Ganzen eine Unwahrheit* — а з другої анатема одъ исторії, філології и патріотизма 15-ти мільонів...

Прошу оже о випечатанє. О гонорарії, думаю, не ма що бесідовати, однак просивбим о певне число примірників або зо 20. ринських. Зрештою се річ найменшої ваги... Єще бим смів просити о друк на краснім велиновім папері, о невеличкий формат и широкий тиск великими буквами. Чи би не могло, Дорогий Отче, скінчитися єще в маю? и чи бисте не були ласкаві, скоро донести, щосте рішили, бо бим міг до Мехитаристів³⁾ переслати... Если би однак печатня⁴⁾ не хотіла прийнятися за наклад, я би се взяв на себе (около 300 пр.) але бим не міг заплатити, аж по курсі, коли дістану стипендію. Я сего року здаю матуру, а на вакації думаю пуститися гень на восток, тож за один з перших довгів почитавбим собі бачитися с дорогим О. Амврозим, котрому тільки а тільки завдячую.

Од родичей ширій, руский поклін — од мене слова искреннєго почитанья, любви в имя одной гадки, в имя мого духа подяка — пишуся с тими чувствами

Дорогого Отця Професора
вдячним учеником и молодшим братом в великій родині нашої будучности
В. Стебелский.

Самбір 5 мая 866.

Лист писаний на 3 стор. 8^о.

1) Ст. Володимирко. Русь надъ все. („Голосъ Народный“ (коломыйський) ч. 6.)

2) Поема Стебельського „Мортон“ появилася пізнійше у виїмках.

3) До Відня.

4) Печатня Білоуса, котра, очевидна річ, не друкувала сеї поеми.

46. *Лист Василя Ільницького до Амросія Шанковського, писаний дня 5 VI 1866 р.*

Ваша Всечестно (sic!)!

Упрашаю Васъ умильно, абысьте були ласкаві долучену допись помѣстити або постарати ся о ей помѣщенє въ „Голосѣ народнѣмъ“¹⁾. Уповаю на стосунокъ или отношенє давнѣйше наше до себе, що не отвержете мого желанья. Впрочемъ дуже прошо, щобысьте мого имени передь нѣкимъ — навѣть въ самѣй Коломїи, — не выявили... и остаюсь съ правдивымъ почтеньемъ

Вашъ Вамъ щире приданный
В. Ільницькій.

Тарнополь дня 5. Юнїя н. ч. 866.

Лист писаний на 1 стор. 8°.

47. *Лист Сїнгалевича до Амросія Шанковського, писаний дня 7 VIII 1866 р.*

Kochany Xiężę Profesor! Ja odebrałem list wczoraj od Didyckiego ze Lwowa, w którym mi pisze, że podług doniesienia p. Łeb. dostanę miejsce w Hrubieszowie — a oraz poleca mi bym się czempredzej o paszport postarał. — Byłem dziś u naczelnika Lachowskiego, i prosiłem o wydanie Paszportu — lecz on mi nato taką dał odpowiedz: Ja powinien starać się o paszport w Kołomyi, gdyż tam niby moje stałe mieszkanie, a jeżeli chcę koniecznie dostać go tu w Sniatynie, to żąda abym się wykazał, że Dyrekcyja gymn. Kołomyjska nic przeciw temu niema — a mianowicie żąda okazania Enthebungsdekret — (który ja ale do wiadomego użytku załączyłem w kwiecie (?) do Chełmu) — aby miał pewność, że ja ani na urlopie ani też żadnych obowiązków innych niemam i nieprzyjąłem tu w kraju.

Więc potrzeba mi bezzwłocznie Enthebungsdekret — trudno ale czekać na zwrot tegoż z Chełmu. Proszę dla tego niech X. Profesor z X. Łopusz. wydadzą mi dekret — i ja wyszlę w tej formie jak poprzednia Biłowa (?): „Die h. KK Stath. hat mit Erlaß v. Zl. Ihre Enth. angeordnet und Ihnen bedeutet daß bezüglich Ihrer weiteren Verwendung die Weisung nachträglich erfolgen wird.

Hievon werden Sie unter Anerkennung Ihrer entspr. t... und Würdigu(ng) etc. etc. in Kenntnis gesetzt“. — A dodać można na końcu — Dies wird Ihnen auf Ihr Ansuchen hiemit bestätigt. —

Dekret ten po formie zupełnie urzędowo wydany i zapieczetowany proszę mi do Sniatyna przysłać. Kończę, bo zaledwie mam czas tych kilka słów napisać — u nas w domu i nieszcześnie zaw sze — Xiądz Szwagier odegrywa rolę, jak należy się.

O zamiarach moich wyjścia za granicę i o treści dzisiejszego listu proszę nikomu nie mówić, ja chcę, aby to jakiś czas w ta-

1) Здасть ся, сеї статї не надруковано.

jemnicy zostało, bo kto wie jaki koniec będzie — ja bowiem postawiłem warunki, których wykonalność z ich strony wątpliwa — Zreszto doniosę Xiędzu Prof. Kochanemu później wszystko — Proszę o rychłą odpowiedz łączę wyrazy prawdziwego szacunku i przyjazni Szanow. Państwu Dobr. (Pani jeszcze extra rączki całuję) uniżony sługa Sieńgalewicz

Sniatyn 7/8 866.

X Łopuszańskiemu ukłon moj oswiadczam. —

Proszę nikomu a nikomu o moich zamiarach teraz nie wspominać — oprócz kto już wie.

Лист писаний на 4 стор. 8°.

48. Лист Кліма Сінкевича до Амвросія Шанковського, писаний 1866 р.

Любезнѣйшій другъ Амвросій Петровичъ! Благодарю за благожеланія присланныи мнѣ въ день мой тезоименитый; весьма возрадовало меня межи желаніями моихъ теперѣшнихъ знакомыхъ, съ которыми познакомилъ ся вже какъ порядочный человекъ женатый, получить и отъ Тебя, самага искренѣйшаго и стараго друга изъ лѣтъ еще полнонадеждныхъ, холостыхъ, благожеланія. Были бы и такъ не было, не забылъ я николи на день Амвросія, въ которой то Ты празднуешь Твое тезоименитство. Прійми саміи ширшіи благожеланія отъ меня, проживай въ здоровлю, щастію и въ надеждѣ на лучшу будущность, были теперѣшность такъ плоха для насъ, и не забывай никогда на друга Твоего. — Теперъ же, misceantur utilia dulcibus, напишу децо и о нашей бѣдѣ:

Я оженилъ ся, то есть фактъ, и скоро солнце теплѣйше пригрѣвати стане, будутъ вже и свидѣтельства сего факту.

Тои нужды еще менѣ потрѣбно было! подумаешь Ты, такъ думаю и я; но что дѣлати! скоро ся человекъ запрягъ, нужно и тягнути. Всѣ пережніи женитьбы и подобныи факта infesta fieri rotuerunt i fiebant, но сей фактъ, моя женитьба правдива заперечити, уничтожити ся не дастъ. И такъ смѣй ся, смѣйте ся и Вы Гжа Ивановна, той бурлакъ Климы, который большу часть дозрѣлой своей жизни посвятилъ былъ на услуги инымъ, той самъ вже замеръ для свѣта, вже глухій и слѣпый на всѣ нѣжности, роскошныи и прелестныи слова и твари человекскіи, особенно же женскіи, жіеть мирно, пильнуючи теплой хижіи и жены, та работая въ виноградѣ собственномъ, доглядая и плекая го, доки силъ станеть. Кобы ся лише пословиця не утвердила, что вовка все до лѣса тягне! Смѣйте ся и съ того, что я глядалъ маетку, а оженилъ ся бѣдно; но стало ся, я ся оженилъ по моей воли, по моему пресвѣдченію, по моемъ вкусѣ, и я доволенъ; о прочія же что поможетъ трудитись! Ты мя потѣшаешь словами: прочія же Вамъ придадутъ ся; а я кажу: Geld wird sein, alles wird sein, а насъ не будетъ! —

Въ школахъ идетъ намъ какъ каждому, экспериментующему. Учимо по польски, и учимо ся сами; безъ книгъ, безъ словарей, безъ коментарей, и толкованій идетъ дуже плохо; жалѣю надъ мальчиками, коихъ судьба опредѣлила на таковое экспериментованье. Но ачей такое состояніе долго не потрваеть. А о радѣ школьной ничего не слыхати; можетъ быти, что то будетъ неживо — рожденне дѣтя. Еппы спинають все. Желеховскаго боронитъ Консисторія, и удержитъ го, хотяи онъ до днесъ не побираеть жалованя. Все дѣло теперь въ рукахъ Сембратовича, а той дасть ся руководити Спиридіону¹⁾; Спиридіонъ же въ Вѣнѣ все естъ Русиномъ, а міністеріумъ вопреки Еппови дѣлати не будетъ, такъ сказалъ Тафе до Юзичиньскаго²⁾. Яновскаго вже другій разъ подавалъ Голуховскій на пенсію, а навѣтъ ему писемно далъ порученіе, однаковожь Яновскій подерживанъ Русинами самъ не хочеть резигновати, а міністерство отповѣло Голуховскому вже по другій разъ: Man sieht keinen Grund ein, ihn zu pensioniren, а Тафе казалъ: Ich fürchte nur, daß der Goluchowski sich nicht direkt an den Kaiser wendet. Хочеть бо доконче Черкавского зъ Грацу на инспектора. — У насъ въ Перемышлѣ самая прикрѣйшая служба; паралельныхъ отдѣловъ 4, за тимъ всѣхъ класъ 12, годинъ тыжднево много, учителя одного еще выглядаемъ. Фишеръ учитъ по польски, Тунстъ же нѣмеччину. Полянскій яко директоръ запровадилъ ладъ въ гимназіи нашої, якого не было за Кунцика и его наслѣдниковъ; но за тое служба прикра, конференціи мѣсячныи (доселъ было ихъ 2) протягають ся по 3 часовъ, и то не все еще окончатъ ся. Съ никимъ не жиеть, никто у него, мы съ собою такожь не жиємо; наилучше доказательство маешь, что на вечеръ у мене въ день именинъ моихъ на 17 штукъ учительскихъ былъ одинъ Устыяновичъ и Тунстъ, хотяи было надъ 20 лицъ. Были и дѣвчата, но нашіи колеги учителя не до свѣта, недоварены; ба навѣтъ Кульчицкій не былъ; не малъ бо, якъ казалъ, часу убраться. Я съ моимъ темпераментомъ, а ты съ своимъ еще живѣйшимъ, не могу ся съ такимъ человекомъ, к.... погодити, ни жити; ни до картъ, ни до шклянки, ни до д... (я забылъ что я женатъ) ни до політики, ни до забавы; больше естъ онъ тайный грѣшникъ, скрытый человекъ, — добрый, порядный — но не по моему вкусу. А о прочихъ нема що и казати, ледва знаемъ ся по имени. Супльенти особенну творять котерію. — Кажешь, что тебя тягнетъ за кордонъ. И меня тягнетъ, но волѣлъ бы я, чтобы кордонъ насъ найшолъ. Я малъ декретъ до Сѣдлаца, розходилося дѣло о сверненіе за-помоги побираемой мною въ Львовѣ. Былъ бы я ся не спускалъ на двуязычное русское правительство. Обѣцало свернути за насъ требуемыи деньги, а до днесъ не свернуло Австріи. Баньковскій позичилъ отъ Клявдіи Еппской, и поѣхалъ; до-

¹⁾ Литвиновичеви.

²⁾ Юзичиньскій був крилошанином. Тафе — відомий міністер у Відні.

селъ вже по 5 недѣляхъ еще ничего не писалъ. Менѣ же прислали зъ Сѣдлца увольненіе отъ службы съ прибавленіемъ, что мое мѣстце дали вже Сѣмяновичу явившемуся изъ Питирбурга. Я казалъ дѣстно передъ Думанскимъ будущимъ на феріяхъ въ Галиччинѣ, что насъ оставили на ледѣ, обѣщали выкупъ а не дають, а ту у насъ полонское правленіе будетъ насъ сековати, что я подѣ тими обстоятельствами подаль о вопросѣ до испыту. И тое то вѣрно сказалъ Думанскій Крыжановскому директору въ Сѣдлцахъ, въ слѣдствіе чего сей менѣ прислалъ увольненіе. Не жалую дуже, бо о много малъ я способность самъ и отъ другихъ познати Россію, есть то старый, ба прастарый Zopf. Насъ шкода тамъ межи тихъ дураковъ, каждый Москаль (хотай не до ока, то въ души) смѣеться зъ нашихъ, бо онъ не понимаетъ нашего жертволюбія, нашего патріотизма; наши далеко большіи патріоты, чимъ Москаль сами. Если урядники на желѣзницѣ Варшавской не хотять по русски говорити, такъ что Коснѣрскій агентъ Аціенды въ Питрѣ принужденъ былъ верещати на весь желѣзный дворець: По русски говори, ты русскій чиновникъ, а той все таки по польске закручоваль, то не дивоватись, что тамъ все въ неладѣ и розстройствѣ. Есть то періодъ переходовый, партіи ся пруть людей нѣтъ, на конхъ бы ся можна спустити, просвѣщеніе далеко за нами, а Россія съ своей дипломаціевъ, загадкова и повольна. Днесъ бють на Поляковъ, а кто знаетъ, чи за ½ года не будутъ ихъ самыми лучшими пріятелями. Матеріяльно можна добре стояти, но въ всемъ иномъ взглядѣ стагнація. Поединьчій сатрапы дѣлають вопреки высшимъ властямъ, высшіи Поляки вопреки Москалямъ, а наибольше псують Нѣмцѣ съ своею сильновъ партіевъ у двору. Что скажешь, естьли Лебединцовъ до Холму взялъ собѣ Дячана, передъ которымъ го самъ Дѣдицкій перестерегалъ какъ передъ интригантомъ, — онъ го взялъ и днесъ Дячанъ aliter или rectius Пылыпъ¹⁾ самое лучшее орудіе въ кнованіяхъ и интругахъ (sic!) Калинского²⁾ и Лебединцова. Для чего кажде писаніе, кое посылаетъ жена Думанскаго въ Галицію, до отца, есть видимоване отъ мужа? для чего Решетоловичъ молодой, кавалокъ адвоката, будучи въ Россіи, малъ лише лиху тривіалку пріобѣщану или надану? (на что розуміеться ся плюнуль) для чего же снова одинъ дякоучитель изъ Жолковскаго получилъ мѣстце за кордономъ доброе, а навѣтъ есть учителемъ нѣмецкаго языка на богословіи!!!? для чего Трыльовскій агентъ Аціенды (вербовавшій вже и козаки до повстанія въ г. 1863, а позднѣе фотографъ) получаетъ безъ всего свидѣтельства, безъ всякой минувшости и безъ поруки за будущность мѣстце учителя въ Сѣдлцахъ съ жалованіемъ 1000 руб.? — Обавляюсь, чтобы ихъ при смѣнѣ політики такъ скоро не гнали, какъ скоро пріймowali. Знаю я еще больше подобныхъ злоупотребленій, и при вольномъ времени опишу ихъ всѣхъ въ особенномъ меморандумѣ, и пошлю прямо до міністра Толстою чрезъ

¹⁾ Дячан звав ся на імя Пилип.

²⁾ Нещасного холмьскаго епископа-номіната.

брата або Коснѣрскаго. Газеты польскіи пересаждають, однакожь денекуда правду кажутъ о Россіи. Политура сверха, гречность, комплементированье, — но зарозумѣлость, непевность хитрость означають ихъ всегда. Добре однакожь, что починають насъ ся бояти. Отъ Стакельбергъ былъ у Спиридїона, съ увѣреніемъ, что наданье ордеру Голуховскому есть чистымъ актомъ политики за сопровожденіе Царицы, чтобы тое Русины за зле не брали и не думали, что Россія съ Поляками братаеть ся вже. Но что скажешь о обѣдѣ у Стакельберга, на которомъ были Поляки? Богъ вѣсть, якъ тое дѣло съ нами особенно, а съ Европовъ загаломъ ся окончить?! Пишу о Россіи всегда съ жалемъ и терпко, бо они иначе не достойны добраго слова. Что сдѣлали они для насъ досель? Поединьчимъ лицамъ помогали, мовъ мученикамъ за русскю идею, а у насъ тая руска идея живетъ у каждаго болѣе чѣмъ у нихъ. На нашии заведенія русскіи обѣщали давати, на театръ сего года обѣщали прислати надъ 20000 руб. — а де суть — нашъ театръ дыхаль, еще какъ го сего года брать вспомошествовалъ; но какъ тому было вже за много, распало ся все. Отъ бѣды и бѣды! Чи для нашей Руси не засвѣтитъ вже николи солнце! А хiba бы вже Бога справедливаго не было на небѣ!

Коньчу мов писаніе, и такъ вже за долго выпало, долше чѣмъ я ся надѣялъ и чѣмъ Ты може себѣ желалъ. Но розписалъ я ся, чтобы легче стало. Жалю, что въ вакансии, котрыи то часъ я перебувалъ немалъ все въ Львовѣ, не имѣлъ я способности увидѣтись съ Вами: вѣрь менѣ, дуже было бы меня тое тѣшило. Но Васъ не было. Жалю, что не вьсмо де совокупно въ службѣ, прецѣнь было бы съ кимъ де мудре слово поговорити, знаешь Амвросъ по нашему: може быти, что насъ рада школьна де сълучитъ разомъ, або може де ажъ на вакансахъ обачимо. Гей, гей милыи воспоминанія! Житье наше въ Львовѣ, а потомъ Грушка, Станиславовъ, Коломыя, Залуковъ, всегда мило вспомну о нихъ.

Пращай Любезнѣйшій Амвросій, пращайте и Вы Гжа Викторія Ивановна, цѣлую Вамъ руцѣ сердечно, и пригадуюсь Вашей памяти Будьте ми здоровыи Вамъ всегда приданѣйшій Кл. Сѣнкевичъ(ь).

Лист писаний на 7 стор. 8^о.

49. Лист Клементія Сарницкаго до Амвросія Шанковскаго, писаний 1866 р.

Всепочтеннѣйшій Отче! Буквы, звуки, слова и весь крамъ дикихъ семитскихъ языкѣвъ, що майже всѣ мои мозговыи наполнили комѣрки, не были въ силѣ затерти въ памяти моеї день 7-го Студня, на якимъ Вы сердечнѣйшій обходите торжественно Вамъ собственный праздникъ св. Амвросія. — И не мнѣ забути о немъ! Рѣвно глубоко въ моемъ умѣ и мило въ моемъ сердцѣ спочивають Вы Всечестнѣйшій. — Прѣймѣтъ же взаимно ѣтъ мене ширини и сердечныи желанія въ день Тезоименія Вашего, именно же желаніе: „Щобы Васъ Всемогучій

надѣлилъ по своему благо разумію всякимъ добромъ въ многіи дѣта!“

Симъ не сплатилъ я еще съ всѣмъ мой долгъ къ Вамъ Всечестнѣйшій. Вы были ласкавыи спросити ся у мене такъ сердечно за мое повожденье; Вы изявили такъ простоудушно, що вѣстка поданна о моей особѣ есть Вамъ приемна и пожаданна; Вы высказали такъ широ, що даже письмо мое въ томъ взглядѣ, справилобы Вамъ утѣху; а я малбымъ сѣи Вашіи освѣдченья молчкомъ перейти, малбымъ допустити, щобъ о мнѣ примѣчано ту пословицю: „Птичко! ззѣлася ягоды, та не знаешь що добре“.

Щобы того не было, прѣймѣтъ ширю подяку за Вашу дружеску сердечность съ тымъ освѣдченьемъ, що кожда вѣсточка о Васъ есть мнѣ не менше приемновъ, пожадановъ и миловъ.— Будьте увѣренный, що то не суть лишь фразы кречности (най ся такими дурнѣ уводятъ) но слова искренныи и теплыи. —

А теперь де що о собѣ и другихъ. Живу по нынѣ здоровъ — и труджу ся охотно, щобъ тѣлько хосенъ былъ менѣ и другимъ. Живу, якъ обыкновенно жѣ каждый монахъ, а може и не съ всѣмъ такъ, бо свѣтъ красный и лудячій и на мои влѣяе змыслы та вытягае по за дѣры монастырскіи. Прости Боже — сли діесь не съ всѣмъ по приписѣ; по годѣ все по указу дѣлати. Тутъ празничокъ, тутъ имянины, тутъ дружеска забава — а монаха всюды полно — бо и якже добрымъ людемъ ѳмовити; — Отъ тов най Вамъ буде въ доказъ, що не съ всѣмъ то такъ есть, якъ судить сердечный Вѣличко, будьто бы я людемъ не удѣлялъ ся. Людей добре знаюмыхъ богато, пѣйди до одного до другого, такъ мало въ роцѣ дней припаде на одного. Въ прочемъ я держусь въ посѣщанію другихъ арабского правила:¹⁾ (*zar nâderan tazid chöbban*) *visita raro augeris amore.* —

Любый Вѣличко, видко нудить ся ему въ святоюрскихъ мурахъ, хотѣлбы шо дня когось у себе мати, щобы разговоромъ скуку забыти; но щожъ годѣ шо денне драпати ся до горы, а потому пѣзно въ ночи домѣвъ вертати; якось лячно и страшно чловѣку, коли середъ залюдненныхъ улицъ мордуютъ людей. Чей Вамъ уже извѣстно изъ Слова о новоприключившомъ ся убѣйствѣ правника Фалъньского. Якійсь изъ службы отпушенный возный именовъ Марцѣнковскій съ своимъ братомъ или кривнымъ, має быти того кровавого дѣла творцемъ. Судова резолюція на его имя выставлена — находяча ся въ той часъ у того правника на якої ѳнъ припадково кровію зваляный пѣжъ на хвилю былъ положилъ, допровадила судіевъ на слѣдъ. — Такій то дѣють ся у насъ рѣчи!

Здае ся шо добрый и честный Кайко изъ страха мене вже такъ часто не посѣщае якъ то колисъ бувало, якъ Вы на на-

¹⁾ Тут иде цитат арабскими буквами, переписаний і латинськими.

шимъ обѣдали передмѣстою. — Въ тогды бывало що Недѣли малемъ шастье его оглядати, днесъ же рѣдко коли; хѣба поѣду самъ за нимъ до его хати або до Геца, где вечеромъ майже всѣ наши русскіи люди сходятъ ся, и при пивѣ полѣтвизуютъ. — Невиную я его за тоб, бо знаю що сердязѣ нѣтъ часа. — Онъ за своего бюра редакторского поглядаеъ безпрестанно на кругъ европейской политикѣ, тай дипломатизуе въ справѣ русской. Онъ гейбы Наполеонъ або Вѣкторъ Емануиль — боронитъ хочъ на паперы перомъ предѣловъ русскихъ; та подобно имъ туй туй що не стягне на себе анаѣму Ватикана. Бо що онъ уже ѡтъ давна въ римскомъ индексѣ чорно записанный, та що его по смерти Рымъ канонизовати не буде; обѣ тымъ пересвѣдченъ я и даже вѣрую. — Упѡмнулъ ся я у него за пересылаемыи Вами поздоровканья, та сталъ его полегше чесати, щобы на другій разъ съ препорученіями ѡтъ другихъ совѣстнѣйше собѣ поступалъ, не знаю чи ся покав. Я былъ бы го може и крѣпше наказалъ, но:

Die Konvenienz macht stets das Schwere
Zur unerl  blich starken Pflicht,
Kommt stets den Wünschen in die Quere
Mit der verdammten Feinheitslehre:

„Das schickt sich nicht“. —

Въ конецъ хотяйбъ человекъ и хтѣлъ острѣше поступити; ѡбѣда знае въ сей часъ розбрѡити. Такъ сталось послѣднего раза. Прѣйшовъ до него съ готововъ наказуючевъ проповѣдѣвъ; а онъ кладе по середѣ стола локтеву Равску ковбасу; свари же ту на него. Имѣлъ я тогды счастья споживати тую ковбасу разомъ съ Вашимъ директоромъ Бѣлоусомъ, котрый то собѣ дуже сподобалъ, и обѣцялъ ся при той способности Кайковы быти сватомъ; самъ бо для висшихъ цѣлей негадаеъ скорше оженити, ажъ докѡль не знайде где найменше 30.000. — Така то Вамъ штука, той Вашъ директоръ!

Дѣдицкому не залишилъ я ѡтъ Васъ поклонити ся; Онъ такожь теперъ шибае собою — щобъ кждоразное „gadanie“ краювыхъ послѡвъ на папѣръ перенести; — та щобъ гостей изъ за кордону — забавити та поиформовати. Не знаю чи Вамъ вѣдомо — що недавно тому былъ у насъ Директоръ или лучше инспекторъ — холмскихъ гимназійумъ и народныхъ училищъ Г. Лебедяцевъ. — Вербовалъ у насъ людей на учителѣвъ; на гимназійальныхъ зголосило ся нашихъ трѣхъ: Климъ Сѣнкевичъ, Фединскій — та якійсь Бачинскій изъ Бережанъ. Коли въ Холмщину поѣдутъ — обѣ томъ не знаю. — Въ прочемъ нѣтъ у насъ нѣчо такъ любопитного, обѣ чимъ бы мѡгль Вамъ донести; часописи у Васъ въ Коломыи суть чей? — Не знати — що тамъ буде изъ русскимъ коломыйскимъ дневникомъ — чи презимуе; чи тѡлько насъ подурилъ? —

За запросини на празднини — дякую красенько — слибы часъ позволилъ а человекъ здоровъ былъ — то бы на охотѣ не збывало — хотяй не скорше — ажъ по 10 Серпню — 1866 —

бо у насъ сего року капитула! Извольте — назвалисьте мене въ своѣмъ письмѣ шармантскимъ, а я такій хмись, що колимъ Вашу жену подарилъ конфитурами въ Пѣдгѣрцяхъ — забылъ ихъ до поязду ѳтнести. Отъ Вамъ Шармантъ. — Пекъ та цуръ ему. —

Повтаряючи еще разъ мои — желанья — и включаючи до того желанья весолыхъ рѣздвянныхъ святъ — имѣю честь поздоровити — Вашу достопочтенну сопругу й Васъ сердечнѣйшій — и остатись ся съ всякимъ почитаньемъ и приданнос-тевъ на всегда Климентый Геромонахъ. —

Лист писаний на 4 стор. 4^о.

50. Лист Осипа Чачковського до Амвросія Шанковського, писаний в другій половині 1866 р.

Всечеснѣйший Господине!

Отже и Вы въ Москву! шчасливои дороги и прятного быту тамже сердечно Вамъ желаю. —

Пытаете ся мене чи не наскучило менѣ ся вже ожидати именованя? отъ трудно вже выдержати!! Передъ феріями возвалъ меня оденъ знаюмый Лвовскій, абымъ му прислать мое сочиненіе друковане и свѣдоцтво испыту, а зостану помѣщенъ въ Вѣлнѣ — не послалемъ, бомъ ще имѣлъ надежду помѣщенія тутъ — и якось лѣпше мы ся дѣяло — теперъ, Вамъ въ секретѣ сказалшы — пѣшолбымъ — и якъ тамъ будете, а добре Вамъ ся вести буде — то вспомнѣтъ о мнѣ. — Въ Вѣлнѣ мусить бути Бѣблѣотека, моглбымъ мое сочиненіе друге викончити и издати¹⁾, а тутъ граю — во двохъ вѣста зо Стрюмъ моемъ, и марную вѣкъ!! —

Отъ троухъ тыждней естемъ недуженъ, десять день не былемъ въ школѣ — то мене добывае, — и стого познаете, якъ менѣ тутъ ведеться. —

Въ вашомъ интересѣ коротко Вамъ доношу, що Нарольского у насъ нема — отжежъ Ваши гроши здасться пропады. —

У насъ меже Русинами такъ само бракъ согласія якъ у васъ. — Отъ Коланковского щось трохе довѣдалемъ ся о Коломыѣ, але дуже мало — Въ часѣ феріи дуже коротко въ Стапѣславовскѣмъ перебувалемъ, и не думалемъ, що кто зъ учителей Коломыйскихъ въ Коломыѣ бавить, отжежъ для того въ Коломыѣ не булемъ. Поздоровѣтъ всѣхъ знакомыхъ отъ мене; я все мыло о моемъ пребываню въ Коломыѣ вспоминаю — у насъ колежаньского житя нема жадного. —

Ваши сопрузѣ мое глубочайше почтеніе залучаю — Вамъ
остаю щиримъ другомъ

Чачков(скій).

Лист писаний на 3 стор. білого паперу 8^о.

¹⁾ О. Чачковскій видав уже 1863 р. більшу наукову розвідку по німецьки з области філософії. Титул гл. у Бібліографіі І. Е. Левицького II, стор. 36, ч. 304.

51. *Бруїон вірша Петра Шанковського з 1866 р.*

Пѣснь Народа Русского въ Галицій въ часѣ Союму 1866 года.

Ще не вмерла Русска мати, тай слава й воля.
 Ще намъ брата всемилѣйшій усъмѣхнется доля
 Згйнуть нашій вороженькїй, якъ роса на соньцѣ
 Запануемъ й мы брата у своей стороньцѣ
 Душу й тѣло мы положемъ за дану свободу
 Й покажемъ, що мы брата все русского роду. —

Ще живе престолъ Австрійскій во вѣки,
 Не опустить Онъ насъ со своей опѣки;
 Будьможь брата Ёму вѣрнѣ, якъ булисьмо досї;
 Не зважаймо на прелестнѣ Ляховскїй запросы:
 Дабы зъ нїмї злучїтїся Польщу збудоватї,
 А по тому ймъ служїтї, вѣчне бѣдуватї.

П: Т: Ш:

Премѣчаніе; Все значить ту *Zawsze* пр: Тї все одно
 говоришь: каже Поляк Ту (перечеркнено: *wszystko*) *zawsze*
jedno mowisz. —

Во вѣкї Стосується до народного ймна: *Österreich*
wird ewig stehen.

Писано на чвертці білого паперу. На оборотї є ще проби
 дальших двох строф, писаних олівцем, але вони дуже попере-
 речкуванї й зовсім не викинченї.

52. *Лист Івана Могильницького (?) jun. до Амвросія Шан-*
ковського, писаний дня 18 XII 1866/7 р.

Львовъ дня 18 Грудня 866/7.

Всєлюбезнійшии кс. Амброзїї!

За заявленѣє мнѣ желанїй Вашихъ въ день Имянинъ ис-
 кренно дякую й я зъ моеї стороны засилаю въ день Тезоимен-
 ства Вашего сердечнїй мой благожеланѣя. Желая Вамъ въ
 первыхъ здоровья веселой й долгої жизни, а далѣ сли се Ваша
 щира гадка посаду управителя школи — въ Вѣлнѣ. —

Вѣсть о занедужанѣю Стрия¹⁾ якоже незалагодженѣє спора
 Осипа, зъ старымъ Любѣнецкимъ непрѣятно мя тронула, чеї
 якись лутшїй конецъ наступить й маю надѣю що Стрий верне
 до здоровья й урядъ Старости алуницкого далѣ продолжати
 буде. — Всєлюбезнійшимъ сестрамъ за пожеланѣя красенько дя-
 кую, тимъ бѣльше же кромѣ Васъ й Нихъ нѣкто зъ прочой
 Родини въ той день на мене незгадавъ. —

Нашъ Львовъ получивъ видъ мѣсяця засѣданїей сеймѣговъ
 полскихъ отъ коли „*godak*“ зѣставъ Губернаторомъ, мймо того
 нашъ на дусѣ неунивають, но крѣпляться й мужаються. О
 Голуховскимъ пише Отець єдного питомця слѣдующе: въ Ска-
 лѣ маєтности Голуховского, построєнна на одномъ холмѣ то-

¹⁾ Анто́на Могильницького?

гожь статуа. — Скала недалеко границь російской, тожь кажется въ одной почі вистрѣлено зъ вимѣреной на статуу російской пушки й туюжь завалено—се прогностикъ ексгубернаторства. — Иванъ Шанковский зъ Количинець зѣстае теперъ при урядѣ въ Львовѣ й ходить дуже часто на вечерницѣ до панѣ Шараневичовой. Въ Львовѣ мае незадовго виходити руска урядова часопись редагована въ дусѣ Голуховсчини Лукашевичемъ членомъ ассикураціи¹⁾. — Нияѣ въ нашомъ театрѣ послѣдне представлѣе, потѣмъ мае наступити совершенно то-гожь реорганѣзація — Деректорство хоруе, Бачиньска бануеътъ запевно за вийхавшомъ до Росіи Сѣнькевичомъ, где наветъ якъ чути за нимъ Деректорство переселити ся мае — Дерекцію нашего театру обѣиме Карпенко. — Петръ Левѣцкій еше суплентуе й пезнати коли испитъ робити буде, теперъ слабуе на бѣль зубѣвъ. Качковскій посолъ ходить теперъ на години всѣхъ унѣверзитецкихъ професорѣвъ наведъ Богословѣвъ, здае ся зъ нудѣвъ. Колега Вашъ Рибакъ поздоровляе Васъ, бавивъ въ Львовѣ кѣлка дней и вишаставшись зъ грошій отѣхавъ нерадо домѣвъ. — Межь молодежию рускою наступило еденство, нема нѣякихъ партій все протѣвъ Ляхѣвъ обурене лишъ зъ поворотомъ лѣтерата зъ „Струпкова“²⁾ которий досталь мѣсце при асикураціи може зновъ спокой закований буде. Вашъ ученикъ Стебельскій перебиваеътъ теперъ въ Львовѣ перейшовше въ таборъ русскихъ, занимаея коректурою издаваемого Дѣдицимъ Словара „нѣмецко руского“ зъ Шмѣда. Се маеъ бити демонстрація противъ Словара Партицкого, Стебельскій за тое побираеъ немаліи гроші видно зъ того що убиравъ ся якъ перший дандеъ. Стихъ на „Термопѣляхъ“³⁾ въ честь кр. Куземского онъ зробивъ — Въ день Роковинъ Шевченка вийдетъ „Альманахъ“ редагований такожь Стебельскимъ⁴⁾. Ясѣо Малѣцкій незнае нѣчого певного о собѣ зказати. — Евгенъ колисту давъ Зарицкому своему келези (sic!). за що здаеът ся на вакаціяхъ буде муѣвъ покутовати, такъ якъ тогѣдъ еденъ питомецъ. Напишѣтъ менѣ хто зъ Грушкѣй бувъ у Васъ на именинахъ? що тамъ Фонѣо чи починаеътъ газдувати? Теперъ цѣлую Васъ сердечно желаючи еше разъ Вамъ всего добра и остаючися Васъ

щиролюбящимъ братомъ
Иваномъ

Вѣкцю, Клѣмцю сли еше неодиѣхала, й Сюнѣу цѣлую сердечно.

Лист писаний на 4 стор. 4^о.

¹⁾ Тут певно мова про часопись „Русь“, що стала виходити 1867 р. заходом Костя Горбала й Федора Заревича.

²⁾ Ксенофонта Климовича.

³⁾ На Термопѣляхъ. Стихъ Михайлу Куземскому, любимцеву Руси въ день Его именинъ 1866. Отъ русскихъ академикѣвъ. Львовъ. 1866. (В Бібліографіи І. Е. Левицького (II. стор. 72, ч. 592) не зазначено, що автором сего стиха є Володимир Стебельський).

⁴⁾ Сей Альманах не вийшов.

53. Лист Николая Лісікевича до Амросія Шанковського, писаний дня 15 (27) II 1867 р.

Любезнѣйшій Амвросій Петровичъ!

Вашее письмо очень меня возрадовало, а то тѣмъ болѣе, что я могу Вамъ сдѣлать маленькую прислугу. Будьте увѣрены, что все будетъ уже завтра улажено, а не въ Пятницу. Зачѣмъ ждать до Пятницы? Я думалъ, что никогда въ моей жизни не случится мнѣ способность къ сдѣланью Вамъ какой прислуги и вотъ насунулася славить Господа!

Вы скорбѣете, не знаю о чемъ Я думаю что между такими друзьями какъ мы не должны быть ни церемоніи, ни секреты. Я увѣренъ, что Вы для меня то само сдѣлалибъ еслибъ нужно было. Пріймѣте про то мою услужность какъ должность Вашего друга, который для Васъ все сдѣлать готовъ. Дѣло остается между нами двумя. Третьихъ лицъ не нужно въ томъ дѣлѣ. —

Скоро дѣло будетъ улажено сейчасъ извѣщу Васъ объ этомъ.

Спѣшусь съ отвѣтомъ, который для Вашего успокоенія сейчасъ даю на почту и сѣдаю писать „Обозрѣнье политическое“ безъ гумору, потому, что сегодня на 26 чисто русскихъ голосовъ при голосованью на члена Выдѣла краевого изъ куріи селянъ лишь 18 пало на Лавровскаго. 8 чисто русскихъ и 36 польскихъ на: Земляковскаго. Соромъ нашимъ посламъ селянамъ, соромъ! Обѣщали ихъ Ляхи вислати до райхсрату! Вашъ Ковбасюкъ честный, но другіе! Господи помилуй!

Пращайте любезнѣйшій

Всемилоствивѣйшей женѣ Вашей не вспоминайте ничего.

Вашъ искренній другъ

Н. Лѣсѣкевичъ

Львовъ дня 15/27 лют. 1867.

Лист писаний на 2 стор. 8^о.

54. Лист Николая Лісікевича до Амросія Шанковського, писаний дня 17 II (1 III) 1867 р.

Любезнѣйшій Амвросій Петровичъ!

Извѣщаю Вамъ, что Головацкій уже засуспендованъ vom Amt und Gehalt. Кромѣ того будетъ ему навязано дисциплинарное изслѣдованье. Декретъ его отпуска подписанъ еще 29. сѣчня за время г-ра Белькредога¹⁾, точно тогда, когда Голуховскій ѣздилъ въ Вѣну ради министерскихъ конференцій. — Что будетъ съ моимъ испитомъ. Теперь вижу, каковую глупость я сдѣлалъ, не зголосився въ свою пору къ клявзурѣ и устному испыту. Такъ само и Вы не знаю какъ выйдете съ вознамѣреннымъ испитомъ зъ русскаго языка. Можетъ быть что Володи-міръ Шашкевичъ или Павлюсевичъ будетъ Вашимъ экзамина-торомъ. Я подъ ними такожь не буду кончити испыта. Голу-

¹⁾ Віденського президента міністрів.

ховскій даєть 10.000 гульд. на изданье рутенско-польской газеты и пересправляєть въ томъ дѣлѣ съ Литвиновичемъ. Что оттого выйдетъ незнаю. Климовичъ поѣхалъ въ Вѣну и записался въ сотрудника Ливчака¹⁾. —

Завтра напишу къ Вамъ въ другихъ дѣлахъ. Ради формальностей вѣкоторыхъ (а лучше съ ними какъ безъ нихъ) дѣло до завтра провлеклося. Но се глупость! по тому въ концѣ письма объ томъ упоминаю.

Величка отецъ опасно разболѣлся. Вчера отѣхалъ онъ къ нему.

Працайте

Н. Лѣсковичъ.

Львовъ $\frac{17 \text{ Лют}}{1 \text{ Марта}}$ 1867.

Лист писаний на 2 стор. 8^о.

55. Лист Николая Лѣсковича до Амвросія Шанковського, писаний дня 19 II (3 III) 1867 р.

Сегодня намѣряють здѣшніи академики почтитъ Головацкаго походомъ съ факлями. Если полиція не будетъ препятствовать, одбудется все въ порядкѣ. Другихъ любопытностей нѣтъ.

Пріймите съ тѣмъ мой дружескій поцалуй Вашъ искренній другъ

Н. Лѣсковичъ.

Львовъ дня $\frac{19 \text{ лют}}{3 \text{ марта}}$ 867

Початок і koniec листу (він писаний на 1 стор. 8^о) пропускаю, бо там порушено чисто приватні справи.

56. Лист Івана Могильницького sen. до Амвросія Шанковського, писаний дня 4 VI (23 V) 1867 р.

...Равномѣрно якъ въ Коломискомъ такъ и у насъ мѣють сердце поглядаючи на изсохше Состояніє раствіня припасовъ людемъ и Скотинѣ и Ёстьли въ настоящомъ времени неодождитъ Намъ проведѣніє и не наполнитъ бразди обилнимъ дощемъ, то и сего Года нашъ хлѣбоданіи паче другихъ сторонъ якъ коло Львова и Самбора остануть послѣдними, и ми доляне небевалимъ Явленіємъ отъ запада и Сѣвера ожадаты хлѣбного прокормленія.

Читаючи радушне Гостеприємство нашихъ Аустрѣйскихъ Славянъ въ Столицяхъ Рускихъ и братне щиро староруске пре-

¹⁾ В 1867 р. видавав Ксенофон Климович у Відні „Славянскую Зорю“ разом із Осипом Ливчаком.

вѣтствѣ¹⁾ Сердце мимоволно скаче а духъ вострепета радується, Сему щирому старобувалому Событію, во истенну леше Сердце руске такъ Голосно бѣе! по долгомъ испитаніи различныхъ бѣдствѣи якехъ Славяни во обще а наипачи ми родніи отъ крови и кости одно матернои испитивати такъ долго принужденнѣ били Сия радсть, и восхещеніе зъ возрата блуднихъ Синовѣ чей ся неостанеть и для прочіихъ насъ такъ горячо Сочувствующихъ домовникѣвъ безъ вкушенія упитанного телца?? — Я думаю що Сіе Сообщеніе по причинѣ Етнографическои Вистави въ матушцѣ Москвѣ, здѣлається въ будущемъ а то по промыслу рускому Тимъ чимъ ся нинѣ. Италѣянци и Германци величаютъ, „бо Велии Господь и розуму Ёго нисть Чесла“, доколѣ Господи отринеше мя. Время настояще время великехъ неожаданихъ не обчеслимихъ и мудрими произшестввіи а щожъ природнѣишого якъ Создененіе реалное многочисленнихъ Славянъ; но произведеть ли Проведѣніе коли и намъ Кавуровъ? Бисмарковъ? та Гарибалдихъ?? но Велии Господь нань же уповаша Отци наша. — Що за далновидніи проспектъ лучшой будучности; но мнѣ малѣти, а вамъ чей Господь расти Соизволить, а духъ мой въ томъ и въ любвѣ Вашои возрадуєт ся. —

Початок і кінець листу — чисто приватний; тому пропускаю їх.

Лист писаний на 4 стор. 8^о.

Дата: Грушка $\frac{23 \text{ мая}}{4 \text{ Юнѣя}}$ 867.

57. Лист Николая Лискевича до Амвросія Шанковського, писаний дня 5 XII 1867 р.

Любезнѣйшій Амвросій Петровичъ!

Извините любезный другъ, что я сегодня ограничуся нѣсколькими словами. Завтрѣшній день великаго праздника О. Николая и се обстоятельство, что ради праздника число²⁾ издаемъ сегодня вечеръ, а не завтра заставляеть меня писать коротко.

Во первыхъ пріймите любезнѣйшій мой, щиро — дружескія, искреннія благожеланія по поводу Вашихъ свѣтлыхъ именинъ.

Теперь нѣсколько о другихъ дѣлахъ. Отъ Батюшки зъ Вѣны³⁾ я до сихъ поръ не получилъ никакого письма. О моей судьбѣ я по той причинѣ еще ничего положительнаго не знаю. Такъ само не знаю, что онъ думаетъ сдѣлать съ Вами. Вѣсть, что

1) Тут мова про участь австрійських Славян в етнографічній виставі в Москві 1867 р. Про се розписувало ся широко львівське „Слово“ з того року. Цікаві вістки про сю виставу гл. у статі: І. Левицкій. Яковъ Головацкій и Пантел. Кулѣшь (Дѣло 1886 р., ч. 48 і 51).

2) „Слова“.

3) Протоєрей російської амбасаді у Відні М. Раєвський.

я уже выступилъ изъ редакціи естъ совсѣмъ ложною. Ваши артикулы будутъ всѣ помѣщенны, но извинѣте, если не будетъ мѣста, такъ какъ это случилось съ артикуломъ противъ Волинскому.

Продажа „Фуркала“¹⁾ стрѣчаетъ великую конкуренцію. У насъ до сихъ поръ не розпродано больше какъ 20 примѣрниковъ. Съ тѣмъ цѣлю Васъ сердечно Вашъ другъ

Н. Ѳ. Лисикевичъ.

Львовъ дня 5/12 1867.

Лист писаний на 2 стор. 8^о.

58. *Листъ Игнатія Фединскаго до Амвросія Шанковскаго, писаний 1867 р.*

Многоуважаемый Отецъ Амвросій!

Повидѣвшись съ Николаемъ Кульчицкимъ въ два дня послѣ праздника Свѣтлаго Воскресенія, я узналъ отъ него, что Вы ко мнѣ и вмѣстѣ ко Лебединцеву еще въ началѣ Апрѣля послали письмо, въ которомъ свѣдуется на счетъ Учительскихъ мѣстъ въ Люблинѣ или Замостыи. Какъ скоро я воротился изъ Галиціи въ Холмъ, сейже часъ поторопился отобрать письмо изъ почты. Доручивъ Г. Лебединцеву адресованое къ нему письмо, я вмѣстѣ съ тѣмъ справился у него въ Вашемъ дѣлѣ. Лебединцевъ сказалъ мнѣ, что такъ въ Люблинѣ какъ и въ Замостыи учительскія мѣста уже заняты. Въ Люблинѣ остались учителя поляки, такъ какъ они согласились преподавать по русски. Но еще не занято мѣсто учителя лат. языка въ Седлцахъ. Туда назначенъ былъ первоначально Н. Кульчицкій. Но такъ какъ ему для его нерѣшимости отказано, то начальникъ Седлецкой учебной Дирекціи Г. Крижановскій нѣсколько разъ писалъ уже къ Лебединцеву, чтобы тотже вызвалъ кого небудь другого изъ Галичанъ на мѣсто Кульчицкаго. Пользуясь заявленіемъ Вашего желанія поступить въ учителя на одну изъ Русскихъ гимназій, онъ предложилъ Васъ письмененно Г. Крижановскому — на мѣсто Кульчицкаго, присоединяя вмѣстѣ съ тѣмъ и Ваше относительное письмо, и препоручилъ мнѣ извѣстить Васъ объ этомъ. —

Исполняя мнѣ весьма приятный долгъ, честь имѣю искренно поздравить Васъ вмѣстѣ съ Вашою многоуважаемою супругой, и покорнѣше просить Васъ какихъ небудь извѣстій, или мѣстныхъ города Коломыи или общихъ Галицкихъ, потому что насъ Галичанъ въ Холмѣ всякое собитіе въ Галиціи, каково бы ни было, даже частное, очень интересуесть.

Извольте при этомъ принять удостовѣреніе въ моемъ къ Вамъ глубочайшемъ уваженіи и искренней дружбѣ —

Вашъ другъ и слуга
Игнатій Фединскій.

¹⁾ Фуркало, русскій мѣсяцесловъ гумористическій на годъ переступный 1868. Коломыя. 1867.

Н. В. Если случайно будете во Львовѣ, то извольте посѣтить моего тестя Яновскаго: у него черезъ вакаціи остается моя жена — можетъ быть будетъ какое дѣло къ Вамъ на случай еслибы Вы рѣшились переѣхать въ Седлце.

Лист писаний на 3 стор. 8^о.

59. Лист Якова Головацкаго до Амвросія Шанковскаго, писаний дня 4 (16) II 1868 р.

Достопочтеннѣйшій Господине!

Посылаю Вамъ по одному эксемп. руководства и наставленія въ церковномъ пѣніи, отдайте тыи книжечки для употребленія и упражненія хора мѣстной школы.

Прибавляю также одинъ экс. Записокъ Бродовича¹⁾ и 5. экс. памятниковъ дѣлового языка русскаго²⁾. Если Вамъ случить ся приобрѣсти подобныи тому древнии акты, сообщите ихъ мнѣ для обнаруженія. Вы очень одолжили бы меня, еслибы Вы постарались приобрѣсти фотографіи народныхъ костюмовъ селянъ и селянокъ или мѣщанъ и мѣщанокъ и прислати мнѣ для украшенія моей статьи о народномъ убранствѣ въ Галичинѣ³⁾.

Съ принадлежнымъ почтеніемъ остаюсь Вашъ преданный
Я. О. Головацкій.

Львовъ дня 4/16 Февр. 1868. N^о. 634²/₄.

Лист писаний на 2 стор. 8^о.

60. Лист Ивана Браника до Амвросія Шанковскаго, писаний дня 14 IV 1868 р.

Чернівѣцъ дня 14. Цвѣт. 868.

Любезный друже!

Посилаю Вамъ отже мою росправу⁴⁾ съ прошеніемъ абысьте ласкаво нею заняли ся. Що до рѣчи, то прошу все напечатати, а только исправити блуды орфографически, если бы где яки знайшли ся. Знакъ — означае, абы разомъ писати; нѣмецке же Anf. значить, абы початку начати. Роспродажею потрудѣтея Вы ласкаво, бо я до того не зручный. Менѣ тѣлько будете ласкавы прислати 8. экс. даромъ. Цѣну опредѣлнить ведля Вашей воли, розумѣтея не велику, абы легко роспродати можна.

Васъ цюлю сердечно, Вашей же достойной сопрузѣ вразъ съ моею сопругою засилаемъ найнижшій поклонъ

Иванъ Браникъ

Лист писаний на 1 стор. 8^о.

¹⁾ Widok przemocy na słabą niewinność srogo wywartej. Историческія записки Феодосія Бродовича. Львовъ 1861.

²⁾ Памятники дипломатическаго и судебна-дѣлового языка русскаго і т. д.. Яковъ Головацкій. Львовъ. 1867.

³⁾ О костюмахъ или народномъ убранствѣ Русскихъ въ Галичинѣ и сѣверовосточной Венгріи. Сочиненіе Я. О. Головацкаго. Петроградъ, 1868.

⁴⁾ Причины творенія ся нарѣчей. Написалъ Иванъ Браникъ, ц. к. профессоръ гимназіальный въ Чернівцахъ. Коломыя. 1868.

61. Лист Дмитра Лойванюка до Амеросія Шанковського, писаний дня 7 VII 1868 р.

Львѣвъ 7. л. Юлія 868.

Всечестнѣйшій Отче!

По Вашому желанію посилаю днесъ собравши 11 гульденѣвъ¹⁾ и 8 кр. за спроданіи примѣрники „Причинѣ творенія ся нарѣчей“²⁾. Спроданыхъ вже цѣлкомъ есть 86 прем. — рещта 44 въ Ставропигіи — и меже питомцями, и чей може спродадуть ся, но не такъ скоро. Брошурку тую оцѣнила „Правда“³⁾ и ддятого вьсемо любопитній, чи схочеть Браникъ отвѣчати.

Кажеть ся, что якійсь то ложній слухи представили мене передъ Вами за запальчивого приклонника южнорусского направленія якъ Вы выражаестесь, чѣму Вы надѣюсь не повѣрили. —

Въ Львѣвъ на дневнѣмъ порядку прибытіе Нунція Папеского и консикрація Кр. Кузьемского.

Къ принятію первого дѣлаеть руска іерархія величиственній приготоуленія; въ Храмѣ св. Георгія ставлять троны ддя Нунція и прибыти маючихъ другихъ епископовъ; въ семѣниці обучають ся питомци въ италіянскихъ пѣсняхъ въ сопровожденію музыки войсковой, 24 человекъ. Спровадили до Семѣнища 60 факлѣвъ ддя свѣщеносія Нунцію сдѣлати маючого ся. — Павликъ ангажованъ митрополитомъ къ проповѣди въ день канонизації Іосафата Кунцевича. —

О консикрації Кузьемского неможна ничъ положительного довѣдатись. —

Вѣденська стара Пресса слушне замѣтила, що нашъ Спирідонъ⁴⁾ черезъ 25 лѣтъ змѣняеть свое мнѣніе; и въ самомъ дѣлѣ хорошій зъ него политикъ тайъ тяжко го поняти. Нынѣ спѣвало въ Юрѣ 60 гимназіастѣвъ на богослуженію мѣсто питомцей; — каждому зъ нихъ далъ по образкови и каждому зъ молодшихъ по гульденови а зъ старшихъ по два мовячи: „пріймѣтъ той даръ ѳтъ бѣдного Архіерея“. —

Въ насъ 19. с. м. благодарственне Богослуженіе; мы вже по первѣмъ испитѣ а другій будетъ 20. —

По доносамъ Малицкого въ Редакції Слова бѣльшій якъ передъ тѣмъ порядокъ. Дѣдицкій справиль собѣ новый чорный сурдутъ — казалъ хорошо кананы пообтягати. — Площанскій женеть ся.

Маю надѣю скорше якъ звикли выбратися сего року на праздники, а тогды буду мати честь лично ся побачити.

Остаюсь щироприклонный
Димитрій Лойванюкъ.

1) На боцѣ: (одинадесять гульденѣвъ).

2) Гл. примѣтку до ч. 60.

3) Гл. примѣтку до ч. 64.

4) Митрополит Спирідон Литвинович.

Благородной Госпожи Директоровой цѣлую руцѣ.
Оба Ивановичи здоровіи съ Евгеніємъ и засилають свое почтеніе.

Залучаю такожъ и полъ листа зъ Бесѣды.
Лист писаний на 3 стор. 8^о.

62. Лист Миколи Сѣнгалевича (?) до Амеросія Шанковського, писаний дня 22 IX 1868 р.

Любезнѣйшій Отецъ Амврозіи!

Уже давно, еще въ Юніи с. г. я къ Вамъ писалъ. Сегодня нѣтъ у меня времени много къ Вамъ написать, — но послѣ Вамъ больше напишу.

Посылаю Вашей сопрузѣ чай. Если буду имѣть лутшіи, навѣрно пошлю Вамъ.

Епископъ¹⁾ въ Варшавѣ — мы устроили бурсу въ Грубешовѣ, какъ въ Коломыѣ. — Что новаго у Васъ? Лавровскій передастъ Вамъ поклонъ. Я Вашей сопрузѣ 1000 поклоновъ искренно Вамъ преданъ слуга Николаѣ С (?)

Грубешовъ 22. Сент. 1868 г.

Моя жена Вамъ поклонъ глубочайшій Левицкому поклонъ.

На боці:

О. Лопушинскому etc. etc. мой искренный поклонъ. — Nb. у меня дочь другая слава Богу. Отпишите, я Вамъ послѣ больше донесу.

Лист писаний на 1 стор. 4^о.

63. Лист Омеляна Огоновського до Амеросія Шанковського, писаний дня 26 IX 1868 р.

Всечестнѣйшій Господине Коллего!

Въ Вашій библіотецѣ есть важное сочиненъ: „Grammatik der slav. Sprache in Krain, Kärnten und Steiermark“. До Васъ отже, яко до директора гимназій удаюся съ прошенъемъ, чтобы Вы для мене тов дѣло на не-долгое время вызычити благоволили. Если приѣде цѣсарь до Львова, то вѣдай и Вы бы хотѣлись подивити на великаньское принятъе; тогда отже могли бы Вы ласкаво и книжку съ собою взяти. Иначе-бо не малъ бы я надѣи, щобъ Вы до мене заблудили. Съ книжкою же учитель до учителя бодай на хвильку муситъ вступити. Если же Вы не могли-бы приѣхати, то извольте тоту граматикку черезъ почту на мѣи щотъ прислати.

Приѣздъ Цѣсаря, якъ Вамъ може звѣстно, ѳтложено на пѳзнѣйшій часъ, но коло триумфальной брамы робѳтники все еще трудятся. Въ кругахъ посольскихъ велике розстрѳвнѳе; Смолька иде горою. Изъ нашихъ послѳвъ не велика теперъ потѳха; ино Павликовъ, Лавровскій и по-троха Ковальскій, якъ

1) Михайло Куземскій.

мога заявляють суєтний свій трудъ въ неробнѣй борбѣ. Выборъ послѣвъ Крижановского и Красицкого вчора уневажно.
Поручаюся Вашому доброму сердцю и цѣлую руки Вашои почитенной супруги

вѣрный другъ и колега
Емиліянъ Огоновскій.

Львѣвъ, 26/9 1868.

Вч. Г. Лопушиньскому мое почтень.

Лист писаний на 1 стор. 8^о.

64. Лист Івана Браніка до Амросія Шанковського, писаний дня 6 X 1868 р.

Всепочтениѣйшій друже!

Удаюсь до Васъ съ прошеніемъ, дабысьте были ласкавы прислати менѣ 34. число „Правды“¹⁾. Тое число появиться 8. сего мѣсяця. Въ немъ будетъ конецъ „Відповіди“ Патрыцкого на мои отвѣтъ. Мушу му еще разъ дати отправу. Число 33. привезъ ми Г. Кобрынскій. Будьте ласкавы только той отвѣтъ Партыцкого прислати, бо менѣ цѣлой „Правды“ не треба. Чи отдалъ Вамъ 7. примѣрниковъ попсованыхъ жидъ, що тамъ на долинѣ мешкаеть? За прочіи примѣрники доручу Вамъ гроши при случайности. Васъ цѣлую сердечно, Вашей же достойной супрузѣ нашъ всенжайшій поклонъ.

Вашъ щирый другъ
Іванъ Бранікъ.

Чернѣвцѣ дня 6. Октовря 868.

Лист писаний на 2 стор. 8^о.

65. Лист Антопа Могильницького до Амросія Шанковського, писаний дня 26 (14) X 1868 р.

Ваше Високо-Преподобіе Всечестнѣйшій Господине!

На возваніе къ соучастію въ Альбумъ въ честь Ёго Високо-Преосвященства киръ Михаїла Куземского къ изданію приготовляемомъ, — имѣю честь нынѣ, коли жена моя сдѣлалась переносницею несомнѣтельною, отвѣтити слѣдующая:

Чувствую я глубоко, достоинство Сего Народолюбца, и одолженіе всеи Галицкои Руси, уплести на Его скрань Преосвященну, достойный вѣнецъ почести, и въ той цѣли уже гдещо думати почалемъ, щобы хоть яку самородну цвѣтку до того

¹⁾ Рецензію на „Причины творенія ся нарѣчей“ І. Браніка помѣстив О. Партицкий у 20 і 21 ч. „Правди“ за 1868 р. Бранік помѣстив на се у 60—62 чч. „Слова“: „Отвѣтъ на критику брошюры „Причины і т. д.“ Партицкий написав на се знов: „Відповідь на „Отвѣтъ“ п. Браніка“. (Правда 1868, чч. 33, 38, 39), на що Бранік із своего боку видав: „Отвѣтъ на Відповідь“ Г. Партыцкого“ (Слово за 1868 р. чч. 94—96) і „Отвѣтъ на продолженіе „Відповіди“ Г. Партыцкого“ (там же, чч. 98 і 98), а на се останне появила ся з боку Партицкого ще статья: „Відповідь на другий „Отвѣтъ“ п. Браніка“. (Правда за 1868 р., ч. 46.)

вѣнца прикинути; но, чи въ рядѣ юныхъ талантовъ русскихъ, остоятись сдужаю, о томъ сомнѣватись велятъ менѣ многіи и важкіи причины: Ибо Пегазь мой, не есть уже нынѣ, оный огнистый, легконогій лошакъ крылястый, що то мене колись передъ двома десятками лѣтъ, розигравшись носилъ по подь хмары, и кобымъ лишь хтѣлъ былъ крѣпко держати ся его гривы, былбы мя може вынеслъ даже на самъ вершокъ русскаго Парнасса; — але есть то нынѣ згарована, зъ охвачена, дихавична, яснокоыста хандиба, котра за собою ледво прозачно волоче зорваныи ноги, — и хоть часомъ отпочивши, нѣбы трохи клусомъ побѣгчи зорветъ ся, — заразы утомлена прыостаеь голову долу спустивши, такъ, що абы где въ калужи не загрязла, я оную то подганяти, то попихати, то за уха подтягати мушу! — И если я на такомъ здохляку межѣ Васъ загостити осмѣлюсь, — чи не покажете менѣ двери, мовлячи: „Друже! Како вошелъ вси сѣмо, не имѣяй одѣянїя брачна?“ Но хотяйбы и такъ, чей приймете щиру волю, за дѣло. —

Незнаю, якъ тамъ успѣвають мои сынове въ наукахъ и въ нравственности, бо трудно менѣ приходитъ, пры такъ различныхъ и тяжкихъ обовязанностяхъ Душь — пастырскихъ, частѣйше до Коломыѣ заглянути; но тымъ єднымъ потѣшаюсь, що Ваше В. Преподобіе мѣстце мое заступити благоволятъ, и ихъ отъ своего дружелюбного попеченїя и покровительства не отвернуть. — Новѣйшій оборотъ полѣтики, яко ворожба лучшой долѣ для Руси, и моего жестокими ударами судьбы прыголомшенного духа ободряти начинаеть; Крѣпѣмъ ся, чей насъ Богъ не опуститъ. Изъявляю мое искреннѣйшее почитаніе, — остаюсь

Вашого Високопреподобїя Преданнѣйшій

А. Могилницкій

Бабче 26/14 Октовріа 1868.

Лист писаний на 2 стор. 8°.

66. Лист І. Шмериковського до Америкосія Шанковського, писаний дня 12 XII 1868 р.

Милый Друже!

Я повернулъ ранкомъ въ четверъ до Коломыѣ и скоро о 8 годинѣ поспѣшилъ делѣжансомъ до дому, не посѣтивши Васъ и Юлька а при тѣмъ не здалши справозданя изъ ѓтбувшого ся засѣданїя общества „Просвѣти“. А понеже любопитно Тебѣ будетъ передъ тымъ якъ „Правда“ о семъ засѣданїю напишетъ¹⁾, щось довѣдати ся, опишу Тебѣ тов чего былъемъ зрѣтилемъ и слухачомъ —

Въ ясно освѣтленной сали на стрѣльници, засталъемъ по 4 годинѣ по полудни численное собранїе состоящее майже

¹⁾ Правда 1868 р., чч. 43—45. статья: Справозданне зъ першихъ загальныхъ зборїевъ товариства „Просвѣта“.

исключно зъ самой молодежи, межи которыми: сѣдоглавій Товарницькій, Дыметъ, Директоръ Ильницькій, Проф. Огоновскій, Проф. Борковскій, Др Сембратовичъ, свящ. православный О. Воробкевичъ, Яковъ Савчиньскій, Коссакъ яко старшій вѣкомъ отличали ся, на кѣлька хвиль былъ ся также Др. Меньціньскій показаль, но скоро прийшло до выбору видѣловыхъ невидимымъ сталъ ся. Я засталъ уже конецъ бесѣди Проф. Вахнянина, въ которой онъ способнѣсть народа къ просвѣтѣ и цѣкавѣсть къ науцѣ оказоваль, за цѣль общества, „Просвѣти“ возбужденіе охоти къ читаню въ народѣ и издаваніе книгъ поучительныхъ для народа всказуючи, зъ тымъ освѣдченіемъ, же книги тій мають ся кирилицею, языкомъ народови зрозумѣлымъ, формою сближенною до церковного языка видавати. — Понеже первымъ предметомъ порядка дневного былъ выборъ 10 членѣвъ до выдѣлу, упрощено сѣдоглавого Товарницького, дабы мѣстце предѣдателя заняль, такжеде причитано Телеграми поздоровительній: отъ общества академичного ческого въ Вѣдни и зъ Бережанъ отъ молодежи гѣмназіальной — нѣмъ скрутніумъ укѣнено — выступило еще двоухъ бесѣдникѣвъ, первый бесѣдникъ слушатель правъ, воспитанникъ гѣмназіи Тарнопѣльской Андрей Сѣчиньскій все що ѡдъ року 1848 для просвѣщенія народного здѣлано въ своій бесѣдѣ яко неотвѣтне згудивъ и изданный книги учебній яко дрань до нѣчого не здѣбну назваль, вкладаючи на общество „Просвѣти“ обовязокъ тое зло исправити — змодероваль второй бесѣдникъ бывшій редакторъ „Руси“ Заревичъ изреченія пламенного предбесѣдника, изьявляючи, же не згаджасть ся цѣлкомъ съ мнѣніемъ, якобы все выйшлое отъ р. 848 до ничего придатнымъ было, однако освѣдчивъ ся такжеде за составленіемъ новыхъ учебныхъ книгъ въ надій, же высоке правительство благій намѣренія общества „Просвѣти“ вспирати будетъ, поставиль внесокъ, дабы для зближенія свѣчной верстви къ народу, розширити кругъ дѣйствія общества „Просвѣти“ на поле Белстристики, понеже вдине недостатокъ соотвѣтного корму духовного на народной нивѣ, отчужило свѣчну верству народови—Послѣ того оголошено результатъ скрутніумъ: на 51 голосующихъ отримали найбѣльше голосѣвъ: Шушкевичъ, Огоновскій, Вахнянинъ, Ильницькій, Партицкій, Ганькевичъ, Сембратовичъ, Коссакъ и т. д. Директоръ Ильницькій подяковаль за выбѣръ извиняючися, своими должностями яко директоръ и членъ рады школьной, освѣдчаючи оразъ, же онъ однако о скѣлько въ сылахъ его буде обществу поспѣшествовати будетъ и есть певнымъ, же общество мимо рѣжныхъ перепонъ якъ найліпшихъ успѣхѣвъ надѣяти ся можетъ — а коли додамъ, же яко въ день свободный отъ школьныхъ отчитѣвъ, множество молодежи гѣмназіальной мѣстце призначенне для публіки занимало, зближилъемъ ся къ укѣнченію могого справозданія, понеже и я самъ не ожидаючи на конецъ засѣданія, собраніе о 5½ години опустилъемъ¹⁾ —

¹⁾ Тут не достае значной частины листа.

Якъ долго приверженьцѣ партій той самопасѣ ходили, стремленія ихъ хотяй уже много вреда особливо для юношества повѣреннаго ихъ воспитанію нанесли, не здавали ся такѣ опасными, нынѣ коли уже своихъ вождей получили и сыли ихъ соединенній, при бездѣльности нашихъ проводирѣвъ а загальной холодности къ всему що только труда и пожертвованія зѣ себе самого вимагають — ничѣ добраго зѣ ихъ дѣланій надіяти ся не можна, понеже на тую дорогу збійшли они не зѣ любви къ народу, але зѣ честилобія — но время покажетъ кто въ томѣ взглядѣ ся ошибнулъ — але теперѣ на инный предметъ зверну...¹⁾.

І. Шмерьков(скій).

Сороки дня 12/12 868.

Лист писаний на 6 стор. 8°.

67. Лист Антона Могильницького до Амвросія Шанковського, писаний дня 22 (10) XII 1868 р.

Ваше Преподобіє! Многочитаемый Господине!

Извиняють дружески, що я оставшую должность оплаты школьной на моихъ Козаковъ въ количествѣ 9 рене. 60 край: не въ речинци опредѣленомъ пересилаю. Причина сего извѣстна: теперѣ бо власне тяжко приходитъ, бюджетъ такъ упорядкувати, щобы удовлесотворивши многостороннымъ требованіямъ, поставити пріемы съ издержками въ согласное равновѣсіе, и сохранятись отъ всемірнаго недуга: „Дефіцита“.

Хотяй день Патрона Св: Амвросія уже уплинулъ, пріймать благосклонно наша усерднѣйшая благожеланія! Лучше позднѣйше, — якъ николи! лутше щось трохи, якъ нѣщо! — А здравіє тѣла, веселіє и бодрость ума, благопоспѣшество въ подвигахъ и благонамѣренныхъ предпринятіяхъ, нужная Вамъ не только въ день 19/7 грудня; но на многая, многая лѣта. Якъ бы чувствовались щастливыми, естлибы могли Васъ двое Любезнѣйшихъ оглядати, хотъ чрезъ еденъ день Рождественскій въ нашей смиреннѣй хижі въ Бабчемъ! Охочо привезлибысмы Васъ нашими лошатами туда и на возвратъ!—Прилученый тутъ листокъ прошу доручити нашимъ Козакамъ, — а разомъ надвишку 40 kr. которюю мають собѣ задержати яко „Reservfond für unvorhergesehene Bedürfnisse“. Дня 31/12 грудня пришлемъ нашу повозку, забрати тыхъ-же козаковъ на Праздники Рождественскія до дому, а на 11-го Сѣчня 1869. не залишимъ прыставити ихъ до Коломыѣ; прошу отже тоє намѣреніє наше пріяты до вѣдомости, а естлибы якіи перепоны заходили, оныя усунути, и сыновъ нашихъ закрити предъ всякою отвѣчательностію; Прошу такоже подати мнѣ дружеску раду, якъ-бы возможно прынаймнѣе на второе пол-рочіє уволнити ихъ отъ оплаты шко-

¹⁾ Конецъ листу говорить про чисто приватні справи, тому пропускаю його. —

нои (Schulgeld) и на конецъ написати менѣ хоть нисколко словъ: приклонитесь—ли къ нашему прошенію,—насъ въ Свята Рождественскія посѣтити? и якую надежду можемъ полагати, на успѣхи сыновъ нашихъ? Отъ себе, отъ жены и дочокъ пересилаю Вамъ Обоимъ сердечнѣйшее цѣлованіе: искренно почитающій

Антоній Могилницкій

Бабче 22/10 Грудня 1868.

Ноты до фортепяну дочки нашии еще теперь не отдають, — а естли возможно упрошають еще о свѣжій. —

Лист писаний на 2 стор. 8^о.

68. Лист К. Селецького до Амвросія Шанковського, писаний 1868 р.

Вашое Высокопреподобіе!

Пересилаючи въ знакъ почести оденъ екземпляръ написанои мною читанки для сельскаго народа¹⁾ — осмѣляюсь такожъ зъ препорученія Г. Б. Дѣдицкаго залучити 20 екземплярей къ ласкавой розпродажи. Авторъ не глядає въ томъ якої матеріальной користи для себе, понеже якъ на послѣдномъ листѣ заявлено, признає весь дохѣдъ „на друкованіе нашему народу придалыхъ книжокъ“ — про те надѣсь, же родимцѣ по силамъ допомогуть му въ семъ дѣлѣ. Кождый екземпляръ коштує 25. кр. в. а. — Слибы Вашое Высокопреподобіе зажелали бѣльше екземплярѣвъ, то прошу однестиь до мене листовно: Мѣлкъѣвъ, послѣдна почта: Олешичій (Oleszyce). Чертаюсь зъ почтеніємъ нижайшій слуга

К. Селецькій

адміністраторъ Капеляніи.

Лист писаний на 2 стор. 8^о.

69. Лист Михайла Соневицького до Амвросія Шанковського, писаний дня 24 (12) II 1869 р.

Всечестнѣйшій Отче Благодѣтелю!

Полученіи отъ Васъ брошуры подъ назвою „причины творенія ся нарѣчей“²⁾ роздалъ емъ помеже ученикѣвъ — але только трета часть заплатила по долгомъ жданью, ѳтъ прочихъ годѣ упоминати ся бо бѣднѣ, а менѣ яко заступникови горко такожъ приходило изъ моего скуднаго жалованья оныхъ пару левѣвъ Вамъ послати; зѣоставши теперь дѣйствительнымъ посылаю Вамъ принадлежніи грошѣ въ сумѣ 3 л. 60 кр. а. в. и сердечно перепрашаю що такъ долго на оніи ждалисте, на другій разъ наученый настоящимъ случаємъ буду осторожнѣйшій и не дамъ на себе долго чекати.

1) Своя хата... Читанка сельскому народу на хосень списавъ Мѣлкъѣвскій чоловікѣ. Во Львовѣ. Накладця К. Селецькій. 1868.

2) Івана Бранка з Черновець.

ВГ. Чачковскій съ ВЧ. женою засылають Паньству Добр. свои почтенія. Пр. Лепкій Николай здѣшный учитель гимн. опредѣленный Всечестнѣйшою консисторію въ законоучители до Коломыѣ, онъ ожидае только декрету отъ Выс. Рады шкѣльной и вѣроятно въ первѣй половинѣ мѣсяца Марта на опредѣленное мѣстце прійде, жаль намъ дуже що насъ опуститъ, ибо есть то чловѣкъ честный, точный въ исполненію своихъ обязанностей и працѣвитый, не съ меншемъ жалемъ опускае и Онъ Бережаны, понеже по долгихъ лѣтахъ тяжкого испытанія со стороны директора чловѣка надменого, прійшоль до насъ Г. Солтыкевичъ въ управителя, однимъ словомъ сказавше мужъ праведный. —

Моя жена засылае ВЧ. Паньству Добр. свое нижайше почтеніе; и цѣлую руки Всечестнѣйшой Госпожѣ Добр. и остаю съ всякимъ почтеніемъ Вамъ всегда преданный

Михаилъ Сонивицкій

Бережаны 24/12 Лютого 869.

Моихъ честныхъ другѣвъ и коллегѣвъ ГГ. Др. Порфірія и Михаила прошу отъ мене поздоровити.

Лист писанный на 3 стор. 8^о.

70. Лист Николая Лѣсковича до Амвросія Шанковскаго, писанный дня 14 IV 1869 р.

Вильна 14 Апр. 1869.

Любезнѣйшій другъ Амвросій Петровичъ!

Поздравляю Васъ, по здѣшнему обычаю, съ праздниками Пасхи. Здѣсь повторяется въ праздники пасхи таяже исторія какъ на новый годъ. Надо быть вездѣ у всѣхъ знакомыхъ съ визитомъ и поздравлять. Закуски однакже не подаютъ. Кажется обычаи нѣмецкій, а не рускій. Между мужиками этого обычая нѣтъ. Мужики христосовуются съ всякимъ стрѣчнымъ и поперечнымъ. Сохрани Богъ отпрапляться въ праздники въ дорогу на какой терминъ. Путешествующій не успѣетъ прибыть на мѣсто назначенія въ свою пору. Въ каждой деревнѣ задержитъ его пьяное мужичье и онъ долженъ съ цѣлою громадою христосоваться (три раза поцаловать всякаго пьянаго мужика). Все это продолжается не мало времени. Бѣдняка опоздаетъ не премѣнно. — Я намѣренъ въ этомъ году провести праздники въ Вильнѣ. Въ прошломъ году я ѣздилъ, какъ Вамъ извѣстно въ Петербургъ.

Новостей у насъ мало. Петербургскіе безпорядки на университетѣ кончились прогнаніемъ десятка студентовъ изъ Петербургскаго университета. Они произошли отъ того, что студенты требовали для себя свободы стоваришеній въ совѣщаніяхъ университетскаго Сената въ нѣкоторыхъ вопросахъ какъ на пр. роздачѣ стипендіи, наказаніяхъ студентовъ и пр. Молодой Головацкій, (юристъ), не участвовалъ въ томъ дѣлѣ. Старый Головацкій уже возвратился съ Москвы и живетъ

опять мирно и смиренно на своемъ хлѣбномъ и спокойномъ мѣ-
стѣ. Крыницкій (бывшій при ассекураціи Триестенской, состоя-
щій теперь на должности агента этого общества въ Кіевѣ,) вы-
палъ съ почтовой телѣги и сломалъ руку та ногу. Будетъ
долго помнить ѣзду на русской почтѣ. Страхопудъ — Ливчакъ
переѣхалъ на дняхъ въ Петербургъ съ моделемъ своей воз-
душной машины. Жаловался, что Англичане его надули (мнѣ
кажется, что онъ надулъ Англичанъ). Застырецъ съ Ковна
уѣхалъ на пасху въ Галичину. Я готовлюся до отъзда къ Вамъ
около 15 русск. Юнія. Послѣ Пасхи буду жить подъ слѣдую-
щимъ адресомъ: На Зарѣчьи пономарскій переулокъ, домъ ма-
іора Лункевича. —

Залозецкихъ, Павлусевичовъ, Лопушанскихъ и пр. поз-
дравляю съ праздниками и остаюсь вашимъ

искреннимъ другомъ
Н. Лискевичъ

Лист писаний на 4 стор. 8°.

*71. Лист Петра Шанковського до сина Амеросія, писаний
дня 29 (10) IV 1869 р.*

Вселубезній Сынъ мой!

Г. Бѣлоуса за цѣлое время его карі, не могль-емъ посѣ-
щати, бо наветь службѣ Божой въ каплицѣ кримѣнальной не
отправляль-емъ, але або катехита, або Г. Целевичъ сотрудникъ.
Въ началѣ Его здѣ прибитія послалъ-емъ до вязнѣ 2 оселедці
марированій и хлѣба за що менѣ поблагодаривъ — Я не жию
але вегетую маючи 1000-чній клопоті, плебаній анѣ гадають
рестайровати, запомогій просящой досі не получилъ-емъ, на
рекурсъ о aequivalens до Мѣнѣстерій поданій абі 100 гулд.:
звернулі, не ма досѣ рѣшенія — словомъ зъ всѣхъ сторонъ
журба — гадаю поѣхати до губернатора и консісторій, все опо-
вѣстї, и подяковати за парафію, котра певно по менѣ упаде.
Г. Бѣлоусъ не былъ у мене при отпусьткѣ зъ вязницѣ, хотѣль-
емъ ему дати хоць на дорогу, але коли тое такея стало, то
прошу Тебе лубезній Сынъ даруй Ему тихъ 10 гулд. и скажи
Ему, що Ему старій Русинъ въ доказъ сочувствія, за терпѣнія
для св. Русей и народа Ей зъ сердца посилае, и най буде бодръ
и ко дальшимъ гоненіямъ насъ бѣднихъ Русиновъ, доки Все-
могущій инакше не зарадитъ —

У насъ тѣмы днями была Авантура за колонѣстамі лежа-
щимъ при дорозѣ Тисъменецкой и mit Feuermänner, былїся
обѣ сторонї мужественно, що Тебѣ поздѣ обшїрне напишу. —

Здравствуйте и майте ся Гараздъ

Вашъ щїре лубящїй Отець
Шанковскій

Субота 4. Неделѣ С. Поста дня 29/10. цвѣтня 869.

Лист писаний на 2 стор. 8°.

72. Лист Омеляна Огоновського до Амвросія Шанковського, писаний дня 25 V 1869 р.

Почтеннѣйшій Господине коллего!

Потреба менѣ теперъ знати гдеякї изданїя Слова о полку Игоревѣ. Прото осмѣляюсь Васъ просити, щобъ Вы изъ тыхъ книжокъ, якї я Вамъ послававъ, заглавіє, мѣстце и годъ издавїя выписати, и менѣ таку записку почтою прислати благоволили¹⁾. Прошу такожъ замѣтити, который зъ ряду програмъ нашої гимназїи у Васъ находится.

Надѣмся, що передъ праздниками посѣтите Львѣвъ, та що позбувшись формальностей, выступите яко кандидатъ якои то директору. Климъ Сѣнкевичъ довершивъ испита съ хорошимъ успѣхомъ.

Цѣлую Васъ сердечно и засилаю смиренный поклѣнъ честной Вашой супрузѣ

вѣрный другъ и старый коллега
Емилїянъ Огоновскїй.

Львѣвъ, дня 25. Мая 1869.

Лист писаний на 1 стор. 4^о.

73. Лист Антона Могильницького до Амвросія Шанковського, писаний дня 21 VI 1869 р.

Ваше Преподобїє!

Моногоповажаемый и возлюбленный нашъ Свояку!

Письмо Ваше отъ 25/13 Мая с. р. получилъ я 30/18 Мая, на тыхъ бо днехъ присутствовалъ я кончинѣ и похороненїю въ Богородчанахъ моеи тещи Соболевской, прожившей лѣтъ 80. —

Труды путешествїа, и влѣянїє скоро измѣняющей ся погоды, — такъ вредно подѣйствовали на мое реуматически болѣзнующее ухо, що чрезъ несколько дней не возмогъ я разумно подумати и перомъ водити! Дперва 10-го лат. Юнїа, якъ сїє съ прилучки подъ 1/. явствуєтъ, передалъ я мое письмо до Министра Гаснера на почту, — а дословно — вѣрный отписъ тогоже подъ 2/. прилучаю. —

Ut desint vires, laudanda voluntas! По моему собственному мнѣнїю, видить ся содержанїє письма моего быти фотографически-вѣрнымъ изображенїемъ обстоятельствъ касающихъ ся русско-народного просвѣщенїа посредствомъ училищъ, подъ нынѣшнею системою въ Галиччинѣ, — а заразомъ вѣрнымъ начертанїемъ Вашего достоинства на посаду новоучрежденныхъ Инспекторовъ повѣтовыхъ. — Писалемъ такъ, и въ такихъ граняцахъ, якъ по моемъ смиренномъ становищи, яко приходника сельского, но заразомъ яко волного обитателя конституційной Державы въ отношенїи къ либеральному Министру,

¹⁾ Відомо, що Омелян Огоновскїй видав 1876 р. „Слово о полку Игоревѣ“. З того листу видно, як довго працював він над сям виданєм.

видѣло ся прыличнымъ и возможнымъ. Успѣха, самого наилучшаго усердно желаю, и естли якин тамъ високо-політическій, намъ неизвѣстныя перепоны не стануть въ дорожѣ, — о томъ же не сомнѣваюся! —

Въ прочемъ мою логику и стилистику не подтягайте подъ строгіи правила новѣйшой критики; ибо въ теченіи 35 годовъ, отъ коли я по нѣмецки учитись й писати пересталемъ, — премоного въ всемъ измѣнилось; — а я стою до нынѣшней образованности нѣмецкаго языка и стилия, майже въ подобномъ отношеніи якъ н. пр. салдаты зъ арміи Маріи Терессы съ гарцономъ въ тѣсныхъ штанахъ и камашахъ, съ превеликою и тяжкою флиптою на плечахъ, до котрой нужно было огонь кремнемъ кресати, а флейтухи зубами роскусувати, — до нынѣшнихъ легонькихъ и свободныхъ приборовъ, и скорострѣльного оружія.

Моихъ школяровъ поручаю при слѣдующей классификаціи дружескому покровительству В. Преподобія, — и радбымъ ихъ обохъ пріймити въ домъ мой на празднины съ хорошими класами; есть бо то наше искреннѣйшее желаніе, и наглящая конечность нашего состоянія матеріалнаго, щобы въ будущемъ школномъ годѣ, оба наши сынове лекціями прыватными, себѣ и намъ, хотъ трохи помагали: —

Северіана гадаемъ перенести до 5-ой классы до Станислава, або Лвова, — Андроника же лишити въ Коломыѣ, подъ покровительствомъ В. Преподобія; про тое уже отъ нынѣ усерднѣйше молимъ, щобы В. Преподобіе благоволило, обдумати благовременно, якую такъ зовимую кондицію гдесъ пры дѣтехъ зъ школъ низшихъ. —

Для насъ же самыхъ желаю видѣти доказъ Вашего дружелюбія въ томъ, щобысте обоє въ время празднынъ, нашъ домъ, — хотъ — бы лишь на 2—3. дны посѣтити, и насъ увеселити воехотѣли, — на що повозку нашу прыставимъ до услугъ Вашихъ. — Благоволѣти прылученый 1 ренск. В. А. передати до Редакціи „Кропила“ и доложити 10 Хг: яко предплату за 2-е чвертьрочіе, съ тымъ условіемъ щобы далшии числа „Кропила“ подъ адрессою Fräulein Natalia Mogilnicka, per Sołotwina in Babeze, — порядочно пересилали, ибо по числѣ 6. зъ дня 13-го русскаго Цвѣтня 1869, мы болше Числѣ не получили. — „Келсіва: аще возможно. —

Моя жена и дочки прылучають свое цѣлованіе и я надѣясь на скорый, благосклонный отвѣтъ поздоровляю и цѣлую В. Преподобіе съ возлюбленною Викторією усерднѣйше

Преданнѣйшій почитатель

А. Могилницкій

Бабче 21/9 Юнія 1869. —

Лист (писаний на 2 стор. fol.) адресований до Амеросія Шанковського в Коломії. До листу додане ось яке пропам'ятне письмо на 4 стор. fol.:

Euere Excellenz!

In der 1-ten Periode des österreichischen Reichsrathes vom J. 1861. bis einschließlich 1865. habe ich die Ehre gehabt, — als Abgeordneter des galizischen Landtages an den Reichsräthlichen Berathungen, — unter der gloriwürdigen Präsidenschaft Euerer Excellenz Theil zu nehmen. —

Das Bewußtsein, — mit der loyalen Majorität des Reichsrathes, in allen, — die Verjüngung und Kräftigung eines Einheitlichen Österreichs bezweckenden Bestrebungen, bis an das Ende redlich und getreu ausgeharrt, — und nach meinen schwachen Kräften, auch werktätig, — wenn nicht ausgezeichnet, so doch wenigstens standhaft mitgewirkt zu haben, flößt mir zuversichtliches Vertrauen ein, daß Euere Excellenz meiner gegenwärtigen, Ehrfurchtsvollen Bitte, wohlgeneigtes Erhören schenken werden. Nach den neuesten Zeitungsberichten, sollen gegenwärtig in den, im Reichsrathe vertretenen Kron-Ländern, neue Bezirks-Inspektorate für Volks-Schulen creirt werden, — und die Ernennung der bezüglichlichen Inspektoren, dem Ressort Euerer Excellenz, als Minister des öffentlichen Unterrichtes zufallen. —

Die weit überwiegende Mehrzahl der, allezeit getreuen, der Einheitlichen Monarchie und dem Hohen Kaiserhause allgetreu ergebenden ruthenischen Bevölkerung in Ostgalizien, giebt sich der süßen Hoffnung hin, — daß der, durch die Reichsräthliche Majorität verworfene, — ominöse §. 75. des neuen Schulgesetzes, nach welchem der, für Österreich als Einheitlichen Staat destructiv wirkende, exclusiv polnische Schulrath in Galizien, mit einer breiteren Wirkungssphäre ausgestattet werden sollte, — die Allerhöchste Sanktion nicht erhalten, — und daß folgerecht, die neuen Bezirks-Inspektoren für Volksschulen, so wie in anderen Kronländern, — auch in Ostgalizien von Euerer Excellenz ernannt werden würden. —

Indem ich auch nach dem Zurücktreten von meiner vorigen politischen Laufbahn, — in meiner gebirgs-ländlichen Zurückgezogenheit, — alle wichtigiren, Wohl oder Wehe für mein geliebtes engeres Vaterland bringenden Gesetze und Institutionen, — wie solche von der konstitutionellen Vertretung der Kronländer und der Monarchie ins Leben gerufen werden, — und die Stimmung der Bevölkerung, mit der solche entgegengenommen werden, mit prüfendem Augenmerk zu verfolgen nicht unterlasse, so gebe ich hiemit nur der allgemeinen Stimmung der weit überwiegenden Mehrzahl der ruthenischen Bevölkerung Ostgaliziens, getreuen Ausdruck, wenn ich freimüthig und unumwunden behaupte, daß der polnische Landes-Schulrath in Lemberg, mit seinen ausgeprägt polnischen centrifugalen Tendenzen, wie für das einheitliche Interesse der Monarchie destructiv, — ebenso für Förderung einer, den vitalen Bedürfnissen der ruthenischen Bevölkerung Ostgaliziens zusagenden, fortschrittlichen Aufklärung der Volksschulen, — erschwerend, störend, hindernd, ja! geradezu vernichtend wirke;

indem aus allen Vorkehrungen und Veranstaltungen dieses Schulrathes die unleugbare Tendenz hervorleuchtet; die ruthenische Jugend mittels der Volksschulen zu entnationalisiren, selbe durch eine fast terroristische Aufoktroisirung des Polenthums in das polnische Lager hinüberzuführen, und auf diese Art, brauchbare Materialien für ein chimärisches, innerhalb der Gränzen vom J. 1772. herzustellendes Pohlen, vorzubereiten. —

Laut sprechende Beweise für die Grundhätigkeit dieser letzten Behauptung liegen offenkundig zu Tage, an den meisten Pfarr- und Trivialschulen Ostgaliziens, welche in den letztverfloßenen Jahrzehenden, — hauptsächlich und fast ausschließlich, durch unablässige Bemühungen des Hochw. grk. Metropolitan- Konsistoriums, durch lobenswerthen, uneigennütigen, und durch thätige Mitwirkung einiger k. k. politischen Beamten, ins Leben gerufen, und zu einem erfreulichen Gedeihen emporgebracht worden waren; — die aber gegenwärtig, unter den Auspicien des polnischen Schulrathes nicht nur nicht fortgeschritten, sondern vielmehr dertart gehungen (?) sind, daß die einstige Anzahl der schulbesuchenden Jugend von 70 - 80, gegenwärtig bis auf 10 - 5. zusammengeschrumpft ist, nicht etwa aus bloßer Fahrläßigkeit der schulpflichtigen Kinder und ihrer Eltern, sondern hauptsächlich aus dem Grunde, in dem viele Lehrerstellen an ruthenischen Volksschulen mit Individuen besetzt werden, die mit einer sehr oberflächlichen Kenntniß der ruthenischen Sprache und Schrift ausgerüstet, die ruthenischen Sprach- Gegenstände, als geringfügige Nebensache, als obiectum odiosum, als malum necessarium neben dem hoch getragenen polnischen behandeln, — und überhaupt ihre Aneignung zum Lehrfache nach dem Ermessen des polnischen Schulrathes, sich nicht in einem pädagogischen Lehr- Institute, oder in einer vieljährigen tüchtigen Schulpraxis, — sondern anderswo — auf dem Felde der vermeintlichen „Ehre“ in den Jahren 1863—1864. erworben haben. Nicht unbegründet erscheinen demnach die allgemeinen Befürchtungen der Ruthenen, daß falls der §. 75. des neuen Schulgesetzes nach dem Wunsche der polnischen Fraktion im Reichsrathe die Allerhöchste Sanktion erhalten, — und die neuen Bezirks-Inspektoren für Volksschulen, durch den polnischen Schulrath Creirt werden sollten, die volksthümliche Schulbildung der ruthenischen Jugend, eigentlich vollends zu Grabe getragen werden würde.

Eben deßhalb aber erscheinen umso begründeter die lauten Wünsche der Ruthenen, damit diese Bezirks-Schul-Inspectorate, mit volksthümlichen, dem Ruthenthume mit Liebe zugeneigten Schulmännern, und zwar durch Euere Exellenz besetzt werden. —

An intelligenten, tüchtigen Schulmännern aus dem Schooße der ruthenischen Bevölkerung wird sich gewiß kein Mangel herausstellen; denn nur die offenkundige politisch-antinationelle Tendenz des polnischen Schulrathes, und seiner Schöpfer und Protektoren hat es verstanden, viele solcher ruthenischen Schul-

männer in der letztverfloßenen Zeit zu verunglimpfen, und selbe vom Schauplatze ihrer verdienstvollen Thätigkeit zu verdrängen.

Bei dem Umstande, als meine zwei jüngeren Söhne an dem städtischen Untergymnasium in der Kreis-Stadt Kolomea studiren, habe ich Gelegenheit gehabt einen Schulmann kennen zu lernen, der unter den, für Bezirks-Schul-Inspektorate geeigneten Schulmännern, einen der ersten Plätze einzunehmen, mit vollem Rechte verdienen dürfte. — Es ist dieß der, zwar noch junge, aber eben deßhalb strebsame, — Energievolle, und unermüdet thätige griech. kathol. Welt-Priester Ambros Szankowski; der, obgleich in Anbetracht seiner Dienstjahre, unter den wirklichen Klassen Lehrern einer der später Angestellten — dennoch durch seine ausgezeichnete didaktische Befähigung, durch gediegene wissenschaftliche Ausbildung, — und durch sein allseitig taktvolles pädagogisches Benehmen es dahin gebracht hat, daß ihm trotz manigfacher widersprechenden Partheilichkeiten, — durch den polnischen Schulrath selbst, die Direktion des Untergymnasiums in Kolomea, anvertraut wurde, welchen Posten er bereits ins zweite Jahr, zur allgemeinen Zufriedenheit der vorgesetzten Behörden, und der interessirten Bevölkerung ehrenvoll und erfolgreich verwaltet. — Seine gründliche wissenschaftliche Kenntniß der ruthenischen und polnischen Sprache, und seine makellose Loyalität, eignen ihn für den Posten eines Bezirks-Schulinspektors vorzüglich an; — und auch der Umstand, daß er gr. kath. Weltpriester ist, kann seiner Beförderung zu diesem Posten keineswegs hinderlich in den Weg treten; da es eine erwiesene, allgemein bekannte Thatsache ist, daß der allergrößte Theil des so zahlreichen griechisch — katholischen Klerus in Ostgalizien, — mit allerwenigsten Ausnahmen, von allen separatistischen, reactionaer — ultramontanen Treiben fern stehend, — dem gemäßigt liberalen Fortschritte der Neu-Zeit huldiget; — und es nur den unabläßigen Machinationen der, eine exclusiv polnische Politik betreibenden Parthei, im Lemberger Landtage, in der polnischen Tagespresse, und leider! auch hie und da in den Reihen des galizischen polnischen Beamthums, von Zeit zu Zeit gelingen konte, — diesen griech. katholischen Klerus in den Augen der h. Regierung zu verdächtigen, — und ihn durch tumultuarische Beschlüße einer erkünstelten Majorität im Lemberger Landtage, aus dem Felde seiner berufsmäßigen, und beliebten Thätigkeit beim Volksschulwesen zu schlagen. Da übrigens, so wie in den meisten Schulbezirken Ostgaliziens, auch, und, vorzugsweise in den zwei nächstgelegenen Schulbezirken, nahmentlich Kolomea und Kossow, die Anzahl ruthenischer Ur-Einwohner zu den später eingebürgerten Pohlen, nach statistisch verläßlichen Daten sich wie 100: 3, verhält, und der polnische Schulrath, nach Verdrängung ruthenischer Schulmänner, die offen gewordenen Lücken, durch einen künstlich und mühsam aufzutreibenden Nachschub aus den masurischen Kreisen Westgaliziens auszufüllen sich bemüssiget sieht; So erscheint es logisch konsequent, — billig, und der sovielmahl feyerlich ausgesprochenen, und hochgehalte-

nen Gleichberechtigung der Nationalitäten entsprechend, — streng gerecht, und gebietherisch nothwendig, damit diese Distrikts-Schulinspektorate mit volksthümlichen — ruthenischen Itelligenzen besetzt werden. —

Vom heißen Wunsche für ein möglichst ersprießliches Gedeihen unserer Volksaufklärung durch Hebung der Volksschulen, — beseelt, nehme ich mir die Freiheit, die Aufmerksamkeit Euerer Excellenz, auf den oben nahmhaft angeführten provisorischen Gymnasial-Director in Kolomea zu lenken, — und ihn bei Besetzung der Bezirks-Schul-Inspektorate in Kolomea oder Kossow Dero hochgeneigter Huld wärmstens anzuempfehlen. —

Mit ausgezeichnete Hochachtung Euerer Excellenz Ehrfurchtsvoll ergebenster Diener

Anton Ritter von Lubicz Mogilnicki
gewesener Reichsraths — Abgeordneter grkath. Pfarrer in Babce.—

74. Лист Омеляна Партицького до Амвросія Шапковського, писаний дня 23 (11) VI 1869 р.

Всечестнѣйшій Господине!

Выдѣль „Просвѣты“ почитує собѣ за честь, запросити Васѣ до вступленя въ члены нашего товариства. Прилучена „Одозва“ вразѣ зъ статутами¹⁾, поясняютъ задачу нашего дѣланя, а надрукована книжочка „Зоря“²⁾ послужитъ доказательствомъ, що товариство наше до осягненя великои своєї задачи по силамъ своимъ щиро приложити ся хоче.

Скромное число членѠвъ „Просвѣты“ а Ѡдъ того и невеличкѣй засобы нашѣ не дозволяютъ теперь частѣйше, якъ тѠлько въ неозначеныхъ речинцяхъ выдавати популярнѣ книжочки для нашего народу. Но коли число народолубцѠвъ около насѣ побѣльшити ся и членѠвъ „Просвѣты“ стане богато, тогда сполученими силами доспѣємо скорше нашей задачи и зможемо лучше вплинути на розвѠй тыхъ силъ народныхъ, которѣ де инде такъ красно и величаво за помѠчу науки розбудили ся.—

Книжочки наши, по мѣрѣ числа членѠвъ, въ цѣнѣ заедно знизкати ся будуть. Въ книжочкахъ тыхъ заступлена буде на перемѣну, часть богословска, наукова, белетристична, господарска и лѣкарска. Присыланье матерѣялѠвъ въ котрѣй небудь изъ наведеныхъ галузей приймає Выдѣль „Просвѣты“ зъ найусерднѣйшою подякою и не замедлитъ похѠснувати ся ними у своихъ выдавахъ.

¹⁾ Уставъ товариства „Просвѣта“ у Львовѣ. 1868.

²⁾ Зоря. Читаночка для сельскихъ людей. Книжочка перша. У Львовѣ. 1869.

Правопись у видаванихъ нами книжочкахъ уживати ся буде заедно така, яка у школахъ народныхъ заведена.
Львѡвъ 11 (23) Червця 1869.

Въ имени Выдѣла:
О. Партицкій
секретарь товариства.

Лист писаний на 2 стор. 4^о.

75. Лист Антона Могилянцъкого до Амвросія Шанковського, писаний дня 8 VII 1869 р.

Ваше Високо-Преподобіе! Почтеннѣйшій Господине!
Еще 19-го лат.: Юнія с. р. выправилъ я письмо до В. Преподобія, въ котромъ прылученый былъ отписъ моего письма и Рецеписи, яко Ему дѣйстно было переслано; письмо сіе до Вашего Преподобія, ишло зъ Солотвины 21-го Юнія, а 22-го должно было прійти до Коломыѣ, бо такъ всѣ мои, и инныи корреспонденціи межи Солотвиною а Коломыєю пересилають ся. Отвѣта, або прынаймнѣе вѣсти о полученіи моего письма надѣялъ ся я тѣмъ певнѣйше, бо в письмо мое вложили быль предплату за II Четверьрочіе 1869. на „Кропило“ а такъ хотябымъ прямого отвѣта не удостоилъ ся, задержаная числа Кропила моглъ я уже доси получитьи. Про тое я послалъ реклямацію Nachfrageschreiben еще $\frac{2}{7}$ — якъ на сторонѣ отворотнѣй Рецеписсы видно, — но и на тую нѣтъ отвѣта! Зъ того всего насувасть ся менѣ догадка, чи може письмо мое до В. Преподобія, чиновники почтовой, — извѣстнии враги нашіи Ляхоманы, для того гдесъ не загирили, що поважилемъ ся, на земли рускѣй, послати оное пѡдъ русскою Адрессою? — Про тое упрошаю усильнѣйше, въ сей часъ отворотною почтою дати менѣ отвѣтъ хотьбы и найскоршій, въ кѡлькохъ словахъ: „дѡйшло — ли сіе письмо до рукъ? — або нѣтъ? бо я гадаю отнестись до Дирекціи почтовой въ Львовѣ, зажелати строгого изслѣдованія, и потягнути до строгои отвѣчательности той Урядъ почтовый, где спроневѣреніе моего письма покажетъ ся: — По моихъ школярей, коло 15-го с. м. чей самъ прѣйду, и лично точнѣйше побесѣдуемъ, тымъчасомъ прошу извинити мою наступчивость, и пріяяти благосклонне искренное почитаніе, отъ

преданнѣйшого друга
А. Могилянцъкого

Бабче 8-го лат. Юліа 1869.
Лист писаний на 2 стор. 8^о.

76. Лист Антона Могилянцъкого до Амвросія Шанковського, писаний дня 13 (25) VIII 1869 р.

Ваше Преподобіе! Многоповажаемый Господине!
При начинаніи праздннхъ, коли школярѣвъ моихъ домѡвъ забералемъ, просилъ я В. Преподобія, чи не былобы возможно,

выклопотати для Андроника якусь лекцію приватну, а тымъ мѣй тягаръ улекшити? Тое приреклисте В. Пр. менѣ майже положительно. Праздники исчезли въ слотѣ и бѣдѣ, по нашей простѣйшій пословицы: „якъ песся слина“ а теперъ настыгла нова журба где и якъ школярѣвъ помѣстити? — Естли былабы певна надежда на лекцію для Андроника, то не вагалъ-бъмъ ся привезьти его до Коломыѣ, но естли нѣтъ,—то легкше намъ клопотати ся обома въ одну,—якъ въ двѣ розличныи стороны!— Прощу про тое умилно мене въ томъ вопросѣ чѣмъ скорѣйше завѣдомити. —

Въ справѣ притязаніи Возлюбл. Викторіи о 1000 ренск. посагу по ус. Отцу, въ Грушцѣ, — писалъ менѣ на новѣйшихъ дняхъ женихъ Іоаннъ, що наслѣдники (Erben) собрали ся были 15/3 аугуста с. р. у Нотара въ Станѣславѣ, щобы заходящіи споры залагодити. Зъ того описанія позналъ я, що цѣла тая процессія совершила ся, безъ прыналежного пляпа и прывода, про тое не отнесла, и не могла отнести желаемого успѣха.—Притязаніе Викторіи до помянутыхъ 1000 ренск. може осуществити ся единственно черезъ точное наблюденіе слѣдующей формальности, на котру то женихови Іоаннови инструкцію уже послалъмъ: „Послѣднее завѣщаніе пок. Отца Вашего не естъ юридически — формальный „Testament“—але такъ зовимый „Kodizill“—а яко такій може на желаніе основное наслѣдниковъ, въ поодинокихъ точкахъ, або и в цѣломъ содержаніи перемѣненъ быти. Вдова матеръ съ дѣтьми маюць залежати рѣшително, щобы Нотаръ такъ зовимую: пертракцію массы (Verlassenschaftsabhandlung) чѣмъ скорѣйше и совершенно перепровадилъ. —

До протокола тои пертракціи должна Матеръ сложити сознаніе (deklaracye) колко посагу Викторіи обѣтцали? колко дали? а колко еще належитъ ся?—Така декларация буде первою правною подставою (rechtliche Basis) притязаніи Викторіи. — На подставѣ того протокола, выдасть Судъ Толмаккій, яко Инстанція опѣкунча, Декретъ наслѣдія (Erbschafts- oder Einantwortungsdekret) всѣмъ наслѣдникамъ до рукъ окромѣшно, — и даже тогда буде Викторія имѣла въ рукахъ правное и непобѣдимое оружіе, притязаніе свое и тогда благоуспѣшно осуществити, естлибы прочіи наслѣдники тое оспоривали. — Безъ того всякій трудъ, и всякіи клопоты осталибысь тщетныи, — и толко соблазнительный раздоръ межи членами родины увеличил-бы ся! Дикую напастливость Ксенофона я уже допомоглъ трохи утихомирити. — О моемъ состояніи, естли оное Васъ заняти може, скажу слѣдующая: Постоянна губителна слота сдѣлала намъ кривды въ сѣнѣ и збѣжю близъ на 300 ренс. В. А. и прыдивляемъ ся въ отчаяніи, якъ все гные и пропадае. — За тое повожденіе дѣтей нашихъ, Богу благодареніе, обернулось къ лучшему:—Маркіанъ остановилъ ся порядочнымъ пытомцемъ. О повожденіи Александра въ школѣ офицерскѣй, прылучаю Вамъ отписъ письма, яке получилимъ, зъ Пешт-Будина отъ

честного и достовѣрнаго Священника, котрого нарочно просилъ-
емъ, щобы менѣ прислалъ о Александрѣ положительную и вѣр-
ную вѣсть, — бо при подобныхъ пытомышъ доносахъ Алекса-
ндра все ми ся насувала гадка: *Cicero pro domo sua!* —

Що чувати за Надзоры повѣстови школьні? и що бѣль-
ше нового и занимателного, напишѣть менѣ широко, а письмо,
Ваше буде осолодою моихъ клопотѣвъ. —

На мое болящое ухо и око — спровадилемъ лѣки отъ сла-
вного Гомеопаты Dr. Luze in Coethen, и тыми лѣчу ся.

Пріймѣть усерднѣйшое цѣлованіе отъ мене и цѣлои ро-
дины

Любящій Васъ Стрый
А. Могилицкій

Бабче 25/13 Аугуста 1869.
Лист писаний на 2 стор. 8^о.

*77. Лист Антона Могилицького до Амвросія Шанковського,
писаний дня 16 (14) IX 1869 р.*

Ваше Преподобіе! Многоповажаемый Господине!

О половинѣ мѣсяця Аугуста послалъ я В. Преподобію че-
резъ почту мое прошеніе о благосклонну порадѣ, чи моглбимъ
моего сына Андроника записати на текущій годъ до 3-ои кля-
сы гимназіальной въ Коломыѣ подъ условіемъ, естли былабы
надежда на яку лекціюку приватну, якъ менѣ тоє В. Преподо-
біе изустно пріобѣтцяти благоволили. — Адресса того листа, била
написана точно по нѣмецки, про тоє не сомнѣваюсь, що самъ
листъ уже на другій день былъ въ рукахъ В. Преподобія. Но
отвѣта, — и самого малѣйшого, до нинѣ не получилъ. — Зъ тои
причины видѣль ся я прынужденъ Андроника вразъ съ Севе-
ріаномъ отдати до гимназіи въ Станиславовѣ, а тымъ поводъ
до ожданія отвѣта, властиво самъ собою окончилъ ся. — Но тоє
неустанно мене непокоитъ, що незнаю, зъ якои причины я не-
удостойлъ ся отвѣта? — коли цѣлкою не почувая ся до того,
щобы або я самъ, або мои сынове прогрѣшились: —

Понеже менѣ дружескія отношенія къ В. Преподобію, и
кромѣ всякого собственного интереса суть дороговѣнная, —
про тоє дерзаю нынѣшнымъ моимъ письмомъ отношеніе сіє
возобновити, и о причину отказанного отвѣта дружески вопро-
сити. — Я и моя жена болше слабуемъ якъ всьмы здоровы, — но
Богу хвала, що еще животѣмъ! Прочая вся: суєта, печаль, и
воздыханіе!

Пріймѣть обоє отъ мене и цѣлои роины, усерднѣйшое
цѣлованіе

Съ искреннымъ почитаніемъ
преданнѣйшій Другъ
А Могилицкій

Бабче 16/4 Септемврія 1869.
Лист писаний на 2 стор. 8^о.

78. Лист Миколи Лісікевича до Амвросія Шанковського, писаний дня 19 IX 1869 р.

Вильна. —

Любезнѣйшій другъ Амвросій Петровичъ!

Послѣднее Ваше письмо путешествовало больше какъ двѣ недѣли по различнымъ странамъ Австріи и Россіи. Было въ Черновцахъ а послѣ въ Варшавѣ а послѣ Брестъ и такъ далѣе. Кажется вся вина въ адрессѣ. Пишите въ будуще по русски и по нѣмецки: Wilna in Russland, тогда ваши почтиліоны не умѣющіе по французски не пошлютъ его до Черновець. Я получилъ это письмо еще въ теперѣшней моей квартирѣ, но съ 29 Сентября (русск. ст.) буду жить на: „Большой. Домъ прелата Нѣмекши N. 8. квартиры Nръ 4. на 3-омъ этажѣ“. Это мой будущій адрессѣ. У насъ въ Вильнѣ все по старому. Бурачинскій еще есть здѣсь. Головацкій ничего не дѣлаетъ. Въ Прагу не ѣздилъ, хотя получилъ высочайшее разрѣшеніе потому что „денегъ“ на дорогу не дали. Онъ привыкъ ѣздить на казенный счетъ. Ольга будетъ такимъ образомъ сидѣть цѣлый годъ, пока не приѣдетъ за ней самъ папаша. (Быть можетъ, „на казенный счетъ“). Я говорилъ съ нимъ на счетъ Вашей бурсы, но онъ не думаетъ о такихъ мелочахъ писать въ Москву. На дняхъ переѣзжалъ туда нѣкій Рожанковскій зъ Черновець въ Петербургъ въ духовную академію. Гринчакъ еще не женился. Я развлекаюсь какъ могу. Часто играю или какъ здѣсь говорить „дуюсь“ по цѣлымъ вечерамъ въ преферансъ. Днемъ играю на билиардѣ, читаю газеты, гуляю и такъ уходитъ время и проходитъ Heimweh. Чтобъ меня на каникулы опять отпустили въ Галицію, сомнѣваюсь. Не умѣю приобрѣсти себѣ милости начальства. Усовъ не хочу сбрызнуть и мундира не покупилъ еще до сихъ поръ. Здѣсь это преступленіе.

Ваша „згода съ Поляками“ смѣшна. Получаетъ ли Ваша жена „Базаръ“? Госпожѣ Осадцовой и всѣмъ въ Дорѣ, если ее случайно гдѣ увидите мой поклонъ. Въ нашемъ государствѣ все мирно и смирно. Войны не предвидится.

Всѣмъ Честнымъ знакомимъ кланяйтесь. Васъ цалую сердечно Вашъ искренній другъ

Н. Лисикевичъ

19 Сент. Г. 1869.

Лист писаний на 4 стор. 8^о.

79. Лист Дмитра Лойванюка до Амвросія Шанковського, писаний дня 9 X 1869 р.

Львовъ 9. лат. Октября 869

Всечестнѣйшій Отче!

Вчера ажъ узналъ я, ня якѣмъ кони ѣду — вчера ажъ узналъ я що въ Неделю приступаєтъ насъ десять до посвященія. Цѣлый майже тыждень збували насъ ни симъ ни тымъ,

хотяй еще въ Неделю т. е. 3. прійшло позволеніе на десять, що ихъ можна святити.

Тымъ недовольный отнеслись повторно телеграфично до Вѣдня щобы Нунцій конечно выробылъ позволеніе всѣхъ святити — а есть насъ 23, а и еще двоухъ мае прійти; — но Нунцій отвѣтилъ, що онъ неможе ничего дѣлати, доки зъ Риму о томъ дѣлѣ шо писемного неотримае. Такъ протяглося ажъ до Середи — а мы сидѣли безъ всякого затрудненія и тѣлько гроши тратили; недавали бо намъ вѣкту а тѣлько помешканье. За богато було намъ вже такъ долго чекати а еще въ той непевности чи прійде и колы прійде позволеніе всѣхъ святити. Дятого телеграфовалисьмо въ середу на свѣй власный коштъ но просто до Риму — але и до нынѣ нема отвѣды.— Въ клопотѣ були и сами крилошаны, бо скликали кѣлько люда, а теперъ кажутъ имъ седѣти незнати на яке и шо. Дятого урадили въ Четверъ на сесіи, щобы святити десять на шо вже есть позволѣнье, а решта най чикають на отвѣдъ зъ Риму; но яже тутъ vybrати тыхъ десять, колы каждый зъ двайцять и троухъ еднаковій мае претенсіи — щобы отже небуло кривди и щобы собѣ никто немариковаль, постановили жребіемъ означити тыхъ десять. Въ Пятокъ отбувалося льосованье и я щастливо вилитѣлъ такожь зъ урни с. е. зъ цилѣндра, и неувѣрити, якъ мя то утѣшило, шо вже дальше небуду въ такой непевности оставати. Нынѣ маеьмъ вже реколекціи — а въ Неделю отримаемъ первое посвященіе. — Препоручене мнѣ Вами дѣло ось такъ стоить: довѣдовадьемъ ся у Дра Огоновского взглядомъ термѣну въ Грудни, онъ мовиль, шо на то нема властиво жадного термѣну — а особливо въ Грудни на то не часъ. Часъ къ тому есть теперъ и при кѣнци другого курсу — а такожь здаемуса шо и въ Мартѣ меже польскими а русскими святами. — То само чульемъ такожь и отъ одного бувшого профессора при школѣ реальной а теперъ питомця, котрый съ тымъ досить добре ознакомленъ. — Въ Четверъ и Пятокъ т. е. 7. и 8. отбувалася остатечна судова пересправа Дѣдицкого взглядомъ переступленія прасового — а тое переступленіе въ томъ було, шо онъ въ „Словѣ до Громади“¹⁾ сельскій народъ пѣдбуроваль противъ жидѣвъ и лацѣньскихъ ксьендзовъ — а друге, шо пѣдбуроваль противъ соймови. Пересправа веласъ на русскѣмъ языкѣ, — предсѣдателемъ булъ Русинъ Лѣтинскій — заступникъ прокуратора Якубовскій — а далѣи 13 присяглихъ судій, меже котрыми и жидѣвъ можна було достерегчи. Боронилъ ся и самъ Дѣдицкій досить добре — але боронилъ го и доцентъ зъ всеучилеца Добрянскій дуже хорошо. — Цѣлыми годинами говориль якѣбы зъ катедры и дуже хорошо збываль актъ оскарженя — такъ шо неможнася було его вѣтійству наслухати, — а то тимъ бѣльше, шо такъ молодой человекъ, а може еще и

¹⁾ Слово до Громады. Простолудный додатокъ до „Слова“ — виходило пѣд редакціею Богдана Дѣдицкого.

первый разъ въ оборонѣ такъ публично выступилъ, — а притомъ якъ либерально и неустрашимо о полѣтицѣ розправлялъ? то до подивленя — а наконецъ що ся и Полякамъ подобало — апелювалъ до згоды мовячи: „непѣдбуряе редакторъ нарѣдъ, но власне до згоды загрѣвае, до згоды, о котрой вже и нашѣ послѣ на соймѣ трактуютъ, — и слыбы власне теперь зъ вашой вины Панове судѣи присягли Редакторъ мусѣлъ бы бути на кару засуженымъ, незнаю, якобы то вчетатлѣнѣе на сердцахъ русскихъ здѣлало“. — Якъ выпалъ засудъ того еще не знаю. —

На ординацію явилъ ся такожъ и Заклѣвскій бувшій вѣроятно сунплентомъ въ Станиславѣ; ѡнъ оженилъ ся такой въ Пуылѣ. — Ту вже и кѡнчу и съ почтеніемъ пишу съ нижайшій слуга

Димитрій Лойванюк.

Госпожи Директоровой цѣлую руцѣ и складаю мое нижайшое почтеніе!

На боцѣ:

Где перебувае Заревичъ? потребую до него написати, чи въ самой рѣчи иде зъ Березова? щобымъ певно зналъ и колы? — Що робить прошу Ясьо?

Назаревичъ чулъ емъ матури незробилъ!

Лист писаний на 4 стор. 8^о.

80. Лист Івана Саноцького до Амвросія Шанковського, писаний дня 20 X 1869 р.

Всечестнѣйшій и Высокоповажный Отче!

Защиченый довѣріемъ Вашей Всечестности зайнявѣмся розпродажею книжочокъ, присланныхъ на руки Высокопреподобного крылошанина Отца Шанковського. Но число одержанныхъ екземплярѡвъ выносило ино 107 а не 120 якъ зъ листу вычитавемъ; получивѣмъ бо зъ рукъ О. Теодозіа лише 67 книжочокъ, зъ рукъ ученика 8-ой клясы Деметрія Вахняка 17, а ѡтъ ученика Радевича, мешкаючого у О. катехиты Теодозіа 23 книжочокъ. Всѣхъ разомъ мавъ емъ затымъ 107, зъ котрыхъ мимо найусильнѣйшого старання ажъ ниѣ рештку розпродати удаломися, по цѣнѣ 10 хг за одинъ примѣрникъ. Загальна сума збѡранныхъ зъ розпродажи книжечокъ грошей есть 10 fr 70 хг А В котрѣи въ залученю переслати честь маю. Перепрашаючи Вашу Высокоповажность за такъ долгу зволку съ ѡсылкою, що приписати треба тупой продажи, немеше ѣ перетельности купующихъ, осмѣляю ся Вашей Высокоповажности писатися найнишшимъ слугою

Станиславъ 20-го Октобрія 1869

Ив. М. Саноцкій.

Лист писаний на 3 стор. 8^о.

81. Лист Миколи Лісікевича до Амвросія Шанковського, писаний дня 1 XII 1869 р.

Вильна. —

Амвросій Петровичъ Любезнѣйшій другъ!

Не желаю я, чтобъ письмо сіе опоздало и чтобы такимъ образомъ мои благожеланія, которыми я Васъ въ день Вашего Ангела буквально засыпать хочу, не потеряли должнаго значенія, но если это случить ся, извините любезнѣйшій другъ. Рукою болѣлъ я, и то десницею моею, всю недѣлю и не могъ писать раньше. И такъ „поздравляю“ Васъ любезнѣйшій другъ по просту, по здѣшнему обычаю, „съ Ангеломъ“ Вашимъ, если онъ случайно какъ Медиолянчикъ не уѣхалъ на римскій соборъ. У насъ продолжается хаосъ объ чемъ непременно знаете изъ Narodów-ки. Наше новое начальство, пріѣхало уже въ Вильну, вчера. Батюшкова давно уже нѣтъ. Этотъ нашъ новый Попечитель должны Вы знать „поповичъ“ кончившій курсъ, духовной Московской академіи. Его фамилія Сергіевскій Видите куда лѣзутъ въ Россіи „поповичи“ а есть ихъ слава Богу 600.000. т. е. два жды столько какъ дворянства. Съ временемъ, какъ люди любящіи работать и учиться засыпать они всѣ духовные и гражданскіе и военные чины и здѣшняя Русь будетъ похожа на Галицкую. Гринчакъ еще не женился. Свадьба ради нечаянной смерти отца невѣсты отсрочена. Головацкіе живутъ мирно и смиренно и копятъ рубли на рубли. Я живу немножко шумнѣе чѣмъ въ прошлый годъ, но всетаки скучно безъ старыхъ друзей и знакомыхъ. Усы всегда еще ношу, но мундиръ приказалъ я себѣ уже сшить. Бурачинскій всегда еще въ Вильнѣ и не получилъ обѣщаннаго мѣста. Начальство его по акцизному сбору смѣнилось, а новое не признаетъ старыхъ обѣщаній. У насъ видите все зависитъ отъ начальствъ. Какъ Вамъ живетъ любезнѣйшій другъ. На дняхъ надѣюсь получить отъ Васъ письмо. Давно Вы не писали ко мнѣ. Если бы не „Слово“ ничего я о Галичинѣ не зналъ бы. Всѣмъ знакомымъ въ Коломыѣ и окрестности глубочайшій поклонъ. Не забудьте о П. Павлюсевичахъ и Нижанковскомъ.

Цѣлую Васъ сердечно и остаюсь Вашимъ искреннимъ другомъ

Н. Лисикевичъ.

1 Декабря 1869.

Лист писаний на 4 стор. 8^о.

82. Лист Миколая Лісікевича до Амвросія Шанковського, писаний дня 1 XI 1870 р.

Любезнѣйшій другъ Амвросій Петровичъ!

Вопервыхъ очень Вамъ благодаренъ за то, что Вы мнѣ сдѣлали маленькую пріятность, ибо взять лежащія въ карманѣ безъ всякаго точнаго опредѣленія деньги и послать ихъ самому

лучшему из моих друзей именно тогда когда они Вамъ могутъ быть полезны, это доставило мнѣ большое удовольствіе, большую пріятность. Желаю только, чтобы и Вы любезнѣйшій другъ вовсе не стѣснялись этимъ такъ называемымъ одолженіемъ. Деньги высланы чрезъ Богдана Андреевича¹⁾ и Вы должны ихъ получить уже размѣненныя въ продолженіи этой недѣли. Съ моей стороны прошу Васъ любезнѣйшій другъ въ своихъ письмахъ ко мнѣ объ этихъ деньгахъ никогда не упоминать ни словомъ. Только въ случаѣ „не полученія“ таковыхъ извѣстите меня, чтобы я могъ взыскивать съ почты. На счетъ возвращенія ихъ замѣчаю, что еслибъ я въ будущемъ иначе не распорядился а между тѣмъ переселился туда, гдѣ нѣтъ ни кашлю ни уроковъ и пр. то Вы, если у Васъ будутъ когда нибудь лишнія деньги, передайте таковыя отъ бл. п. Н. Л. въ братство св. Николая въ пользу бѣдныхъ Перемышльскихъ учениковъ. Тѣмъ кончаю эго дѣло на всегда и прошу Васъ не упоминать объ немъ.

Изъ новостей сообщу Вамъ, что сегодня пріѣхалъ сюда Ливчакъ сирѣчь „Страхопудъ“²⁾ на должность бібліотекаря при здѣшней бібліотекѣ. Я очень радъ, что прибылъ одинъ человекъ, съ которымъ могу потолковать о рѣчахъ русскихъ. Изъ прочихъ нашихъ Галичанъ пріѣдетъ въ Ковну Витошинскій на мѣсто Грынчака, уѣхавшаго въ Москву въ Лицей Леонтьева.

Погода у насъ прескверная. У Васъ было чрезъ три мѣсяца по крайней мѣрѣ 10 ясныхъ дней. У насъ ни одного. Снѣгу еще нѣтъ, хотя въ Петербургѣ, какъ говорилъ Ливчакъ давно уже снѣгъ выпалъ. Головацкіе живутъ одинаково. Бурачинскій авансоваль на вицебухгалтера съ 1000 р. жалованья, и кромѣ того получаетъ около 800 за должность надзирателя въ равинскомъ училищѣ. Видите какъ нѣкоторыхъ fortuna juvat. Я никому впрочемъ не завидую и кабы не кашель я былъ бы доволенъ.

Съ тѣмъ цѣлую Васъ сердечно
Вашъ искренній другъ
Н. Лисикевичъ.

Вильна 1. Ноября 1870. г.
Лист писаний на 4 стор. 8^о.

83. Лист *Миколи Лісікевича до Амвросія Шанковського, писаний дня 7 II 1871 р.*

Вильна 7 Февр. 1871. года.

Любезнѣйшій другъ Амвросій Петровичъ!

Извините любезнѣйшій другъ мой, что письмо мое писанное къ Вамъ по случаю именинъ не дошло Васъ. Вотъ въ чемъ

¹⁾ Дідицького.

²⁾ Натякъ на се, що Йосиф Н. Ливчак видавав у Відні політично-сатирично-гумористичну часопись „Страхопуд“ від 28 марта 1863 р.

дѣло. Когда я пишу къ Вамъ и къ Всепочтеннѣйшей Вашей Государынѣ тогда боюсь, когда же пишу къ Вамъ или къ другимъ знакомымъ посылаю письмо обыкновеннымъ путемъ. Предъ Вашими именинами отправилъ я письмо къ Вамъ и того же дня къ брату моему. Оба эти письма пропали такъ какъ братъ мнѣ уже писалъ что этого письма не получилъ. Кажется что какой небудь почтамскій дуракъ изъ за 30 коп. бросилъ оба письма вонъ а деньги въ карманъ. Вотъ какъ плохо принимать на службу въ почтовомъ вѣдомствѣ людей не знающихъ цѣны письму. Извините меня любезнѣйшій другъ что я этого письма къ Вамъ не страховалъ.

Уже въ будущемъ всегда буду страховать.

Если же письмо это попало въ руки Вашихъ польскихъ шпионовъ, что также быть можетъ то не тревожьтесь. Въ немъ кромѣ выраженій моей преданности и благожеланій Вамъ ничего не было подозрительнаго.

Слава Богу въ этомъ году получаю „Слово“ правильно и кое, что знаю что у Васъ дѣлается. У насъ морозы небывалые, снѣги ужасные словомъ прехорошая зима. У Васъ, кажется, также зима какъ слѣдуетъ.

И такъ Згарскій директоромъ Семинаріи въ Станиславовѣ. Откуда такое довѣріе къ нему и почтенной рады школьной? Вашей номинаціи или собственно утверждения ожидаю каждаго дня, но до сихъ поръ „Слово“ молчитъ.

Неужели „ложь преодолѣ истину“ и подлые интриганы успѣли помѣшать Вамъ? Если такъ, тогда у Васъ уже близко царство Антихриста и я въ Галицію и ногою вступить не пожелаю, пока такіе у васъ будутъ продолжаться.

Головацкіе и Ливчаки здоровы и я кое-какъ держусь въ этомъ году.

Нижанковскому и кому еще не помню поклонъ. Пишите любезнѣйшій другъ ко мнѣ. Это безопасно, кажется.

Цѣлую Васъ сердечно
Вашъ искренній
Н. Лисикевичъ.

Лист писаний на 4 стор. 8^о.

84. Листъ Антона Могилянцкаго до Амвросія Шанковскаго, писаний дня 26 (14) VII 1871 р.

Ваше Високо-Преподобіе!

Благодѣннѣйшій Господине!

Еденъ школный Годъ 1869. причисляю къ наименѣе затрудительнымъ, — ба даже найщастлившимъ житіа моего, — коли мои сынове подъ проводомъ и покровительствомъ Вашего В. Преподобіа, посѣщали гимназію въ Коломыѣ, — а поименно: Северіанъ отрядъ IV, а Андроникъ II. — Въ г. 1870. окончили оба въ Станиславовѣ соотвѣтныи висшіи отряды, съ успѣхомъ весьма утѣшительнымъ, — Андроникъ съ превосходнымъ, по-

лучилши 3-ое мѣстце. — Въ г. 1871. окончилъ Северіанъ VI отрядъ съ успѣхомъ такъ похвальнымъ, якого только отъ его умѣреннаго таланта можно было надѣяться; — но съ Андроникомъ отворило ся менѣе жерело новыхъ, горестнѣйшихъ грызотъ и смутовъ. Нѣкій Г. Шайдзицкій, — Супплентъ, человекъ безъ характера и чувствія русскаго, — и безъ самого малѣйшаго такта учительскаго, — слѣпово орудіе въ рукахъ загорѣлыхъ Польмановъ въ ополченію и деморализаціи дѣтей русскіхъ, — навиклъ въ школъ при преподаваніи русскаго языка, — честувати дѣтей русскіхъ, виноватыхъ и квиноватыхъ найдти гдѣишними прозванками, якіи только пастухамъ и уличникамъ суть прыличныи! — Мальчики смиреннѣйшаго розположенія характера, переносили терпѣливо таковыя досажденія брутальскія; — но Андроникъ въ почувствіи своемъ, невинности, веденъ порывчостію буйнаго характера своего, невозмогъ перетерпѣти, и поважилъ ся противорѣчити, — за що въ I. Семестрѣ 1871. — при оцѣненіи „celująca“ зъ всѣхъ инныхъ предметовъ, — получилъ: *Obuczaje „nieodpowiednie“ — w języku ruskim „nieдостатeczny“* — Предвидя сіе правдоподобнымъ, — яко Андроникъ огорченъ и роздраженъ подобнымъ гоненіемъ, не возможе воздержати ся отъ дальшаго противорѣчія, а такъ наведе на себе и на мене еще сумнѣйшія послѣдствія, взялъ я Андроника по I. Семестрѣ до дому, въ намѣреніи, дабы по Празднынахъ, сдѣлавши „Aufnahmsprüfung“ поступилъ въ отрядъ V. — Но въ Станиславовѣ тое успѣшно осягнути — сомнѣваюсь! — Кромѣ-бо соблазнительной без-тактности помянутого Г. Шайдзицкаго, — цѣловое стремленіе тѣла учительскаго, и цѣловое розположеніе гимназій въ Станиславовѣ, зсть для молодежи въ обще, а въ особенности для русскіхъ самое погубнѣйшее. Директоръ Г. Крушынскій, яко прославленный знатокъ всемірної исторіи знаетъ, що дѣеть ся въ Японіи або въ Перу, — але не знаетъ, що дѣеть ся въ поодинокіхъ отрядахъ его гимназій, — где Г. Г. Учители, „rządzą, każdy podług swojej własnej Autonomii, jak niegdyś, Starostowie, Kasztellanowie, i Wojewody w prowincyach niegdyś sw; pam; Rzeczypospolitej polskiej, — nie troszcząc się wcale o Ustawy i rozporządzenia Krolów, chociaż by i najzbawienniejsze, — byle tylko dogodzić zachciankom polskiej Rady szkolnej, — i z grubego materyału, to jest: z twardej młodzieży ruskiej, wyciesać, wystrzygać i wyhlobować narzędzia, przydatne do osiągnięcia wyższych celów, ... do pracy organicznej, — do odbudowania... Polski w starych granicach, — a właściwie: zdemoralizować i przeistoczyć tą młodzież na świętoszków hypokrytów, lizunów, odszczepieńców, perekyńczyków, zdrajców, Uciknierów, godnych członków komuny Paryskiej i Internationalu Londyńskiego!... Часто случаетъ ся, встрѣтити по пѣл-ночи Учителей и Учениковъ въ кафенахъ и шинькахъ, — нетверезыхъ, при картахъ, або въ товариществѣ але такіи при классификаціяхъ хорошо выходятъ; — „bo szerzą cywilizacyę i oświatę zachodnio — europejską,

parzecziv barbarzynstwu turańsko-mongolsko-moskiewskiemu“ а найлучшимъ доказомъ тои цивілізації єсть тоє событіє: — що часто по 6—8—10. Учениковъ зъ версты тои цивілізації польскої, — выносять зъ Станиславова на своимъ грѣшномъ тѣлѣ Не єсть то мечтаніє поетическое, ани пересаженное злобноє очерченіє; але чиста истинна! — а грозою и горкою болѣзною переполняєть ся сердце родителей русскихъ, — коли видять, якъ то подъ могущественною Егідою, Wysockiej Rady krajowej szkolnej училища поддерживаемыя кровавымъ трудомъ народа русского, — стають ся горкою Іронією на имя, на языкъ и на честь тогоже народа, а подлыи измѣнники, — яко лютьїишии гонители своихъ братьей, работаютъ ревнѣйше въ ползу намъ враждебной воздушной Польщи! —

По тыхъ причинахъ сыновъ моихъ до Станиславскої гимназїи далѣй посылати не гадаю, — а и по иныхъ гимназїяхъ восточной Галичины, — даже въ самомъ Львовѣ, подобного вредного влїянїя зъ стороны Польономановъ и подобныхъ сумныхъ слѣдствїй для дѣтей и родителей русскихъ, — опасатись подобаєть! —

Опитомъ собственнымъ я въ 1869. г. пересвѣдчилъ ся, — яко Ваше Високо-Преподобїє, своимъ благоразумїемъ, умѣренностїю и всестороннимъ тактомъ дужаєте знеутрализувати оное вредное влїянїє Польономанїи, и по возможности гоѣти раны, нанесеныя вражією злобою, чувствїю русскому, — и для мене и моихъ дѣтей, — єсли-бы исполнила-сь тая поголоска, що єь зачатїемъ будущего года школьного, заведены будутъ въ Коломыѣ Отряды висшой гимназїи. — Дерзаю про тоє умиленно просити: „Благоволѣте Ваше В. Преподобїє мене немедленно увѣдомити, о сколько оная поголоска єсть на истиннѣ основана? єсли певна, — тогда рѣшил-бымъ ся безъ всякого сомнѣванїя, — посылати сыновъ моихъ до Коломыѣ; — єсли-же нѣтъ, — тогда поважусь отдати сыновъ моихъ до Черновець; — но въ послѣднемъ случаи упрошаю далѣи:

Благоволѣте Ваше В. Преподобїє мене обучити: Стоитъ-ли гимназїумъ Черновецке подъ такимъ самымъ влїянїемъ „Rady krajowej szkolnej“ якъ прочая Училища восточной Галичины, касателно языка русского, — або нѣтъ? —

Далѣи подати менѣ дружескую раду, — а по обстоятельствахъ и — Рекомендацію до котрого зъ незнаємыхъ мнѣ, — честного Учителя Русина при гимназїи въ Черновцахъ, котрому могл-бымъ сыновъ моихъ въ покровительство повѣрити, и отъ него при первымъ вступленїи порады и помощи засягнути; —

Въ упованїи на оказанную менѣ иногда дружескую благоприклонность, — ожидаю чѣмъ скорѣйшого утѣшительного отвѣта. —

Съ прилученіемъ усерднѣйшаго поздравленія и доброжеланія, Вашему В. Преподобію и Возлюбленнѣй братанцѣ Викторинѣ отъ мене, моеѣ жены и цѣлон родины, —

Остаюсь неизмѣнно,
вѣрнѣйшій почитатель
Антоній Могилницкій

Бабче $\frac{26}{14}$ Юліа 1871. —

Лист писаний на 3 стор. 8°.

85. Лист Миколи Лискевича до Амвросія Шаповського, писаний дня 28 XI 1871 р.

Вильна 28 Ноября 1871. г.

Любезнѣйшій Другъ Амвросіи Петровичъ!

Опасаясь, чтобы съ этимъ письмомъ не случилась прошлогодная исторія пишу къ Вамъ подъ 3-ма печатми, что по нашему значить „страховано“ по вашему „resomandirt“. Рѣдко стали мы теперь писать другъ другу, да и объ чомъ писать? Впрочемъ слава Богу, что не объ чомъ, разумѣется „дурномъ“, а если нѣтъ ничего дурнаго, такъ предполагается хорошее. Такъ и я, хотя не получаю теперь такъ часто Вашихъ любезныхъ писемъ заключаю, что жизнь Ваша течетъ смирно и безъ неприятностей.

Такъ заключайте и обо мнѣ, если я долшее время къ Вамъ не пишу.

И теперь я не писалъ бы, не только по тому что нечего писать но и по тому, чтобы московскія письма получаемыя Вами не беспокоили нечистую совѣсть Вашихъ коломыйскихъ patriotów. Однакоже не лзя не писать сегодня къ одному изъ моихъ лучшихъ друзей по случаю торжественнаго дня именинъ, который какъ всякому такъ и Вамъ долженъ казаться болѣе торжественнымъ днемъ, нежели всякій другій праздникъ въ продолженіи цѣлаго года.

Но чѣмъ мнѣ Васъ поздравить? Въ первый разъ приходится мнѣ видѣть въ Васъ любезнѣйшій Амвросіи отца семейства и потому желанія мои должны простираться не только на Васъ а на все Ваше семейство ибо въ немъ живете Вы. Да дасть Вамъ Богъ вмѣстѣ съ семействомъ Вашимъ именно Викториной Ивановной и Надеждой Амвросіевной вся благая Іерусалима.

Странно сколько я въ этомъ письмѣ надѣлалъ „жидовъ“ и гдѣ то масло попалось, извините что не переписываю на ново, за то да дасть Вамъ Богъ столько счастья, сколько капель въ маслѣ и чернилахъ отъ которыхъ происходятъ эти пятна.

О себѣ что Вамъ писать. Холеру ми прогнали, теперь проживаемъ зиму кое-какъ. Головацкій и Ливчаки здоровіи. О Ва-

шихъ министерскихъ кризисахъ знаю довольно изъ газетъ „Слово“ получаю правильно. Поздравляю Васъ Obywatelem miasta Kołomyi — Это хорошо. Если что пишутъ у Васъ о Вильнѣ не вѣрте.

Добрымъ знакомымъ именно Юліяну Ивановичу и пр. мой поклонъ.

Сердечнѣйшей и почтеннѣйшей и прекраснѣйшей Женѣ Вашей цалую ручки и Васъ обнимаю дружески и цалую искренно
Н. Лисикевичъ.

Лист писаний на 4 стор. 8°.

86. Лист Миколи Лисікевича до Амвросія Шанковського, писаний дня 28 XII 1871 р.

Вильна 28 Дек. 1871. г.

Любезнѣйшій другъ Амвросій Петровичъ!

Извините что я такъ долго не отвѣчалъ на Ваше письмо, я не отвѣчалъ потому, что Вы могли быть увѣрены, что я Ваше порученіе къ Гилярову Платонову, сейчасъ исполню и потому нечего было Вамъ сообщать объ этомъ. Повторныхъ задержался я съ моимъ письмомъ потому, чтобы Васъ и Вашу Всемилѣйшую жену и чернобровую и кажется черноглазую Дочь Вашу Всемилѣйшую Надинку Амвросіевну поздравилъ съ Новымъ годомъ. Мы живемъ здѣсь довольно весело. Вотъ въ эту минуту пришелъ ко мнѣ Иванъ Ивановичъ Карпинскій и молодой Головацкій пойдемъ сейчасъ сыграть на бильярдѣ. Вѣдь у насъ теперь праздники уроковъ нѣтъ отъ 22 Дек. по 7 Января слѣдующаго года. У Ливчаковъ бываю въ этомъ году рѣже.

Но на всякъ случай по крайней мѣрѣ разъ въ недѣлю. За то бываю часто въ Клубъ (Касино), котораго членомъ состою. Новостей особенныхъ нѣтъ. Кажется что въ этотъ мясопусть я еще не оженюсь. Сообщите это Всемилѣйшей Викторинѣ Ивановной, но въ слѣдующемъ году очень можетъ быть. Впрочемъ объ этомъ потолкуемъ когда увидимся лѣтомъ. Раньше именинъ особо письма къ Вамъ Викторина Ивановна не вышлю. Извините, теперь посылаю письмо не страховое а такъ по просту франкирую, можетъ быть пропадетъ, тогда жаль былобы мнѣ потерять письмо писаное къ Вамъ. На счетъ женитьбы сообщаю Вамъ что одинъ изъ нашихъ земляковъ Витошинскій въ Витебскѣ женится на богатѣйшей помѣщицѣ. Вотъ Вамъ благодать для Галичанъ. Впрочемъ ничего особеннаго. Незабывайте на меня и пишите почаще за что Васъ еще больше любить буду.

Теперь цалую Васъ сердечно и засылая знакомымъ мой поклонъ остаюсь Вашимъ неизмѣннымъ другомъ Всемилѣйшая Викторина Ивановна цалую Ваши рученята если они свободны

Вашъ неизмѣнный
Н. Лисикевичъ.

Лист писаний на 4 стор. 8°.

87. Лист Миколи Лїсїкевича до Амвросія Шанковського, писаний дня 4 (16) II 1872 р.

Вильна 4 (16) Февр. 1872 г.

Любезнѣйшій другъ Амвросій Петровичъ!

Не знаю получили ли Вы мое послѣднее письмо, которое я къ Вамъ писалъ предъ новымъ годомъ. Я его не страховалъ и быть можетъ пропалъ какъ многіе. Не знаю также получили ли Вы мое письмо въ день Вашего Ангела. Быть можетъ что Вы объ этомъ мнѣ писали, но это уже такъ давно было, что я рѣшительно не помню. Что у Васъ дѣлается я знаю лишь изъ газетъ здѣшнихъ или изъ „Слова“. У насъ новостей мало. Головацкій и Ливчакъ живутъ какъ прежде. Всѣ здоровіи слава Богу и деньги должно быть есть у нихъ. Впрочемъ деньги есть и у меня только здоровья меньше чѣмъ у нихъ. Но и мнѣ не слѣдуетъ жаловаться. Бывало хуже. Теперь ничего. Надѣюсь выдержать до лѣта, а лѣтомъ отправлюсь подъ Галицкое небо и это путешествіе хотя нравственно не освѣжитъ меня то, надѣюсь что оно по крайнѣй мѣрѣ въ физическомъ отношеніи подѣйствуетъ на меня благопріятно. Изъ нашихъ Галичанъ получилъ Костевъ орденъ св. Анны въ петлицу. По здѣшнему ордену небольшой. Я говорю здѣсь о Галичанахъ живущихъ въ Россіи а не въ Царствѣ польскомъ. Тамъ ордена получаютъ чаще. Лавровскій Лукіянъ на примѣръ имѣеть уже орденъ Станислава на шеѣ (am Halse) а не въ петлицѣ (im Knopfloch).

Въ редакцію „Совр“ я писалъ сейчасъ получивши Ваше первое письмо и просилъ не посылать въ Коломыю своей газеты. Должно быть сдѣлалъ одолженіе и пересталъ высылать газету и безпокоить Васъ мирныхъ Цислейтанцевъ. Видѣли Вы славное сѣверное сіяніе 23 Января с. г. У насъ хорошо было видно. Но все таки у насъ войны не будетъ.

Знакомымъ именно Юліану Ивановичу Н. мой поклонъ. Васъ цадую сердечно и поздравляю съ имениницей Викториной Ивановной хотя я этакой святой въ нашемъ календарѣ во все еще не находилъ. Должно быть Ваша жена будетъ первой святой этого имени въ нашемъ мѣсяцесловѣ. Вашъ искренній другъ
Н. Лисикевичъ.

Лист писаний на 4 стор. 8^о.

88. Лист Миколи Лїсїкевича до Амвросія Шанковського, писаний дня 25 IV 1872 р.

Вильна 25 Апрѣля 1872.

Любезнѣйшій другъ Амвросій Петровичъ!

Не надѣялся я получить отъ Васъ такъ печальное извѣстіе какъ Вы мнѣ въ послѣднемъ Вашемъ письмѣ сообщили. Мнѣ очень жаль, что я не былъ такъ счастливъ видѣть Вашу Надинку живой. Но чтожъ дѣлать я потѣшаюсь мыслью что по крайней мѣрѣ Васъ и Вашу Всемилѣйшую жену увижу въ непродолжительномъ времени во здравіи и веселіи а Вы потѣшайтесь мыслью: Богъ далъ печаль, дастъ и радость.

Не знаю съ которой почтовой станціи Вы это письмо мое получили. Я его передаю чрезъ Ярослава Яковлыча¹⁾ чтобъ сдать въ Австрію на почту. Онъ сейчасъ ѣдетъ въ Вѣну будь-тобы слушалъ лекціи въ Вѣнскомъ Университетѣ. Что моя переписка съ Вами принесетъ Вамъ непріятности, объ этомъ я не сомнѣвался. Богъ съ ними съ сумашедшими. Я не думаю теперь уже до самыхъ каникулъ писать къ Вамъ изъ Вильна, развѣ опять по случаю отъѣзда кого небудь изъ нашихъ за границу. Чрезъ два мѣсяца я отправлюсь лично къ Вамъ и тамъ потолкуемъ объ кое-чемъ. Вы только извольте написать мнѣ, а это можете неподвергаясь никакой непріятности, передавъ письмо на какой нибудь не Коломыйской почт. станціи. Гдѣ Вы будете на каникулахъ? Не лучше ли устроить свиданье где небудь auf dem Lande. Также напишите какъ долго будете въ Коломыѣ и когда уѣдете куда-нибудь чтобъ я могъ Васъ скорѣе найти in dem verrufenen Lande Galizien. Я намѣренъ съ начала вакацій пробыть нѣсколько дней у моего брата въ Дрогобыцкомъ уѣздѣ. Въ Дору я не хочу отправляться, чтобы объ мнѣ не говорили что я сплетничаю. — Какъ бы я и хотѣлъ съ Вами видѣться ранше чѣмъ съ кѣмъ нибудь другимъ, но это для меня былобы неудобно. Впрочемъ напишите Ваши соображенія, а я еще могу перемѣнить мою Marschruthe.

Всепочтеннѣйшей женѣ письма не посылаю, но за то передайте отъ меня всеискреннѣйшее руколобанье и миліонъ поклоновъ самыхъ низкихъ. Я выѣду изъ Вильна 20 Юнія.

Цѣлую Васъ сердечно
Н. Лисикевичъ.

Лист писаний на 4 стор. 8^о.

89. Лист Миколы Лисікевича до Амвросія Шанковського, писаний дня 20 II 1873 р.

Вильна 20 Февр. 1873 г.

Любезнѣйшій Другъ Амвросій Петровичъ!

Въ послѣднемъ моемъ письмѣ позабылъ я сообщить Вамъ, что Ваши письма и „Страхопуда“ исправно получаю. Благодарю Васъ сердечно за одно и за другое. Тутъ не могу не замѣтить, что галицкая журналистика мнѣ кажется теперь очень вялою. Подразумѣваю здѣсь и Слово и Страхопудъ.

Съ большимъ прискорбіемъ узналъ я изъ Вашего послѣдняго письма о жестокой болѣзни любезнѣйшей Вашей жены и удивлялся что и здѣсь исполнилась старая истина: „что Боги примѣшиваютъ всегда къ радости немножко горя“. Вѣрно потому чтобы одно и другое рѣзче почувствовать. Надѣюсь, что Милостивѣйшая уже совершенно оправилась, такъ извольте передать Ей мое сердечное поздравленіе съ новорожденной и выздоровленіемъ. Изъ этого факта, что Богъ подарилъ Вамъ

¹⁾ Сина, Якова Головацького.

дочь, какъ этого Ваша жена себѣ желала, а не сынъ какъ я предполагалъ, заключаю, что Боги очень внимлють молитвамъ святѣйшей жены Вашей.

Мы живемъ здѣсь въ Вильнѣ по старому. На дняхъ я болѣлъ не множко такъ... самъ день а...¹⁾ жены сидѣлъ дома и занимался чтеніемъ назидательныхъ книгъ. Но и чтеніе не развлекало меня, попалась мнѣ статья изъ одного изъ русскихъ журналовъ подъ заглавіемъ „Русскіе въ Галиціи“ гдѣ всѣхъ Галичанъ представлено какъ дураковъ за исключеніемъ Лавровскаго, Качалы и другихъ (дурачковъ по моему мнѣнію) видно, что статья написана не доброжелательнымъ человѣкомъ, который хочетъ насъ переселившихся въ россію сдискредитировать въ... прошенія, чтобы меня на вакаціонное время отпустили за границу. Дастъ Богъ увидимся.

Снѣгу у насъ уже нѣтъ, но все еще нѣтъ и весны.

Цѣлую Васъ сердечно Вашъ искренний другъ

Н. Лисикевичъ.

Всемильѣйшей цѣлую ручки (по галицкому обычаю).

Н. Л.

Лист писаний на 4 стор. 8°.

90. Лист Миколи Лисикевича до Амвросія Шанковскаго, писаний дня 5 I 1874 р.

Вильна 5-аго Января 1874 р.

Любезнѣйшій другъ Амвросій Петровичъ!

Вамъ будетъ казаться страннымъ что я такъ долго заставилъ Васъ дожидаться моего письма. А вотъ въ чемъ причина. Я хотѣлъ Вамъ сообщить о себѣ чтонибудь положительное, такъ какъ въ послѣднее время много слуховъ и толковъ начало розпространяться. Но результата ихъ пожидался до нынѣ и сегодня могу Вамъ сообщить лишь то, что я наконецъ получилъ и чинъ и крестъ. О крестѣ еще и сегодня ничего нѣтъ въ газетахъ, но вѣроятно уже завтра будетъ напечатано. Крестъ небольшой Анны 3-ей ст. Вотъ Сынгалевичъ такъ молодець хотя не имѣеть чина, а уже директоромъ въ Люблинѣ и имѣеть три кресты. Теперъ получилъ Анну 2-ой ст. Перешеголялъ всѣхъ Галичанъ даже Ексцеленцію Головацкаго, который также до сихъ поръ лишь Анну 2-ой ст. имѣеть.

Какъ поживаетъ милѣйшая Викторина Ивановна? Съ новымъ годомъ желаю и Ей и Вамъ и Вашей женѣ (удареніе на первомъ слогѣ Женѣ отъ Жена (Евгенія) здоровья и новаго счастья. Не удивляйтесь что я поздравляю Васъ съ новымъ годомъ на канунѣ Богоявленія. У насъ такой обычай поздравлять съ новымъ годомъ, начиная съ 1-аго Января по Богоявленіе. Значить меня на пр. еще и завтра будутъ поздравлять

¹⁾ Тут видерто частину листа.

съ новымъ годомъ. Новаго у насъ почти ничего нѣтъ. Развѣ, что теперь у меня будетъ новый директоръ Болвановичъ, такъ какъ прежній Зессель назначенъ помощникомъ попечителя въ Ригу. Головацкіе и Ливчаки и я живемъ какъ можемъ. Мое здоровье in statu quo. Тиховичева сидитъ въ имѣннѣ Головацкихъ, такъ какъ она взяла на себя аренду этого имѣнія (посессию) по Апрѣлю Бурачинскій уже приѣхалъ и отправился тоже туда въ качествѣ управляющаго. Съ вчерашнимъ днемъ у насъ въ городѣ снѣгъ стаялъ и нѣтъ саннаго пути. Завтра будемъ крестить воду на поромѣ.

Вотъ вамъ всѣ новости наши. Напишите кое что о Васѣ и галицкихъ дѣлахъ, чего нѣтъ въ газетахъ.

У насъ теперь все балы, маскарады, вечера, и т. д. (катанье прекратилось), но вмѣстѣ съ тѣмъ и уроки, некогда веселиться. Счастливъ у кого здоровье, деньги и свободное время.

Гораций этого не зналъ когда писалъ *Beatus paucis contentus*.

Цѣлую Васъ и Всемилѣйшую жену Вашу вмѣстѣ съ Женочкой

Вашъ искренній другъ

Н. Лисикевичъ.

Лист писаний на 4 стор. 8°.

91. Лист Миколи Лискевича до Амвросія Шанковського, писаний дня 1 XII 1874 р.

Любезнѣйшій Другъ Амвросій Петровичъ!

Вашъ переѣздъ въ другую провинцію австро-венгерскаго государства¹⁾ какъ будто повліялъ и на нашу переписку съ Вами.

Какъ живется Вамъ и Всепочтеннѣйшей Викторинѣ Ивановнѣ съ выросшей уже вѣроятно маленькой Евгеніей?

Въ газетахъ объ этомъ не пишутъ, такъ сдѣлайте одолженіе и сообщите въ письмѣ.

Что подѣлываетъ Иванъ Ивановичъ Браникъ? Передайте ему мой поклонъ.

А теперь перехожу къ дѣлу. Вашъ ангелъ или Святой сосѣдъ моего ангела и такъ какъ сей великій день уже недалеко, то я посылаю Вамъ по почтѣ, такъ какъ лично не могу этого сдѣлать, мои Вамъ искреннѣйшія благожеланія. Живите и благоденствуйте съ Вашимъ милымъ Семействомъ много, много лѣтъ!

О себѣ мало Вамъ могу сообщить. Живу монотонно, особенныхъ пріятностей не испытываю, кашель, мой жестокій пріятель, не оставляетъ меня ни зимой ни лѣтомъ. Впрочемъ зима

¹⁾ На Буковину.

у насъ пока плоха, началась хорошо, но теперь опять на извошикахъ катаемся. Ольга Голов. съ Тихов. уѣхали въ Галицію. Въ Вильнѣ становится мнѣ съ каждымъ годомъ скучнѣе. Думаю переселиться гдѣнибудь подальше на югъ, на пр. въ Одесскій Округъ учебный. Въ Кишеневѣ напр. я охотно перѣхалбы. —

Если не ошибаюсь въ Черновцахъ живетъ точно нашъ Докторъ Ганкевичъ. Передайте и ему мой поклонъ.

У насъ во всемъ застой маленькій. Лишь постройка желѣзныхъ дорогъ движется впередъ.

Цалую Васъ сердечно повторяя мои задушевные благожеланія и прошу Васъ передать Всепочтеннѣйшей Викторинѣ Ивановнѣ мое искреннее привѣтствіе а маленькой и миленькой Евгениі Амвросіевнѣ мой сердечный поцалуй

Н. Лисикевичъ.

Вильна 1-аго Декабря 1874. г.

Лист писаний на 4 стор. 8°.

92. Лист Омеляна Огоновскаго до Амросія Шанковскаго, писаний дня 31 I 1876 р.

Высокопочтенный Господине Профессоре и Коллего!

Дякую Вамъ сердечно за Ваше отверте и щире письмо. Дѣйстно, оказуе ся, що сов. Ковальскій таки чванивъ ся своею дѣяльностію передъ проф. Шараневичемъ. Вправдѣ сказавъ ѓнъ: ось видишь, я въ засадѣ неприклонный Просвѣтъ, але таки говоривъ министрови за ремунацію, и ѓнъ обѣцявъ, що набавкомъ залагодить сю справу, але будучи во Львовѣ на Святахъ озвавъ ся дерзко передъ Ильницькимъ, що доси не спѓчне, поки не удасть ся ему розвязати комиссію составлену для уложеня школьныхъ книжокъ. Учувши такє „dictum acerbum“, нѣкто зъ насъ не поважить ся вже, выслати прошеня о ремунацію на его руки: — однако Господинъ Профессоръ могутъ на всякій случай, изъ свои стороны подати одвѣтне прошеня на его руки, а ѓнъ певно попре Вашу справу, а ѓтакъ посередно промовить и въ справѣ иншихъ книжокъ. Прошу отже безъ скрупулѓвъ съ поглядомъ на солидарнѓсть выслати свое письмо до Вѣдня и покликати ся именно на рѣшеня министерства изъ д. 11. марта 1871, Ч. 133, котрымъ оно ремунаціи давати обѣцяло, и въ слѣдство котрого кѓлька книжокъ передъ трѣма роками ремунеровало.

Маю честь поручитись достойнѓй памяти высокопочтенного

Господина Профессора покѓрный слуга и давный коллега

Е. Огоновскій

Въ Львовѣ, 31. сѣчня 1876.

Всеч. Госп. Професоровѓй засылаемо наше глибоке почтєнне Моя супруга вже троха здоровша. В. Паньсто Шараневичи заявляють такожь свои уклони.

Лист писаний на 2 стор. 8°.

93. Лист Ойгалевица до Амвросія Шанковського, писаний
дня 28 (16) XII 1889 р.

Люблинь $\frac{16}{28}$ Декабря 1889 г.

Глубокоуважаемый и Любезнѣйшій
Отець Амвросій!

Душевно благодарю Васъ за поздравленіе присланное мнѣ въ день моихъ именинъ. Желаю и Вамъ и Вашему уважаемому семейству всѣхъ благополучій. Пусть Васъ Богъ всегда утѣшаетъ счастьемъ тыхъ, кто близокъ Вашему доброму сердцу.

Не могу себѣ простить, что, будучи лѣтомъ сего года такъ близко Васъ, не навѣстилъ Васъ. Богъ знаетъ увидимся ли когда либо въ нашей жизни. Очень хотѣлъ бы я еще разъ побесѣдовать съ Вами; хотѣлъ бы я видѣть еще разъ Вашу супругу и дочь. Засвидѣтельствуйте имъ мой глубокой поклонъ и скажите Вашей дочери, ежели будетъ по Божіей воли выходить замужъ, пусть увѣдомитъ меня. Пріѣхать на свадьбу едва ли буду въ состояніи; однако пошлю ей какъ дитяти моего добраго и благороднаго стараго друга, прекрасную икону Божіей матери, на благословеніе ея жизни.

Благодарю Васъ очень за хлопоты Ваши въ домѣ моего брата Якова относительно Коссова.

Я былъ бы очень радъ, ежелибы онъ былъ получилъ этотъ приходъ; можно бы когда нибудь съѣздить къ нему на вакаціи. Извините, пожалуйста, что я Васъ беспокоилъ. Теперь онъ хлопочетъ о Тысменицѣ. При случаѣ попросите О. Феодосія, брата Вашего, посодѣйствовать моему брату, что можно будетъ. Здоровіе мое плохо. Постоянно имѣю головокруженія и безсиліе чувствую очень часто. Долго-ли можно будетъ прожить, не знаю. Во всякомъ случаѣ Карлсбадъ помогъ мнѣ. Я чувствовалъ бы себя гараздо лучше, но постоянный трудъ, который маю, какъ директоръ гимназій, убиваетъ меня. Я долженъ работать въ день по меньшей мѣрѣ 10 до 12 часовъ!

Правительство цѣнитъ мой трудъ, все это хорошо; но работа мучительная и тяжелая. Не давно увеличили мнѣ жалованіе, такъ что въ матеріальномъ отношеніи я хорошо обеспеченъ. Затѣмъ, на дняхъ по декрету узналъ я, что я представленъ къ ордену св. Станислава 1-ой степени. Есть то высокій очень орденъ, который рѣдко очень даютъ и изъ Галичанъ никто его не имѣетъ.

Состоитъ онъ изъ самага ордена, звѣзды и ленты чрезъ плечи. Императоръ не откажетъ; но боюсь, чтобы комитетъ министровъ пропустилъ меня и далъ свое согласіе. Впрочемъ, награды выходятъ 1-го Января и увидимъ. Сообщу Вамъ, но Вы можете узнать изъ газетъ раньше моего письма.

Фотографическую карточку мою пошлю Вамъ позже. Нѣсколько лѣтъ тому назадъ просилъ какой-то публицистъ, жившій тогда въ Галичинѣ, чтобы я прислалъ ему мою біографію,

для помѣщенія въ одномъ журналѣ, но я отказался. — Во Львовѣ живеть какой-то Левицкій¹⁾, который тоже требоваль отъ насъ біографій, но я тоже не послалъ ему, хотя Дьячанъ нѣсколько разъ напминаль мнѣ. Послѣ пошлю ему, ежели буду жить. Что у Васъ новаго въ Галиціи? „Червону ю Русь“²⁾ читаю очень старательно, но всякій Нрѣ волнуеть меня.

Помоги Вамъ Богъ! Писаль мнѣ на дняхъ братъ мой Иванъ изъ Белелун и собшилъ, что сестра моя въ Снятинѣ чувствуетъ себя лучше. Дай Богъ! Я ее видѣль лѣтомъ и тяжело было смотрѣть на нее несчастную, очень тяжело! Ежели ей, дѣйствительно, лучше, то сообщите мнѣ! Чай послалъ я вчера Вашей супругѣ прямо по почтѣ. Дойдетъ-ли онъ и сколько прикажутъ Вамъ заплатитъ Zoll. Напишите. Что подѣливаеть Нг. prof. Tarnowiecki? Кланиятесъ ему отъ меня.

Въ „Червонной Руси“ было объявленіе чито о желанье — вступитъ — въ бракъ. Не Бѣлоусъ³⁾ ли это?! Очень похожее объявленіе на него. Ежели увидите о. Каратницкаго и его жену, то передайте имъ мой искренній привѣтъ. Чай я послалъ вчера также имъ по почтѣ. Братъ мой Иванъ очень жалуется на свое здоровье и на семейныя дѣла. Жаль мнѣ его очень.

Когда будете свободны, напишите мнѣ письмо. Я съ истинною радостью читаю Ваши письма. Желая Вамъ и всему Вашему семейству веселыхъ праздниковъ.

Еще разъ прошу Васъ передать мой глубокій поклонъ и отъ моей жены Вашей Супругѣ и дочери и примите увѣреніе въ моей всегдашней преданности и дружбѣ

Искренно уважающій Васъ
Сѣнгалевиць.

Лист писаний на 5 стор. 8⁰.

94. Лист о. Теофія Гарасовського⁴⁾ до мене, писаний дня 17 II 1913 р.

Moje stosunki z X X przybyłymi z Galicyi w epoce zagłady Unii w Chelmszczyźnie.

Już za czasów przybycia Biskupa Kuziemskiego, zaczęli częściej napływać X X z Galicyi (choć i pierwiej pewna liczba już znajdowała się) a także młodzi aspiranci do Seminar duchownego. Znacznie jednak więcej pojawiło się tychże po wyjeździe Kuziem. kiedy już Popiel zaczął rządy sprawować.

1) Відомий галицький бібліограф Іван Ем. Левицький.

2) Часопись „Червонная Русь“ виходила у Львові щоденно під редакцією О. А. Маркова і І. Н. Пелеха.

3) Теодор Білоус.

4) О. Теофіль Гарасовський, переселенець із Холмщини, є парохом Коровиці коло Любачева в Галичині. Отсе цікаве письмо зволів о. Гарасовський прислати на мою просьбу. До письма долучений лист, якого тут не подаю...

Zawiadywałem wtedy parafią „Nieledew“ w pobliżu Hrubieszowa, gdzie też w krótkce objął parafię niejaki Decykiewicz (galic.) ożeniony rzekomo z kuzynką Popiela. Rozumie się mieszczanie Hrub. znacznie oświeceńsi od wiejskich chłopków, a przytem zamężni i butniejsi, zaczęli stronic od cerkwi, a potrzeby duch. szczególnie spowiedź załatwiali gdzie się dało w sąsiednich parafiach i miejscach odpustowych. A że moja parafia sąsiadowała z Hrubiesz. więc także ruch w tym kierunku rozpoczął się, szczególnie przedmieszczanie z Sławęcina licznie zaczęli uczęszczać do nas do Nieledwi, że mała cerkiewka ledwie mogła pomieścić.

Uchodziło to nam jakiś czas rok czy 1½ poki tam w „gorze“ nie postanowiono likwidacyi Unii. Ale tymczasem wypadło że raz proszono mię o zaopatrzenie pewnego starszego chorego mieszczanina na Sławęcinie. Coż było robić! pojechałem, zadość uczyniłem jak należało. Dowiedział (się) o tem Decykiew. zrobił doniesienie i trzeba było jechać przed oblicze Popiela i tłumaczyć się. Zarzut mi uczyniono że naruszyłem prawo kanonicz. sprawując funkcye duch. w cudzej parafii. Tłumaczyłem się że tu chodziło o udzielenie Sakr. umierającemu, który życzył sobie mieć te udzielone przezemnie, a w takich razach przyjęte jest że „воля умерающего свята“ — a dalej nadmienilem że mię w tym mniemaniu utwierdził świeży wypadek, że pievien ks. przybyły z Galic. (Koblański) gdy się poczuł ciężko chorym, poprosił łać. księdza i od niego przyjął Sakramenta — co według nowszych postanowień było także bezprawiem. Na to wykrycił Popiel: „to inna rzecz „это другое дѣло“ on był sam настоятель u siebie więc mógł zarządzić jak chciał. I dalej jeczce nasłuchiwałem się różnych „nastawlenij“ a wreszcie oświadczył że wyrok dostanę na piśmie. Jakoż nadszedł wkrótce srogi „wygovor“ i kara pieniężna 25 rub. którą mi potrącono z pensyi. Którą to kwotę poczeiwa rodzina tego com dysponował, dowiedziawszy się zwróciła, bez jakiegokolwiek przypominania się z mej strony. —

Ale dalej już jako „неблагонадеждный“ miałem już złą markę w konsystorzu — i kiedy r 1874 na Jordan mieszczanie z Sławęcina zalegli całą przestrzeń, że moich prawie niewiadać było — to już przyspieszyło moje usunięcie z parafii. Jakoż po tygodniu przyjechał pomocnik naczelnika powiatowego Прикотъ z owym Decykiewiczem i innym jeszcze księdzem Galicyaninem z Moniatycz i wręczyli mi pismo od dziekana tej treści: w nagłówku: „Благочинный Грубешовского Благочинія“ „Неледовскому приходскому священнику“.

treść: Зъ получениемъ сего передать сей часъ такъ приходъ какъ и гражданскія акты Монатычскому священнику — одновременно командированъ мною священникъ для передачи прихода“ Михайловскій

Sam dziekan jako starszy mój kolega uchylił się, a raczej wyprosił się u naczalstwa od tej funkcyi a kazał Decykiewiczowi tem zająć się. Ale godne uwagi że to pismo dziekana sporządzone zostało w biurze Naczel. Powiatu, bo nawet pieczęć na laku miała

napis „Начальникъ Грубешовскаго уѣзда“ Jak do dziś dnia niewiadomem gdzie się kończy u moskali władza duchowna a zaczyna świecka, tak i wówczas niewiem kto decydował o mojem usunięciu Konsystorz czy gubernator? Pewnie konsystorz zaproponował, a gubernator zadecydował. —

O dalszym moim losie niewiem co było przeznaczone — tymczasem kazano mi jechać do Chełma, a podrodze dodano mi towarzysza X Kozłowskiego i tak w 2-ch pod nadzorem strażnika zajechaliśmy do Chełma. Tam znowu stawiony przed oblicze Popiela, dostałem „wygovor“ jeszcze sroższy niż 1-ą razą — z poleceniem zostania w Chełmie, aż do czasu nadejścia wyższego rozporządzenia, a tymczasem polecono abym przypatrywał się nowemu porządkowi „Богослуженя“ według prawosławnej modły, jaki tam w katedrze od czasu rządów Popiela został zaprowadzony. Może myśleli że się dam jeszcze przekabacić — tembardziej że ten X kolega z podróży Kozłowski okazał się słabego ducha człowiekiem) uląkł się i przyrzekł posłuszeństwo. I tak na tym wolnym areście przesiedziałem w Chełmie około 10 dni, poczem gdy już dowiedziałem że żona interesu majątkowe załatwiła — a ojciec z Zamościa ma przybyć (mój ojciec także tymczasowo po wyrzuceniu z parafii był internowany w Zamościu) — na razie więc obaj tylko ruszyliśmy w stronę Galicyi, do pewnego księdza który mieszkał nad samą granicą — a przeczekawszy parę dni aż moskale zaczęli obchodzić „maślanicę“ czyli zapusty zdołaliśmy spokojnie i bezpiecznie przebyć kordon graniczny.

Dodam jeszcze że w czasie pobytu w Chełmie, nawiedzał nas czy sam z dobrego serca, czy z polecenia Popiela, dawny kamerdyner Biskp. Kuziemskiego, (obecnie zamieniwszy panów tę funkcję sprawujący przy Popielu,) i starał się wpływać na nas w duchu jakim sam był przejęty. Niemniej X. Hoszowski poprzednio Sekret. Kuziemskiego, starał się nas przelamać, jakoteż i Krynicki natenczas Rektor Seminar. duch. choć ten ostatni (stosunkowo najporządniejszy z Galicyan) najmniej. Przeczytał mi ustęp z „Церковнаго Вѣстника“ gdzie jakiś zdaje (się) duchowny katol. przyszedł do przekonania że tylko jedna prawdziwa wiara to Prawosławna.

To tyle moich stosunków było z X X Galic.

Z dokumentów jakich, pism z tamtych czasów nieposiadam, bo jakie miałem to w krótkce po przybyciu oddałem do publicznego użytku na ręce s p. X. Telakowskiego.

Dodam tu co już w Galicyi dowiedziałem się o tym X Decykiewiczu: Miał to nieszczęście popasć w nieflaskę u Начальства — i nietylko usunięto go z Paraf. — ale zdegradowany w Псаломщики że się temu oparł — więc na wstyd umyślnie wziął się do furmanki między Chełmem a Hrubiesz. co także wtróćce miał wzbronione i dalej już niewiem końca. —

95. Лист якогось Апанаса до Амвросія Шанковського.

Високопочтений и Всечествѣйшій Господине!

Прочитавши допись Вашу, грудь моя просторонѣйше одихати стала, а слѣза радости горячемъ спадомъ покотилась по лицу старого Русина... Такъ Господине! душа моя урадовалась дуже видячи: що молодое руске поколѣнье, невестидає ся своёго руского имени, но почувло во собѣ житя чести, духа народной справы и желанье русской Славы. Я истинно учуль въ собѣ висшоё вдохновенье и началъ думати отъ послухайте якую думку:

Ей такъ! Ляхи погодились!
Слава Богу, слава!...
Вѣками оны мирились —
Не днешна то справа!

*

Знаё, Русинъ, — добре знаё —
Чомъ! згоды нехоче;
Цурь отъ неи — най счезаё!
Ляховъ зновъ скобоче:

*

Щобъ робили, що... хотѣли,
Щобъ здоптали нашу вѣру!
Руску кровцю щобы пили...
Щобъ зъ Русина дерли шкѣру!

*

Досить того — що бувало...
Жаль соромъ сказати;
Досить кервы... вже пропало...
Буде такихъ братьей!

*

Ненька плаче... Но волѣють
Подъ кнотомъ терпѣти;
Кнутъ скорше переболѣють,
Якъ... Ляхамъ служити!

*

Ненька кличе; на родину:
„На Бога спадайте!
Мене бѣдну сиротину
Доптати не дайте!

*

Я вамъ красне имя дала
И долю красаву...
Польша всё намъ то забрала
Та про свою славу.

Тай засѣла Левадоньку
 Рускою — панами;
 Васъ зробила... упадоньку, —
 Своими рабами!

*

Дѣмъ зграбила, статокъ взяла
 Щобъ си догодити,
 А зато неперестала,
 Васъ въ свѣтъ ганьбити!

*

А до того жаль ся Боже!
 Ляхѡвъ въ одно гасло:
 Здѣлять! имя руске гоже,
 Щобъ на вѣки згасло!

*

Богъ призрѣвъ на кривду вашу!
 Скараль ихъ немало...
 Мы горку изпивши чашу
 Потерпѣмъ ще мало

Дѣти мои красны, милы
 Неньку окружайте,
 Ратуйте ю всѣми сыли
 Въ загубу недайте

Скончилась неволя ляша
 Про напасть не бѡйте
 Богъ зъ вами! будущность ваша!
 Лише крѣпко стѡйте!!!“

Се вамъ думка которую допись Ваша со чувствъ моихъ ви-
 кликала! дякую Вамъ сердечно за потѣху, тай за честь кото-
 рую содѣлалисте мнѣ задержаньемъ моёго имени во благо-
 склонной памяти. Спаси Бѡгъ за здѣланое — и дай Боже щобъ
 и Вы колись такой потѣхи и чести дожили! День той шаст-
 ливый записаль я до моёй лѣтописи, щобъ ревность Вашу про
 руску неньку и будущность знала! —

Упрашаючи о дальшу конверсацю въ нашой роской справѣ,
 позостаю со високимъ почтеньемъ Вашой

Всечестности искренный другъ
 Апанась.

*96. Лист Гларіона Сероічковського до Амвросія Шанков-
 ського.*

Всечестный Господине!

Имѣю честь поздоровить Васъ зъ Вашою супругою и за-
 слати Вамъ въ память мою фотографію, бо я принужденъ по
 извѣстнымъ Вамъ причинамъ сцену руску опустить а ужъ

давно предпринятому званію учительскому отдатись. Я отъѣзжаю въ Россію. — Жалко, щомъ сіе здѣлати мусѣль. Надѣюсь, що всегда мене въ памяти имѣти будети. — Остаюсь съ почтеніемъ и совокупною приданностью Вашъ другъ.

Иляріонъ Сероничковскій.

Лист писаний на 1 стор. 8^о.

На обороті адреса:

Всечестному Господину Шанковскому
въ Коломыи.

97. Лист Я. Гошовського (?) до Амвросія Шанковського.

Милостивый Государь
Амвросій Петровичъ!

Прежде всего покорнѣйше прошу у Васъ, Амвросій Петровичъ, извиненія въ томъ, что я такъ долго не отвѣчалъ на Ваше столь снисходительное вниманіе къ мнѣ. Я разумѣю карточку Вашу пересланную мнѣ черезъ Николая Ѳомича Г. Лискевича. Причина этой оплошности просто та, что я только теперь первый разъ въ жизни давалъ сниматься. Будьте же добры и примите, по крайней мѣрѣ теперь, и мою карточку на память тѣхъ отношеній, въ которыя Вы меня къ себѣ изволили поставить. Получили ли Вы правила Свято-Никольскаго братства? Коввы, которыя я Вамъ переслалъ моимъ Товарщикомъ Р. Застырцемъ?

Позвольте еще обратиться къ Вамъ съ покорнѣйшей просьбой. Въ нашей гимназій поручено свыше, начальствомъ, комиссіи составить дисциплинарныя правила для гимназій.

Въ этой комиссіи принимаетъ участіе и Вашъ покорнѣйшій слуга. По этому не будете Вы такъ снисходительны и не побите нашому горю тѣмъ, что Вы не откажетесь прислать намъ дисциплинарныя правила австрійскихъ гимназій или въ оригиналъ, или прикажите кому-либо снять копію. Во всякомъ случаѣ я ручаюсь за возвращеніе этихъ правилъ — и въ добавокъ немедленное — лишь только комиссія прочтаетъ ихъ. Всѣ возможныя издержки позвольте намъ взять на себя. Сдѣлайте одолженіе и не оставте нашу покорнѣйшую просьбу безъ Вашего вниманія. Ѳеодату Петровичу¹⁾ мое нижайшее почтеніе. Въ надеждѣ на успѣхъ этого дѣла имѣю честь просить Васъ принять увѣреніе въ глубокомъ моемъ уважанію къ Вамъ, Милостивый Государь, и Вашей Высокоуважаемой супругѣ и пред²⁾

Вашея(?) покорнѣй(?) слугою
Я. Гош(овскій?)

Лист писаний на 2 стор. 8^о.

¹⁾ Братови А. Шанковського.

²⁾ Нечитке.

98. Два листи якихось Іванів до Амвросія Шанковського.

Львівъ дня 5/17 Декемврія

Любезний Х. Амброзій!

Листъ Вашъ урадовалъ мя незмѣрно, но неберѣть менѣ тоб за зле що я до Васъ¹⁾ въ передь ненаписаль — й недумайте щоби я мѳгъ такъ легко забути на ласки, яките менѣ черезъ тѳлко лѣтъ свѣтчили, бо того нѣколи забути не можу що Вы мене властиво поставили человѣкомъ. Найбѳльше причина того такъ долгого молчанія була тая, щомъ немавъ Вамъ щось мудрого й цѣкавого донести; У насъ въ семьѣнци все єдностаине, строгѳсть й карнѳсть велика, якої одъ давна не памятають адуمني, причиновъ того єсть тамторѳчна пасторална, котра скаржила, якъ Вамъ Юзію²⁾ може оповѣдавъ Ректора, той але на насъ теперъ мстить ся, чесла цѣлий день позамиканѣ, цѣгара курити не можъ хѣбанъ на городѣ, лекциѳю якъ въ Бучачи, хотять питати въ музеяхъ що дня, за найменший фѣгѣль абстиненцѣя й карцеръ, й такъ завєсѣгда йде що годѣ буде кѳнца дотримати. —

Дальшу частину листу пропускаю, бо там говорить ся про чисто приватнї справи. Цѣкаве ще хйба отсе реченъ:

Професорами моєми суть Сембратовичъ й Сарнѣцкій, послѣдний, видно недобрий чоловѣкъ бо великий злѳсникъ, має у насъ Ревиляцѳю й Ексеѣгитику, видно що при испитахъ буде зъ нимъ велика бѣда.

Другий лист такий:

Любезнѣйшій!

Дуже мнѣ прикро — же ажъ допоминатись мусишь листу одъ мене — лишъ прости Любезнѣйшій! Якась дивна по вступленію до сѣменища овладѣла мною лѣньность — а духъ стату-тами заведенія сего приголомшенъ — ледво дасть гадкамъ свободно возлетѣти. За прислане 3. ч. „Голосу Народнѣго“ красенько Ти дякую; присилай мнѣ тую часопись и далѣй — а ели не змогу грошей предплатительныхъ ѳтъ колегѳвъ прѣобрѣсти такъ надѳшлю пѳзднѣйше власнї. Пишешъ жєсь незадоволенъ зъ Коломый — такъ подавайсь до Львова; при второй гимназїи суть два опороженїи для филѳлогѳвъ мѣстця. Речинець до 20. (лат.) с. м. А варто абысь бувъ теперъ въ Львовѣ — новостей якї въ несегда оголошати подобаєтъ — гурма! Сѣнкевичъ зъ Перемышля ѣде въ Росїю на учителя — такожъ Бачиньскїй зъ Бережанъ. Sub sigillo secreti — доношу Ти же нашъ „Обрядовщикъ“ получилъ ѳтъ Гр. Толстаго въ золото оправлений Молитвословъ — за очищенє обряда. Ко-нискїй вертаючи зъ Сибира оженивъ ся съ дуже богатою Росианкою — и приѣздивъ съ нею тутки. Съ новымъ рокомъ начне виходити нова часопись Зазуля — 3 разы на тыждень —

¹⁾ В листѣ часто помѣшано: ѣ і ѣ.

²⁾ Йосифъ Могильницкій?

въ форматъ „Слова“. Полянського хочуть редакторомъ зробити. На кауцію складати-мутъ-ся — Кониській — Литвиновичъ (Główny polyglota — które śpiewa po rusku — mówi i pisze po niemiecku, ji — pije i śmieje się po polsku a myśli po diabelsku) Лавровскій-Ильницькій-Качала-Шашкевичъ.

Конецъ листу — самі приватні справи.

Оба листи писані на 4 стор. 4^о.

99. Лист Івана Івановича Могильницького(?) до Амвросія Шанковського.

Любезнѣйшій швагеръ!

Благодаря за память, и я зъ моєї стороны немедлю зъ искренними желаніями въ день Вашого тезоименства, моля въ стуже минуту Всевишняго, даби надѣлили Васъ всякимъ благополучѣмъ, на многая и многая лѣта!!!

Справедливо упрекаєтє мене, раба лѣниваго, что нечего непишу къ Вамъ, да извините, Филярскій и Делкевичъ псують сего года ужасно юморъ кореспондированя, часто же й при грѣ фербля приходить ся на Васъ забивати. Изъ новостей очень мало знаю Савчинъ уже выординованъ й остаєтє еше здѣ на практикѣ, намѣряє послѣ старатись о Коропецъ. Справа Отца упразднена, кажетєя, въ судѣ зъ добрымъ успѣхомъ; теперъ только Консисторія рѣшати имѣетъ, й естє надежда, что этоє очень странное дѣло на ничемъ скончится. — Иванъ Ивановичъ въ Семѣнаріи, естє однакожъ вспомогателнымъ членомъ Бояна¹⁾. За Ваше привѣтєвѣе онъ сердечно дякує, й упрашаєтє Васъ, переказатъ (sic!) сотрудиикови Коломыйскаго Голоса народнаго, что етойже въ справѣ Кулиша совсѣмъ дурнѣя возрѣнѣя имѣетъ, й что примирителною своею политекою онъ оскорбилъ чувство руской молодежи. Листъ зъ уваженѣя для нѣкоторыхъ лицъ, пропустила редакція Бояна молчанѣмъ на-праснѣя клевити етой газетки. Фуркало очень понравилєя особливо Ваша статья. Желателно было бы толко, наблудатъ (sic!) лутше русску правопись. Такъ говорятъ етимологи, къ которымъ я якъ изъ письма наглядно нѣякъ причислятись немогу. Мазайли-народовцѣ негодуєтє на етотъ „мѣскѣвскій“ календаръ безусловно. Лѣсикивичъ отизжає въ три мѣсяци въ Вѣлно. Биль у Львовѣ Мѣлошъ Стрийскій зъ нареченою по дѣламъ выправы. Братъ Карачевскихъ Александеръ здѣлалъ на сихъ дняхъ испитъ доспѣлости и придетъ завтра въ Семѣнарѣю. Говорятъ, что нашего Редактора замѣнитъ Павликовъ, и что намѣстничество вздумало урватъ намъ кое-что изъ стравъ; — это кажетєя, по етой причинѣ, дабы, доставъ мѣстце: „hołodniwkę“ битъ уже хорошо къ дѣтѣмъ заправленнымъ. О достовѣрности етихъ слуховъ нѣтъ ничего положительнаго. Шаранєви-

¹⁾ Боянъ, письмо для белетристики и науки. — Ся часопись виходила у Львові від цвітня 1867 р.

чамъ ведеться щастливо. Докторъ¹⁾ работаєть зновъ прилѣжно надъ исторѣею на нѣмецкомъ и полскомъ языкахъ; на послѣднемъ составилъ даже хорошою, слишкомъ парцѣальною статейку для виходячої здѣ Газети Szkoła. Какъ зъ одной стороны Докторъ сильно умственно дѣлаєть....²⁾ Если имѣети нужду бачити Кѣевскій Календаръ, да жажелати (sic!) зъ Грушкѣ. —

Каковѣя припятвѣя дѣлають розвитѣю нашего родного языка имѣємъ фактъ слѣдующий: Ученикъ Подляшецкій дѣлающий испитъ зъ 7-ой класи, зажелалъ вопрошати єго на нѣмецкомъ языкѣ. Кѣрикярто опирался тому силно. Ученикъ подаль въ намѣсничество, а послѣ неуспѣшного тогоже рѣшенѣя въ самую даже мѣнѣстерѣю; доставъ позволенѣ дѣлати по нѣмецкѣ испитъ, Графъ Голуховскій пригласилъ Оскарда ꙗ въ присутствѣю ихъ велѣлъ питать (sic!) Кирикярту Ученника. 40 вопросовъ получивъ страдалецъ русской справи, а послѣ хорошихъ отвѣтовъ сказалъ Голуховскій къ присутствующимъ ученикамъ: A wy uszcie się dali po polsku, a ran z swoim uporem daleko nie zajdziesz. — Ученикъ подаль кромѣ того жажалєть (sic!) въ Думу державну. — Если желати имѣть на фортепяно Гимнъ русскій правителственний „Боже царя храни“ то могу Вамъ прислать; — Насъ сего года 214 питомцевъ очень хорошихъ число, и вчисляючи до того гурму екстернѣстовъ.

Кончу протое — и вознавляючи еще разъ мой сердечний желанѣя, цѣлую Васъ и сестру Викторину ꙗ остаю всегда любящимъ Васъ

Иваномъ Ивановичемъ.

Кінцеві підписи пропускаю.

Лист писаний на 3 стор. 4^о.

100. Лист Клима Сіикевича до Амеросія Шапковського.

(Частина.)

Любезнѣйшій!

Вчера съложилъ, бо мусѣлъ въ слѣдствіе листу писаного Спірідіономъ до Полянського Гинилевичъ схолястерію. Русь крѣпка, но Русь бюрократична, австрійска, котру якъ кажутъ, сами, ничъ не обходити только церковь и рядъ но противъ неи нема кому смѣло выступити. На Дѣдицкого дуже уѣдають въ слѣдствіе дописи изъ Украины такъ що сами Русины не жаляють собѣ Слова на касинѣ нѣмецкомъ. Вчера завязало ся брацтво сестриць — торжественно просять стрѣляютъ, но склепы и торгъ in pignibus за Грегорія того не бувало. Бѣда та бѣда. Былисьмо рабами Польщи, есьмо рабами Нѣмцѣвъ, шоже робити, коли такъ некоторымъ дуже добро. Прощай до свиданія на лат. свята, сли буде возможно. —

¹⁾ Исидор Шараневич.

²⁾ Пропускаю кілька слів драстичних.

101. Лист Кліма Сінкевича до Амвросія Шанковського.
(Частина.)

Слово послѣдне забрала прокураторія за дописъ изъ Стрыйского; но понеже поліція тогда прійшла, якъ 760 примѣрниковъ было вже въ експедитѣ на горѣ, то ти щастливо уйшли, а толко 500 котры были еще подъ тискомъ забрала; будуть про тоє по провинці примѣрники первого накладу съ конфіскованымъ артикуломъ и второго накладу безъ тогожъ. Не посылаю ти го, бо вѣрно будешь могъ де видѣти, а сли нѣтъ, то я ти го пришлю. Головна рѣчь: Русины должны смѣльше выступати предъ Европовъ, предъ рядомъ и предъ Римомъ; руску справу предложити на конференцію державъ, якъ польску! — Перечитай такожъ Гонецъ або Народову зъ 30 с. м., естъ тамъ толкованье зъ Presse зъ дня 29. с. м. въ Presse стоить: Lemberg In unseren Mauern weilte... Paulazzi. Gleichzeitig traf hier ein der zu politischen Missionen verwendete Adjunkt der Charkower Universität Putrebia (R. Putebnia) ein. Er verkehrte lebhaft mit vielen Ruthenen geistl. u. welt. Standes, die nach seinem Absteigquartier im engl. Hof zahlreich wahlfahrteten. Auch besuchte er das Ruthen. National-Museum u. Kassino, und er würde viel Material zu seinen wissenschaftlichen Forschungen gesammelt haben, wenn ihm nicht urplötzlich die Polizei die kathegorische Weisung zugeschickt hätte, Lemberg binnen 24 Stunden zu verlassen u. т. д. Гонецъ: w objęciach Świętojursów. — Въ Жолковскомъ снова перейшло 200 повстанцѣвъ за границу, но 60 вже вернули отперты. — Такъ стоить справа за границевъ, такъ въ земляхъ польскихъ, дальши извѣстія о предпринятіяхъ Поляковъ, о тайной здѣшной політицѣ польской, о політицѣ святоюрской не залищу Тебѣ отъ часу до часу доносити, особенно таковое, що въ газетахъ не буде и быти не може...

102. Лист Кліма Сінкевича до Амвросія Шанковського.

Любезнѣйшій Амвросій Петровичъ! Благодарю сердечно за благожеланія отъ Тебе и отъ твоей Жены. Вотъ хвиля, въ которой я Тебѣ отзаимнати ся могу. Прійми любезный дружє отъ мене щиріи желанія долгоденствія и благополучія, даѣ Боже, чтобы исполнились Твои желанія, дабы мы, сли такъ будетъ возможно и угодно, могли совокупно еще проживати и служити въ ачей счастлившихъ сторонахъ!

Извѣстно Тебѣ, что я получилъ завозваніє въ Сѣдлце, 10 миль за Варшавой, дороговъ желѣзновъ; но отпустки отъ нашего правительства я доселѣ еще не получилъ. Чутка ходитъ, что правительство кажетъ свертати 800 гульденовъ запомоги двулѣтной въ Львовѣ. Не знаю, правда ли то? покаже ся. Я рѣшенъ и тѣхъ 800 г. свернути, кобы лише мя якъ найскорше пустили. Кульчицкій повольный якъ всегда не подавалъ еще о отпустку, еще ся намышляеть. Мы не клали жадного условія правительству русскому, обѣцали въ декретѣ 1500 р.

и 260 на проѣздъ — что болѣе, не знаемъ ничего, бо отъ тѣхъ что тамъ вже суть, тяжко что нового доведатись. Я Тебѣ откровенно кажу, чтобы не причина, что только поль имѣю испытю, вагаль бымъ ся при тѣхъ всѣхъ прикростяхъ переходити въ Россію. Но я о испытъ не думаю, про тое чипляюсь того завозванія. Дивно менѣ, чему Крыжановскій директоръ Тебе не завозвалъ, лише Баньковского, коли му Калько откровенно казалъ, что Баньковскій не умѣеть по русски — не знаю, на якой подставѣ они въ Варшавѣ выбираютъ насъ? менѣ ся здаеть, что по жребію, — бо все по козацки идетъ. — Устынано-вичъ малъ получить польскій языкъ въ Сѣдлци (1000 р.), но заскочилъ го Лопатынскій изъ Тарнополя авскультантъ, который лично явилъ ся у Черкавского и получилъ заразы катедру въ Сѣдлцахъ. — Зъ того всего видишь, что мое нынѣшное положеніе очень неприяте — возьми до того Ты, а особенно Твоя жена на увагу, что я вже зарученъ немалъ 2 мѣсяцъ, а тѣмъ прикрѣйшимъ выдасть ся Тебѣ моя теперѣшность. Пойшоль я за радовъ Твоей жены — не глядалъ богатства но привязаня и доброты — и тую найти себѣ подхлѣбляю въ нѣякой Паниѣ Гермѣнѣ Нѣмкинѣ. Такъ Богъ судилъ! Такъ сердце казало! Она ждетъ, кобымъ якъ найскорше поѣхавши въ Сѣдлце повернулъ въ Юніи для совершенія зачатого дѣла — для вѣнчанія; бо теперь прецѣнь не возможно брати съ собою жену въ чужій край, чуже мѣсто, чужіи люде, не зная, де, що, якъ есть? Отже видишь, можете менѣ пограторьловати. Tandem aliquando! и зъ мене будутъ-люде! Калько при Словѣ, весьма не задоволенъ — суплентуры му теперь не дадутъ propter malam potam яко сотрудникови Слова; а то испытъ по 3 лѣтахъ тратитъ вже свою вагу, не будучи въ службѣ. Лавровскій Лукіянъ на все рѣшенъ.

Тое любезный друже на вѣрно передаю Тебѣ, больше ничего вѣрного; якъ будетъ, коли поѣду, напишу ти еще. Далъ бы Богъ, кобы мы сойшли ся еще де разомъ! Теперь дякую женѣ за тѣ благожеланія, цѣлую тѣ руцѣ и Тебе любезный Амвросій Прашайте

Климъ.

Лист писаний на 4 стор. 8^о.

Показчик

назв осіб, народів, періодичних видавництв та інституцій.

- Абанкур**, редактор »Dziennika polsk-ogo« 29.
а. в., дописець »Слова« 70.
Августів у Конгресівці 93, 102.
Австрія 1, 62, 85, 90, 103, 104, 109, 116—18, 121—23, 188, 194, 200, 218, 225, 236, 246.
Австро-Угорщина 5, 238.
Аксаков І. С. 102, 107.
Александрів Степан 26, 152.
Александрович, дідич 93.
Амартол Георгій 145.
Амвросій, св. 178, 193, 196, 212.
Англичани 215.
Антоневич 183—4.
Антонович Володимир 56.
Апанас 245.
Бабче 132, 176, 210, 212—13, 217, 221—22, 224, 233.
Баден 6.
»Базарь«, часоп. 225.
Баньковський, гімн. учит. у Перемишлі 117, 119, 194, 251.
Баньковський Омелян оп. cit. 89, 93—4, 98, 128.
Баранецький, львівський р.-кат. архієп. 143.
Барановський, Василянн 147.
Барвінський Олександр ради. дв. 2, 10, 45, 49, 55—7, 125.
Баревич, гімназ. директор 60, 171.
Баркири 141.
»Батьківщина«, часоп. 44.
Бах, міністер 147.
Бачинська, артист. театру 179, 201.
Бачинський із Бережан 114, 121, 122, 188, 190, 198, 247.
Бачинський Омелян, директор театру 35, 153, 179, 185.
Бачинські 185, 189.
Безегій, угор. питомець 140.
Белелуя 241.
Белз 71.
Белькреді, гр., презид. мініст. 208.
Берг, гр., намісник Польського Королівства 103.
Березів 227.
Бережани 57, 77, 114, 122, 190, 198, 211, 214, 247.
Бересть Литовський 71, 98, 225.
Бернатович Володимир 26, 56.
Бельовський Август 21—2, 146.
Бідерман Г. І. 171.
Біла в Холмиціні 112, 118, 126—7.
Білінкевич, питомець 37.
Білозерський Василь 40, 42, 110.
Білоус Михайло 8, 135, 182, 186—7.
Білоус Теодор 8, 183, 186, 190, 198, 215, 241.
Білоусові виданя 8.
Білянський Петро, єпископ 71, 73.
Бісмарк 204.
Блудова, графиня 107.
Богородчани 216.
Боднар Гаврило, богослов 45.
Бойкевич А., богослов 18.
Болванович 238.
Boltz оп. cit. 146.
Борисікевич Іван 29, 30.

- Борковський Олександр 211.
 Борщагівка к. Києва 66.
 Бохенський Іван, єпископ 13.
 Бохня 189.
 »Боянъ«, часоп. 49, 61, 164, 248.
 Боярський І. П. *op. cit.* 97—8.
 Браник Іван 8, 60, 183, 206—7, 209, 213, 238.
 Братство св. Николая в Ковні 246.
 Братство св. Николая в Перемишлі 229.
 Брідичина 4.
 Броди 4, 174, 184.
 Бродович Теодосій 52, 206.
 Bruck an d. Leithe 177.
 Брунштайн 31.
 Будапешт 223.
 Буковина 1, 2, 9, 10, 57, 238.
 Бурачійський 225, 228—9, 238.
 Бучацький Володимир 156, 159.
 Бучач 247.
 Бучаччина 87.
В. із С. *op. cit.* 12, 15, 18, *op. cit.* 23, 40.
 Варшава 51, 53, 91, 107—8, 112, 115, 123, 146, 160, 164, 188, 195, 208, 225, 250—1.
 »Варшавській Дневникъ«, часоп. 113.
 Василій В., св. 69.
 Василяни 36, 73, 109, 147.
 Ватикан 198.
 Вахняк Дмитро 227.
 Вахнянин Анатоль 12 (*op. cit.*), 25, 27—8, 36—7, 40, 56—7, 67, 211.
 Великоросія 106.
 Величко 197, 203.
 Величковський, богослов 36—7.
 Венедикт XIII, римський папа 71.
 Венедикт XIV, рим. папа 71.
 Венеція 6.
 Венжиковська 17.
 Венжиковський, кравецький челядник 17.
 Вербицький 184.
 Верона 147.
 Верхратський Іван 41, 43.
 »Вечерницьъ«, часоп. 36—8, 40—1, 45, 51—2, 56, 58, 60, 155—6, 164, 171.
 Вечерничники 40, 54, 59.
 Вержхлейський, львівський р.-кат. архієп. 82.
 Вильно 9, 117, 124, 128, 199, 200, 214, 225, 228—9, 233—37, 239, 248.
 Вислобоцький Юліян 8, 76, 183.
 Вислоцький Юліян, угор. питомець 140.
 Відень 1, 5, 6, 12—3, 17, 19, 82, 85, 88, 104, 105—8, 115, 118, 132, 140, 146—7, 151, 155, 157, 160, 171—5, 177, 181, 184, 188—9, 191, 194, 202—4, 207, 211, 226, 229, 236, 239.
 Wieser 149.
 Віжинський, холмський єпис. 71.
 Віктор Емануїл 198.
 Вільд книгар 179.
 Віравець, угор. питом. 140.
 Вірмени 141.
 Вісніч 46.
 Вітебск 129, 234.
 Вітошинський 129, 229, 234.
 Вітте, гр., варшавський управитель шкільних справ 107, 115, 188.
 Вовчок Марко 21, 42—3, 169.
 Воевідка 182.
 Войнаровський 174.
 Войціцький Йосиф 92, 94—5, 98—100, 124, 126.
 Волинський 205.
 Волинський Іван *op. cit.* 67, 71, 73, 81, 82, 88—9.
 Володимир Вел. 145.
 Волоська церква у Львові 16.
 Волохи 10.
 Воробкевич Григорій 211.
 Воробкевич Ісидор (Данило Млака) 10.
 Востоков 145.
 Вутка 145.
 »Вѣстникъ«, часоп. 18, 65, 75—8, 80, 108, 140, 183.
 »Вѣстникъ Народного Дома« у Львові 35, 47, 49, 92.
 Гавришкевич Василь, парох Нового Села 66.

- Гавришкевичівна Теодора (Нау-
мовичева) 66.
Гакстгаузен, проф. 70.
Галицький Лев 48—9, 168.
Галич 176.
Галичани 21—2, 25, 27, 43, 45,
58, 64, 74, 88—90, 95—6, 98—
100, 102—16, 118—31, 205,
229, 234—5, 237, 240, 242—3.
»Галичанингъ«, літератур. збірник
162, 181.
»Галичанингъ«, часоп. 3.
Галичина 1, 9, 10, 21, 23, 27, 29,
30, 33—5, 40—43, 47, 52, 54,
56—7, 64—6, 71, 77—8, 84,
86, 88—90, 94, 101—106, 108,
111, 116—18, 120, 122, 124, 126
—7, 130, 133, 140, 146, 153, 173
—4, 177, 188, 195, 205, 206, 209,
215—16, 218—20, 225, 228, 230,
232, 235—37, 239—43, 251.
Галька Гнат М. de Шалава 52,
74, op. cit. 157.
Ганка Вячеслав 145.
Ганкевич 211, 239.
Гарасовський, віцеректор холм-
ської семір. 125.
Гарасовський Теофіл 2, 131, 241.
Гаснер, міністер 216.
Герасимович Евстахій 46, 54.
Гербарт 108.
Герц 184.
Гинилевич Григорій, крилошанин
72, 249.
Глиняни 66.
Глібовицький 187.
Гоголь Микола 21.
Годобай 141.
Головацька Ольга 225, 239.
Головацький Іван 13, 106.
Головацький Омелян 18—19.
Головацький Яків 6, 8, 13, 18—9,
21—2, 25, 41, 43, 46—7, 51,
53—4, 61—2, 106, 114—15,
119, 128—130, op. cit. 145,
161—2, op. cit. 165, 187—8,
191, 202—3, 206, 214, 225, 228
—30, 233, 235, 237—8.
Головацький Ярослав 214, 234, 236.
»Голосъ Народный«, часоп. 8, 61,
186—7, 190—92, 247—8.
Гольштайн 182.
Гораций 238.
Горбаль Кость 20, 32, 201.
Гординський Ярослав, др. 1 (op.
cit.), 2, 3 (op. cit.), 5, 21, 44,
op. cit. 62, 89, 102, 107, 113,
134, 168, 184.
Городельська унія 91.
Городок к. Львова 66.
Гороцький із Самбора 153, 171, 187.
Гороцький Омелян 8, 31.
Гошовський Я. 243, 246.
Грабар Ольга 66.
Грабар Павло Іванович 107.
Греки 19, 141, 145.
Грещія 34.
Гречулевич 21, 42.
Григорій XVI, рим. папа 73.
Григорій Богослов, св. 69.
Грималів 74.
Гринчак 225, 228—9.
Грицоліні 108, 177—8.
Громадка, богослов 37.
Грубенів 93—4, 112, 129, 192,
208, 242—3.
Грушка к. Товмача 7, 10, 131, 134,
148, 152, 169—70, 174, 178,
180, 185, 196, 201, 204, 223, 249.
Губин у Бучаччині 87.
Гусятин 3.
Гушалеви́ч Іван 11, 19, 33, 62,
137—8, 168, 184.
Гагарін, кн. 105—6, 109, 173.
Гагарін І., Єзуїт 70.
»Gazeta narodowa« 65, 74, 94,
228, 250.
»Gazeta powszechna« 4.
Гарібальді 204.
Гелічинський Іван 17—8, 143.
Гервінус 191.
Германи 204.
Гец 198.
Голуховський Агенор, гр. 13, 184,
194, 196, 200—203, 249.
»Gonies«, часоп. 250.
Горський 152, 154, 159, 169.
Горчинський Осип 3.

Грац 6, 194.
 Дейницький Лев, др., префект семіна. 23.
 Делькевич 248.
 »День«, часоп. 102, 107.
 »Deutsche Lemberger Zeitung« 156—7.
 Децикевич 131, 242—3.
 »Dziennik polski« 29—32, 65, 71, 74—6, 81.
 Димет Михайло 40—43, 45, 52, 55, 159, 169, 211.
 Ддицький Богдан Андрієвич 12, 33, 35 (ор. cit.), 41—2, 46 (ор. cit.), 49, 51—2, 54, 59, 62—3, 78, 94, 114—5, 118, 122, 128, 155, 158, 161—2, 165 (ор. cit.), 188, 192, 195, 198, 201, 207, 213, 226, 229, 249.
 Ддушицький, гр. 118.
 »Діло« (»Дьло«), часоп. 7, 12, 15—6, 18, 23, 204.
 Dumas 139.
 Добрянський, др., доцент 226.
 Добрянський Антін 70, 100.
 »Додаток« до »Слова« 70.
 Долинський Іван, парох Губина 87.
 Домінікани 73, 98.
 Дора 225, 236.
 Драгоманів Михайло 92 (ор. cit.), 110.
 Дрогобич 52, 57, 167, 236.
 Дубківці к. Грималова 74.
 Дубно, село 46.
 Дуліби 4, 182.
 »Дуля«, часоп. 189.
 Думанський 195.
 Дусанів 181.
 Дячан Филип 115, 128, 188, 195, 241.
 Європа 34, 196, 250.
 Єзуїти 73, 98, 176.
 Єзуїць 166.
 Еошко, угор. питомець 140.
 Єрусалим 233.
 Завалицький, дяк із Перемишлян 70.
 »Зазуля«, часоп. 247.
 Заглинський 227.

Залеський Богдан 138.
 Залозецькі 215.
 Залуква 196.
 Залуський 143.
 Замость 9, 30, 70—1, 93, 205, 243.
 »Записки« Наук. Тов. ім. Шевченка у Львові 1, 23, 41.
 Запорожці 150.
 Заревич Федір 155, 201, 211, 227.
 Зарицький 201.
 Застирець Омелян 47—8, 162—3, 166, 168.
 Застирець Р. 215, 246.
 Збараж 66.
 Звенигородський повіт у Київській губер. 110.
 Зеліг 184.
 Зессель 238.
 Згарський 230.
 Зелена Дуброва в київській губернії 110.
 Земялковський Фльборіян 29, 31, 87, 104, 202.
 Золочівське 35, 66.
 »Зоря Галицька«, часоп. 11, 18—9, 138, 149.
 Зубрицький Денис 19, 21, 145.
 Зубрицький Михайло 7.
 Жеґест 190.
 Желехівський Юстин 194.
 Желиховський 48, 167.
 Жиди 31—2, 98, 141, 182, 186, 226.
 »Житє і Слово«, часоп. 38.
 Жовква 250.
 Жовківське 195.
 Жуковський, крилошан. 11.
 Іван Золотоуст. св. 69.
 Ігнатів Юрій Юрєвич 107.
 Ігор, князь 146.
 Іжак Микита, крилошан. 12, 142.
 Іллиці 156.
 Ількевич Григорій 11.
 Ільницький Василь 8, 9, 51—3, 148, 165 (ор. cit.), 192, 211, 239, 248.
 Ільницький Гнат 148.
 Ільницький Іван (Паґат), др., віцеректор львівськ. семіна. 14, 22, 36, 39, 151, 154.

- Іргене, кнігар 151.
 Італійці 204.
 Італія 173.
 Іречек, мініст. секретар 147.
 »Jahrbücher d. deutschen Literatur« 145.
 Йосиф II, цісар 3.
 Кавур 204.
 Калинський Іван, холмський еп. 92—5, 97—100, 112—13, 195.
 Калмуки 141.
 Кальвіні 141.
 Камінка Струмілова 66.
 Камінський 153.
 Каната 142.
 Караїми 141.
 Карамзин 145.
 Каратницький Дюїс 156, 241.
 Карачевський Олександр 248.
 Карлів 182.
 Карльсбад 6, 240.
 Карпатські гори 133.
 Карпенко, директор театру 201.
 Карпинський Іван Іванович 234.
 Катков 102.
 Качала Степан 237, 248.
 Качковський Михайло 1, 7, 34, 36, 45—54, 59—63, 163, 167—9, 171, 201.
 Квітка-Основьяненко Григорій 25, 35, 42, 44, 152, 169.
 Кельсієв 217.
 Керекіярто 177, 249.
 Кергель, проф. унів. 160.
 Київ 26, 41, 56, 66, 104, 110, 215, 249.
 Кишинів 239.
 »Кієвська Старина«, часоп. 104, 110—12, 114, 134.
 Кімаєр 185.
 Клеман, мініст. ради. 177.
 »Клепайло«, часоп. 40.
 Климентій VIII, рим. папа 71.
 Климкович Ксенофонт 44, 58, 113, 125, 155, 170, 201, 203.
 Cleinow Georg op. cit. 93, 97.
 Кнігиницький 159.
 Кобилянська Євгенія з Шанковських 3, 237—39.
 Кобилянський Антін 32, 179.
 Коблянський 242.
 Кобринський 209.
 Ковальський Василь 208, 239.
 Ковбасюк 202.
 Ковно 215, 229, 246.
 Coethen 224.
 Козанович 148.
 Козаревич 143.
 Козлів к. Камінки Струмілової 66.
 Козловський 243.
 Кокшкін Т. Т. 104, 108—9, 114—15.
 Коломия 1, 7—9, 30, 61, 66, 128, 135, 182—4, 186—90, 192, 196, 198—9, 203, 205, 208, 210, 212, 214, 217—18, 220—24, 228, 230, 232—36, 246—7.
 Колянковський 199.
 Конгресівка (Польське Царство) 64—5, 89, 92—6, 98, 102, 105, 108, 110—14, 116—17, 120, 127, 130, 234.
 Кониський Олександр 247—8.
 Константин, вел. князь 93—4.
 Кошичинці 201.
 Коровиця 241.
 Коропець 248.
 Коростно к. Перемишлян 66, 75.
 Косів 220—1, 240.
 Косірівський, урядник »Апенди« в Петербурзі 123, 195—6.
 Коссак Михайло 36, 148, 211.
 Костек Франц, др. 23.
 Костецький Плятон 135, 149, 181.
 Костів 235.
 Костомарів Микола 26, 40, 43, 152.
 Котляревський Іван 22, 26, 35.
 Кохановський, перемишлянський р.-кат. декан 82.
 Коцюбинський (?), автор україн. драм 35.
 Країна 6.
 Красицький 209.
 Кривецький Іван op. cit. 4.
 Крижановський із Галичини 209.
 Крижановський Ефим М., директор сіделського учебного округа op. cit. 64, 67—8, 91, 95—101,

- 111—13, 117, 123—125, 131, 195, 205, 251.
- Криницький із Трістенської Аскурації 215.
- Криницький Іполіт 104, 126, 133, 145, 188, 243.
- Кришакевич Іван, др. 2.
- Кристинопіль 147.
- Кристиняцький 189.
- Кронштад 46.
- Крушинський, директор гімн. 48, 54, 160, 162—3, 183, 186.
- Крушинський, богослов 154, 231.
- Куземський Михайло 12, 94, 127, 135, 142, 147, 151, 155, 158, 176, 181, 201, 207—9, 241, 243.
- Кулачківський Д. 31.
- Куліш Пантелеймон 21—2, 24—8, 39, 40, 42—4, 103, 110, 120, 151—2, 169, 248.
- Кульчицький, гімн. учит. із Перемишля 119, 190, 194, 250.
- Кульчицький, радник 118.
- Кульчицький Григорій 190.
- Кульчицький Николай 205.
- Кунцевич Йосафат, св. 127, 207.
- Кунцек, гімн. директор 189, 194.
- Лаврентієвська рукопись 145.
- Лаврівський Антін 48, 57.
- Лаврівський Лукіян 117, 119, 189, 208, 235, 251.
- Лаврівський Юліян 28, 33—40, 45, 118, 152—3, 202, 208, 237, 248.
- Ладомерський 141.
- Ламанський, проф. 105—6, 109, 173.
- Латинники 19, 24, 84, 141.
- Лебединців Теофан Гаврилович 104, 109—16, 128, 130, 133—6, 187—8, 192, 195, 198, 205.
- Левицький Іван Ем. *op. cit.* 3, 12, 37, 44, *op. cit.* 48—9, 54, 80, 85, 87, 127, 157, 179, 186, 199, 201, 204, 241.
- Левицький Михайло, митроп. 13, 70, 73, 142.
- Левицький Петро 201.
- Левицький Юліян, віцедиректор семіна. 23.
- Лешкий Микола 214.
- Лешнів к. Бродів 4.
- Ледуховський, кардинал 93.
- Леонтева ліцей 229.
- Ливчак Йосиф Н. 107 (*op. cit.*), 129, 203, 215, 229—30, 233—5, 238.
- Ливчак Николай Николаевич 106, 107 (*op. cit.*), 118, 121, 126—7.
- Ляпек 26, 152.
- Литвинович Спірідон 3, 14, 30, 72, 76, 78, 87, 104, 107, 114, 132—4, 142, 151, 154, 181, 194, 196, 203, 207, 248—9.
- Лівій 187.
- Ліковський Е., еп. 89 (*op. cit.*), 93, 95, 99, (*op. cit.*), 100, 105 *op. cit.* 127, 131.
- Лінкер 184.
- Лісківчак Микола 52, 115, 117, 122, 126—9, 131, 161, 165 (*op. cit.*), 179, 185, 190, 197—8, 202—3, 205, 215, 225, 228—30, 234—9, 246, 248, 251.
- »Літературно-Науковий Вістник« 26—7, 38, 49, 62, 168.
- Літинський 226.
- Логанов Н. А. 91.
- Лозинський Йосиф (Л. із Перемиського) *op. cit.* 157.
- Лойванюк Дмитро 5, 207, 227.
- Лопатин 4.
- Лопатинський 179, 251.
- Лопушинський 186, 190, 192—3, 208—9.
- Лопушинські 215.
- Лотоцька Сальмея з Шанковських 4.
- Лотоцький, парох Лешнева 4.
- Лотоцький Іван, крилош. 86.
- Лубінський 29.
- Лукашевич 143, 201.
- Лункевич, майор 215.
- Луцаковський Константин, др. 132, 133 (*op. cit.*), 136.
- Львів 5—7, 9, 11, 13, 17—23, 25—6, 33, 38—9, 42—3, 45—9, 52, 54—6, 59, 62—3, 66, 72—3, 78—9, 82, 84, 86, 88, 92, 103,

- 105, 108—9, 114—17, 119, 127, 138, 140, 142, 150—51, 155—9, 161—2, 169, 171—2, 174, 179—81, 184—5, 187—90, 192, 194, 196, 199—203, 205—9, 216—8, 220, 222, 225, 232, 239, 241, 247—8, 250.
- Львовяки 14.
- »Lloyd«, часоп. 18.
- Льондон 231.
- Любачів 66, 175, 241.
- Любінецький 200.
- Люблин 9, 102, 129, 130, 205, 237, 240.
- Люблинщина 90.
- Люблина 6.
- Любович 168.
- Лютерани 141.
- Luze, dr. 224.
- Ляутнер 15.
- Ляховський 192.
- Ляхомани 222.
- Ляшки Королівські в Глинян 66.
- Мазури 9.
- Макаровський Михайло 26, 152.
- Маковей Осип, др. op. cit. 20, 32, 45.
- Максимович Михайло 25, 146.
- Малиновський Людвик, др., ректор універс. 31.
- Малиновський Михайло, крилошан. 11, 147.
- Малицька Йосифа 174.
- Малицький Амвросій 174.
- Малицький Іван 48, 164, 166, 168, 171, 180, 201, 207.
- Малицький Модест 147, 151, 154, 159, 160.
- Малицький Теодор 174.
- Малицькі 152, 174.
- Малорусини 16, 103.
- Малорущина 22, 113.
- Мальчевський Антін 138—9.
- Марбург 3, 6.
- Марія Тереса, цесарева 216.
- Маркевич із Стаїславава 171.
- Маркевич Микола 159.
- Марков Осип 241.
- Маркова 135, 149, 180.
- Марцінковський 197.
- Матковський 29.
- Медвецький Мих. Петрович 107.
- Медоляничк 228.
- Меживисловіє 35.
- Менційський, др. 211.
- Мерунович Клим 46, 160, 161.
- »Мета«, часоп. 8, 41, 49, 55, 108, 178, 182, 185—6.
- Метлинський (Могила) Амвросій 33.
- Метники 40.
- Мехитаристи 191.
- Микола св. 204.
- Микола I, цар 99.
- Миколая св. церква у Львові 7.
- Михайлович А., угор. питом. 140.
- Михайловський 243.
- Михалевич Микола, богослов 55.
- Мійський, гімн. учит. 60.
- Мікльосіч Франц. 5, 144 (op. cit.), 145—6.
- Мілків 213.
- Мілютин Микола Алексієвич 111.
- Могильницька Наталія 217.
- Могильницький Андронік 217, 223—4, 230—31.
- Могильницький Любич Антін 2, 7, 8, 33, 52, 131—6, 149, 151, 176—7, 180—81, 200, 210, 213, 217, 221—2, 223, 233.
- Могильницький Іван sen., парох Грушки 7, 10, 131, 134—5, 148, 182.
- Могильницький Іван jun. 36, 171, 201.
- Могильницький Йосиф 20—23, 25, 28—9, 31—2, 36—40, 43—4, 54—5, 152, 154, 156, 159, 161, 170, 182, 200, 247.
- Могильницький Кость 144, 148, 150, 176, 180.
- Могильницький Ксенофонт 177, 280, 183.
- Могильницький Северіян 217, 224, 330—31.
- Молієр Покелін I. X. 187.
- Могчоловський Осип А. op. cit. 66, 72, 82.

- Монягичі 242.
 Моравец 155—6.
 Мор, др. 31.
 Москалі (Великороси) 19, 60, 76,
 112, 120, 122—3, 127, 130,
 168, 195, 243.
 Москва 113, 128, 187, 199, 204,
 214, 225, 228—9.
 Мостиска 188.
 Mozart 183.
 Mosch, віцепрезид. намісництва
 86, 147.
 Навроцький Володимир ор. cit. 57.
 Назаревич 227.
 Назарет 149.
 Наполеон 198.
 Найсідлерське озеро 6.
 »Народний Дім« у Львові 21,
 34—5.
 Нарольський 199.
 »Наукове Тов. ім. Шевченка« у
 Львові 87.
 Наумович Івач 66, 68—75, 81
 —2, 88, 119, 137, 161—2, 181.
 »Наша Школа«, часоп. 102, 113.
 »Недбля«, часоп. 127.
 Неледів 242.
 Нестайко 171.
 Нестор, літописець 145—6.
 »Neue Freie Presse«, часоп. 103,
 207, 250.
 Немекша, пралат 225.
 »Нива«, часоп. 185.
 Ніжанковський 228, 230.
 Німпі 9, 10, 16, 24, 130, 145,
 175, 195, 249.
 Нове Село 66.
 Новиця 167.
 »Nowiny«, часоп. 18.
 Новоросійск 66.
 »Новый Проломъ«, часоп. 12.
 Ногайці 141.
 Номис 42.
 Огоновський Омелян 7, 8, 12, 132,
 209, 211, 216, 226, 239.
 Одеса 239.
 Олешичі 213.
 Осадцева 225.
 Осадця Михайло 37, 146, 155, 158—60.
 Оскард 249.
 »Основа«, петербурзька часопись
 42—3, 110.
 Осолінських бібліотека 159.
 Остромирово Євангеліє 145.
 »Ost und West«, часоп. 65, 81—2,
 88, 178, 182.
 »Отечественный Сборник«, ча-
 соп. 3.
 Охримович Ксенофонт 57.
 Павликів Теофіл 207—8, 248.
 Павлушевич Порфирій, 202, 214, 228.
 Павлушевичі 215.
 Панасінський 92.
 Параскевії св. церква у Львові 7.
 Париж 43, 231.
 Парнас 210.
 Партицький Омелян 8, 36—8, 40,
 132, 201, 209, 211, 222.
 Пасічинський 190.
 Паславський Гаврило 114.
 Paulazzi 250.
 Пашкевич, богослов 36—7.
 Пелех І. Н. 241.
 Пелеш Юліян, др. ор. cit. 89.
 Перемишль 24, 55—7, 75, 78, 80,
 88, 114, 119, 142—3, 147, 151,
 156, 183—5, 188—9, 194, 247.
 Перемишляки 14.
 Перемишляни 66, 69, 70, 75, 81
 —2, 154, 181.
 Перу 231.
 »Pester Lloyd«, часоп. 155.
 Петербург 18, 40, 42, 45, 95—6,
 105, 109, 122—3, 145, 152, 173,
 195, 214—15, 225, 229.
 Петрашович Антін, 5, 20, 40.
 Петренко 26, 152.
 Петрицький Данило 52, 165 (ор.
 cit.), 166.
 Петрушевич Антін 52, 114, 147, 161.
 Петрушевич Степан ор. cit. 189.
 Пенг 141.
 Підгірці 199.
 Піддяшани 119.
 Піддяше 91, 93, 97, 100, 101, 111,
 119, 128, 131.
 Підпечари 148.
 Пій IX, римський папа 82, 85.

Пійло 227.
 Піпан Лука, префект львів. семі-
 нар. 12, 23.
 Піяри 90.
 Платонов Гиляров 234.
 Плієниско 11.
 Площанський Венедикт 207.
 Плятон 187.
 Погодін Михайло 21.
 »Погодинская колонія« 18.
 Поділе 65, 137.
 Подяшешський 249.
 Подоляни 29.
 Покуте 137.
 Полевий 180—81.
 Полоцк 89.
 Польономани 231—2.
 Польца 18, 73, 103, 119, 164,
 167, 175, 181, 200, 219, 231—2,
 244, 249.
 Поляки (Ляхи, Ляшяи) 9, 11, 31,
 33—5, 43, 59, 60, 74, 84—5,
 105—6, 120, 123, 130, 133, 147,
 153, 159, 160, 163—4, 168—9,
 172, 179, 181, 195—6, 200—
 202, 219, 225, 227, 244—5, 250.
 Полянський, директор гімназії 59,
 147, 163, 167, 189, 194, 248.
 Полянський Тома, перемиський
 єпис. 78, 80, 88, 249.
 Понель Маркіл 46, 54, 74, 127,
 161, 241—3.
 Попов Ніл *op. cit.* 21.
 Потебня О. 250.
 »Правда«, часоп. 207, 209—10.
 Прага 37, 128, 173, 225.
 »Przegląd polski«, часоп. 65-6, 150.
 Прикот 242.
 Приморе 6.
 Принк 108.
 »Просвіта«, товариство 8, 46,
 48—9, 210—11, 220—21, 239.
 Проць Іван 56, 60.
 Пряхнів 108.
 »Pfenning-Magazin«, часоп. 18.
 »Пчела«, часоп. 137.
 Рава Руська 114, 198.
 Равинське училище 229.
 Радзикович Володимир *op. cit.* 56.

Раєвський Михайло Федорович 102,
 105—7, 109, 115, 173, 188, 204.
 Раковецький *op. cit.* 146.
 Рачинський 34.
 Рачинський Олександр, маляр 121.
 Рашиївці к. Грималова 74.
 Ревакович Титко 23—4, 27.
 Ренхельт 171.
 Реформатори 90.
 Решетилівч 195.
 Рибак 201.
 Рига 238.
 Рим 64, 66, 71—3, 75—6, 80,
 82—4, 86—8, 95, 99, 116, 162,
 177, 198, 226, 228, 250.
 Рожанковський 225.
 Рожанський Гнат 21, 44—5, 59.
 Ройкович Антін, угор. питом. 140.
 Росія 1, 2, 4, 9—11, 18, 21, 28,
 42—3, 46, 54, 70, 75, 89, 91
 —2, 94—6, 101, 103, 105—24,
 126—31, 141, 152—3, 173, 195
 —6, 201, 225, 228, 235, 237,
 246—7, 251.
 Росіяни 112.
 Росіянка 247.
 Рудницький 182.
 »Руководство для сельских па-
 стырей«, часоп. 110.
 Русини 5, 9—11, 16, 20, 21, 24,
 28, 30—35, 46, 49, 51, 59, 64,
 73, 75—6, 83—5, 96, 104, 107
 —8, 114, 116, 120, 123, 125,
 135, 140—41, 146, 149, 153,
 156—9, 163—4, 166, 168, 176,
 181—2, 188, 194, 196, 199, 215,
 218, —20, 226, 232, 244, 249—50.
 Русинки 130, 164.
 »Руслан«, часоп. 21, 44.
 Руські 105, 127, 130, 173, 237.
 Русь 18—9, 24—5, 28, 39, 50,
 70—72, 78, 92, 105, 114, 123,
 130, 151—4, 158, 162, 167, 172,
 175—6, 184, 186, 189, 196, 210,
 215, 228, 249.
 »Русь«, часоп. 201, 211.
 »Руська Бесіда« у Львові 35, 44,
 160, 170, 179, 184.

- »Руська Правда«, часоп. 38.
 Рутенці 60, 168.
 Ряшів, 46, 189.
 Савчин 248.
 Савчинський 160.
 Савчинський Йос. Йос., богослов 36—7.
 Савчинський Микола 142—3, 149.
 Савчинський Яків 211.
 Садова 62.
 Сакович Касян 64.
 Самбір 1, 2, 7, 46—8, 50, 52—3, 56—63, 70, 77, 147, 153, 162, 164, 167—8, 171, 191, 203.
 Самовидець, літописець 21.
 Самоїди 141.
 Саноцький Іван М. 227.
 Санч 60, 164.
 Сарницький Клим 35, 108—9, 114, 180, 199, 247.
 Сахаров 146.
 »Сборник«, часоп. 3.
 Свенціцький Іларіон С., др.ор.cit.43.
 Свенціцький Павлин (Лозовський) 179.
 Свистун Филін ор. cit 92, 95.
 Світлик Остап 1.
 Свигорці 60, 79, 94, 105, 149, 168, 172, 250.
 Седлак 141.
 Селецький К. 213.
 Семаківці 176.
 Сембратович Йосиф 11—2, 194, 211, 247.
 »Семейная Библиотека«, часопись 18—9.
 Серби 105, 173.
 Сергієвський 228.
 Сероічковський Іларіон 48, 246.
 Сибір 247.
 Сирокомля 178.
 Сідьні 100, 111—12, 114, 118, 122—3, 194—5, 205—6, 250.
 Сімянович 122, 195.
 Сінгалевич 115, 241.
 Сінгалевич із Люблина 129, 130, 237.
 Сінгалевич із Снятина 193.
 Сінгалевич Іван 241.
 Сінгалевич Микола 129, 208.
 Сінгалевич Яків 240.
 Сінкевич, богослов 37.
 Сінкевич, секретар Аїсиди 118.
 Сінкевич Клим 35, 114—5, 117, 119, 121—4, 127—8, 131, 189—90, 193, 196, 198, 201, 216, 247, 251.
 Сінкевичева Герміна 251.
 Сіраковський 148.
 Січевська Маркила 4.
 Січинський Андрій 211.
 Скала 200, 201.
 Скалат 66.
 Скарбек, гр. 34—5, 179.
 Скобельський Теофіль 55.
 Скоморовський (Долиннянко) Келестин 137.
 Скот Вальтер 139.
 Славутин 242.
 Славяни 105—6, 173, 181, 203—4.
 Славяноруси 175.
 »Славянская Зоря«, часоп. 204.
 Славянщина 173.
 Слимаковський Іван, ректор львів. семінар. 12—4, 22, 44.
 Словісти 172.
 »Слово«, часоп. 11—2, 23—4, 29, 30, 32—3, 35, 37, 42—3, 49, 54, 58—9, 62, 65, 67, 69—71, 74—8, 80—82, 87—8, 90—96, 98—104, 107—8, 112—21, 124—6, 129—30, 134—5, 150, 157—9, 171, 177, 179, 181—2, 185—6, 197, 204, 207, 209, 228, 230, 234—6, 248—50.
 »Слово до Громадь«, часоп. 226.
 Смаль-Стоцький Степан, др. ор. cit. 9, 10.
 Смерековський, челядник 17.
 Смолька Вл. 29, 208.
 Снятин 115, 184, 192—3, 241.
 Соболевська 216.
 »Современник«, часоп. 235.
 Соколів у Конгресівці 93.
 Солецький, др. 31.
 Солотвина 217, 222.
 Солтикевич 214.
 Сольон 34.
 Соневицький І. І. ор. cit. 91, 109.

- Соневницький Михайло 214.
 Сорока к. Грималова 74.
 Сороки 212.
 Сосновський 161.
 Софокль 34, 187.
 Ставропігія у Львові 21, 143, 175, 207.
 Стакельберг 196.
 Станіслав Август 181.
 Станіславів 3—5, 7, 47, 50, 57—8, 60, 63, 77, 137, 148—9, 152, 159—60, 164, 170—72, 174, 180—82, 185—6, 189, 196, 199, 217, 223—4, 227, 230—32.
 Старкевич, гр.-кат. священник на Підляшшу 101.
 Стебельський Володимир (Славичь) 8, 48—9, 60—63, 162, 166—7, 171, 191, 201.
 »Страхопудь«, часоп. 107, 178, 215, 229, 236.
 Стрательський із Станіславава 171.
 Стрий 4, 250.
 Стрийський Милош 182, 248.
 Стрільче к. Коломні 66.
 Струнків 201.
 Студинський Кирило, др. 2, 12, ор. cit. 13—4, 17, 19, 21, 43, 44, 46, 53, 56, 62, 72, 78, 87, 103—4, 106, 110—12, 114—5, 118.
 Ступницький із Станіславава 171.
 Ступницький Іван, перемиський єписк. 87.
 Сункевич Корнило 45, 211.
 »Сѣверная Почта«, часоп. 113.
 Т., дописець львівського »Слова« 35.
 Тяничкевич Данило 26—7, 36—7, 39—41, 46, 48—9, 55—8, 61—3, 75, 152.
 Тарновецький, проф. 241.
 Татари 141.
 Тафе, гр. 194.
 Телиховський, крилош. 12.
 Теляковський 243.
 Терашкевич Іван, холмський єпископ 92.
 Терлецький Володимир 55, 74, 157 (ор. cit.), 169.
 Терлецький Остап, др. ор. cit. 26—7, 38, 43, 54, 56—7, 64, 73—5.
 Тернопіль 29, 37, 46, 52, 55—7, 66, 127, 164, 192, 211, 251.
 Тершаковець Михайло ор. cit. 36, 43.
 Тисьмениця 248, 215, 240.
 Тихович Гнат 17, 159, 169—70, 187.
 Тиховичева 138—9.
 »Towarzystwo wzajemnej pomocy akademikóv lwowskich« 29, 31.
 »Товариство св. Кирила і Методія« у Відні 107—8.
 Товарницький 33, 142, 211.
 Товарницький Петро, богослов 36—7.
 Товмач 7, 223.
 Толстой, гр. 130, 195, 247.
 Торонський Алексій 37, 155, 161.
 Трешаківський Лев ор. cit. 186.
 Трільовський 195.
 Трієст 6.
 Трусевич Михайло 174.
 Трусевич Олександр 174.
 Тун, міністер 157—8.
 Тунет 194.
 Турки 141.
 Угорьєка Русь 78, 101.
 Угорські Русини 171.
 Угорщина 1, 140.
 Україна 21—2, 25, 27—8, 34—5, 42—3, 45, 51—2, 56, 67, 89, 91, 103, 249.
 Українці 21, 26, 29, 59, 89, 91, 111, 113.
 Українщина 175.
 Унгвар 140—41.
 Унів 73, 142—3.
 Устиянович, проф. у Перемишлі 185, 194, 251.
 Устиянович Корнило 106, 112, 114, 121, 124.
 Устиянович Микола 33.
 Фалінський 197.
 Фармарини 141.

- Фединський Ігнатій 114, 121—2, 188—90, 198, 205.
 Федорович 48.
 Федунівич, богослов 17.
 Федькович Юрій 20, 44—5, 52—3, 155 (ор. cit.), 157, 165, 191.
 Фехер 143.
 Филевич А. П. ор. cit. 64.
 Филишів, богослов 152.
 Філярський 248.
 Фішер 194.
 Фльоренція 71.
 »Volksfreund«, часоп. 18.
 »Fortschritt«, часоп. 155.
 Франко Іван, др. 26—7, 38, ор. cit. 62, 74, 149, 168.
 Французи 24.
 Харкевич Едвард ор. cit. 7.
 Харків 250.
 Хойнацький А. Т. ор. cit. 67.
 Хойнацький Макарій 101.
 Холм 71, 90—92, 94, 96, 99, 102, 109, 111—115, 121—2, 126—7, 187, 190, 192, 195, 205, 243.
 Холмщина 2, 89—100, 102—5, 107, 109—13, 116, 118—22, 124—28, 130—31, 187, 198, 241.
 Холмяни 89, 90, 95.
 Хомінський 143.
 Хомяков Алексій 137.
 Хорвати 6.
 Хоржемський 180.
 Хохолушка 52.
 Целевич 158, 215.
 »Церковний Вѣстникъ«, часоп. 243.
 Цицик Лука 52, ор. cit. 165.
 Цицибор у Підляшю 101.
 Цілли 6.
 Ціпановський Яків, др., ректор віденської семінар. 23, 108, 177.
 Zipser 171.
 Цісляйтанці 235.
 Zucker 29.
 Чабарівка к. Гусятина 3.
 Чайківський Юліян 49, 56 (ор. cit.), 61, 63 (ор. cit.).
 Чайковський Антін, префект львівської семінар. 23.
 Чайковський Михайло 139.
 Чанай Михайло М. 107.
 »Czas«, часоп. 93.
 Чачковський Михайло 57.
 Чачковський Осип 9, 124, 187, 190, 199, 214.
 »Червоная Русь«, часоп. 241.
 Черкавський Евсебій 147, 155, 184, 194.
 Черкаський В. А., князь 95—6, 99—101, 104, 111—13, 126, 251.
 Черкеси 141.
 Черлунчакевич (Грицоліні) 23, 151, 155, 177.
 Чернівці 9, 10, 49, 57, 206, 209, 213, 225, 232, 239.
 Чехи 105, 173.
 Чургович Августин Мих. 107.
 Шайдзіцький 231.
 Шаміссо Адальберт 127.
 Шанковська Вікторія з Могильницьких 7, 105, 108, 154, 156, 159—61, 170, 172, 174—5, 177, 193, 196, 201, 217, 223, 233—5, 237—9, 249.
 Шанковська Маркила з Січевських 4.
 Шанковська Надія 233—5.
 Шанковський Амвросій 1—12, 14—5, 18—20, 22, 26, 43—4, 46—50, 53—5, 58, 61—3, 74—5, 89, 104—5, 108—9, 114 17, 121, 125, 128—9, 131—2, 134—5, 137—8, 140, 143—4, 148—50, 152, 155—8, 169—71, 177, 180, 183, 185, 187, 189—91, 193, 196, 200, 202, 204—5, 208, 214, 218, 220, 225, 228—29, 233—8, 240, 246—7, 250—51.
 Шанковський Анастасій Михайлович 105—6, 121, 175.
 Шанковський Іван 201.
 Шанковський Іларіон 4, 15, 147, 155—6, 159, 161, 170.
 Шанковський Лев 4, 14, 17, 144, 172, 174, 180, 182.
 Шанковський Матій 3.
 Шанковський Петро 4, 140, 200, 215.

- Шанковський Северин 2, 3, 9.
 Шанковський Теодосій (Теодат) 4,
 5, 138, 140, 227, 240, 246.
 Шанковський Яків 204.
 Шанковський Ярослав 140.
 Шараневич Ісидор 9, 51—2, 161,
 165 (ор. cit.), 239, 248—9.
 Шараневичева 201.
 Шафарик Йосиф 145.
 Шашкевич Володимир 31—2, 38,
 45, 153, 159, 179, 202, 248.
 Шашкевич Григорій 141, 157, 177.
 Шашкевич Маркіян 12—3, 33,
 36, 62, 69.
 Швеція 46.
 Шевченко Тарас 21, 25—7, 33,
 35, 42—5, 51, 54—5, 57, 152,
 169—70, 201.
 Шепарович Фавст 147, 158.
 Шепегі 182—3.
 Шентницький Атанасій, єпис. 73,
 176.
 Шехович Северин Г. 18, 52, 138,
 161.
 Шиманський Павло, пралат 89.
 Шиманський Павло Петро Веня-
 мин, підляський р.-кат. єпис. 93,
 96—7.
 »Szkola«, часоп. 249.
 Шлеск Горішний 6.
 Schleicher ор. cit. 144.
 Schlözer ор. cit. 145.
 Шмериківський І. 143, 212.
 Шмід 47, 201.
 Schmidt Н. dr. med., проф. 157.
 Шокальський Степан 93, 112, 125.
 Шпільберг 17.
 Шумборський, єпис. 89, 90.
 Шумлянський Йосиф, єпис. 70, 176.
 Щурат Василь, др. 3.
 Юзичинський 194.
 Юр св. (церква) 142, 207.
 Яворів 175.
 Яворовський Корнило, богослов
 36—7.
 Яворський 170.
 Якубовський, заст. прокуратор. 226.
 Яновський Амросій, др. 147, 157,
 159—60, 184, 187—8, 194, 206.
 Іван 231.
 Ярослав, князь 19.
 Ясеницький, катехит 46.
 Яхимович Григорій, митрополит
 24, 64—6, 69, 72—3, 77—83,
 84, 148, 154—5, 158, 162, 269.

Важніші похибки.

Стор. 26 в останній замітці при словах: О. Терлецький замість: ор. cit. повинен бути заголовок як на стор. 27, замітка: 4.

Стор. 89 в нумерації уступу зам. V повинно бути: VI.

Стор. 187 в листі ч. 40 зам. Е. Чачковському повинно бути: Г(осподину) Чачковському.

Етнографічний Збірник , т. VI. Містить: В. Гнатюк, Галицько-руські анекдоти	400 К.
— т. VII. Містить: О. Роздольський, Галицькі народні казки	200 "
— т. VIII. Містить: О. Роздольський, Галицькі народні новелі	200 "
— т. IX. Містить: В. Гнатюк, Етнографічні матеріали з Угорської Русі. Т. III. (І. Матеріали записані в ком. Земилни, Шарош, Спіш. II. Пісні записані в Бачці).	300 "
— т. X, XVI, XXIII, XXIV, XXVII, XXVIII. Містить: Галицько-руські народні приповідки. Зібрав, упоряд. і пояснив др. І. Франко. Три томи, кождий у двох випусках. Т. I — 800 К., т. II — 700 К., т. III	700 "
— т. XI. Містить: Галицько-руські народні пісні з мелодіями. Зібрав Др. І. Колесса.	600 "
— т. XII—XIII. Містить: В. Гнатюк, Галицько-руські народні легенди, I—II, том по	300 "
— т. XIV. Містить: Оповідання Р. Ф. Чмихала. Зібрав В. Лесевич	400 "
— т. XV і XXXIII—XXXIV. Містить: Знадоби до української демонології. Зібрав В. Гнатюк. Т. I—400 К.; т. II, вип. 1 — 300 К.; т. II, вип. 2 — 300 К. разом оба томи	1000 "
— т. XVII—XIX. Містить: Коломийки, т. I—III (Т. XX готується і буде містити IV т. коломийок). Зібрав В. Гнатюк, том по	400 "
— т. XXI—XXII. Містить: Галицько-руські народні мелодії зібрані на фонограф Йосифом Роздольським, списав і зредагував Стан. Людкевич, том по	600 "
— т. XXV. Містить: В. Гнатюк, Етнографічні матеріали з Угорської Русі. Т. IV. (Казки, Легенди, Новелі, Істор. спомини з Банату)	300 "
— т. XXVI. Містить: В. Гнатюк, Народні оповідання про опришків	400 "
— т. XXIX і XXX. Містить: В. Гнатюк, Етнографічні матеріали з Угорської Русі. Т. V. Казки з Бачки. Т. VI Байки, легенди, перекази, новелі, анекдоти з Бачки. Том по	400 "
— т. XXXI і XXXII. Містить: І. Свенціцький, Похоронні голосія. — В. Гнатюк, Похоронні звичаї й обряди	500 "
— т. XXXV—XXXVI. Містить: Вол. Гнатюк, Колядки і щедрівки, т. I—II, разом	900 "
— т. XXXVII—XXXVIII. Містить: В. Гнатюк, Укр. народ. байки (Звіриний епос), т. I—II	800 "
Записки , т. I—CXX, — містять багату бібліографію по етнографії, огляди часописів і чимало статей і матеріалів, том по	300 "
Збірник фільологічної секції , т. II, III, VII і X. Розвідки Мих. Драгоманова про українську народню словесність і письменство. Т. I—IV; два перші томи кождий по 3 кор., два другі кождий по	400 "
— Т. VI. Посмертні твори Митрофана Дикарева з поля фольклору й мітології	400 "
Зубрицький М. Про рекручнину	018 "
— Пачкарство бакуну в горах у Галичині в XIX ст.	060 "
Клоуєтов. Народні казки і вигадки	100 "
Колесса Філ. Ритміка українських народних пісень	400 "
Кузеля З. Слав. базиди на тему: хлопцев перебираєть ся в жіночу одіж	080 "
— Угорський король Матвій Корвін в слав. устній словесности	200 "
— Причинки до народних вірувань з початком XIX ст.	030 "
— Про студії над дітьми	030 "
Матеріали до укр. етнології , т. I. Містить: Хв. Вовк, Передісторичні знахідки на Кирилівській улиці у Києві; Хв. Вовк, Українське рибальство у Добруджі; М. Могильченко, Гончарство у с. Оленьї у Чернігівщині; В. Гнатюк, Кушнірство у Галичині; М. Могильченко, Будівля на Чернігівщині; В. Гнатюк, Народня пожива і спосіб її приправи; Он. Гриша, Весіля у Галицькому пов. у Полтавщині; М. Максимович, Сороміцькі весільні пісні; М. Кордуба, Писанки на Галицькій, Волині; Програми (нар. побутова техніка).	800 "
— т. II. Містить В. Шухевича: Гуцульщина; так само т. IV, V і VII;	
— т. II. (400 к.); т. IV, V і VII по	600 "
— т. III. Містить: Хв. Вовк, Знахідки у могилах між Веремем і Стретівкою і біля Трепіля; В. Гнатюк, ткацтво у східній Га-	

личині: А. Веретельник, Рубане і виготовлюване дерева: М. Зубрицький, Народний календар (бойківський); В., Житє на віру у сибірських селян; П. Литвинова-Бартош, Весільні обряди і звичаї у с. Землянці в Чернігівщині; Програми (вулиця, вечерніці, досвітки, складки)

Матеріали до укр. етнології , т. VI. Містить: Хв. Вовк, Вироби передмікенського типу у неоліт. становищах на Україні; М. Зубрицький, Годівля, купно і продаж овець у Мшанці; М. Русов, Гончарство у с. Опощі у Полтавщині; М. Русов, Вироби з дерева у с. Груні у Полтавщині; М. Русов, Гребінництво у с. Груні у Полтавщині; Литвинова-Бартош, Олійниця у с. Землянці; А. Веретельник, Олійні у півн. східній Галичині; М. Шишкевич, Виріб олію на Волині в Галичині; В. Доманицький, Народ. медицина у Ровен. пов.; М. Дикарив, Народ. календар Вагуцького пов.	40
— т. VIII і IX. Містить: Мр. Г. Дитина в звичаях і віруваннях укр. народа, том по	40
— т. X. Містить: Ф. Вовк, Антропометричні досліди українського населення Галичини, Буковини й Угорщини; М. Зубрицький, Верхня вовняна ноша укр.-р. народа в Галичині; В. Гнатюк, Бойківське весіле в Мшанці; В. Гнатюк, Весіле в Керестурі (в полуд. Угорщині); Ю. Кміт, Бойківське весіле в Гвіадці; В. Левинський, Бойківське весіле в Доброгостові; Др. З. Кузеля, Бойківське весіле в Лавочнім	3
— т. XI. Містить: Статі М. Зубрицького про селянські будинки в Мшанці і про ходаки, обув селян Старосамб. і Турч. пов. та статю А. Онщюка: Матеріали до гуцульської демонології	3
— т. XII. Містить: Гайвки. Зібрав В. Гнатюк. Мельодії хлопів на фонограф О. Роздольський, списав і зредагував Ф. Колесса	3
— т. XIII і XVI. Містить: Мельодії українських народніх дум. Серія I—II. Списав по фонографу і зредагував Ф. Колесса, том по	3
— т. XV. Містить: А. Онщюка: Народний календар у Зеленці; Останки первісної культури у Гуцулів; З народнього житя Гуцулів (родини і хрестини; рекруччина; як Гуцули правують ся; баї й ворожіня Анд. Шумпяка, й ін.). — В. Доманицького: Народний календар із Волині. — В. Гнатюка: — Купане й палене відьм у Галичині	3
Огоновський Ом. Історія руської літератури, т. IV. (Житєписи і характеристики українських етнографів)	2
Олехнович В. Раси Європи і їх історичні взаємини	0
Онщюк Ант. Останки первісної культури у Гуцулів	0
Охримович В. Останки комунізму у Войків	0
Руська історична бібліотека , т. XIX. Праці Ю. Целевича про опришків	3
Томашівський Ст. Причинки до пізнаня етногр. територій Угор. Руси	0
— Угор. Русини в світлі маляр. урядової статистики	0
— Етнографічна карта Угорської Руси	5
Франко Ів. Варлаам і Йоасаф, старохрист. роман	4
— Лукіян Кобилця	0
— Наливайко в мідянім биді. Причинки до історії легенди	0
— Пісня про Правду і Неправду	1
— Притча про сліпця і хромця	1
— Слово про збурене пекла	1
— Козак Плахта	0
— Слово о Лазаревѣ воскресені	1
— До історії українського вертепа XVIII в.	1
— Нові матеріали до історії українського вертепа	0
— Студії над народніми піснями	3
Широцький Коств. Надгробні хрести на Україні	0
Щербаківський Вадим. Дерев'яні церкви на Україні і їх типи	1
Щурат Василь. Увільнене злочинця дівчиною в Бродях 1727 р.	0

358903

B 3.666/16